

ILDOCALIA

SEINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVĂȘIRII

F I L O C A L I A

**SAU CULEGERE DIN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRIȚI
CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI**

Volumul V

**PETRU DAMASCHIN. Învățături duhovnicești
SIMEON METAFRASTUL. Parafrază la Macarie Egipteanul**

**TRADUCERE, INTRODUCERE ȘI NOTE
de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE**

BUCUREȘTI
EDITURA ȘI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
1976

DIN DUMNEZEIEȘTILE
ÎNVĂȚĂTURI
DUHOVNICEȘTI
ALE CUVIOSULUI
PĂRINTELUI NOSTRU
PETRU DAMASCHIN

Introducere

1. Scrierea Cuviosului Petru Damaschin în general.

Între scrierile publicate în *Filocalia greacă* se află și cea care urmează¹, ce are ca autor pe Petru Damaschin și constă din două cărți.

În *Dobrotoliubie slavonă* a lui Paisie Velicicovschi, tipărită la St. Petersburg în 1793, nu sînt cuprinse decît unele fragmente din ea, iar în *Dobrotoliubie rusă* a lui Teofan Zăvoritul, episcop de Tambov și Vladimir, care s-a tipărit începînd din 1877, lipsește cu totul². Ea nu a fost inserată nici în *ediția engleză a Filocaliei*, care e tradusă după *Dobrotoliubia rusă* a lui Teofan Zăvoritul³ și nici în *Mică Filocalie franceză*⁴, ambele apărute în anii din urmă.

Noi, urmînd Filocaliei grecești și ținînd seamă de însemnatul rol al acestei scrieri în viața duhovnicească a trecutului, ne-am hotărît s-o tipărim în *Filocalia românească*.

Într-adevăr, cu toată lipsa ei din *Filocalia rusă*, ea s-a bucurat de multă prețuire în Rusia. Încă înainte de publicarea *Dobrotoliubiei* lui Teofan, ea a fost tipărită în rusește de Ieromonahul Juvenal (ulterior episcop de Litovsc și Vilensc) la Moscova în 1894, fiind reimprimată în 1901 într-o a doua ediție, iar la 1904 într-o a treia. Dar Petru Damaschin devenise în Rusia un nume familiar cu mult înaintea acestor ediții, fragmente din scrierea lui fiind traduse încă din secolele XV—XVI din grecește în slavonă⁵. Iar Paisie Velicicovschi declară că

1. Φιλοκαλία των ιερών νηπιτικών, Veneția, 1782, p. 554—643, 644—695. În ed. a II-a, cu același titlu, apărută la Atena, în 1893, în două volume, se cuprinde la începutul volumului II, p. 2—70, 70—108. După aceasta s-a tradus în volumul de față.

2. Vezi la Jean Gouillard, *Un auteur spirituel byzantin du XII-e s/e/c/e : Pierre Damascene*, în *Echos d'Orient*, tom. XXXVIII, nr. 195—196, juillet-décembre, 1939, p. 257.

3. Writers from *The Filocalia on Prayer of the heart*. Translated from the Russian text by E. Kadlubovski and G. E. H. Palmer, with a new Foreword and the original Introduction and Biographical notes. 2nd Edition, London, Faber and Faber, 1954, 420 p.

4. Petite Filocalie de la Priere du coeur. Traduite et presentee par Jean Gouillard, Paris, Cahiers du Sud, Neuchatel, La Baconniere, 1953.

5. Jean Gouillard, *op. cit.*, p. 258.

a tradus și el cartea lui Damaschin în slavonă⁶. Și îl înșiră între Părinții care învață despre rugăciunea minții⁷.

De o autoritate nu mai puțin mare s-a bucurat acest autor în trecutul românesc. Dintre vechile manuscrise românești existente în Biblioteca Academiei Române, cel puțin 18 cuprind opera lui în întregime sau în fragmente. Cele mai multe sînt de la Mînăstirea Cernica. Dar cum, pe lângă unele din ele ce datează din prima jumătate a sec. XVII, altele datează din a doua jumătate a sec. XVIII⁸, cînd la Cernica încă nu se putea desfășura o muncă de traduceri și de copieri de texte, se pare că manuscrisele mai vechi de la Cernica au fost aduse de la Neamț, sau din alte mînăstiri ale Moldovei, copiate direct sau indirect după traducerea sau traducerile unor colaboratori ai lui Paisie Velicicovschi⁹. Desigur, numai în urma unei comparații a tuturor manuscriselor existente între ele, s-ar putea spune cu siguranță dacă toate manuscrisele se reduc la o singură traducere, sau la mai multe¹⁰. Fapt e că aceste manuscrise se înmulțesc odată cu reînvierea vieții monahale în sec. XVIII. Ca un traducător sigur al cărții a doua a lui Petru Damaschin, ne e indicat, de un manuscris de la Mînăstirea Neamțu, ieromonahul Macarie¹¹. Acesta este probabil același ieromonah Macarie, de la care avem o mulțime de traduceri din Sfinții Părinți și de care sînt traduse și *Omiliile du-*

6. S. Cetferikov, *Paisie*, traducere de patriarhul Nicodim, București 1940, p. 194. 7. Idem, *op. cit.*, p. 182.

8. Iată manuscrisele Academiei Române care cuprind opera lui Petru Damaschin: Nr. 486, 1083 (an. 1645 ?), 1495, din anul 1812, cumpărat de la un monah de la Neamțu, 1591, 1889 de la Cernica, 1922 de la Cernica, 1935 din anul 1795, de la Cernica, 1957 de la Cernica (de o parte din acestea se spune că s-au tălmăcit la anul 1800 din elinește de Ilarion Dascălul), 1993 de la Cernica, 2014 de la Cernica, 2133 de la Cernica, sec. XVIII, 2141 de la Cernica, sec. XVIII, 2586 de la Horezu, 2635 din anul 1778 (cuprinde și învățăături ale lui Paisie), 2713, copiat la anul 1836 la Horezu, 2800 din anul 1796, 3001 din anul 1800 de la Rîșca, 3166, copiat la Neamțu în anul 1795, 3222 din Dălhăuți.

9. O origine în cercul lui Paisie indică sigur ms. Academiei Române 1889, care a fost proprietatea lui Pimen, duhovnicul Cernicăi, dar care cuprinde între scrierile sale și o scriere a lui Nil Sorschi; la fel ms. 1922, care cuprinde, pe lângă Nil Sorschi, și alte texte traduse din slavonă.

10. Dacă ms. 1083 datează sigur din anul 1645, am avea și niște traduceri mai vechi de epoca lui Paisie. În acest caz ar trebui comparate traducerile din epoca lui Paisie cu acelea, pentru a se vedea dacă cele din urmă n-au folosit traducerile din epoci mai vechi.

11. Pr. D. Fecioru, *Un catalog vechi de manuscrise și cărți al Bibliotecii Mînăstirii Neamțu*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1941, iulie—august, an. LIX, nr. 7—8, p. 419—432.

hovnicești ale lui Macarie Egipteanul, tipărite la 1775 la București¹².

Traducînd în vremea cînd viețuia Paisie la Neamțu și traducerea aflîndu-se, pe vremuri, în vechea bibliotecă de la Neamțu, sînt toate motivele să credem că el a fost acel ucenic al lui Paisie, de care spune Paisie însuși că abia ajutat de traduceri românești ale lui și cele ale dascălului Ilarion, din limba greacă, după manuscrise copiate și aduse de el de la Atos, a putut să traducă și el în slavonă diferite texte ascetice¹³. De scrierea lui Petru Damaschin nu spune Paisie că s-a ajutat de vreo traducere în românește a lui Macarie sau a lui Ilarion, ci că a tradus-o direct din grecește. Dar e semnificativ faptul că traduce și el tocmai cartea a II-a a lui Petru Damaschin¹⁴, pe care știm că a tradus-o și Macarie în românește.

Deci sau a folosit și la această traducere, traducerea lui Macarie, uitînd s-o mai spună, sau amîndoi au tradus-o după același manuscris grec, copiat și adus de ei de la Atos, unul în românește, celălalt în slavonește.

Manuscrisul cu această traducere al Ieromonahului Macarie nu se mai află azi la Mînăstirea Neamțu. Dar poate că acest prototip al traducerii lui Macarie a stat la baza manuscrisului nr. 3166, care de la f. 1—f. 133, cuprinde cartea a II-a a scrierii lui Petru Damaschin (24 capete), iar la sfîrșit, după unele miscelane, are notița: «S-au prescris (s-a scris din nou) de părintele Daniil Ieromonahul, cînd era viețuitor

12. Idem, op. cit., și Idem, *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, București, 1937, p. 14.

13. Iată cuvintele lui Paisie: «Lucrarea mea (de traducător) am început-o în chipul următor: în vederea insuficienței lexicoanelor, precum și a neexperienței mele, am luat ca fir conducător pentru mine, traducerea cărților Sf. Părinți din limba greacă în cea moldovenească, făcută de iubiții noștri frați, Ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion, oameni învățați și experimentați în traducerea de cărți. O parte a acestor traduceri era făcută de fratele Macarie, parte în Sf. Munte, parte în Dragomirna; asemenea și părintele Ilarion se ostenise cu traducerea lor în obștea noastră. Luînd traducerea lor ca neîndoielnic bună, am început să îndrept cărțile slavone, călăuzindu-mă de traducerea lor și urmărind textul grecesc» (Cetfericov, op. cit., p. 193—194).

14. «Corectînd vechile cărți slavone și neavînd la îndemînă nici un lexicon, eu am tradus totuși, tot din limba greacă veche, următoarele cărți: a lui Antonie cel Mare, a pustnicului Isaia și a lui Petru Damaschin, cartea a doua» (op. cit., p. 194).

în chinovia părintelui stareț Paisie la Mînăstirea Neamțului în pămîntul Moldovei, 1795».

Dar dacă nu se mai găsește azi la Mînăstirea Neamțu manuscrisul cu traducerea cărții a doua a lui Petru Damaschin de către Ieromonahul Macarie, se găsește în schimb un manuscris tot din secolul XVIII, care cuprinde cartea întâi, însă fără indicarea numelui traducătorului¹⁵. El poate să fie tot ieromonahul Macarie, sau dacă nu, ieromonahul Ilarion, care am văzut că îl ajută pe Paisie împreună cu Macarie, prin traducerile sale în românește, la traducerea acestuia în slavonește. Aceasta ar părea să ne-o spună notița din manuscrisul Academiei Române nr. 1957. Deși e pusă după Calist și Ignatie, și abia mai departe urmează Petru Damaschin și deși se dă anul 1800, poate să fie numai copia unei notițe de pe manuscrisul după care s-a copiat manuscrisul nr. 1957 și poate să se refere la întreg cuprinsul manuscrisului : «S-au tălmăcit de pre limba elinească de Ieromonahul Ilarion dascălul... 1800 august». E drept că în manuscrisul acesta nu sînt decît unele capitole din cartea întâi și probabil numai acelea care au fost introduse de Paisie în *Dobrotoliubie slavonă*, dar aceasta nu exclude, dimpotrivă face probabil ca Ilarion (împreună poate cu Macarie) să fi tradus și textul integral al cărții întâi.

Indiferent cine ar fi traducătorul acestei prime cărți a lui Petru Damaschin din manuscrisul de la Mînăstirea Neamțu, observăm că în acest manuscris de la Neamțu (nr. 486), titlul textului nu corespunde cu titlul textului din *Filocalia greacă*, ci cu forma curioasă pe care o are în mulți codici greci (Lavra 125 din sec. XV, 24, sec. XVI etc. Athon 89, sec. XVII, 957, sec. XVII etc.)¹⁶. Iată acest titlu : «*Începătură cu Dumnezeu a pricinii cărții aceștia carea are aducere aminte adică de sufletul său, însă dintru rugăciunile părinților împreună s-au scris, dintru ale lui Pavel și ale lui Marco, împreună cu Iacob și cu Luca și cu Macarie, către carele s-au trimis aceasta de la monahul Petru Damaschin însă împreună cu ajutorința celor trei arhieriei ale cărora rugăciuni au lucrat împreună cu*

15. Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamțu*. Traduceri din Sfinții Părinți și din Scriitorii Bisericești. în «Studii Teologice», seria II-a, an. IV (1952) sept., nr. 7—8, p. 470.

16. Vezi la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 270, unde dă și echivalentul grecesc ial acestui titlu.

*cuvîntul, iară cu sfătuirea au folosit mult*¹⁷. Mai e de remarcat că toate manuscrisele românești existente în Biblioteca Academiei Române, care reproduc cartea întâi a lui Petru Damaschin, dau același titlu. Pe lângă aceea, toate au aceeași împărțire în capitole, deosebită de cea a textului din *Filocalia greacă*¹⁸. Ba după cît am putut constata, la o fugară cercetare, au aceeași limbă. Aceasta ne face să deducem că toate reproduc aceeași traducere. N-am făcut această cercetare și pentru cartea a doua, ca să vedem dacă și manuscrisele care o cuprind pe aceasta se reduc la o unică traducere. Se pare că acest lucru se poate spune în general despre manuscrisele care redau numai unele fragmente din cartea întâi a lui Petru Damaschin. Ele cuprind în general aceleași capitole și aceleași fragmente din ele¹⁹. E foarte probabil că acestea au fost traduse de Ilarion dascălul după vreun manuscris grec și dacă *Filocalia slavonă* le cuprinde numai pe acestea (ceea ce n-am putut cerceta), traducerea lor de către Ilarion ieromonahul a putut fi cauza determinantă pentru Paisie să le introducă în *Filocalia slavonă* numai pe ele.

E greu de spus dacă numele din titlul mai lung al cărții întâi sînt ale unor prieteni ai lui Petru Damaschin, sau sînt fictive. De aceea nu se poate spune nici dacă acest titlu provine chiar de la autor, sau e alcătuit ulterior. El poate să fie o dezvoltare a titlului scurt pe care îl au alte manuscrise și care e dat în *Filocalia greacă* : «Începutul cu Dumnezeu al pricinii cărții» (ρχή οὖν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Βιβλίου) combinat cu titlul din alte manuscrise: «Aducere aminte a sufletului său» (ἀνάμνησις τῆς ἰδίου ψυχῆς)²⁰.

Altă grupă de manuscrise are ca titlu : «Spre aducere aminte către sufletul său» (ὑπόμνησις πρὸς τὴν ἰδίαν ψυχὴν)²¹, luat din primele rînduri ale textului²².

17. Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de ia Neamțu*, rev. cit., p. 470.

18. Indicăm aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române cu textul integral al cărții întâi, pe care le-am cercetat și am constatat că au același titlu și aceeași împărțire în capitole: 1935, 1889, 2800, 3222.

19. Iată unele din aceste manuscrise din Biblioteca Academiei Române : 1993, 486, 1083, 1957.

20. Titlul din urmă îl are cod. Athos 2765, sec. XVIII. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

21. Cod. Vatic. Pal. gr. 210, sec. XIII, Cod. Paris. gr. 1134, Barocc gr. 133, Athos 4820, toate din sec. XV, Mosez. syn. gr. 420, 421 (sec. XV) etc., la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 259.

22. *Filoc. gr.*, ed. II, vol. II, pag. 2, col. 1.

Cît despre cartea a doua, ea e numită cînd *Alfabet ascetic* (Berol. Philipp. gr. 1495, sec. XIII; Paris. gr. Bibl. nat. 1935, sec. XV), cînd «*Douăzeci și patru de cuvîntări scurte*» (λόγοι συνοπτικοί) (Hieros. Sabb. 378, 966, XVII, Filocalia greacă), cînd «*Cuvîntări după alfabet*» (Athon 4613, sec. XVIII), cînd «*Literele*» (τά στοιχεία) (Athon. 5457, sec. XVI) etc.²³.

Alte opere de la Petru Damaschin nu se pare să avem²⁴.

Dar multe manuscrise grecești (și am văzut că și românești) nu dau toată scrierea de față a lui Petru Damaschin, ci sau numai o carte din cele două, sau numai diferite extrase, de cele mai multe ori din cartea întîii și mai rar din a doua. Unele din manuscrisele grecești care cuprind asemenea extrase împreună cu identificarea acestor extrase în textul primei ediții a *Filocaliei grecești* sînt indicate de J. Gouillard²⁵. Identificarea fragmentelor cuprinse în unele manuscrise românești cu părțile corespunzătoare ale textului complet, cuprins în volumul de față, am făcut-o în parte și noi și ea va fi indicată sub paginile textului, la locurile respective²⁶. După cum am putut constata la o cercetare nu prea stăruitoare, aceste fragmente date uniform de aproape toate manuscrisele românești, care nu cuprind toată cartea întîii, dar cuprind și texte din alți autori, au luat forma unui întreg. În general această formă redusă sau fragmentară din cartea întîii cuprinde următoarele titluri (o dăm după manuscrisul nr. 1993) :

F. 220 r : *Pentru că cu cuviință iaste și a milcomi împreună cu unul sau cu doi* (rare pasaje din cap. 1—23).

Începe (coresp. în Filoc. gr. cu cap. 1, înainte cu o pag. de sfîrșit din trad. rom.), «de vreme ce acum nu voim nici întru supunere...», și încheie așa : «nici de cum gîndindu-se că s-au făcut ispitiți călugării. Că zice Sfîntul Efrem : Pînă ce ați întîmpinat pe Hristos, întru cea viitoare, să nu se înșele cevași de sine a gîndi, ceale înalte» (f. 231 r., coresp. cu cap. 22, înainte cu o pag. de sfîrșit din textul Filocaliei gr.). Se vor indica locurile coresp. sub text²⁷.

23. La J. Gouillard, *art. cit.*, p. 260.

24. Idem, *ibidem*, p. 264.

25. Idem, *ibidem*, p. 261.

26. Vom da indicații numai pentru ms. 1993, dar acest ms. e reprezentativ și pentru 486, 1083, 1957.

27. La fel, ms. 1083, f. 35 r—f. 40 r; ms. 1957, f. 386 r—400 v. La fel 486.

F. 231 r : *Pentru socoteală.*

Început: Socoteala lumină este (coresp. cu cap. 24, din trad.).

Fine : «De cea deasă și curvească vedere să silește a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile» (f. 232 v ; coresp. cu cap. 24, trad. rom.)²⁸.

F. 232 v : *Pentru a nu se deznădăjdui neștine, deși mult păcătuiește* (coresp. cu cap. 27, trad. rom.).

Inc. Ca începutul acestui capitol în traducerea românească. Continuă pînă la ceea ce corespunde în traducere cu cuvintele «să deznădăjduiască» din cap. 27 și sfîrșește cu primele rînduri din cap. 31 : «Dacă ai căzut (zice) ridică-te ... orice s-ar întîmpla ție» (f. 263 v)²⁹.

F. 233 v : Scurtă cuvîntare despre cîștigarea bunătăților, (corespunde cap. 28).

Începe unde începe acest capitol în Filocalia gr. și termină la fel cu ceea ce corespunde cuvintelor «scurtă vreme» ale cap. 28. Dar dă numele fiecărui Părinte pentru fiecare sentință³⁰.

F. 234 v : *Pentru cum cîștigă neștine credința adevărată.* (coresp. cu încep. cap. 29). Continuă vreo 16 rînduri pînă la «cu grijă poruncile» și apoi încheie cu un citat din Sfîntul Maxim³¹.

F. 235 v : *Pentru că mult folosește pătimișilor milcomirea* (coresp. cu cap. 30).

Începe cum începe cap. 30.. Ia șapte rînduri de la începutul capitolului (pînă la «cei nepătimitori»), apoi continuă de la cap. 39 după vreo 4 pag. de la început («pentru aceasta»), pînă la cuvintele «fără păcat», adăugîndu-se cîteva pasaje pe care nu le-am putut identifica (f. 239 v)³².

Faptul că s-au putut scoate anumite capitole din cartea întîi nu înseamnă că textul cărții întîi nu are continuitate. Ba putem spune mai mult: autorul prezintă într-o legătură nu numai capitolele fiecăreia din cele două cărți, ci și cele două cărți ale acestei scrieri. Aceasta arată, pe lîngă faptul

28. La fel ms. 1083, f. 40 r—f. 40v; ms. 1957, f. 400 v—402 v.

29. La fel in ms. 1083, f. 40 v—41 r; ms. 1957, f. 402 r—403 v.

30. La fel in manuscrisele înrudite.

31. La fel in manuscrisele înrudite.

32. La fel în manuscrisele înrudite.

că amîndouă cărțile se prezintă ca ale lui Petru Damaschin, originea lor comună. Cele două cărți și capitolele fiecăreia din ele se dovedesc ca fiind într-o legătură nu numai prin identitatea de stil, prin revenirea aceluiași citate, prin unitatea doctrinei pe care o cuprind, ci și prin referințele care se fac la pasajele anterioare sau posterioare din cartea întâi sau prin aluzii făcute în cartea a doua la cartea întâi, presupusă anterioară. Așa în cap. 1 (Filocalia gr. ed. II, p. 4, col. 1) se trimite la cap. 41 (text grec, p. 68, col. 2) ; în cap. 15 (text grec, p. 33, col. 1) se trimite la cap. 4 (text grec, p. 15, col. 2) etc.

Dovada că a doua carte presupune pe prima o avem, de pildă, în faptul că în cartea a doua se spune la un moment dat de cunoștința fapturilor după fire, că este cunoștința a cincea, fără să spună care sînt primele patru cunoștințe (cap. 11). Ba presupune teoria celor opt cunoștințe expuse în cartea întâi (cap. 10). Mai bine-zis afirmă și partea a doua, în cap. 9, că precum sînt șapte lucrări trupești, așa sînt opt vederi ale minții sau cunoștinței, iar în cap. 6 cere simplu să se împlinească cele șapte fapte trupești, dar nu înșiră sistematic nici pe unele nici pe altele, arătînd că e în legătură cu cartea întâi, dar aceea e anterioară³³

Din dovezile despre simpla legătură între cartea întâi și cartea a doua, amintim : considerarea virtuților ca deprinderi ce stau la mijloc între șase extreme sau patimi: dreapta, stînga, sus, jos, înăuntru, în afară (cartea întâi, cap. 5, cartea a doua, cap. 8) ; considerarea înțelepciunii, în amîndouă cărțile, ca semn între nebunie și semeție (ὑπερβολή), (cartea a doua, cap. 17; cartea întâi, cap. 5) ; definirea neprihănirii, în amîndouă cărțile, ca: minte întreagă (ἁλόων φρόνημα), (cartea întâi, cap. 17 ; cartea a doua, cap. 18).

2. Autorul scrierii. — Ceea ce știm sigur despre autorul acestei scrieri, din mărturia scrierii însăși, e că se numea *Petru Damaschin* și că era monah, foarte probabil isihast, ce viețuia retras împreună cu un soț sau doi, dat fiind că recomandă liniștea cu unul sau doi, ca pe cea mai bună cale de mîntuire pentru monah (cartea întâi, cap. 1). Nicodim

33. Așa în ms. 2635 se cuprinde cap. «Pentru a nu deznădăjdui», f. 54—55. Dar în ms. 1922 sînt mai multe capitole.

Aghioritul în notița bibliografică cu care precede scrierea lui Petru Damaschin din *Filocalia greacă*, orientându-se după apelativul «Damaschin», îl identifică cu Petru, episcop din Damasc pe la 775, care, după *Cronograful* lui Teofan (*Chronographia*, ed. de Boor, Leipzig, 1883, I, p. 416), în urma polemicilor sale cu arabii și maniheii, a fost exilat de Al Valid, fiul califului Ișim, în Arabia fericită, unde a și murit de moarte mucenicească³⁴. Acest mucenic e pomenit în Sinaxar la 9 februarie, ca decapitat de sabie, deși Teofan nu spune de el aceasta, ci de Petru de Majuma, căruia i s-a tăiat capul cam în același timp³⁵.

Gouillard, luînd de bază indicațiile cod. Paris, gr., nr. 1134, (sec. XV) și Vat. Pal., 210 (sec. XIII) consideră că scrierea de față nu aparține episcopului amintit, ci unui autor din secolul XII sau, în cel mai bun caz, XI. Numele de Damaschin nu înseamnă numaidecît că a fost din Damasc, căci după Sfîntul Ioan Damaschin, acest nume a început să fie purtat și de unii care nu erau din Damasc. Cod. Paris. gr. 1134 dă ca dată a alcătuirii scrierii de față, de către Monahul Petru Damaschin, anul 6665, indict. 5, de la facerea lumii, adică 1156—1157, după Hristos (συνέγραψανέντην πρώτου βιβλίου ὅτι τοῦ συγγραμματος αὐτοῦ Πέτρου σπεινοῦ μοναχοῦ τοῦ Δαμασχίνου χατ'αὐτὸν ΧΧξῆ ετος ἰνδ.έ). Cod. Vatic. Pal. 210 dă în litere anul 6605, indict. 5 (testatur Petrus se id scripsisse) ἰνδιχτιώνοι πέμπτῆι ετος ἕξαοις Χιλιοστοῦ ἕξαοις οιστοῦ ἔ" deci cu 60 de ani mai înainte, 1096—1097. Lui Gouillard îi pare mai probabilă data din Cod. Paris, gr. 1134. El explică omisiunea lui *șasezeci*, scris cu litere (ἕξήχοντα), în Cod. Vatic. Pal. din asemănarea lui 6000 cu 600 scrise cu litere, asemănare care nu mai există cînd se scrie acest număr în grecește cu cifre : ξ, care se deosebește de X. Gouillard mai aduce în sprijin pentru data de 1156—1157, precizarea unei reviste rusești, făcută pe baza a trei codici greci, că Petru a trăit în secolul XII³⁶. Revista însăși nu i-a fost accesibilă lui Gouillard, dar știe de ea din prefața lui Juvenal la traducerea rusă a scrierii lui Petru Damaschin, și unde Juvenal își însușește această precizare³⁷.

34. *Filocalia greacă*, ed. II, vol. II, p. 1.

35. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 265.

36. Bratskos Slovo, 1876, fasc. 3, p. 196.

37. Tvorenije prepodnago i bogonosnogo otta našego sv. mucenica Petru Damaschina v russkom perevoda s ellino-grecscago v dvuch Knigach, i dabile tretie, Kiev, 1905, pref. I—IV. Juvenal spune că a folosit pentru traducere un manuscris grec și o traducere slavonă.

Pînă la elucidarea problemei pe baza unui material mai bogat, înclinăm să acordăm mai multă încredere Cod. Vatic. Pal., fiind mai vechi cu două secole decît Cod. Paris. gr. 1134. Dacă autorul ar fi trăit numai cu un secol mai înainte, ar fi fost încă destul de vie amintirea lui ca să nu-i deplaseze copistul acestui manuscris viețuirea aproape cu un secol mai în urmă. Greșeala a putut-o săvîrși și copistul Cod. Paris. gr. 1134, înmulțind în minte sunetul celor două cuvinte cu rădăcina 6 la trei cuvinte. Faptul că autorul a scris la 1096—1097 scrierea n-a exclus puțința ca să treacă cu viața și în secolul XII și deci să fie adevărată indicația dată de Juvenal în amintita revistă rusă.

Pentru o dată mai veche decît secolul XII socotim că pledează conținutul scrierii, care nu se resimte de însemnata înviorare și îmbogățire a experienței duhovnicești adusă de scrisul Sfintului Simion Noul Teolog. Dacă timp de trei sferturi de veac au putut să rămînă unele cercuri monahale necucerite de duhul nou adus de Sfîntul Simion Noul Teolog, privit la început cu suspiciune, — e greu de admis că s-au putut găsi asemenea cercuri și după un veac și jumătate. În mod sigur nu poate fi coborît timpul viețuirii cuviosului Petru Damaschin înainte de secolul XI. Căci în a doua jumătate a secolului X a trăit și a scris încă Simion Metafrastul, pe care Petru Damaschin îl citează. (*Filoc. gr.*, vol. II, p. 17, col. 2, trad. rom., cap. VI). Anul 1096 cînd Petru Damaschin și-a terminat scrierea lui, a trebuit să fie pentru el o vîrstă înaintată. Căci scrierea a răsărit dintr-o îndelungată experiență duhovnicească, pe care o prețuiește el atît de mult, și după o elaborare treptată, în cursul a mai multor ani. Deci chiar dacă va fi auzit de la o vreme de înflăcăratele simțiri duhovnicești ale Sfintului Simion Noul Teolog, era prea în vîrstă ca să se mai lase influențat și să-și mai restructureze sinteza lui duhovnicească, crescută întru totul din scrisul tradiției mai vechi, ca să facă loc în ea conștiinței atît de accentuate a prezenței harului, proclamată de Sfîntul Simion Noul Teolog.

Aceasta ne îndeamnă să păstrăm cuviosului Petru Damaschin în *Filocalia românească* locul anterior Sfîntului Simion Noul Teolog, ca și în *Filocalia greacă*.

3. **Cuprinsul scrierii.** — Nicodim Aghioritul numește scrierea lui Petru Damaschin o «recapitulare a sfintei trezvii», adică a învățaturii despre trezvie, sau un cerç mic al cercului mare, sau o Filocalie mică a Filocaliei mari³⁸. Gouillard, exprimându-se asemănător, o numește «un manual («precis») practic de ascetică și mistică pentru uzul monahilor»³⁹.

Într-adevăr, ceea ce distinge scrierea aceasta de toate scrierile duhovnicești anterioare ei este încercarea de a înfățișa diferitele virtuți și experiențe duhovnicești, descrise de cei vechi, nu izolate una de alta, ci în curentul viu al vieții omului, care urcă tot mai mult spre desăvârșire. Indicau și cei vechi o ordine a virtuților, afirmau și ei că viața activă trebuie să premergea celei contemplative, dar nu le legau concret între ele, nu descriau cum arată în realitatea vieții sufletești a omului creșterea aceasta de la o virtute la alta, modul cum răsare și cum crește cunoștința în om, datorită practicării virtuților; sau o făceau aceasta în fugă și parțial, nu stăruitor și pe tot parcursul vieții duhovnicești.

Scrierea lui Petru Damaschin se și dă, conform cu acest scop al ei, drept un «vade mecum», o călăuză a vieții spirituale (ὁπόμωνος πρὸς ἐξέλχον τῆς ψυχῆς).

Am putea socoti de aceea scrierea lui Petru Damaschin prima *metodă*, sau primul *itinerar* al vieții duhovnicești, apărut în Răsărit, precedînd astfel, desigur cu stîngăciile începutului, un gen care a înflorit mai tîrziu deplin în Apus prin Bonaventura, Thomas a Kempis, Ignațiu de Loyola, Ioan de la Cruce etc.⁴⁰.

Petru Damaschin a alcătuit însă această *sinteză-itinerar* numai din elementele spiritualității precizate în secolele anterioare, nu și din unele elemente proprii, sau și din elementele mai conforme cu preocuparea de trăirea psihologică a omului, puse în circulație în Răsărit de Sfîntul Simion Noul Teolog și prezente într-o măsură atît de mare în metodele

38. Prefață la scrierile lui Petru Damaschin, *Filocalia* gr. ed. II. vol. II, p. 1, col. 2. 39. *Art. cit.*, p. 266.

40. Scara lui Ion Scărarul nu poate fi considerată în aceeași măsură o metodă, căci virtuțile nu sînt înșirate în ea totdeauna în ordine reală. Bardenhaver zice: «Ar fi foarte dezamăgit cineva dacă ar aștepta ca fiecare treaptă a scării să însemne un pas înainte» (*Geschichte der altkirchlichen Literatur*, V Band, Freiburg im Breisgau, 1932, p. 79).

occidentale de mai târziu. S-ar putea spune așadar că scrierea cuviosului Petru Damaschin reprezintă sinteza spiritualității secolelor anterioare în momentul în care o spiritualitate nouă, ca «formă», dar desigur crescută organic din cea veche și una după conținut cu aceea, își face apariția prin Sfântul Simion Noul Teolog.

Fără îndoială, cuviosul Petru Damaschin nu e lipsit cu totul de originalitate, nici în privința fondului pe care se străduiește să-l închege într-o sinteză. În virtuțile și cunoștințele duhovnicești definite în secolele anterioare, el descoperă înțelesuri și aspecte noi, uneori foarte interesante. El supune unei «subtile anatomii» nu numai patimile, cum zice Nicodim Aghioriitul⁴¹, ci și virtuțile și treptele de cunoaștere.

Continuitatea scrierii se arată și în faptul că împărțirea în capitole a părții întâi adeseori nu înseamnă decât introducerea din loc în loc a unor titluri într-o expunere care se vrea continuă. De aceea titlurile nu rezumă totdeauna exact conținutul capitolelor, ci exprimă o tranziție, la altă idee, detașând un cuvânt sau două de la începutul capitolului care urmează. Astfel capitolul 4, intitulat «Despre porunca a doua», se ocupă cu toate poruncile ce urmează celei dinții; capitolul 20 nu tratează «despre rugăciunea care însoțește toate cunoștințele», ci despre trebuința de a ține mintea fixată la înțelesurile meditate, legându-se organic de capitolul anterior (19), care tratează despre înțelesurile Scripturii, și de capitolele dinainte de acela (10—18), după cele opt meditații; în capitolul 25 nu e vorba «Despre citirea cea despre Dumnezeu», cum se intitulează, ci despre condițiile care se cer pentru aceasta; despre citirea aceasta se tratează în partea finală a capitolului anterior, intitulat «despre dreapta socoteală» (capitolul 24); capitolul 34: «Cuvântul Domnului nu este vorbă multă» se ocupă cu iubirea aproapelui.

Caracterul în parte accidental al împărțirii în capitole îl arată și faptul că împărțirea din categoria de manuscrise grecești care au stat la baza manuscriselor românești diferă întrucâtva de a categoriei reprezentată prin textul din *Filocalie*. Diferența constă în următoarele: introducerea în manuscrisele românești e împărțită în cinci capitole:

41. Prefața cit., loc. cit.

1. Introducerea propriu-zisă⁴².
2. Pentru patimi arătare prea bună⁴³.
3. Pentru meșteșugirea diavolului cea mai împletită⁴⁴.
4. Pentru cum că bine este a întreba și cu socoteală a face toate⁴⁵.
5. Cum că cu cuviință este a fugi de oameni și a mîlcomi cu unul sau cu doi⁴⁶.

Urmează :

6. Arătare pentru cele șapte fapte trupești. Dar în acest capitol intră și capitolele 2—8 din *Filocalie*⁴⁷.

Urmează apoi cu titluri separate capitolele ce corespund cu cap. 9—10 din *Filocalie*. În capitolul 18 din manuscrisele românești se cuprinde și capitolul 19 din *Filocalie*. Coincidența dintre capitole merge apoi mai departe pînă la titlul care corespunde cu capitolul 34 din *Filocalie*. El cuprinde în manuscrisele românești și capitolul 35. Celelalte capitole iar corespund⁴⁸.

Firul roșu care trece prin toată scrierea de față este călătoria omului de patimile care au coplesit harul primit la botez și prin aceasta ridicarea lui la starea de nepățimire și de contemplare. Ea vrea să prezinte într-o aplicare concretă schema clasică a asceticii răsăritene, căreia Sfîntul Maxim Mărturisitorul i-a dat ultima fundamentare doctrinară, despre cele două etape de desăvîrșire a omului : făptuirea și contemplarea (πρόβι καὶ θεωρία). De aceea socotim justă în general observația lui Gouillard : «Petru Damaschin se înscrie net în curentul evagrian interpretat, corectat și difuzat de Maxim Mărturisitorul»⁵⁰. Dar vom vedea că în concret totuși Damaschin corectează pe Evagrie, poate chiar mai mult decît Sfîntul Maxim Mărturisitorul, prin preocuparea lui mai accentuată

42. Ms. 3222, f. 2 r—10 r; 1889, f. 173 r—f. 177 v.

43. Ms. 3222, f. 10 r—f. 12 v; 1889, f. 177 v—f. 178 r.

44. Ms. 3222, f. 12 v—15 v; 1889, f. 178 r—f. 179 r.

45. Ms. 3222, f. 15 v—f. 22 v; 1889, f. 179 r—182 v.

46. Ms. 3222, f. 22 v—f. 25 r; sub text se va arăta unde începe fiecare capitol nou.

1935, 1889, 2800 (f. 1 r—f. 217 v).

49. J. Hausherr, *V/e de Simeort le Nouveau Theologien*. Introd.; *Orientalia Christiana*, XII, 1928, p. XXIX, la J. Gouillard, *art. cit.*, p. 272.

50. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 278.

de viața duhovnicească propriu-zisă. În această privință ne deosebim de Gouillard.

Ca și la Sfântul Maxim, așa și la Damaschin, cele două etape ale vieții spirituale nu se exclud în timp, ci cel puțin de la un anumit nivel coexistă. «Și la el, ca și la Sf. Maxim Mărturisitorul, *πρότερον* nu e atît o etapă anterioară în raport cu *θεοπία*, cit o condiție neconținută a corectitudinii ei. Pentru a atinge ținta, cele două etape trebuie să meargă mereu împreună ca forțe motrice și direcție»⁵¹.

Fără îndoială făptuirea este o pregătire indispensabilă. Dar pe măsură ce se înaintează în ea, se înaintează și în contemplație. Creșterea simultană a celor două ordini, în funcție una de alta, e pusă clar în relief în capitoul 4 al cărții întâi, unde se tratează despre Fericii.

Făptuirea constă din două grupe de străduințe : din cele șapte fapte trupești și din cele opt fapte sufletești, care coincid cu Fericiile. Primele purifică trupul, cele de al doilea sufletul. Propriu-zis, cele dintîi sînt numai unelte ale celor din urmă, căci prin ele însele nu folosesc (cap. 7). Cele din urmă se mai numesc și «făptuire morală». Pe măsură ce omul le împlinește, sporește în cele patru virtuți cardinale, care nu sînt decît patru forme ale înțelepciunii și dobîndește cele opt cunoștințe sau contemplații. Ultima înseamnă, deci, vîrfurile urcușului duhovnicesc, care însă nu e posibil fără nepătimire și iubire. Iată expus în rezumat de însuși Petru Damaschin acest drum : «Lucrînd bine și cu răbdare cele șapte fapte, adică *faptele trupului*, suie ca pe o scară, ținîndu-le toate neîncetat și pășind spre *făptuirea morală*, prin care se dau de la Dumnezeu celui ce crede contemplațiile duhovnicești (cartea I, cap. 1, text grec, p. 10, col. 2). Primele trei cunoștințe duhovnicești încep să apară însă deodată cu împlinirea faptelor trupești și sufletești sau morale ; ele aparțin făptuitorului. Cele cinci din urmă apar după ce omul, împlinind cu stăruință acele fapte, a ajuns la deprinderea lor. «Cele dintîi trei se cuvîncă încă făptuitorului... Iar celelalte cinci contemplativului sau cunoscătorului, pentru că pășește și face pururea faptele trupești și morale sau sufletești ... Căci încă de la prima ia făptuitorul începutul cunoștinței, și cu cît cultivă lucrarea acesteia și stăruie în înțeleșurile date lui, înaintează în ele, pînă

51. J. Kausherr, *loc. cit.*

ce ajunge la deprinderea lor și așa vine de la sine, în minte, cunoștința cealaltă; și la fel celelalte » (cartea întâi, cap. 10, text grec, p. 20, col. 2).

Toate faptele trupești și sufletești la un loc alcătuiesc ceea ce se numește evlavia (εὐλαβία = buna-cinstire a lui Dumnezeu). Dar baza pentru aceasta sînt credința și frica ce se nasc din ea. «Deci din credință e frica și din ea evlavia... Iar a vorbi despre evlavie sau despre fiecare faptă duhovnicească nu este timp» (cartea a doua, cap. 4, text grec, p. 75, col. 1). Virtuțile acestea născute din frica ce răsare din credință se succed în ordinea dată de Evagrie și Sfîntul Maxim Mărturisitorul : înfrînarea, răbdarea, nădejdea, nepătîmirea, iubirea, cunoașterea⁵². Vîrful la care se ajunge prin ele coincide cu credința a doua sau cea mare, sau a contemplării și cu frica cea curată, din iubire (cartea a doua, cap. 4, *loc. cit.*). Înfrînarea cuprinde în sine pe de o parte cele șapte fapte trupești, pe de alta, o parte din faptele sufletești (*ibidem*).

Cele șapte virtuți trupești sînt: liniștirea de griji (isihia) care e «începutul purificării» (cartea întâi, cap. 1), postul cu măsură, privegherea cu măsură, psalmodierea, rugăciunea duhovnicească sau curată a făptuitorului, citirea cuvintelor și vieților sfinților, întrebarea celor experimentați (cartea întâi, cap. 2). Ele curăță trupul de cele trei pofte.

Virtuțile sufletești constau în curățirea sufletului de patimile mai subțiri ca ale trupului. Aceasta se face prin cele opt Fericiri. «Se poate cunoaște o distincție destul de precisă între primele cinci și ultimele trei, care sînt solidare cu formele superioare ale vieții contemplative. În primul stadiu se atinge neîmpătîmirea, detașarea (ἀπονοήθεια), sau neutralizarea poftețelor, care face posibilă contemplarea lucrurilor după fire ; în al doilea, se obține nepătîmirea, ușa dragostei desăvîrșite, a păcii gîndurilor, bucuria duhovnicească, rugăciunea curată mai ridicată. În vreme ce la început, în primul stadiu, omul e unit cu Iisus Hristos cel pătîmitor, în stadiul al doilea e unit cu Hristos cel slăvit»⁵³.

Așa se ilustrează împletirea între purificarea psihică și viața contemplativă, care lucrează începînd încă din faza curățirii.

52. *Capete despre dragoste*, I, 2, *Filocalia rom.*, p. 37.

53. J. Gouillard, *art. cit.*, p. 275.

Dar iată cuvintele Cuviosului Petru Damaschin. Arătînd că prin milostenii (fericirea a cincea) omul devine «neîmpătimit de lucrurile vieții» continuă : «Iar prin neîmpătimitare (dețasure), se învrednicește de a șasea poruncă cum zice Domnul : «Fericți cei curați cu inima», adică cei ce au dobîndit toată virtutea prin gînduri sfinte și au ajuns să vadă lucrurile după fire, căci așa vine cineva la pacea gîndurilor. «Fericți, zice, făcătorii de pace», adică cei ce și-au împăcat sufletul cu trupul, prin supunerea trupului față de duh, ca să nu mai poftască trupul împotriva duhului, ci harul Sfintului Duh să domnească în suflet și să-l conducă cum vrea, dăruindu-i cunoștința duhovnicească, prin care unul ca acesta poate răbda prigonirea, ocărirea și chinuirea pentru dragoste : și se bucură că plata lui este multă în ceruri» (cartea întii, cap. 4, text grec, p. 14, col. 1).

Paralelismul sau împletirea faptelor trupești și sufletești, sau a fericirilor și contemplațiilor, se vede și din aceea că frica este punctul de plecare comun al tuturor. Frica ce se naște din credință și e una cu prima fericire, îl îndeamnă pe om la înfrînările trupești. Ea produce plînsul, ca a doua fericire și tot ea naște primele trei contemplații. De aceea se poate și alterna ordinea lor și în loc să se spună că fericirile nasc contemplațiile, se spune că cele din urmă le produc pe primele. Petru Damaschin, cerînd monahilor să se liniștească (prima, faptă trupească), continuă : «Ca Dumnezeu să vadă hotărîrea lor și să le dăruiască lor odihnă prin cunoștința duhovnicească și așa să ajungă și la meditarea primei contemplații (vederi sau intuiții), spre a cîștiga zdrobirea negrăită a sufletului și a ajunge săraci cu duhul și astfel urcîndu-i treptat la celelalte contemplații, să-i învrednicească de păzirea fericirilor». Iar vîrfurile acestui urcuș săvîrșit pe trei planuri împletite coincide cu ajungerea la fericirea a șaptea, «la pacea gîndurilor», care este locul lui Dumnezeu (cartea întii, cap. 9, text grec, p. 20).

Cele patru virtuți generale indică însănătoșirea generală a puterilor sufletului și unificarea lor sub jugul voinței dumnezeiești⁵⁴. Ele reprezintă ținta finală — deși are și ea un progres — privită din punctul de vedere al stării omului, nu al bunurilor dumnezeiești dobîndite.

54. Așa spune J. Gouillard, *art. cit.*, p. 266.

Ceea ce dă sintezei lui Petru Damaschin, cu deosebire, caracterul de metodă practică a vieții duhovnicești e ordinea în care așează cele opt contemplații, care sînt o adevărată călăuză pe treptele unei meditații vii, palpitate, am zice existențiale, care însoțesc împlinirea poruncilor date de Domnul prin Fericiri, ca și faptele trupești. Prin aceasta Petru Damaschin se dovedește un premergător al acelor *considerationes* sau *meditationes* sistematizate și încadrate într-o ordine psihologică, din itinerariile occidentale. Prima meditație trebuie să se refere la necazurile și încercările cărora este supusă viața omenească în general ; a doua, la păcatele noastre personale și la binefacerile lui Dumnezeu față de noi; a treia, la spaimile de dinainte și de după moarte; a patra, la viețuirea Domnului Hristos, a ucenicilor Lui și a celorlalți sfinți în lume ; a cincea, la nestatornicia lucrurilor pămîntești. Încă a patra e considerată de Petru Damaschin ca nemaifiind proprie făptuitorului, ci contemplativului (cartea întâi, cap. 11, text grec, p. 20, col. 2). Dar în mod precis aparține contemplativului de-abia contemplația a șasea și cele următoare. Căci dacă meditația la viețuirea Domnului și a sfinților și la nestatornicia lucrurilor pămîntești o mai poate practica și cel încă nepurificat deplin, cugetarea fără patimă la lucruri, care constituie a șasea contemplație, nu o poate avea decît cel curățit de patimi. Căci, după cum spune tot Petru Damaschin, de-abia la această treaptă, corespunzătoare cu fericirea a șasea, omul a dobîndit toată virtutea prin cugetări sfinte și poate contempla lucrurile după firea lor (cartea întâi, cap. 4, text grec, p. 15, col. 1). Urmează apoi, ca a șaptea sau a opta, contemplația fapturilor inteligibile și a lui Dumnezeu, sau teologia. Dacă contemplația a șasea corespunde cu nepățimirea, a șaptea și a opta, corespund cu iubirea desăvîrșită, ținta întregii lucrări duhovnicești (cartea a doua, cap. 15—16, text grec, p. 92, 93). Sufletul acesta gustă, după ce a devenit cu totul înțelept, neprihănit, bărbătesc și drept, pacea desăvîrșită, bucuria veacului viitor; el a dobîndit o simțire a inimii (cartea a doua, cap. 17—24).

Evagrie Ponticul nu recomandă decît cinci meditații: a treia, a cincea, și cele trei din urmă⁵⁵. Calea lui spre desă-

55. V. Bousset, *Apophthagmata Patrum*, Tubingen, 1923, p. 310—311.

vîrșire are un pronunțat caracter intelectual, fiind lipsită de gîndul la Hristos.

Dacă pentru contemplația a șasea, a lucrurilor după fire, a fost necesară o rugăciune curată, duhovnicească, lipsită de orice gînd sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc (cartea întîi, cap. 2, text grec, p. 11, col. 2), pentru contemplația a opta, a lui Dumnezeu, trebuie o a doua rugăciune curată, proprie contemplativului. Ba e o rugăciune în care mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu, uitînd de toate din lume și de sine însăși (cartea întîi, cap. 18, text grec, p. 37, col. 1).

Distincția aceasta între două rugăciuni curate e iarăși un element original al lui Petru Damaschin, care completează fericit treptele urcușului duhovnicesc. Din scrisul dinainte de el rămînea impresia că rugăciunea curată e numai cea imediat dinaintea răpirii minții în Dumnezeu.

Aceste eforturi necesare urcușului duhovnicesc al omului le orînduiește Petru Damaschin într-un întreg, în fiecare dintre cele două cărți în alt mod. În cartea întîi, după o introducere rezumativă, totul se grupează în jurul celor șapte fapte trupești, al celor opt fapte sufletești (Fericirile) și al celor opt contemplații, la care se adaugă cele patru virtuți cardinale (cap. 2—21). În ea se mai arată anumite condiții pentru buna împlinire a faptelor amintite și se mai revine asupra unora din ele, atrăgîndu-se atenția și asupra piedicilor și pericolelor ce pîndesc pe om în acest urcuș.

În cartea a doua se descrie acest urcuș, prin virtuțile a căror succesiune e împrumutată de la Sfîntul Maxim Mărturisitorul, prin nuanțarea altor cîteva din acelea (cap. 1—16), cu adăugarea celor cardinale (cap. 17—20) și a roadelor Duhului Sfînt ce apar pe culmile vieții duhovnicești (cap. 21—24).

Dacă în prima carte schema aceasta a virtuților e copleșită de cele trei categorii de fapte amintite, în cartea a doua, aceste feluri de fapte e copleșită de schema virtuților. De aci se vede că cele două cărți nu sînt numai «două maniere de a trata în mod diferit același subiect»⁵⁶, ci prima carte expune mai degrabă metoda prin care se poate realiza urcușul, arătat în virtuțile succesive din cartea a doua.

56. Așa spune J. Gouillard, *art. cit.*, p. 266.

Rămîne să mai dăm, în afară de cele de pînă acum, cîteva mostre din ceea ce, după cît știm, constituie originalitatea de gîndire a Cuviosului Petru Damaschin, analizarea virtuților și a stărilor duhovnicești. Remarcăm definiția celui nepătimitor ca cel ce are «în loc de suflet pe Duhul Sfînt» (cartea a doua, cap. 14, text grec, p. 92, col. 2). E o caracterizare lapidară a unei stări în care psihicul a fost zdrobit, transfigurat cu totul de Duhul. De remarcat este definiția ce o dă adevăratei cunoștințe, introducînd și în acest domeniu smerenia ce trebuie să caracterizeze în învățătura ortodoxă viața duhovnicească în ansamblul ei. Cunoștința nu e cea care e dobîndită în lupta pentru cunoștință ca atare. Cunoștința aceasta e de la diavol, întrucît are ca premiză o încredere trufașă a credinciosului în puterile lui. Cunoștința de la Dumnezeu, cunoștința adevărată, e cea care vine creștinului, fără să o caute în calitate de cunoștință, ci prin străduința după smerenie. De aceea cunoștința adevărată nu vine curînd. Și cînd vine, omul caută să o îndepărteze de la sine «prin mîna smereniei», continuînd să se socotească un neștiutor (cartea a doua, cap. 24, text grec, p. 106).

În legătură cu aceasta stă și observația că omul credincios nu trebuie să se grăbească în a decide singur ceea ce e bun și ceea ce e rău, ci să întrebă un povățuitor, iar cînd nu are, să aștepte cu răbdare pînă îi va șopti Dumnezeu ce e bine și ce nu e bine în forma unei experiențe tainice. Dar și după aceea să continue a verifica prin răbdare răspunsul primit, căci binele e ceea ce se arată statornic ca bine, prin aceea că a devenit o calitate a celui ce s-a străduit timp îndelungat să devină bun. Avem aci o aplicație la viața personală a definiției binelui ca ceea ce apare mereu ca bine, asupra căruia stăruie atît de mult Sfîntul Grigorie de Nisa.

Gouillard declarînd că Petru Damaschin nefăcînd decît să rezume pe mării contemplativi ai Răsăritului, «nu inventează și nu prepară nimic» și de aceea nu produce o impresie prea vie, îi recunoaște meritul echilibrului, al moderației, al noțiunii măsurate a contemplației, al bunului simț, al aver-siunii pentru fenomenele extraordinare⁵⁷. Prin această caracterizare, Gouillard ar vrea să-l opună Sfîntului Simion Noul

57. *Art. cit.*, p. 278.

Teolog și Sfântului Grigorie Palama. În acest sens ar vrea el să interpreteze și prețuirea lui Petru Damaschin pentru «calea împărătească», sau «mijlocie» între extreme.

Dar, definiția dată de Petru Damaschin virtuților ca mijlocii între extreme, nu înseamnă o mulțumire cu realizarea moderată a virtuților, ci, precum a remarcat N. Hartmann, necesitatea ca omul credincios să găsească just virtutea, între extremele ce par virtute și apoi pe calea aceasta să se urce cât mai sus⁵⁸.

De fapt, Petru Damaschin se dovedește, prin analizele lui subtile, un om care a făcut experiența celor mai ridicate trepte ale vieții duhovnicești, care sînt numai subțirime, finețe, bucurie superioară și lumină. Dacă bucuria aceasta nu e exprimată în vocabularul entuziast al Sfântului Simion Noul Teolog, sau în acela dominat de lumină al Sfântului Grigorie Palama, aceasta nu înseamnă că nu le-a trăit. Dar el vrea să fie, în această carte, în același timp, un pedagog pentru cei ce n-au ajuns la aceste trepte culminante.

58. *Ethik*, Berlin, 1926, p. 401. Dar iată cum identifică Petru Damaschin însuși calea împărătească sau cea de mijloc cu drumul cel mai scurt spre culmile vieții duhovnicești: «De aceea cel ce vrea să străbată un drum scurt spre Hristos, adică neprihănirea și cunoștința și să ajungă cu bucurie la desăvîrșire, să nu se abată prin alte părți, adică la dreapta sau la stînga, ci în toată viețuirea lui să pășească cu sîrguință pe calea împărătească» (*Introducere*, text grec, p. 10, col. 1). Mai observăm că deși Petru Damaschin definește într-un loc calea împărătească cu cuvintele lui Ioan Scărarul, ca: «Liniștea cu unul sau doi», adică nici ca petrecere în mulțime, nici ca viețuire în singurătate totală (*Introducere*, text grec, p. 9, col. 2, p. 10, col. 1; Ioan Scărarul, *Scara*, P. G. LXXXVIII, col. 641 D, cf. Scolis 29, col. 654), totuși, lărgeste în mod original noțiunea acestei căi, opunînd-o nu numai dreptei și stîngii, ci și lui sus, jos, înăuntru, în afară. Un istoric interesant al noțiunii căii împărătești, a făcut Frederic Tailliez S. I., βασιλική ὁδός; *Les valeurs d'un terme mystique ei le prix de son histoire litteraire*. *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 1947, vol. XIII, nr. 1—II, p. 293—354.

CARTEA ÎNTÎI

Început cu Dumnezeu despre tema cărții cuviosului și de Dumnezeu purtătorului părintelui nostru Petru Damaschin

Învrednicindu-mă, eu ticălosul, după har, de multe și mari daruri de la Dumnezeu și nefăcînd niciodată vreun bine, m-am temut ca nu cumva din lene și nepăsare să uit de aceste așa de mari daruri și binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșelile mele și să nu-mi arăt recunoștința și mulțumirea față de Binefăcătorul. De aceea, am scris această lucrare de aducere-aminte spre muștrarea ticălosului meu suflet. Și toate scrierile, viețile și cuvintele Sfinților Părinți care le-am întîlnit, le-am însemnat cu numele, ca să-mi fie spre amintirea cuvintelor lor, fie măcar în parte, dat fiind că nu am nici o carte a mea, nici n-am avut, ci le-am primit de la iubitorii de Hristos, ca și toate cele de trebuință trupului, pentru dragostea lui Dumnezeu.

Deci, citindu-le pe acestea cu toată atenția, le-am dat iarăși celor ale căroră sînt. E vorba de cărțile vechi și noi, adică de istoria veche⁵⁹, de Psaltire, de cele patru ale împăraților, de cele șase ale Înțelepciunii, de Prooroci, de Paralipomene, de Faptele Apostolilor, de Sfintele Evanghelii și de tîlcuirile tuturor celor spuse, de toate

59. Cărțile lui Moise.

cele ale Părinților și învățătorilor celor mari : Dionisie, Atanasie, Vasilie, Teologul, Gură de Aur, Grigore al Nissei, Antonie, Macarie, Nil, Efrem, Isaac, Marcu, Damaschin, Scărarul, Maxim, Dorotei, Filimon și de viețile și cuvintele tuturor sfinților.

Învrednicindu-mă, eu nevrednicul, de cercetarea tuturor, cu toată libertatea și sîrguința, am căutat să aflu începutul mîntuirii omului și al pierzării lui ; și de mîntuiește orice îndeletnicire sau ocupație, ori nu ; și ce caută toți ; și cum au bineplăcut lui Dumnezeu cei vechi și cei noi, în bogăție și lipsă, în mijlocul multor păcătoși și în pustie, în căsătorie și în feciorie. Căci simplu grăind, în tot locul și în toată îndeletnicirea aflăm viața și moartea și pierzarea. Ba nu numai atît, ci și între monahi aflăm stări deosebite, anume supunerea trupului și sufletului Părintelui, liniștea ce curățește sufletul, sfătuirea duhovnicească în schimbul ascultării, egumenie și arhierie. Și în toate aflăm pe unii mîntuindu-se și pe alții pierzîndu-se.

Și nu numai de aceasta m-am mirat, ci și de îngerul de odinioară din cer, care, aflîndu-se în fire nematerială, întru înțelepciune și întru toată virtutea, a devenit deodată diavol, întuneric și neștiință, începutul și sfîrșitul a toată răutatea și viclenia. Apoi de Adam, care fiind împodobit cu atîta cinste și cu gustarea bunătăților, cu prietenia lui Dumnezeu, cu înțelepciune și cu virtute, singur în rai împreună cu Eva, a ajuns deodată exilat, pătimaș și muritor, lucrînd cu osteneală, întru sudoare și necaz mult ; de Cain și Abel, frații cei din el, singuri în tot pămîntul, cum i-a biruit pizma, viclenia, care a născut uciderea, blestemul și tremurarea. Pe urmă de cei din ei, pentru care, din pricina mulțimii greșelilor lor a venit potopul. Și de cei pe care Dumnezeu, din iubirea de oameni, i-a mîntuit în corabie, dar dintre care unul a fost blestemat, anume Hanaan, fiul lui Ham, care a păcătuit ; căci ca să nu răstoarne binecuvîntarea lui

Dumnezeu, dreptul Noe a blestemat pe fiul, în locul tatălui. După aceștia, de cei de la turn, de Sodomiți, de Israeliți, de Solomon, de Niniviteni, de Ghiezi, de Iuda și de toți cei aflați în cele bune, dar întorși spre răutate.

Și cum, bun fiind și mult milostiv Prea Bunul Dumnezeu, a îngăduit să vină multele și feluritele încercări și necazuri peste lume. Pe unele dintre acestea le-a voit, din îngăduință, sau ca pe niște osteneli ale pocăinței, cum sînt foamea, setea, plînsul, lipsa celor de trebuință, înfrînarea de la cele dulci, veștejirile trupului întru nevoie, vegherile, ostenelile, durerile, lacrimile multe și amare, suspinele, frica morții, a cercetării, a dării socotelilor, a sălășluirii în iad cu dracii, ziua înfri-coșată a judecății, rușinea viitoare în fața întregii zidiri, tremurarea, mustrarea amară pentru fapte, cuvinte și gînduri, amenințarea, urgia, chinurile veșnice și de multe feluri, plîngerea fără folos, lacrimile neîncetate, întunericul neluminat, frica, durerea, căderea, întristarea, strîmtorarea și sufocarea sufletului în veacul de acum și în cel viitor, scufundările și primejdiile din lume, bolile prea felurite, fulgerele, tunetele, grindina, cutremurele, înfometările, înecările, morțile fără de vreme, și simplu vorbind, toate întîmplările dureroase ce ne vin fără de voie din îngăduință. Pe altele nu le-a voit Dumnezeu, ci noi și dracii, cum sînt luptele, patimile, păcatele de multe feluri, ale căror nume le trecem cu vederea, de la necumințenie, pînă la deznădejde, și pînă la desăvîrșită pierzanie, asaltul dracilor, războaiele, tirania patimilor, părăsirile, tulburările, schimbările vieții, mîniile, uneltirile, tot necazul pe care ni-l aducem cu voia nouă înșine și unii altora, fără să vrea Dumnezeu.

Și iarăși, cum s-au mîntuit mulți, în mijlocul atîtor rele, neputîndu-i împiedica nimic ; și cum s-au pierdut mulți, fără să vrea Dumnezeu.

Toate acestea și altele mai multe, învățându-le cu osteneală din dumnezeieștile Scripturi, m-am simțit zdrobit în suflet și vărsându-mă ca o apă, adeseori am ajuns să nu mai știu ce să fac ; și cu toate acestea nu am ținut mult în simțire cele spuse. Căci dacă le-aș fi ținut, nu aș fi putut să zăbovesc în viața aceasta, plină de răutate și de neascultare față de Dumnezeu, în care s-au născut toate necazurile în veacul de acum și în cel viitor.

Dar, totuși, dobândind prin har dorul după cele căutate, am aflat de la Sfinții Părinți deosebirile lor. Așa că, începutul a tot binele este cunoștința naturală dată de la Dumnezeu, fie din Scripturi, prin oameni, fie prin îngeri, fie prin ceea ce se dă în dumnezeiescul Botez spre păzirea a tot sufletul, care se numește conștiință și amintire a dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos, prin care se păstrează harul Sfântului Duh în cel botezat, dacă va vrea să le păzească pe ele.

După cunoștință, e alegerea omului, iar aceasta este începutul mîntuirii. Ea constă în aceea că omul părăsește voile și cugetările sale și împlinește cugetările și voile lui Dumnezeu. Și de va putea să le facă acestea, nu se va afla în toată zidirea lucru sau îndeletnicire sau loc să-l poată împiedica să se facă așa cum a voit Dumnezeu la început să fie, după chipul și asemănarea Lui și, prin străduință, Dumnezeu după har, nepătimitor, drept, bun și înțelept, fie în bogăție, fie în sărăcie, fie în feciorie, fie în căsătorie, fie la conducere și întru libertate, fie întru supunere și robie, și, simplu vorbind, în orice vreme, loc și lucru. De aceea se găsesc mulți dreți și înainte de Lege și în vremea Legii și în vremea harului, pentru că au iubit mai mult cunoștința lui Dumnezeu și voia Lui decît cugetările și voile proprii. Și iarăși, în aceleași timpuri și îndeletniciri, găsim pe mulți care s-au pierdut, pentru că au iubit mai mult

cugetările și voile lor, decît pe ale lui Dumnezeu. Dar despre acestea mai tîrziu.

Apoi locurile și ocupațiile se deosebesc între ele, și omul trebuie să cunoască deosebirile lor, fie prin smerita cugetare dată de Dumnezeu, fie prin întrebarea celor ce au darurile deosebirii. Căci fără aceasta, nu sînt bune cele ce se fac, chiar dacă necunoscînd aceasta ni se pare că sînt bune⁶⁰. Dar prin deosebire, aflînd despre puterea sa spre ce lucrare vrea să pășească începe a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar cum s-a spus, în toate trebuie să tăgăduiască voile sale, ca să ajungă la scopul lui Dumnezeu, sau să îmbrățișeze îndeletnicirea pe care o vrea Dumnezeu. Iar de nu face așa, nu poate să se mîntuiască prin nimic. Pentru că din neascultarea lui Adam, crescînd toți pătimiși prin obișnuirea cu patimile, nu voim binele cu bucurie, nici nu îmbrățișăm voia lui Dumnezeu, ci iubim mai vîrtos patimile și răutățile, iar cele bune nu le voim deloc, decît siliți de frica muncilor. Și numai cei ce primesc cuvîntul cu credință tare și cu hotărîre. Iar ceilalți nici așa nu le voim ; ci neluînd în seamă necazurile vieții și muncile viitoare, slujim patimilor cu tot sufletul. Dar unii nesimțind nici amărăciunea acestora săvîrșesc siliți și fără voie ostenele virtuților.

Astfel ni s-au făcut din neștiință cele vrednice de ură, vrednice de dorit. Căci precum cei bolnavi au nevoie de tăieri și de arderi pentru sănătatea pe care au pierdut-o, așa avem și noi nevoie de încercări și de ostenele pocăinței și de frica morții și a muncilor, ca

60. După Sfîntul Grigore de Nisa și Sfîntul Maxim Mărturisitorul, gustarea din pomul cunoștinței binelui și răului a adus omului o considerare a răului ca bine, o mascare a răului în bine. Fenomenul acesta se produce uneori cu voia omului, ispitită de plăcere. Dar el înseamnă adevseori și o neputință a noastră de a deosebi între bine și rău. Starea aceasta devenită permanentă și extremă e proprie demonilor. Astfel discriminarea între bine și rău este semnul ieșirii din păcat și ea e un dar al lui Dumnezeu. Dar ea e condiționată de hotărîrea noastră de a trăi după voia lui Dumnezeu. E condiționată de un act de voință, de o orientare nouă, totală.

să ne redobîndim vechea sănătate a sufletului și să lepădăm boala pe care necumințenia ne-a pricinuit-o. Ba pe cît de multă osteneală, de voie și fără de voie, ne dăruiește Doctorul sufletelor, pe atît de mult trebuie să-I mulțumim iubirii Lui de oameni și să o primim pe aceasta cu bucurie. Căci a înmulțit cele dureroase, ca să ne facă bine, cu voia noastră, prin pocăință și fără voia noastră, prin încercări și chinuri. Pentru ca, cei ce voiesc să se ostenească de bună voie, să se izbăvească de muncile viitoare, dar poate că și de cele de față. Iar cei ce se vor vindeca măcar prin chinuri și prin felurite încercări, să se împărtășească de harul doctorului. Iar cei cărora le place boala și rămîn în ea, își pricinuesc după merit chinuri veșnice, asemănîndu-se dracilor și vor gusta cu dreptate împreună cu aceia chinurile veșnice gătite dracilor, întrucît au fost nerecunoscători împreună cu aceia față de Binefăcătorul.

Pentru că nu toți primim binefacerile la fel. Ci unii primind focul Domnului sau cuvîntul Lui, prin lucrare, se fac la inimă mai moi ca ceara, iar alții prin nelucrare ne arătăm mai întăriți ca lutul și cu totul împietriți⁶¹. Și dacă nu-l primim la fel, nu silește pe cineva dintre noi. Ci, precum soarele trimite razele peste tot și luminează toată lumea și cel ce vrea să-l vadă e văzut de el, iar cel ce nu vrea să-l vadă nu e silit de el, și nimeni nu e cauza lipirii de lumină, dacă Dumnezeu însuși a făcut soarele și ochiul, decît omul care are stăpînirea (peste ochi), așa și aci, Dumnezeu trimite tuturor razele cunoștinței, iar după cunoștință a dat și credința ca ochi. Iar cel ce vrea să primească prin credință cunoștința sigură, păzește prin fapte amintirea

61. Cunoștința primită numai teoretic și nepusă în lucrare, lasă sufletul învîrtoșat. Numai cunoștința pusă în lucrare preschimbă sufletul în-treg și-l modelează după voile lui Dumnezeu.

ei⁶². Și acestuia îi dă Dumnezeu mare rîvnă, cunoștință și putere. Căci prin cunoștința naturală se naște rîvna, în cel ce o alege pe ea și din rîvnă puterea de a lucra ; și prin lucrare se păstrează amintirea ; și din amintire se naște o mai mare lucrare ; și din aceasta o mai mare cunoștință ; și din aceasta, numită cumișenie, se naște înfrînarea patimilor și răbdarea întîmplărilor dureroase ; iar din acestea petrecerea cea după Dumnezeu și cunoștința darurilor lui Dumnezeu și a greșelilor proprii ; și din acestea recunoștința, prin care se naște frica de Dumnezeu, din care vine păzirea poruncilor, adică plînsul, blîndețea, smerita cugetare ; din acestea se naște puterea de a deosebi ; și din aceasta străvederea sau puterea de a putea prevedea greșelile viitoare și de a le înlătura din vreme, prin curățenia minții, datorită experienței și amintirii celor de mai înainte, și a celor prezente, și a celor săvîrșite din nebăgare de seamă ; și din acestea nădejdea ; iar din acestea neîmpătămirea și dragostea desăvîrșită.

Atunci unul ca acesta nu mai vrea nicidecum ceva deosebit de voia lui Dumnezeu, ci părăsește cu bucurie și viața aceasta vremelnică pentru dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui, prin înțelepciune și prin sălășluirea Duhului Sfînt și prin înfiere, pentru faptul că s-a răstignit și s-a îngropat, și a înviat și s-a înălțat împreună cu Hristos în chip duhovnicesc prin imitarea Lui, sau prin purtarea în lume ; și simplu vorbind, devine Dumnezeu după har, luînd arvuna fericirii de acolo, cum zice Teologul, în Cuvîntul despre cele opt gînduri, făcîndu-se nepătimitor, drept, bun și înțelept, avînd pe Dumnezeu în sine, cum a zis Hristos, prin păzirea po-

62. Amintirea poruncilor lui Dumnezeu se păstrează prin neconținută împlinire a lor. Petru Damaschin insistă asupra rolului faptelor, atît ca factor de modelare a omului, cît și ca mijloc de amintire a îndatoririlor celor bune.

Amintirea e reflexul în minte al urmei lăsate de activitate în ființa omului.

runcilor Lui după rînd, de la cea dintîi și pînă la cea din urmă, despre ceea ce vom vorbi după acestea, arătînd cum trebuie să se săvîrșească lucrarea poruncilor.

Dar fiindcă s-a vorbit despre cunoștința virtuților, vom vorbi și despre patimi⁶³. Cunoștința vine ca soarele și nebunul își închide cu voie ochii sau libera alege, prin puțină credință, sau lene, și îndată trimite cunoștința în cămara uitării, prin nelucrarea care vine din trîndăvie. Căci din neînțelepciune vine trîndăvia, din aceasta nelucrarea, și prin aceasta uitarea. Iar din uitare vine iubirea de sine, sau iubirea voilor și cugetărilor proprii, care se mai zice și iubire de plăceri și iubire de slavă. Din acestea se naște iubirea de argint, rădăcina tuturor relelor, și prin ea vine împrăștierea în cele ale vieții, din care se naște totala necunoștință a darurilor lui Dumnezeu și a păcatelor proprii. Iar din aceasta sălășluirea celorlalte patimi, adică ale celor opt căpetenii ale lor : a lăcomiei pîntecelui, din care vine curvia ; din acestea iubirea de argint, din care se naște mînia, cînd cineva nu dobîndește lucrul dorit, sau nu-și împlinește voia sa ; din ea vine întristarea, prin care se naște nepăsarea ; apoi slava deșartă din care vine mîndria. Din acestea opt⁶⁴ vine toată răutatea, patima și păcatul, prin care cel care e covîrșit de ele ajunge la deznădejde, la pierzanie totală, la căderea de la Dumnezeu și la asemănarea cu dracii, precum s-a mai spus.

Fiecare stă la mijlocul acestor două căi, adică a dreptății și a păcatului ; și-și alege pe care-o vrea și pe aceasta înaintează. Și primindu-l pe el această cale

63. Aci începe în ms. 1935 un alt capitol, cu titlul: «Pentru patimi prea ales arătate», (f. 9 r). La fel în ms. 1922 (f. 269 r), care începe scrierea lui Petru Damaschin la f. 265 r.

64. Aceeași înlănțuire a gândurilor răutății, ca la Sf. Ioan Casian (*Despre cele opt gînduri ale răutății*), în *Filocalia*, I, ed. II, Sibiu 1947, p. 97—124. Petru Damaschin atribuie scrierea despre ele lui Grigorie de Nazianz.

și cei ce-l călăuzesc pe ea, fie îngeri, fie oameni ai lui Dumnezeu, fie draci și oameni răi, îl duc pînă la capătul ei, chiar dacă nu vrea. Cei buni îl duc la Dumnezeu și la împărăția cerurilor ; iar cei păcătoși, la diavolul și la munca veșnică. Și nimeni nu este pricinuitorul pierzaniei sale, decît voia sa. Iar al mîntuirii este Dumnezeu, care a dăruit după existență și existența fericită, cunoștința și puterea, pe care nu le poate avea omul în afară de harul lui Dumnezeu. Nici diavolul nu poate ceva spre pierzania omului, de pildă să-i sădească o hotărîre potrivnică, sau neputință, sau neștiință fără voie, sau altceva, ca să silească pe om, ci îi strecoară numai amintirea răului. Deci cel ce lucrează binele trebuie să-I mulțumească lui Dumnezeu, ca Celui ce ne-a dăruit toate după existență. Iar cel ce alege și face cele potrivnice, să se învinovățească numai pe sine, pentru că nimeni nu-l poate trage cu sila, odată ce Dumnezeu l-a făcut liber, ca să se facă vrednic de laudă înaintea Lui, văzîndu-l că alege binele de bunăvoie și nu din necesitatea firii, cum se împărtășesc de bine cele necuvîntătoare și neînsuflețite, ci cum se cuvine unei ființe raționale, cum l-a cinstit Dumnezeu să fie. Dar noi alegem de bunăvoie și prin socotință proprie să facem răul, învățînd aceasta de la născocitorul păcatului. Nu ne silește Dumnezeu, Cel prisositor de bun, (la bine), ca nu cumva siliți fiind și neascultînd, mai mare osîndă să avem. Nici nu ia de la noi libertatea pe care ne-a dăruit-o cu bunătate.

Dar cel care vrea să facă binele, să ceară prin rugăciune de la Dumnezeu și îndată i se dă lui cunoștință și putere, ca să se arate că harul i se trimite cu dreptate de la Dumnezeu. Căci ni s-ar putea dăruia și fără rugăciune, ca și după rugăciune. Dar precum nu are laudă cel ce primește aerul ca să trăiască, știind că fără el nu poate trăi, ci mai vîrtos e dator să mulțumească Celui ce l-a făcut și i-a dat nările prin care-l primește, și să-

nătatea, ca să-l primească, așa și noi sîntem datori mai vîrtos să mulțumim lui Dumnezeu că a făcut și rugăciunea și cunoștința, și puterea și virtuțile și pe noi și toate cele din jurul nostru, după har. Ba nu numai atît, ci nu încetează să caute orice mijloc ca să biruiască răutatea noastră, a vrăjmașilor și a dracilor.

Căci⁶⁵ și diavolul, pierzînd cunoștința lui Dumnezeu prin nerecunoștință și mîndrie, a ajuns cu necesitate neștiutor. De aceea nu poate ști de la sine ce să facă, ci vede pe Dumnezeu ce face ca să ne mîntuiască și din aceasta învață viclenia și se silește să facă cele asemănătoare spre pierzania noastră⁶⁶.

Deoarece urăște pe Dumnezeu și nu poate să se războiască cu El, se războiește cu noi, care sîntem după chipul Lui, închipuindu-și că prin aceasta înfrînge pe Dumnezeu. Iar pe noi ne află ascultători de voia lui, cum zice Gură de Aur : «Căci văzînd că Dumnezeu a făcut pe Eva spre ajutorul lui Adam, a făcut-o diavolul ajutătoare în neascultare și cădere. A dat Dumnezeu poruncă, ca păzind-o Adam, să-și păzească amintirea unor așa de mari daruri și să mulțumească pentru ele Binefăcătorului. Iar diavolul a făcut ca porunca însăși să fie pricină de neascultare și de moarte. Și a ridicat împotriva Proorocilor, prooroci mincinoși ; împotriva Apostolilor, apostoli mincinoși ; împotriva Legii, fărădelegea ; împotriva virtuții, păcatele ; împotriva poruncilor, călcările ; împotriva a toată dreptatea, ereziile urîciunii». Și iarăși, văzînd pe Hristos că se coboară pentru bunătatea cea mai deplină la sfinții ucenici și la cuvioșii Părinți, arătîndu-se fie prin Sine, fie prin îngeri, fie pe altă cale negrăită, precum a zis, a început și diavolul să arate unora amăgiri multe spre pierzanie. De aceea au scris Părinții înzestrați cu darul deosebirii,

65. Ms. 1935 începe aci un alt capitol cu titlul: *Pentru meșteșugirea diavolului cea mult împletită* (f. 11 v).

66. De această imitare perversă a lui Dumnezeu de către Mefistofel vorbește și Goethe în Faust.

că nu trebuie primite unele ca acestea. Căci acela se silește să amăgească și în privința aceasta, fie prin niscai chipuri, fie prin vreo lumină, fie prin foc, fie prin altă amăgire, în vremea somnului, sau în chip sensibil. Iar de primim acestea, facem mintea ca, din închipuirea proprie și din neștiința cea mai de pe urmă, să-și zugrăvească niscai figuri sau culori, ca să creadă că este vreo arătare a lui Dumnezeu sau vreun înger. Ba adeseori arată în vis, sau în chip sensibil și draci biruiți, zice-se, și încearcă, simplu grăind, orice meșteșugire pentru pierderea noastră, când ascultăm de el.

Dar diavolul făcînd acestea își pierde nădejdea dacă, precum zic Sfinții Părinți, în vremea rugăciunii ne facem mintea fără formă, fără chip, fără culoare, neprimind nimic, fie că e lumină, fie foc, fie altceva, ci ne închidem cugetul cu toată puterea numai în cuvintele scrise. Căci cel ce se roagă numai cu gura, se roagă aerului, nu lui Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu ia seama la minte nu la gură. Deci oamenii «trebuie să se închide lui Dumnezeu în duh și în adevăr»⁶⁷ ; sau cum s-a spus : «Vreau să vorbesc cinci cuvinte cu mintea mea, decît zeci de mii cu limba»⁶⁸. Deci, descurajîndu-se diavolul de toate acestea, ne aduce gînd de deznădejde, șoptindu-ne că altele erau vremurile acelea și alții oamenii în care a arătat Dumnezeu acele lucruri minunate ca să creadă ; că acum nu e vremea în care să trebuiască să ne ostenim în felul acesta. Iată, creștini sîntem cu toții și purtăm botezul. Cel ce a crezut, zice, și s-a botezat, mîntui-se-va⁶⁹. Deci ce ne mai trebuie ?

Dar de vom crede acestora și de vom rămîne așa, vom fi cu totul pustii, avînd numai nume de creștini, neștiind că cel ce a crezut și s-a botezat, e dator să păzească toate poruncile lui Hristos, și cînd le va împlini pe toate să zică : «slugă nevrednică sînt». Căci a

67. Ioan IV, 24.

68. I Cor. XIV, 19.

69. Marcu XVI, 16.

zis Domnul către Apostoli : «Învăţându-i pe ei să păzească toate cîte v-am poruncit vouă»⁷⁰. Pentru că tot cel ce se botează, se leapădă zicînd : «Mă lepăd de satana şi de toate lucrurile lui şi mă unesc cu Hristos şi cu toate lucrurile Lui». Dar unde este lepădarea noastră, dacă nu părăsim toată patima şi tot păcatul pe care-l vrea diavolul, mai bine-zis dacă nu le urîm din suflet şi dacă nu iubim pe Hristos prin păzirea poruncilor Lui? Şi cum vom păzi poruncile Lui, dacă nu vom tăgădui toată voia şi toată cugetarea noastră ? Iar voile şi cugetările de lepădat pot fi socotite acelea care se împotrivesc poruncii lui Dumnezeu⁷¹. Fiindcă adesea sînt unii care, fie prin constituţie, fie din obişnuinţă iubesc binele în unele lucruri şi urăsc răul. De asemenea sînt unele cugetări bune, avînd mărturie şi de la dumnezeieştile Scripturi. Dar au lipsă şi ele de o dreaptă socoteală din partea celor încercaţi. Fiindcă fără această dreaptă socoteală nici cele socotite bune nu sînt bune, fie pentru că le împlinim cînd nu e vremea lor, sau fără trebuinţă, sau fără vrednicie, sau cugetînd fără cunoştinţă cele spuse.

Căci nu numai în legătură cu Scriptura, ci şi cu oricare întrebare ce se nimereşte, dacă nu sînt cu luare-aminte amîndoi, şi cel întreat şi cel ce întreată, se îndepărtează de înţelesul adevărat şi se alege cu o pagubă nu mică. De fapt şi eu am păţit adeseori că, întrebînd sau fiind întreat, cînd am înţeles cum trebuie un cuvînt, m-am mirat pe urmă cum cuvintele sînt la fel, dar înţelesurile sînt departe unul de altul. Aşa şi în toate celelalte, avem lipsă de discernămint, ca să aflăm cum trebuie să facem ca să împlinim voile lui Dumnezeu⁷². Fiindcă El cunoaşte firea noastră întocmai, ca Făcător

70. Matei XXVIII, 19.

71. Ms. 1935, titlu nou : *Pentru cum că bine este a întrea si cu socoteala a face toate.*

72. Cuvintele ascund în ele multe înţelesuri ; depinde de situaţie, care înţeles e indicat prin cuvînt şi deci care trebuie sesizat.

al tuturor, și a avut în vedere folosul nostru și a rinduit nu lucruri străine de firea noastră, ci cele proprii ale ei. Afară de cazul cînd unii vor să ajungă de bună voie la desăvîrșire, urcînd spre El mai presus de fire, fie prin feciorie, fie prin neavere, fie prin smerită cugetare.

Nu poate fi pusă însă în rînd cu acestea și recunoștința, căci aceasta e firească. Dar smerita cugetare e mai presus de fire, deoarece cel smerit se îndeletnicește cu toată virtutea și nefiind dator cu nimic, se face pe sine îndatorat și mai prejos de toți. Dar cel recunoscător, fiind dator, își mărturisește datoria. La fel cel ce face milostenie, miluiește din cele ce le are și nu este mai presus de fire, ca acel ce s-a lepădat de avuție. Nici cel ce petrece în căsnicie, ca cel ce petrece în feciorie. Căci acesta este un dar mai presus de fire. De aceea, unul se mîntuiește dacă, părăsind voile sale, împlinește pe ale lui Dumnezeu. Iar celălalt va cîștiga cununa răbdării și slava de la Dumnezeu, ca unul ce nu a părăsit numai cele oprite de legi, ci împreună cu ele, cu ajutorul lui Dumnezeu și firea sa, iubind pe Dumnezeu din tot sufletul și imitînd după putere nepătimirea Lui.

Dar fiindcă sîntem în neștiință, nu numai de noi înșine și de cele făcute de noi, ci și de scopul lor, și de ceea ce se caută prin toate, de aceea ni se par dumnezeieștile Scripturi și cuvintele sfinților, adică ale bărbatilor vechi, ale proorocilor, ale dreptilor și ale sfinților Părinți celor noi, că nu conglăsuiesc. Ni se pare că vrînd aceștia să se mîntuiască, nu conglăsuiesc întreolaltă. Dar aceasta nu este adevărat. Să vedem, de aceea, prin puține cuvinte, din firea lucrurilor, cum orice om, dacă vrea să se mîntuiască, nimeni nu-l poate împiedica, nici vremea, nici locul, nici îndeletnicirea. Numai să nu se folosească de un lucru pe care vrea să-l facă, împotriva firii lui, și să-și îndrepte orice cugetare cu dreaptă socoteală, după scopul dumnezeiesc. Fiindcă nu cele ce se fac sînt de trebuință, ci gîndul prin care

se fac. Nici nu păcătuim fără de voie, dacă nu consimțim mai înainte de bună voie cu gândul și nu cădem în robie. Atunci acela duce pe cel luat în prinsoare, chiar fără voie, la păcat. La fel greșelile făcute întru neștiință, vin din cele întru cunoștință. Căci dacă nu se îmbată cineva, fie de vin, fie de poftă, nu ajunge la neștiință. Iar de la îmbătare începe să se întunece mintea și de aici vine căderea. Iar de la aceasta, moartea. Așadar moartea nu a venit în chip neștiut, ci îmbătarea întru cunoștință a adus moartea întru neștiință⁷³. Și de multe ori poate afla cineva, mai ales în gânduri, că din cele de bună voie cădem în cele fără de voie și de la cele în cunoștință, la cele dintru neștiință. Iar fiindcă cele dinții ne par ușoare și dulci, de aceea venim la cele de al doilea, fără de voie și în neștire. Căci dacă am fi voit să păzim poruncile de la început și să rămânem cum am fost botezați, nu am fi venit la acestea și n-am fi avut nevoie de ostenele și durerile pocăinței.

Totuși, dacă vrem, harul cel de al doilea al lui Dumnezeu, sau pocăința, poate să ne ridice iarăși la frumusețea străveche. Dar dacă nu avem grijă nici de aceasta, vom merge neapărat, ca și dracii care nu se pocăiesc, la muncile veșnice, împreună cu ei, mai mult vrînd decît nevrînd. Dumnezeu nu ne-a zidit spre mînie, ci spre fericire, ca să ne bucurăm de bunătățile Lui și să ne arătăm cu mulțumire și cu recunoștință față de Binefăcător. Dar negrija noastră în a cunoaște darurile Sale ne-a adus la trîndăvie. Iar aceasta ne-a dat pe mîna uitării, de la care a împărățit peste noi neștiința.

Iar cînd vrem să punem începutul, ca să ne întoarcem de unde am căzut, avem nevoie de multă osteneală, fiindcă nu vrem să părăsim voile noastre, ci socotim că împreună cu ale lui Dumnezeu le putem îm-

73. E vorba sau de o falsă știință, sau de orgoliu, care uită de marginea științei dobîndite. Prin amîndouă se pierde simțul realității, se ajunge în știința periculoasă.

plini și pe ale noastre. Aceasta însă este cu neputință. Căci însuși Domnul a zis : «Nu fac voia Mea, ci a Tatălui care M-a trimis»⁷⁴, cu toate că una este voia Tatălui, a Fiului și a Duhului, precum una este ființa nedespărțită. Dar pentru noi a zis acestea, și despre voia trupului. Căci dacă nu e copleșit trupul și nu ajunge întreg omul purtat de Duhul lui Dumnezeu, nu face voia lui Dumnezeu decât cu sila. Dar când împărățește harul Duhului în noi, atunci nu mai avem voia noastră, ci tot ce se face e voia lui Dumnezeu. Atunci dobîndim pacea. Iar unii ca aceștia, fiii lui Dumnezeu se vor chema. Căci voiesc voia Tatălui, ca și Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu. Dar pe aceasta nu o poate afla cineva fără păzirea poruncilor, prin care vine tăierea oricărei plăceri sau voinței proprii și răbdarea oricărei dureri ce se ivește din pricina aceasta. Căci din neînțelepciune se naște plăcerea și durerea, cum s-a zis, și din acestea tot păcatul. Fiindcă cel fără de minte este iubitor de sine și nu poate fi iubitor de frați, nici de Dumnezeu. De asemenea nu poate avea înfrînarea de la plăceri, sau de la voile care-i plac lui, nici răbdare în întâmplările dureroase. Că uneori împlinindu-și voia sa, crește în el plăcerea și mîndria, alteori, neputîndu-și-o împlini și fiind chinuit de durere din pricina aceasta, ajunge silit la înecarea și la descurajarea sufletului, care este arma gheenei.

Iar din cunoștință sau cuminenție se naște înfrînarea și răbdarea. Fiindcă cel înțelept își stăpînește voia sa, și rabdă durerea pentru aceasta și socotindu-se pe sine nevrednic de cele dulci, se arată mulțumitor și recunoscător Binefăcătorului, temîndu-se ca nu cumva, prin "multele bunătăți pe care i le-a dăruit lui Dumnezeu în veacul acesta, să se păgubească în cel viitor. Astfel, prin înfrînare, lucrează și celelalte virtuți. Iar so-

74. Ioan VI, 38.

cotindu-se pe sine datornic pentru toate și neavînd ceva cit de mic să întoarcă Binefăcătorului, socotește și virtuțile ca o și mai mare datorie. Căci și pe ele le primește și nu le dă. Ba chiar faptul că s-a învrednicit să mulțumească lui Dumnezeu, și că Dumnezeu primește mulțumirea lui, îl socotește o și mai mare datorie. Și pururea stăruie în mulțumire, făcînd tot binele, și pururea se socotește pe sine și mai dator și, cugetînd cu smerenie, mai prejos de toți.

Veselindu-se astfel în Dumnezeu, Binefăcătorul său, și bucurîndu-se întru cutremur și venind la dragostea dumnezeiască ce nu cade, primește cu smerită cugetare împlîrile dureroase ca fiind vrednic de ele. Ba mai bine-zis, se socotește pe sine vrednic de și mai multe decît de cele cîte-i vin și se bucură că s-a învrednicit în veacul acesta să se necăjească puțin, ca să primească ușurare de muncile multe pe care și le-a pregătit sieși în veacul viitor, și că prin aceasta își recunoaște neputința sa și nu se mîndrește. Iar fiindcă s-a învrednicit să cunoască acestea și să le rabde prin harul lui Dumnezeu, vine la dragostea dumnezeiască. Căci smerita cugetare este roada cunoștinței, iar cunoștința roada încercărilor.

Celui ce se cunoaște pe sine i se dă cunoștința tuturor. Și cel ce se supune lui "Dumnezeu, supune sieși tot cugetul trupesc, iar după aceasta i se vor supune lui toate, cînd va împărăți smerenia în mădularele sale"⁷⁵. Căci cel ce se cunoaște pe sine, cum zic Sfinții Vasile și Grigore, că este la mijloc între măreție și smerenie, ca cel ce are suflet înțelegător și trup muritor și pămîntesc⁷⁶, niciodată nu se înalță, nici nu deznădăjduiește,

75. Cel smerit e liber de toate și stăpînește peste toate. Dar stăpînește pentru că ele i se supun, întrucît nu sînt periclitare în libertatea lor, nu pentru ca vrea el să le stăpînească.

76. Sfîntul Grigorie de Nazianz consideră pe om «pămîntesc și cesc, vremelnic și nemuritor, văzut și de minte înțeles, între mărire și smerenie, aceiași duh și trup». *Cuvînt la Nașterea Mîntuitorului.*

ci rușinându-se de partea mintală a sufletului⁷⁷, se întoarce de la toate cele de rușine, iar cunoscându-și neputința sa, fuge de toată îngîmfarea. Cel ce-și cunoaște, așadar, neputința sa din multele ispite și din patimile sufletești și trupești, a văzut puterea nesfîrșită a lui Dumnezeu, cum izbăvește pe cei smeriți, care strigă către El prin rugăciune stăruitoare din inimă.

Ca urmare, rugăciunea i se face lui o desfătare, știind că fără Dumnezeu nu poate să facă nimic. Și de teama de a nu cădea, el se străduiește să se lipească de Dumnezeu. Pe de altă parte se minunează, cugetînd cum l-a izbăvit Dumnezeu pe el din atîtea ispite și patimi și mulțumește celui ce poate să-l izbăvească. Iar deodată cu mulțumirea dobîndește dragostea și smerenia și nu cutează peste tot să judece pe cineva, știind că precum l-a ajutat Dumnezeu pe el, așa poate să ajute tuturor cînd vrea, cum zice Sfîntul Maxim ; sau socotește că acela e în stare să lupte cu patimi multe și să biruiască, dar el este neputincios și de aceea l-a ajutat Dumnezeu degrabă, ca să nu se piardă cu desăvîrșire sufletul lui.

Și altele multe cunoscînd, cel ce-și vede neputința sa, rămîne nedoborît. Dar este cu neputință să ajungă cineva aci, dacă nu suportă multe ispite sufletești și trupești, și, susținut de puterea lui Dumnezeu prin răbdare, nu dobîndește experiență. Iar unul ca acesta nu îndrăznește peste tot să facă voia sa, fără să întrebe pe cei iscușiți, nici să se fixeze într-o cugetare. Fiindcă ce trebuință este să vrea să facă sau să cugete ceva, dacă nu o face pentru a trăi trupește și a se mîntui sufletește ?

Iar dacă nu cunoaște cineva care voie și care cugetare trebuie să o părăsească, să probeze tot lucrul și

77. Filozoful Max Scheller a explicat și el sentimentul de rușine al omului din faptul că fiind ființă înzestrată cu spirit se coboară în pofta trupești.

toată cugetarea, prin depărtarea și înfrînarea de la ele, și să vadă ce nemulțumire îi aduc ; și dacă, împlinindu-se, îi aduc plăcere, iar neîmplinindu-se, durere, să știe că sînt rele și că e dator să le disprețuiască înainte de a zăbovi în jurul lor și să se ostenească a le birui cînd simte asaltul lor. Aceasta o zic despre tot lucrul și tot gîndul fără de care putem trăi trupește și bine plăcea lui Dumnezeu.

Fiindcă obișnuința învechindu-se capătă putere de fire. Căci fie că e obișnuință bună, fie că e rea, timpul o hrănește, cum materiile hrănesc focul⁷⁸. De aceea datori sîntem să cugetăm și să facem cu toată puterea binele, ca să vină deprinderea și obișnuința să lucreze de la sine, fără osteneală, cele de toate zilele, precum Părinții au biruit prin cele mici în cele mari. Căci numai cel ce nu se lasă convins ca să aibă cele peste trebuință ale trupului, ci le leapădă pe acestea, ca să meargă pe calea cea strîmtă și plină de necazuri, nu va ajunge la iubirea de avere. Căci nu numai avuția multă arată iubirea de avuție, ci tot ce ține cineva cu împătımire sau fără trebuință, sau peste trebuință. Fiindcă mulți dintre sfinții mai vechi au avut multă avuție, ca Avraam, Iov, David și mulți alții, dar nu era în ei împătımire, ci aveau lucrurile ca ale lui Dumnezeu⁷⁹ și prin ele căutau să placă mai mult Lui. Iar Domnul, fiind supradesăvîrșit (suprasuficient) și însăși înțelepciunea, a tăiat chiar rădăcina. Căci a sfătuit pe cei ce urmează Lui, prin împlinirea celei mai înalte virtuți, ca nu numai bani și avuții să nu aibă, dar nici suflet, adică voie sau cugetare proprie. Aceasta știind-o Părinții, au fugit

78. «Gîndurile de nu le vom face cu trupul, cu vremea se prăpădesc» (*Pateric*, Avva Pimen, XX). O analiză profundă face Avva Dorotei în cuv. XI: «Pentru ca să tăiem patimile degrabă, pînă nu ne obișnuim cu ele».

79. A le avea ca ale lui Dumnezeu înseamnă a fi liber față de ele, a le avea ca și cum nu le ai, a te împăca ca în orice clipă Dumnezeu să dispună altfel de ele, decît a ti le lăsa tie. «A fi» nu trebuie să se lase strîmtoare și împiedicat de «a avea».

de lume, ca de o piedică spre desăvârșire. Dar nu numai de ea, ci și de voile lor, căci nimeni dintre ei n-a făcut vreodată voia sa⁸⁰. Ci unii au petrecut în ascultare, spre a avea ca pe Hristos pe Părintele duhovnicesc, în loc de orice cugetare. Iar alții în pustie, prin fugă desăvârșită de oameni, au avut pe Dumnezeu însuși dascăl, pentru care au primit să rabde și moartea de bună voie⁸¹.

Alții, în sfârșit, au ținut calea împărătească, adică s-au liniștit cu unul sau cu doi, avîndu-se unul pe altul ca sfătuitori buni, spre buna plăcere a lui Dumnezeu. Iar cîți după ascultare au fost rînduiți de Părinte să conducă pe alți frați, au petrecut ca în ascultare, păzind predania acelorași Părinți și toată lucrarea lor a fost bună. Acum⁸² însă, fiindcă nu vrem nici cei din ascultare, nici cei de la conducere să părăsim voile noastre, nici unul nu mai sporește.

Rămîne așadar, să fugim de oameni și de lucrurile vieții și să umblăm în calea împărătească și să ne liniștim cu unul sau cu doi și să cugetăm ziua și noaptea la poruncile lui Hristos și la toată Scriptura⁸³. În felul acesta, muștrat de toate și de conștiință și de luarea aminte a citirii și de rugăciune, poate să ajungă cineva la cea dintîi poruncă, adică la frica lui Dumnezeu care

80. Omul se poate robi și voii sale. Libertatea sau spiritualitatea și-o menține omul voind mereu chiar împotriva voii sale, adică nepredîndu-se o dată pentru totdeauna și în mod automat «voii» sale. E o condiție a libertății și a creșterii spirituale să te conțești mereu pe tine, în favorul a ceea ce apare mereu mai înalt decît tine, și te cheamă mai sus decît unde ești tu.

81. Petrecerea în pustie nu e nici ea un semn de individualism, căci pustnicul nu face nici acolo voia sa, ci voia lui Dumnezeu, exprimată în Revelație și în regulile Părinților.

82. De aci începe Ms. Acad. Rom. 1993. Tot de aci Ms. 1935, f. 22 r, cap. nou: «Pentru cum că cu cuviință este a fugi de oameni și a se liniși cu unul sau cu doi».

83. Petru Damaschin preferă comunitatea mică, intimă, viețuirii în mulțime sau în singurătate. O socotește calea împărătească. Ea e cea mai favorabilă comuniunii, fiind deosebită atît de modul individualist, cît și de pericolul pierderii insului în mulțime.

se naște din credință și din meditatea Sfințelor Scripturi. Iar prin frică poate să ajungă la plîns, iar prin acesta la poruncile cărora le-a spus Apostolul credință, nădejde și dragoste. Căci cel ce crede în Domnul se teme de munci ; și cel ce se teme de munci păzește poruncile ; și cel ce păzește poruncile rabdă necazurile ; iar cel ce rabdă necazurile, va avea nădejde în Dumnezeu ; iar nădejdea desparte mintea de toată împătımirea ; iar despărțită de aceasta, va avea dragostea de Dumnezeu. De va vrea cineva să facă acestea, se va mîntui.

Iar liniștea (isihia) ca început al curăției sufletului, va face pe cel ce o alege, să împlinească fără osteneală toate poruncile. «Fugi, zice, taci, liniștește-te, căci acestea sînt rădăcinile nepătîmirii»⁸⁴. Sau iarăși : «Fugi de oameni și te vei mîntui»⁸⁵. Pentru că întîlnirile nu lasă mintea să-și vadă nici greșelile sale, nici uneltirile dracilor, ca să se păzească omul pe sine, nici binefacerile și tot felul de griji ale lui Dumnezeu, ca să dobîndească din acestea cunoștința de Dumnezeu și smerenie. De aceea, cel ce vrea să meargă pe un drum scurt la Hristos, adică prin nepătîmire și cunoștință și să ajungă cu bucurie la desăvîrșire să nu se abată în alte părți, adică la dreapta și la stînga, ci în toată viețuirea lui să călătorească cu sîrguință pe calea împărătească. Să se ferească cu putere de prisosiri și lipsuri, amîndouă pricinuind plăcerea, și să nu-și întunece mintea nici cu mulțimea mîncărurilor, nici cu întîlnirile, nici să și-o facă oarbă prin împrăștieri. De asemenea să nu-și tulbure cugetarea cu postul prelungit și cu privegherea. Ci lucrînd bine și cu răbdare cele șapte moduri, adică faptele trupești, să se urce ca pe o scară, ținîndu-le fără încetare pe toate șapte deodată, înaintînd spre făptuirea morală, prin care se dau celui credincios vederile duhovnicești prin har, cum zice Domnul.

84. *Pateric*, Avva Arsenie, II.85. *Idem*, I.

Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu⁸⁶ și folositoare și nimeni nu poate împiedica pe cel ce vrea să se mîntuiască, nici nu are altceva stăpînire asupra noastră, afară numai de Dumnezeu, cel ce ne-a făcut. El este gata spre ajutor și ocrotire de orice ispită celor ce strigă către El și vor să facă sfînta Lui voie. Iar fără de El nu poate să facă cineva vreun bine, nici să pătimească vreun rău fără voie, dacă nu îngăduie El, ca să mustre pe cel ce a greșit și să mîntuiască sufletul lui. Faptele rele sînt ale noastre, făcute din trîndăvia noastră și din împreuna-lucrare a dracilor. Iar toată cunoștința, virtutea și puterea sînt har al lui Dumnezeu, ca și toate celelalte. Dumnezeu le-a dat tuturor putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. Mai bine-zis, aceste porunci și harul dumnezeiesc ne păzesc pe noi. Fiindcă fără harul Lui nu putem să le împlinim nici pe ele. Și nu avem ce să-i aducem Lui decît credința și alegerea liberă, ținînd toate dogmele cele drepte, prin credință tare și auzire și urmărind lucrarea în chip neîmprăștiat, ca lecțiile de la școală, învățînd astfel cu lucrul, cu toată grija, cele șapte fapte mai sus pomenite. Acestea sînt următoarele :

*Arătare trebuincioasă și prea frumoasă
despre cele șapte fapte trupești* ⁸⁷

Cea dintîi este liniștea (isihia), sau petrecerea neîmprăștiată, ferită de orice grijă a vieții, ca astfel omul să poată, prin depărtarea de oameni și de împrăștieri, să fugă de zgomot și de cel ce umblă răcnind ca un leu căutînd pe cineva să înghită⁸⁸, prin întîlnirile și grijile vieții; și ca să aibă o singură grijă : cum să placă lui Dumnezeu, și să-și facă sufletul neosîndit în ceasul

86. II Tim. III, 16.
88. I Petru V, 8.

87. Ms. 1935 (f. 24 v) începe același capitol.

morții ; și ca să afle cu toată sîrguința lucrările furișe ale dracilor și greșelile cele ce întrec nisipul mării și sînt neștiute de cei mulți, ca un praf subțire. Căci plîngîndu-le pe acestea, se întristează de firea omenească, dar e mîngîiat de Dumnezeu, ca unul ce a ajuns să-și dea seama de sine. E mîngîiat că a ajuns să vadă cele pe care n-a nădăjdut să le vadă, cînd petrecea afară de chilie. Și cunoscîndu-și neputința sa și puterea lui Dumnezeu, se teme și nădăjduiește. Se teme ca nu cumva, îndrăznind, din neștiință, să cadă. Nădăjduiește ca unul ce, neuitînd de iubirea de oameni a lui Dumnezeu, nu-și pierde nădejdea, orice i s-ar întîmpla⁸⁹.

A doua este **postul cu măsură**, sau a mîncă o dată pe zi și a nu se sătura. Mîncarea să fie de un singur fel, din bucate modeste, care se găsesc fără bătaie de cap și pe care nu le poștește sufletul, decît dacă nu este altceva. Aceasta, pentru ca omul să biruiască lăcomia pîntecelui, nesăturarea și pofta și să rămînă neîmprăștiat ; totodată, ca să nu respingă vreun fel, lepădînd în chip rău, cele ce au fost făcute de Dumnezeu bune foarte, nici să înghită toate deodată, fără înfrînare și cu voluptate, ci mîncînd în fiecare zi cîte un singur fel de mîncare, să se folosească de toate spre slava lui Dumnezeu, neoprindu-se de la nimic, cum fac blestemații de eretici, ca de ceva rău. Iar vinul, după vreme, căci la bătrînețe, la neputință și la frig e foarte folositor. Dar și atunci puțin. Iar la tinerețe, la căldură și la vreme de sănătate, e mai bună apa, dar și aceasta cît se poate de puțină. Căci setea e mai bună decît toate faptele trupești.

89. Omul duhovnicesc trăiește continuu în această tensiune, ca pe un drum ce suie printre două prăpăștii: între apăsarea de conștiința păcatelor sale și între încrederea în mila lui Dumnezeu. Trebuie să le îmbine mereu pe amîndouă, să nu se predea exclusiv nici uneia din ele; să îmbine mereu temerea cu nădejdea. Aceasta înseamnă a fi mereu viu mereu palpitant, fără a dispera și fără a adormi.

A treia este **privegherea cu măsură**, adică a avea jumătate noapte pentru somn, iar jumătate pentru psalmodie și rugăciune, pentru suspine și lacrimi. Aceasta pentru ca prin postul și privegherea cu măsură, trupul să se facă supus sufletului, sănătos și gata spre tot lucrul bun, iar sufletul să capete bărbăție și luminare, ca să vadă și să facă cele cuvenite.

A patra este **psalmodia sau rugăciunea trupească** prin psalmi și îngenunchieri, ca să se ostenească trupul și să se smerească sufletul, ca să fugă vrăjmașii noștri draci și să se apropie prietenii noștri îngeri și să cunoască omul de unde primește ajutor, ca nu cumva să se mîndrească din neștiință, socotind că lucrările sînt ale sale, și să fie părăsit de Dumnezeu, ca să-și cunoască neputința sa.

A cincea este **rugăciunea duhovnicească** făcută cu mintea, care se ferește de orice gînd. Stînd mintea în cele zise și căzînd la Dumnezeu cu frîngeri negrăite, cere să se facă numai voia dumnezeiască întru toate faptele și cugetările sale, neprimind nici un gînd sau figură, sau culoare, sau lumină, sau foc, sau peste tot altceva. Și ca una ce privește numai la Dumnezeu și vorbește numai cu El, a ajuns fără formă, fără culoare și fără figură. Căci aceasta este rugăciunea curată, ce se cade să o aibă cel lucrător. Iar celui contemplativ i se cuvin altele mai mari decît acestea.

A șasea este **citirea cuvintelor și vieților Părinților** nedîndu-și auzul dogmelor străine sau altor învățături, mai ales celor eretice. Aceasta pentru a învăța din dumnezeieștile Scripturi și din dreapta socoteală a Părinților, cum să biruiască patimile și să dobîndească virtuțile ; și ca să se umple mintea lui de cuvintele Duhului Sfînt și să uite cuvintele și gîndurile necuviincioase de mai îna-

inte, pe care le-a auzit fiind afară de chilie ; și ca prin multa convorbire a rugăciunii și citirii, să ajungă să aibă cugetări bune. De fapt rugăciunea e ajutată de citirea în liniște, și citirea, de rugăciunea curată, când cineva ia aminte la cele spuse și nu citește sau cîntă în fugă. Altfel nu poate cuprinde cum trebuie înțelesul lor, din pricina întunericii patimilor. Pe lîngă aceasta adeseori rătăcim prin închipuirea de sine. Mai ales pățesc aceasta cei ce-și închipuie că au înțelepciunea lumii acesteia, neștiind că avem nevoie de cunoștința prin făptuire, ca să înțelegem acestea. Și cel ce vrea să învețe cunoștința lui Dumnezeu nu trebuie să se folosească numai de auzire. Pentru că altceva este auzirea și altceva fapta. Căci precum numai din auzire nu poate ajunge cineva meșteșugar, ci cîștigă deprinderea meșteșugului lucrînd și vîzînd și multe greșind și îndreptîndu-se de cei iscusiți prin răbdare și prin tăierea voilor sale și după vreme îndelungată, așa și cunoștința duhovnicească nu se naște numai din cugetare, ci se dă de Dumnezeu după har celor smeriți la cuget. Că cel ce citește Scripturile pare să le cunoască în parte, nu e de mirare, mai ales dacă e lucrător. Dar unul ca acesta nu are cunoștința lui Dumnezeu, ci trebuie să asculte cuvintele celor ce au cunoștință. Deci cei ce au scris au avut adeseori cunoștință de Dumnezeu, ca și proorocii, dar el încă nu. Drept aceea și eu, culegînd de asemenea din dumnezeieștile Scripturi, și neînvrednicindu-mă să aud de la Duhul, am auzit de la cei ce au auzit de la Acela, cum aud unii despre o cetate sau om, de la cei ce le-au văzut pe acestea⁹⁰.

A șaptea este **întrebarea celor experimentați**, despre orice cuvînt sau faptă, ca nu cumva din necercare, sau

90. Cunoștința întregă nu se primește numai din Scriptură, ci și din predania vie. Cel ce a scris, nu și-a putut pune în scris niciodată tot ce

din plăcerea de sine, înțelegînd și făcînd cineva unele în locul altora, să rătăcească și să cadă în părerea de sine, închipuindu-și că știe cum trebuie, neștiind încă nimic, cum zice Apostolul⁹¹.

Pe urmă, după toate aceste fapte trupești, monahul trebuie să aibă răbdare în toate cele ce vin asupra lui, pe care vrea Dumnezeu să le îngăduie spre învățarea, spre cercarea și spre cunoașterea slăbiciunii sale. Să nu se facă îndrăzneț și să nu-și piardă nădejdea, orice rău sau orice bine i s-ar întîmpla. E dator să se ferească de orice vis, de orice vorbă și de orice lucru fără rost și să cugete pururea la numele lui Dumnezeu, mai des decît răsuflă, în toată vremea și locul și lucrul, și să cadă la El din suflet, adunîndu-și mîntea din toate gîndurile lumii și căutînd să facă numai voia lui Dumnezeu. Atunci începe mîntea să-și vadă greșelile sale ca nisipul mării. Și acesta este începutul luminării sufletului și dovada sănătății lui. Atunci sufletul ajunge zdrobit și inima umilită, încît se socotește pe sine mai prejos de toți, cu adevărat. Atunci începe să înțeleagă binefacerile lui Dumnezeu, cele din parte și cele de obște, cele aflătoare în dumnezeieștile Scripturi, și greșelile sale. De atunci păzește poruncile întru cunoștință, de la cea dintîi pînă la cea din urmă. Fiindcă Domnul le-a pus ca pe o scară și nu poate cineva să treacă peste una ca să ajungă la alta, ci trebuie să înainteze, ca pe niște trepte, de la cea dintîi la cea de a doua și de la ea la cea de a treia⁹², pînă ce-l vor face pe om Dumnezeu, prin harul Celui ce le-a dăruit pe ele celor ce hotărîsc să le împlinească.

a cunoscut practicînd, tot ce era viu în duhul lui. Acest plus se predă de la el la ucenicul spiritual, ca un adaus la cuvîntul scris, și așa mai departe. Tradiția moștenită se alcătuiește din Scriptură și din Duhul predat prin transmitere, prin învățatură vie, prin raport personal.

91. I Cor. VIII, 2.

92. De aci ms. 1993 sare, fără nici un titlu și întrerupere la ceea ce corespunde în textul de față cu cap. 23: «iară ceale șapte ale năravului

***Cel ce voiește să păzească poruncile trebuie
să înceapă de la frica de Dumnezeu, ca să
nu se rostogolească în haos***

Iar⁹³ de vrea cineva să o ia înainte, să-și arate sirguința mai degrabă pornind de la ele și nu din altă parte, fiindcă altfel va cădea în prăpastie, mai bine-zis în haos. Căci precum, când e vorba de cele șapte daruri ale Duhului, dacă nu începe cineva de la frică, nu poate urca la celelalte, așa și în fericirile Domnului. Căci «în-ceputul înțelepciunii este frica Domnului»⁹⁴, zice David; iar celălalt prooroc, grăind de sus, a zis despre aceasta : «Duhul înțelepciunii, al înțelegerii, al credinței, duhul temerii de Dumnezeu»⁹⁵. Domnul de asemenea a început să învețe de la frică, pentru că zice : «Feriți cei săraci cu duhul»⁹⁶, adică fericit este cineva când e cuprins de frica lui Dumnezeu, avînd o zdrobire negrăită a sufletului. Domnul a pus această poruncă drept temelie, dîndu-ne să cunoaștem că fără ea chiar de va petrece cineva în cer, nu va folosi nimic, avînd mîndria prin care diavolul și Adam și alți mulți au căzut.

De aceea, cel ce vrea să păzească prima poruncă, adică frica, e dator, cum s-ar zice, să cugete cu multă sirguință la întîmplările descrise mai înainte ale vieții și la binefacerile nemăsurate și neînțelese ale lui Dumnezeu și la toate cîte le-a făcut și le face cu noi prin porunci și dogme, amenințări și făgăduințe văzute și nevăzute, păzind, hrănind, purtînd de grijă, dînd viață, izbăvind de vrăjmașii văzuți și nevăzuți, tămăduind prin rugăciunile și mijlocirile sfinților Săi bolile pe care le-a adus neorînduiala noastră, privind cu îndelungă-răbdare

trupești fapte de-a pururea a le păzi se cuvine și nici a mai micșoara ca lipsirea» etc. 93. Ms. 1935, continuă fără titlu.

94. Psalm. CX, 10 ; Prov. I, 7.

95. Isaia XI, 2.

96. Matei V, 3.

la păcatele și fărădelegile noastre, câte le-am făcut și le facem și le vom face, din care ne-a izbăvit harul Său ; și la toate acelea prin care îl mâniem cu lucrul, cu cuvîntul și cu gîndul. Căci El nu numai că ne rabdă pe noi, dar ne împărtășește și mai mari binefaceri prin Sine, prin îngeri, prin Scripturi, prin drepti și prooroci, prin Apostoli și mucenici, prin dascăli și cuvioși Părinți. Deci cunoscînd luptele și nevoințele acestora, pe urmă mirîndu-se de coborîrea Domnului nostru Iisus Hristos, de petrecerea Lui în lume, de patimile Lui neprihănite, de cruce, de moarte, de înviere, de înălțare, de venirea Duhului Sfînt, de minunile negrăite ce se fac necontenit în fiecare zi, de rai, de cununi, de înfierea de care ne-a învrednicit și de toate câte le cuprinde dumnezeiasca Scriptură, și socotind alte multe, acela se uimește cunoscînd iubirea de oameni a lui Dumnezeu, tremură și se miră de îndelunga răbdare a Lui față de noi și se întristează de paguba pe care a pătimit-o firea noastră, pierzînd neprihănirea îngerească, raiul și toate bunătățile din care am căzut în robia dracilor, a patimilor și a păcatelor și sufletul se frînge gîndind la toate relele câte s-au făcut din păcătoșenia noastră și din viclenia dracilor.

***Despre porunca a doua și despre nașterea
plînsului din temere***

Și așa⁹⁷ îi dăruiește Domnul Dumnezeu aceluia plînsul fericit sau porunca a doua. «Fericiti, zice, cei ce plîng»⁹⁸, adică bine este a se plînge cineva pe sine însuși și pe aproapele din dragoste și rîvnă. E ca cel ce

97. Ms. 1935, continuă fără titlu. In textul de față sub acest titlu sînt date toate fericirile ce urmează.

98. Matei V, 4.

plînge pentru un mort sub puterea gândurilor înfricoșătoare, dinainte de moarte, pentru cele ce vor fi după moarte. El suspină din adîncul inimii și în tînguire multă, negrăită. Și nu se îngrijește nici de cinste, nici de necinste, ci disprețuiește chiar viața însăși, ba uită adeveseori și de mîncare, din durerea inimii și a tînguirii neîncetate. În felul acesta harul lui Dumnezeu și Maica de obște a tuturor îi va dărui lui blîndețea și începutul urmării lui Hristos, adică a treia poruncă, cum a zis Domnul : «Feriți-vă de cei blînzi»⁹⁹. Unul ca acela se face întărit ca o stîncă și nu mai e clintit de nici un vînt sau val al vieții, ci e pururea la fel, în prisosință și în lipsă, în bună stare, în cinste și în ocară. Și simplu vorbind, în orice lucru, el cunoaște cu bună pătrundere, că toate trec, și cele dulci și cele dureroase și că viața aceasta este cale spre veacul viitor ; și că chiar dacă nu vrem noi, se fac cele ce se fac, și în zadar ne tulburăm și ne păgubim de cununa răbdării și ne arătăm potrivnici voii lui Dumnezeu, fiindcă toate cîte le face Dumnezeu, sînt bune foarte și noi sîntem neștiutori. «Căci va îndrepta, zice, pe cei blînzi întru judecată»¹⁰⁰, mai bine-zis întru pătrunderea lucrurilor.

Dar nici în vreme de mînie nu se tulbură unul ca acesta, ci mai degrabă se bucură că a aflat vreme de cîștig și de înțelepțire, socotind că ispita n-a venit fără pricină, ci a supărat mai înainte, în cunoștință sau în necunoștință, fie pe Dumnezeu, fie pe fratele, fie pe altcineva. Se bucură mai degrabă că i s-a dat prilej să fie iertat, ca să primească măcar prin răbdare iertare de multele lui păcate. El poate cugeta acum, că dacă nu va ierta greșelile celui ce i-a greșit lui, nici Tatăl nu-i va ierta greșelile sale. Își dă seama că nu este o poruncă sau o virtute care să-l ducă mai repede la iertarea păcatelor, decît aceasta. «Iertați, zice, și se va ierta vouă»¹⁰¹. Se bucură că s-a învrednicit să cunoască aces-

99. Matei V, 5.

100. Psalm. XXIV, 10.

101. Luca VI, 37.

tea și să facă după pilda lui Hristos, ca unul ce a ajuns blînd prin harul poruncii. Dar se întristează pentru fratele, că din pricina păcatelor sale, a fost ispitit fratele de către vrăjmașul de obște, făcîndu-se leac spre tămăduirea slăbiciunii lui. Fiindcă toată ispita e îngăduită de Dumnezeu ca o doctorie spre tămăduirea sufletului celui bolnav. Prin ea dăruiește iertare de păcatele de mai înainte și de cele de față și o piedică pentru cele viitoare.

Dar pentru aceasta, nu are laudă nici diavolul, nici cel ce ispitește, nici cel ispitit. Fiindcă diavolul este vrednic de ură ca răufăcător ; căci nu face aceasta din purtarea de grijă. Iar cel ce ispitește e vrednic de mila celui ispitit, pentru că nu face din dragoste, ci fiindcă rîde diavolul de el și-l muncește. Iar cel ispitit rabdă necazurile pentru greșelile sale și nu pentru altcineva, ca să aibă laudă. Căci nu e fără păcat. Și chiar dacă ar fi, ceea ce e cu neputință, rabdă în nădejdea răsplătirii și de frica muncilor. Cu aceștia așa stă lucrul. Iar Dumnezeu rînduind, ca Cel ce nu are lipsă de nimic, tuturor cele spre folosul lor, e vrednic de mulțumire, că suportă cu îndelungă răbdare și pe diavolul și răutățile omenești, răsplătind tot binele și înainte de păcat și după păcat, celor ce se pocăiesc.

Deci cel ce s-a învrednicit să păzească porunca a treia, deprinzîndu-se întru toată pătrunderea, nu va mai rîde de nimeni, nici întru cunoștință, nici întru necunoștință. Ci, luînd darul smereniei, se socotește pe sine, ca nefiind nimic. Căci blîndețea e materia smereniei, iar aceasta este ușa nepătimirii. Și prin aceasta, cel ce-și cunoaște firea sa intră la dragostea desăvîrșită, care nu cade. Căci acela știe ce a fost înainte de a se naște și ce va fi după moarte. El își dă seama că omul nu este nimic decît un scurt miros urît, pierdut într-o clipă, și mai rău decît toată zidirea. Fiindcă nici o altă făptură, însuflețită

sau neînsuflețită, n-a călcat voia lui Dumnezeu vreodată, ci numai firea omenească, care, bucurîndu-se de multe binefaceri, mînie pe Dumnezeu neconținut.

Și așa se învrednicește de trăirea celei de a patra porunci, adică de dorul după dobîndirea virtuților. «Fericii, zice, cei ce flămînzesc și însetează de dreptate»¹⁰². Căci ajunge ca acela ce însetează și flămînzește după toată dreptatea, adică după virtutea truască și morală, sau sufletească. Dacă cineva n-a gustat dintr-un lucru, nu știe ce-i lipsește, cum zice Vasile cel Mare ; dar cel ce a gustat, mult îl dorește. Așa și cel ce a gustat din dulceața poruncilor, știe că poruncile îl duc treptat la urmarea lui Hristos. Acela dorește mult dobîndirea celorlalte, încît pentru ele disprețuiește adeseori și moartea. Simțind puțin unele din tainele lui Dumnezeu, ascunse în dumnezeieștile Scripturi, însetează mult să le cuprindă. Și cu cît capătă mai multă cunoștință, însetează și arde și mai mult, ca unul ce bea flacăra. Iar fiindcă dumnezeirea nu poate fi cuprinsă de nimeni, rămîne pururea însetat. Precum, așadar, sînt sănătatea și boala față de trup, așa sînt virtutea și păcatul față de suflet, și știința și necunoștința față de minte. Și pe cît se îngrijește cineva mai mult de evlavie sau de făptuire, pe atît se luminează mintea mai mult întru cunoștință¹⁰³.

Și așa se învrednicește de porunca a cincea, cum zice Domnul : «Fericii cei milostivi»¹⁰⁴. Iar milostiv este cel ce miluiește pe aproapele din cele ce le-a primit el de la Dumnezeu, fie bani, fie mîncări, fie tărie, fie cuvînt spre folos, fie rugăciune, fie putere de a mîngîia pe cel ce are nevoie de ea. El se socotește datornic, fiindcă a primit mai mult decît se cere și fiindcă s-a învrednicit să se numească milostiv, ca Dumnezeu ; iar aceasta de către Hristos, în veacul de acum și în cel

102. Matei V, 6.

103. Făptuirea nu e lăsată în urmă de cel ce a ajuns la cunoștință, ci continuă să fie un mijloc de cunoaștere.

104. Matei V, 7.

viitor, față de întreaga zidire. De asemenea, el socotește că prin frate, Dumnezeu însuși are trebuință de el și se face îndatoratul Lui¹⁰⁵; apoi că fără ceea ce se cere de la el, săracul poate trăi, dar că fără să-l miluiască pe acela, după puterea sa, nu poate el să trăiască și să se mîntuiască. Căci dacă nu vrea să-și miluiască el firea lui, cum va ruga pe Dumnezeu să-l miluiască pe el? Și așa socotind alte multe, cel ce s-a învrednicit de porunci își dă nu numai ale sale, ci și sufletul pentru aproapele. Căci aceasta este milostenia desăvîrșită, precum ne-a arătat Hristos, care a răbdat moartea pentru noi, dîndu-se tuturor o pildă și un chip, ca și noi să murim pentru alții, nu numai pentru prieteni, ci și pentru dușmani, cînd vremea o cere. Și nu e de lipsă ca să aibă cineva un lucru, ca să facă milă. Aceasta e mai degrabă o mare neputință. Ci, neavînd peste tot ceva cu ce să miluiască, să aibă înduioșare pentru toți, ca să ajute pe cei ce au trebuință din cele ce poate, desfăcut de orice împătımire față de lucrurile vieții, dar avînd împătımire față de oameni¹⁰⁶. Ba nici nu trebuie să învețe pentru slava deșartă cel ce nu și-a arătat mai întîi mila cu lucrul, zicînd că folosește sufletele celor mai slabi, în vreme ce e cu mult mai slab decît cei pe care crede să-i folosească. Fiindcă tot lucrul își cere vremea lui și o dreaptă socoteală, ca să nu se facă ceva ne la vreme, sau fără trebuință. Căci celui slab îi este mai bine fuga de toate și neaverea e cu mult mai bună decît milostenia¹⁰⁷.

105. Dumnezeu își manifestă prin cei lipsiți trebuința de noi, ca unul ce a luat asupra Sa îndatorirea de a ne duce la realizarea completă ca făpturi ale Sale. Și cu cît devenim mai capabili de darurile lui Dumnezeu, prin milostivirea noastră, cu atît Dumnezeu se simte mai îndatorat să ni le dea, să ne ducă spre realizare.

106. Προσπάθεια. E vorba de rîvna care arde pentru mîntuirea oamenilor. Toate lucrurile trebuie socotite ca nimic, dar omul nu trebuie socotit ca nimic. Însă omul se salvează ca bunul cel neprețuit numai în Dumnezeu. A te împătîmi de om înseamnă deci a te împătîmi pentru a-l face împătîmit de Dumnezeu, pentru a-l face să se depășească necontenit, atras de magnetul desăvîrșirii absolute care e Dumnezeu.

107. Arată ce împătîmire de om trebuie evitată. Pînă cauți prin binele ce-l faci aproapelui, lauda proprie de la acela, vizezi în ultimă analiză in-

Iar prin nepătimire se învrednicește de a șasea poruncă, cum zice Domnul : «Fericți cei curați cu inima»¹⁰⁸. Aceștia sînt cei ce au dobîndit toată virtutea, după sfintele cuvinte, și au ajuns să vadă lucrurile după fire.

Așa ajunge cineva la pacea gîndurilor. «Fericți, zice, cei făcători de pace»¹⁰⁹. Aceștia sînt cei ce au făcut pace în sufletul și trupul lor, supunînd trupul duhului, ca să nu mai poftască trupul împotriva duhului, ci să împărătească harul Duhului Sfînt în suflet, și să-l călăuzească precum voiește, dăruindu-i cunoștința dumnezeiască.

Prin aceasta, unul ca acela poate să rabde prigoanirea, batjocorirea și tot cuvîntul rău, pentru dreptate și se bucură că «plata lui multă este în ceruri»¹¹⁰. Căci toate Fericirile fac Dumnezeu după har pe omul care a ajuns blînd, doritor a toată dreptatea, milostiv, nepătimitor, făcător de pace, răbdînd toată durerea cu bucurie pentru dragostea lui Dumnezeu și a aproapelui.

Acestea sînt, așadar, daruri ale lui Dumnezeu și sîntem datori să-I mulțumim mult pentru ele și pentru răsplățile făgăduite, adică pentru împărăția cerurilor și veacul viitor, pentru mîngîierea de aici, pentru săturarea de tot binele și de mila de la Dumnezeu, pentru arătarea lui Dumnezeu, prin vederea tainelor ascunse în dumnezeieștile Scripturi (contemplarea lor), și în toate făpturile Lui și pentru plata multă cea din ceruri. Căci în urmarea lui Hristos pe pămînt stă fericirea tuturor poruncilor, adică cel mai înalt dintre bunuri sau ultimul lucru dintre cele dorite. Fiindcă după Apostol, singur Dumnezeu este fericit, care locuiește în lumina neapropiată¹¹¹. Cu toate că avem datoria să păzim poruncile, mai bine-zis,

teresul propriu, nu pe al aceluia. Binele făcut aceluia e aparent și în fond nu-i folosește, ci-l smintește pînă la urmă.

108. Matei V, 8.

109. Matei V, 9.

110. Matei V, 10.

111. I Tim. VI, 16.

să fim păziți de ele, iubitorul de oameni Dumnezeu va dăruia aici și acolo, răsplata pentru ele, celui ce crede Lui.

Iar când toate acestea se săvîrșesc ca urmare a plînsului fericit, mintea primește ușurare de patimi, împăcîndu-se cu Dumnezeu pentru păcatele sale, prin multe și amare lacrimi. Căci pe de o parte mintea se răstignește cu Hristos duhovnicește, prin făptuirea morală, adică, precum s-a zis, prin împlinirea poruncilor și prin păzirea celor cinci simțuri, ca să nu facă ceva împotriva trebuinței. Iar pe de alta, stăpînind pornirile neraționale, începe să înfrîneze patimile din jurul ei, adică iușimea și pofta. Și acum potolește iușimea sălbăticită cu moliciunea poftei, acum potolește pofta cu asprimea miniei. Și venind astfel mintea întru sine, își cunoaște demnitatea sa, că este împărăteasă. Și primește puterea să vadă lucrurile după fire. Căci i se deschide ochiul cel de-a stînga¹¹², pe care l-a orbit diavolul prin stăpînirea patimilor. Și se învrednicește să se înmormînteze împreună cu Hristos și în chip duhovnicesc față de lucrurile lumii și nu mai e furat de frumusețea cea de afară, ci vede aurul, argintul, pietrele prețioase, și cunoaște că sînt din pămînt, ca și toate celelalte lucruri neînsuflețite, ca lemnele și pietrele. Iar pe om de asemenea, ca fiind după moarte putreziciune și o mîna de pămînt în mormînt. Deci socotind toate desfătările vieții, privește schimbările lor totdeauna cu multă înțelegere ce vine din cunoștință, și se face moartă lumii cu multă bucurie, și lumea se face moartă pentru ea și nu mai are silă, ci mai degrabă odihnă și neîmpătımire.

Astfel, prin curăția sufletului, se învrednicește să învie cu Hristos duhovnicește și capătă putere să vadă

112. Ochiul prin care vede lumea (?) spre deosebire de ochiul cel de-a dreapta, prin care vede cele spirituale. Acum ochiul poate vedea curat și lumea. Sau poate trebuie tradus «ochiul cel cu bun nume». Expresia greacă (εὐώνυμος ὀφθαλμῶδι) permite amîndouă traducerile: ochiul de-a stînga, sau ochiul cel cu bun nume.

nepătimaș și frumusețile din afară ale lucrurilor. Iar prin ele slăvește pe Cel ce a făcut toate, contemplând cele ce se străvăd prin fapăturile sensibile : puterea, pro-
nia lui Dumnezeu, bunătatea și înțelepciunea, cum zice Apostolul (Rom. I, 20—21). Iar văzînd tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi, mintea se învrednicește de înălțarea cu Hristos prin contemplarea fapturilor inteligibile, adică prin cunoașterea puterilor înțelegătoare. Înțelegînd deci prin multele lacrimi ale înțelegerii și ale bucuriei cele nevăzute din cele văzute și cele veșnice din cele vremelnice, socotește că dacă lumea aceasta vremelnică, de care se spune că e exilul și osînda celor ce au călcat porunca lui Dumnezeu, e așa de frumoasă, cu cît mai vîrtos nu vor fi bunătățile veșnice și necuprinse, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El ? Și dacă acele bunătăți sînt necuprinse în chip covîrșitor, cu cît mai mult Dumnezeu, Cel ce a făcut toate din nimic ?

Căci dacă se va opri cineva de la toate și se va îngriji numai de faptele trupești și sufletești, numite de Părinți evlavie, iar pe de altă parte nu va crede în nici un vis și în nici un gînd propriu, care nu are mărturie din Scriptură, și va fugi de toată întîlnirea deșartă, ca să nu audă și să nu citească nimic fără rost și mai ales ceva despre erezii, se vor înmulți în el lacrimile înțelegerii și ale bucuriei, încît să poată bea din mulțimea lor; și va ajunge la cealaltă rugăciune, cea curată, care se cuvine văzătorului (contemplativului). Căci precum e dator atunci să aibă alte citiri, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și acum. Căci după ce mintea a venit la vederi duhovnicești, e datoare să citească în toate dumnezeieștile Scripturi, ca una ce nu se teme de cuvintele greu de înțeles ale Scripturii, ca cei făptuitori încă și ca cei slabi din pricina nepriceperii¹¹³. Căci fiindcă a stăruit mult în nevoințe pentru faptele trupești și morale, s-a

113. Contemplativul are mai multă înțelegere a Scripturilor, decît cel de pe treapta simplă a făptuirii.

răstignit împreună cu Hristos și s-a îngropat împreună cu El prin cunoștința lucrurilor, după fire și schimbare, dar a și înviat prin nepătimire și cunoștința tainelor lui Dumnezeu, celor aflătoare în fapăturile sensibile¹¹⁴. De la aceasta s-a înălțat apoi împreună cu El, la cele mai presus de lume, prin cunoștința celor inteligibile și a tainelor ascunse în dumnezeieștile Scripturi¹¹⁵.

De la frică omul trece la evlavie, de la aceasta vine la cunoștința, prin care e sfatul și dreapta socoteală. De la aceasta vine tăria, prin ea înțelegerea, și de la aceasta vine omul la înțelepciune. Prin toate faptele și vederile (contemplațiile) mai sus pomenite, se învrednicește de rugăciunea curată și desăvârșită, care se naște din pace și dragoste de Dumnezeu și din sălășluirea Duhului Sfânt. Aceasta este ceea ce se zice a dobîndi pe Dumnezeu în sine și arătarea și sălășluirea lui Dumnezeu, cum a zis Gură de Aur : a se face sufletul și trupul, după puțință, nepăcătoase, ca ale lui Hristos și a avea pentru Hristos o minte care să înțeleagă, prin înțelepciunea Duhului, care este cunoștința lucrurilor dumnezeiești și omenești.

Despre cele patru virtuți ale sufletului

Iar felurile înțelepciunii¹¹⁶ sînt patru : chibzuința, sau cunoștința lucrurilor ce trebuie sau nu trebuie fă-

114. Cunoștința lucrurilor după rostul lor firesc și nu din unghiul interesat și strîmb al patimilor înseamnă o renunțare, o jertfă, o moarte împreună cu Hristos. Efortul acesta e propriu fazei făptuitoare, ascetice, a vieții care trebuie să dureze mai multă vreme pentru a se dezobișnui firea omului de privirea strîmbă, pătimașă a lucrurilor. De-abia după aceasta vine învierea omului nou cu Hristos, ca un efect al efortului de despătimire și al cunoștinței unui nou adînc al lucrurilor, al tainelor lui Dumnezeu ascunse în ele.

115. O nouă treaptă este apoi înălțarea cu Hristos, care înseamnă ridicarea de la contemplarea tainelor lui Dumnezeu la lucrurile sensibile, la contemplarea realizărilor inteligibile, la sesizarea prezenței îngerilor și a prezenței nemijlocite a lui Dumnezeu.

116. Ms. 1935, continuă fără titlu.

cute¹¹⁷ și privegherea minții ; neprihănirea, care stă în păstrarea sănătoasă a cugetului, ca să se poată înfrîna de la orice lucru, cuvînt și gînd ce nu place lui Dumnezeu ; bărbăția, sau tăria și stăruința (rezistența) în ostenele încercărilor celor după Dumnezeu; dreptatea, adică împărțirea care dă tuturor la fel. Aceste patru virtuți generale se nasc din cele trei puteri ale sufletului, astfel : din cugetare sau minte, două : chibzuința și dreptatea, sau dreapta socoteală ; din partea poftitoare, neprihănirea ; și din iuțime, bărbăția. Și fiecare stă la mijloc între două patimi potrivnice firii. Chibzuința are deasupra prea multa socotire¹¹⁸, iar dedesubt nechibzuința ; neprihănirea are deasupra nesimțirea, iar jos, desfrînarea ; bărbăția, sus cutezanța nesocotită, jos lașitatea ; dreptatea, sus voința de a avea prea puțin, iar jos voința de a avea prea mult¹¹⁹. Cele patru sînt chipul omului ceresc, iar cele opt, ale celui pămîntesc.

Toate acestea le cunoaște întocmai Dumnezeu, ca și cele trecute, prezente și viitoare. Dar numai în parte, cel ce a învățat prin harul lui Dumnezeu, lucrurile de la El și s-a învrednicit să fie făcut după chipul și asemănarea Lui. Căci cine zice că știe cum trebuie numai din auz, minte. Fiindcă mintea omului nu poate să urce vreodată la cer fără vreun povățuitor ; iar neur-

117. N. Hartmann observă că prudența nu e știință, pătrundere, circumspecție, care se mulțumește să se guste pe ea însăși într-o înstrăinare de lume. Sensul ei e redat mai bine de latinescul *sapientia*, care vine de la *sapere* = a gusta. «Sapientia este gustul etic și anume gustul fin, diferențiat, cultivat moral, întrucît îndreptat spre plenitudinea vieții, înseamnă contact cu toate și atitudine afirmativă, apreciatoare față de tot ce e valoros. Este *pătrunderea sentimentului de valoare în viață*, în orice contact cu realitatea, în orice acțiune și reacțiune». (In «*Etik*», Berlin, 1926, p. 389—390).

118. *ὕπερφορον* poate să însemne o excesivă chibzuire, care nu e în stare să treacă la faptă, sau o prea mare ticluire care cuprinde și viclenie.

119. N. Hartmann a precizat, pe baza unui text din Etica nicomahică a lui Aristotel (II, 6, 1107, 5—8), că poziția mijlocie (*μεσότης*) a virtuții se referă numai la ființa ei, nu la gradul ei. Virtutea tinde la extrem (*ἄροτῆς*) în realizarea ei, dar întii trebuie să fi nimerit exact calea ei, obiectul valorii care trebuie realizat (op. cit., p. 401).

cîndu-se și nevăzînd, nu poate spune ceea ce n-a văzut. Ci dacă aude ceva din Scriptură, numai aceea trebuie să grăiască din auz cu mulțumire și să mărturisească pe Tatăl Cuvîntului, cum a zis marele Vasile. Ca nu cumva, închipuindu-și că are cunoștință, să rămîină mai jos decît cel fără cunoștință. Căci a te închipui ceva, nu te lasă să ajungi ceea ce te închipui, zice Sfîntul Maxim¹²⁰. Căci este o neștiință de laudă, cum zice Gură de Aur. De pildă, cînd cineva întru cunoștință cunoaște că nu cunoaște¹²¹. Și este o neștiință mai jos de orice neștiință, cînd cineva nu cunoaște că nu cunoaște. Deci este și o cunoștință cu nume mincinos, cînd socotește cineva că știe, neștiind nimic, cum zice Apostolul¹²².

Despre cunoștința cu lucrul

Este, prin urmare, o cunoștință adevărată¹²³ și este neștiință îndeobște. Dar mai mare ca toate este cunoștința cu lucrul. Fiindcă ce va folosi omul de va avea toată cunoștința, mai bine-zis, de o va fi primit de la Dumnezeu în dar, ca Solomon, asemenea căruia nu poate să ajungă altcineva vreodată, dar va merge la muncile veșnice ? Ce va folosi, de nu va fi primit din fapte și din credință tare, prin mărturia conștiinței, asigurarea că este slobozit de muncile viitoare, faptul că nu se osîndește pe sine, că n-a avut grijă de vreuna din datorii, după puterea lui ? Căci, zice Sfîntul Ioan Teologul : «Dacă inima noastră nu ne osîndește, avem îndrăznire către Dumnezeu»¹²⁴. Dar zice Sfîntul Nil : «Și conștiința însăși a ajuns să mintă, slăbită fiind de întunericul patimilor», cum zice și Scărarul. Căci dacă

120. «Fiindcă socotința că știi nu te lasă să sporești în a ști». Suta a treia despre dragoste, cap. 81. *Filocalia rom.*, II, p. 94. Închipuirea că știi, te fixează la gradul la care ești, totdeauna mai jos decît ceea ce-ți închipui, căci închipuirea exagerează totdeauna.

121. Despre aceasta vorbește Sfîntul Grigore de Nisa în *Viața lui Moise*.

122. I Cor. VIII, 2.

123. Ms. 1935 continuă fără titlu.

124. I Ioan III, 21.

chiar și numai răutatea obișnuiește să întunece mintea, zice marele Vasile, și închipuirea face orb pe cineva și nu-l lasă să se facă ceea ce își închipuie, ce vom zice, despre cei ce slujesc patimilor, când își închipuie că au conștiința curată ? Mai ales când văd pe Apostolul Pavel, care are în sine pe Hristos, zicînd cu lucrul și cu cuvîntul : «Că de nimic nu mă știu pe mine (să fi păcătuit adică), dar nu în aceasta mă voi îndrepta¹²⁵. Căci din nesimțire multă ne socotim noi cei mulți că sîntem ceva, nefiind nimic. Dar zice Apostolul : «Cînd grăiesc pace, atunci le vine prăpădul»¹²⁶, fiindcă n-aveau pace, ci ziceau aceasta, spune Gură de Aur, din multă nesimțire. Iar Iacob, fratele Domnului, zice despre unii ca aceștia că «uitîndu-și de păcatele lor, s-au uitat pe ei înșiși, cei mai mulți dintre cei mîndri», «închipuindu-și că au nepătimire», zice Scărarul.

Drept aceea și eu, tremurînd de cei trei uriași ai diavolului, despre care a scris Sfîntul Marcu Ascetul, adică despre : trîndăvie, uitare și neștiință¹²⁷, ca unul ce sînt pururea stăpînit de ei, și mă tem ca nu cumva uitînd de măsura mea, să mă aflu afară din calea cea dreaptă, cum zice Sfîntul Isaac, am scris culegerea de față. Căci cel ce urăște mustrarea arată vădit patima mîndriei, zice Scărarul, iar cel ce aleargă spre ea, se dezleagă de legătură. Și Solomon zice : «Celui nepriceput ce întrebă de înțelepciune, i se va socoti lui înțelepciune»¹²⁸. De aceea am pus la început numele cărților și al sfinților, ca să nu trebuiască să spun la fiecare cuvînt al cui este și așa să se lungească cuvîntul. Căci Sfinții Părinți au scris cuvintele dumnezeieștii Scripturi, adeseori cum sînt acolo, ca Grigorie Teologul, cele ale lui Solomon și ceilalți. Iar logofătul Simion Metafrastul a zis despre Gură de Aur : «Nu e drept să părăsesc cu-

125. I Cor. IV, 4.

126. I Tes. V, 3.

127. *Epistola către Nicolae Monahul (Filocalia*

rom. I, p. 316).

128. Prov. XVII, 28.

vintele aceluia și să zică ale mele», măcar că putea, fiindcă din același Duh Sfânt au luat toți. Dar pe unele le numesc ale cui sînt, înfrumusețîndu-se cu harul smereniei, căutînd mai mult cuvintele Scripturii ; pe altele le lasă fără nume, pentru mulțimea lor, ca să nu se lungească cuvîntul.

Virtuțile trupești sînt unelte ale celor sufletești

Dar ¹²⁹ fiindcă e mai bună o aducere-aminte cît mai deasă, iată încep să dau mai multe din cele spuse care nu sînt ale mele, ci cuvinte și judecăți de ale dumnezeieștilor Scripturi și de ale Sfinților Părinți. Deci zice Damaschinul, că virtuțile trupești sînt mai degrabă unelte ale virtuților ¹³⁰. Ele sînt de lipsă cînd cineva se îndeletnicește cu ele întru smerenie și cunoștință duhovnicească, fiindcă fără ele, nici virtuțile sufletești nu se nasc. Iar dacă nu se împlinesc așa, ci pentru ele însele, nu folosesc la nimic, precum nici pomii fără roade. De asemenea fără liniștire și fără tăierea voilor proprii nu poate cineva să învețe vreun meșteșug după toată știința și amănunțimea. De aceea după faptă avem lipsă și de cunoștință, și în toate, de oprirea cea după Dumnezeu de la toate și de cercetarea dumnezeieștilor Scripturi, fără de care nimeni nu poate să dobîndească vreo virtute. Iar cel ce s-a învrednicit să se liniștească în întregime și neîncetat a ajuns la bunul cel mai înalt. Iar cel ce nu a cunoscut-o măcar în parte nu ajunge acolo. Dar fericiți sînt cei ce se liniștesc în întregime, fie ascultînd de vreun făptuitor sau isihast, fie liniștindu-se și ieșind din toate grijile, întru ascultarea de voia dumnezeiască, cu osîrdie și cu sfatul celor încercați, în orice îndeletnicire cu cuvintele

129. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 43 v).

130. *Cuvînt minunat și de suflet folositor. Filocalia, IV, p. 187.*

și cu înțelesurile. Dar mai ales cei ce vor să ajungă cât mai fără osteneală la nepătimirea și cunoștința duhovnicească, trebuie să aibă odihna cea după Dumnezeu întreagă. Căci El Însuși a zis prin proorocul : «Opriți-vă de la toate și cunoașteți că Eu sînt Dumnezeu» (P. XLV, 11)

Iar cei ce sîntem oameni în lume și așa-ziși monahi, să ne liniștim măcar în parte, ca dreptii de odinioară, spre a ne cerceta ticălosul suflet înainte de moarte și a-i pricinui îndreptare sau smerenie, în loc de pierzanie desăvîrșită, din pricina neștiinței generale și a greșelilor din neștiință și știință. Căci David a fost împărat, dar în fiecare noapte își uda așternutul și patul cu lacrimi (Ps. VI, 7). «La simțirea lui Dumnezeu, zice Iov, mi s-au încrețit perii capului», și cele următoare (Iov IV, 15). Drept aceea și noi, ca și cei din lume, să ne oprim măcar o parte din zi sau din noapte și să vedem ce vom răspunde dreptului Judecător în ziua cea înfricoșată a judecății. Și să avem grijă mai ales de aceasta, fiind de trebuință pentru frica osîndei veșnice. Să nu ne îngrijim despre cum vor trăi săracii și cum se vor îmbogăți iubitorii de lume, nici să nu ne facem grijă nebunește despre lucrurile vieții, cum zice dumnezeiescul Hrisostom. Fiindcă se cade să lucrăm, dar să nu ne îngrijim și să ne zorim spre multe, cum a zis Domnul către Marta¹³¹. Pentru că grija de viață nu lasă pe cineva să se îngrijească de sufletul său și să-l cunoască cum se află, ca cel ce se liniștește și ia aminte la sine. Căci se zice în Lege : «Ia aminte la tine»¹³² și cele următoare. Despre acest loc a scris Vasile cel Mare un cuvînt sfînt și plin de toată înțelepciunea.

131. Luca, X, 42.

132. Deut. XV, 9. În omilia sau în cuvîntul : «Ia aminte de tine însuși», Sf. Vasile distinge între «noi, cele ale noastre și cele dimprejurul nostru. Noi sîntem sufletul și mintea, întrucît ne-am făcut după chipul Ziditorului ; iar ale noastre, trupul și simțirile..., iar împrejurul nostru sînt banii, meșteșugurile și celelalte unelte ale vieții».

***Este cu neputință să se mîntuiască cineva
fără atenție amănuțită și fără paza minții***

«Fără atenție¹³³ și fără privegherea minții, e cu neputință să ne mîntuim și să ne izbăvim de diavol, care umblă răcnind ca un leu pe cine să înghită»¹³⁴, cum zice Damaschin. De aceea Domnul zicea adesea către ucenicii Săi : «Privegheați și vă rugați, căci nu știți...»¹³⁵ și celelalte. Prin aceste cuvinte El le vorbea de mai înainte tuturor despre gîndul morții, ca să fie gata spre o apărare bine primită, spre cea din fapte și din luare-aminte. Fiindcă dracii, cum zice Sfîntul Ilarion, sînt netrupești și fără somn, și toată grija o au să se războiască cu noi și să ne piardă sufletele, prin cuvînt, lucru și, gînd. Iar noi nu sîntem așa. Ci uneori ne îngrijim de desfătare și de slava trecătoare, alteori de lucrurile vieții și totdeauna de alte multe. Și nu vrem să ne luăm nici măcar o parte din vreme, ca să ne cercetăm viața, ca din aceasta mintea să poată dobîndi obișnuința și să ia aminte fără încetare la sine însăși. Solomon zice : «Prin mijlocul a multor curse treci»¹³⁶. Despre aceasta a scris Gură de Aur, lămurind ce sînt ele, cu multă amănuțime și cu cea mai deplină-înțelepciune. Iar Domnul, vrînd să taie toată grija, ne-a poruncit să disprețuim chiar și hrana și îmbrăcămintea, ca să avem o singură grijă : cum să ne mîntuim, ca o căprioară de ploaie și ca o pasăre din cursă, și cum să ajungem la agerimea acestei viețuitoare și la zborul înalt al păsării, prin lipsa de griji. Și ceea ce e de mirare, e că Solomon fiind rege a spus acestea. Iar tatăl său a spus și a făcut la fel. Și că pe lîngă toată luarea-aminte și multele nevoințe, aflîndu-se întru toată înțelepciunea și virtutea, după atîtea

133. Ms. 1935 continuă fără titlu (f. 45 v).

134. I Petru V, 8 135. Matei XXVI, 41.

136. Int. Sirah. IX, 18. Cuvîntul se regăsește și în *Epistola către Hilon* a Sf. Vasile : «Vezi că prin mijlocul curselor treci și pe deasupra de zid înalt umbli, de unde, nu fără primejdie, este căderea celui ce va cădea».

daruri și după arătarea lui Dumnezeu, au fost biruiți, vai, de păcat, încît unul s-a tînguit odată de preacurvie și de ucidere, iar celălalt a căzut în atîtea lucruri înfricoșate. Oare nu este aceasta pricină de multă tremurare și de frică celor ce au minte, cum zice Scărarul și Filimon Ascetul ?¹³⁷ Cum nu ne vom înfricoșa și nu vom fugi așadar de împrăștierea vieții, pentru nepuțința noastră, cei ce nu sîntem nimic, ci sîntem nesimțitori ca niște dobitoace ? Și cel puțin de mi-aș păzi, nenorocitul de mine, firea, ca dobitoacele. Dar mai bun este cîinele ca mine¹³⁸, și cele următoare.

Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decît prin fuga de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimiși¹³⁹

Dacă, deci, vrem să ne vedem pe noi înșine în ce stare purtătoare de moarte sîntem, să fugim de voile noastre și de lucrurile vieții, și prin fuga de toate să îmbrățișăm cu stăruință liniștea cea fericită după Dumnezeu, căutîndu-ne fiecare sufletul în meditarea dumnezeieștilor Scripturi, fie prin supunerea desăvîrșită a sufletului și a trupului, fie prin liniștire, petrecerea prea lăudată a îngerilor. Mai ales să o facă aceasta cei ce sînt încă pătimiși și neînfrînați întru poftetele lor mici și mari.

«Șezi, zice, în chilia ta și aceasta te va învăța pe tine toate»¹⁴⁰. Și iarăși : «Liniștirea este începutul curățirii sufletului», cum zice marele Vasile. Iar Solomon zice că Dumnezeu a dat o împrăștiere rea fiilor oamenilor, ca să se împrăștie în cele deșarte, ca nu cumva din le-

137. «Deci să ne fie frică de nepurtarea de grijă», Avva Filimon, *Filocalia*, IV, p. 176.

138. ... «că acelea nici nu au mîniat pe Făcătorul lor, nici nu vin la judecată» (*Pateric*, XXV, 71). 139. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 r).

140. *Pateric*, Avva Moisi 6.

nea pățimașă și dobitocească să se abată spre cele mai rele ¹⁴¹. Dar cel ce s-a izbăvit prin harul lui Dumnezeu de amîndouă prăpăstiile și s-a învrednicit să se facă monah, purtînd schima îngerească și singuratică, încît să se arate, pe cît e cu puțință, ca o icoană a lui Dumnezeu cel singur, prin faptă și cuvînt, cum zice marele Dionisie, cum nu va fi dator să fie liniștit pururea și să fie atent cu mintea la orice faptă și să cugete (mediteze) neîntrerupt la Dumnezeu potrivit cu starea la care a ajuns ? Căci așa zic sfinții Părinți, Efrem și ceilalți, către începători. Unul să aibă psalmul pe buze, altul stihuri ; și alții să fie atenți cu mintea la psalmi și la tropare ¹⁴². Așa să facă cei ce nu s-au învrednicit încă să ajungă la vreo contemplație sau cunoștință, ca să nu se afle careva, cu totul în afară de orice cugetare, fie că lucrează, fie că e la vreun drum, fie că stă culcat, înainte de a adormi. Ci deodată cu împlinirea canonului rînduit, trebuie să-și închidă mintea într-o cugetare (meditație) ca nu cumva găsindu-l vrăjmașul fără pomenirea lui Dumnezeu ¹⁴³, să-i strecoare grozăviile lui. Acestea s-au zis către toți.

Iar cînd cineva prin multe nevoițe, adică prin multe virtuți trupești și sufletești, a putut să se înalțe prin harul lui Hristos la vreo lucrare duhovnicească, adică mintală, ca să-și plîngă sufletul său, trebuie să păzească, cum zice Scărarul ¹⁴⁴, ca pe lumina ochiului, cugetarea care poartă lacrimile dureroase, pînă ce se retrage cu bun rost, adică din pricina înălțării, focul și apa. Focul este durerea inimii și credința fierbinte, iar apa sînt lacrimile. Dar nu tuturor s-au dat acestea, zice marele

141. Eclez. III, 10—11.

142. Sint aci indicate trei trepte în ocuparea cu cele duhovnicești :

a) rostirea cu gura de cuvinte duhovnicești,

b) atenția la înțelesurile lor cu mintea și

c) contemplația mai presus de înțelesul cuvintelor.

143. Cel ce se află mai presus de cuvinte pomenește totuși pe Dumnezeu.

144. Cuv. VII: *Despre plîns*, 10.

Atanasie, ci celor ce s-au învrednicit să vadă lucrurile înfricoșate dinainte de moarte și de după moarte, prin pomenirea neîncetată a lor în liniște. Cum zice Isaia : «Urechea celui ce se liniștește aude lucruri neobișnuite». Și iarăși : «Liniștiți-vă și cunoașteți».

Căci numai aceasta obișnuiește să nască cunoștința lui Dumnezeu, putînd cel mai mult să ajute și celor foarte pătimiși și mai slabi, prin viețuirea neîmprăștiată, prin fuga de oameni și de întîlnirile care întunecă mintea și de grijile nu numai cele ale vieții, ci și cele fără însemnătate și care se par nepăcătoase. Cum zice Scărarul : «Un mic fir de păr tulbură ochiul...» și celelalte¹⁴⁵. Iar Sfîntul Isaac : «Să nu socotești că iubirea de argint stă numai în a avea aur sau argint, ci orice lucru de care se lipește gîndul». Și Domnul zice : «Unde este comoara voastră, acolo va fi și inima voastră»¹⁴⁶, fie în lucrurile și cugetările dumnezeiești, fie în cele pămîntești. De aceea tuturor li se cade să fie fără griji și să se liniștească după Dumnezeu ; fie în parte, ca cei din lume, cum s-a zis, ca să vină pe încetul la înțelepciune și la cunoștința duhovnicească, fie în întregime, ca cei ce pot să se oprească de la toate, ca să aibă toată grija să placă lui Dumnezeu. Și Dumnezeu va vedea hotărîrea lor și le va dărui odihna duhovnicească și îi va face să ajungă să mediteze (să cugete) la prima vedere (contemplație), spre a dobîndi frîngerea negrăită a sufletului și a se face săraci cu duhul. Apoi îi va înălța pe încetul la celelalte vederi, învrednicindu-i de păzirea fericirilor, pînă ce vor ajunge la pacea gîndurilor, care este «locul lui Dumnezeu», cum zice Sfîntul Nil, luînd cuvîntul din Psaltire : «Și s-a făcut în pace locul Lui»¹⁴⁷.

145. «Un fir de păr mic tulbură ochiul și o mică grijă prăpădește liniștea» (Cuv. XXVII : *Pentru sfințita liniște*, 17).

146. Matei VI, 21.

147. Psalm. LXXV, 2.

*Despre cele opt vederi mintale*¹⁴⁸

Iar vederile duhovnicești, precum socotesc, sînt opt. Șapte din ele sînt ale veacului acestuia, iar a opta este lucrarea veacului viitor, cum zice Sfîntul Isaac¹⁴⁹.

Cea dintîi este cunoștința necazurilor și a ispitelor vieții acesteia, cum zice Sfîntul Dorotei, și ea se întristează de toată paguba, pe care a pățimit-o firea omească de la păcat.

A doua este cunoașterea greșelilor noastre și a binefacerilor lui Dumnezeu, cum zic Scărarul, Isaac și mulți alții dintre Părinți.

A treia este cunoștința lucrurilor înfricoșate dinainte de moarte și de după moarte, cum se scrie în dumnezeieștile Scripturi.

A patra, înțelegerea petrecerii Domnului nostru Iisus în lumea aceasta și a lucrurilor și cuvintelor ucenicilor Lui, ale celorlalți sfinți Mucenici și ale cuviosilor Părinți.

A cincea este cunoștința firii și a prefacerii lucrurilor, precum zic sfinții Părinți Grigorie și Damaschin.

A șasea este contemplarea celor ce sînt, adică cunoștința și înțelegerea fapturilor sensibile ale lui Dumnezeu.

A șaptea este înțelegerea fapturilor inteligibile ale lui Dumnezeu.

A opta este cunoștința despre Dumnezeu, așa-numita teologie¹⁵⁰.

148. Cu titlu și în ms. 1935 (f. 47 v).

149. «Șase zile le petrecem cu lucrarea vieții acesteia, prin plinirea poruncilor; a șaptea o petrecem toată în mormînt și a opta ieșind din mormînt» (Cuv. LXXIV : *Despre asemănarea și pilda privitoare la Duminică și simbătă*), asemănare care revine și la Sf. Maxim în *Capetele gnostice*, suta I, cap. 56 ș.u.

150. Iar cuv. Nicodim Aghioritul vorbește, în cartea sa *Pentru paza celor cinci simțiri*, de șase dulceți duhovnicești, pe care le gustă mintea ieșită din robia patimilor: 1. lucrarea dumnezeieștilor porunci, 2. cîștigarea faptelor bune, 3. cuvintele dumnezeieștilor Scripturi, 4. cuvintele zidirilor, 5. cuvintele economiei celei în trup a Domnului și 6. privirea celor ce sînt ale lui Dumnezeu.

Acestea sînt deci cele opt vederi. Cele dintîi trei se cuvin celui ce este încă făptuitor, ca prin multe și amare lacrimi, să-și poată curăți sufletul său de toate patimile, și să primească apoi prin har pe celelalte. Iar celelalte cinci se cuvin celui contemplativ (văzător) sau cunoscător, pentru că păzește bine și împlinește neîncetat faptele trupești și morale, sau sufletești, prin care se învrednicește de simțirea vădită și înțelegătoare a acestora. Căci din cea dintîi făptuitorul primește începutul cunoașterii și cu cît se îngrijește mai mult de lucrare și meditează înțelesurile date lui, cu atît sporește mai mult în ele, pînă ce ajunge la deprinderea lor și așa se ivește de la sine în minte cealaltă cunoștință. Apoi la fel; celelalte.

Dar ca să se facă vădit ceea ce s-a spus, voi grăi în parte, chiar dacă nu pot, despre fiecare vedere, arătînd ce sînt cele ce le înțelegem și le zicem, ca să aflăm prilej de a cunoaște cum trebuie să lucrăm, cînd începe harul să ne deschidă ochii sufletului, ca să înțelegem și să ne minunăm de înțelesurile și cuvintele care pot așeza în noi, cum s-a zis, frica sau zdrobirea sufletului.

Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință și despre cum trebuie să o începem

Iată prima cunoștință, prin care se dau celui ce vrea celelalte. Așadar cel ce s-a învrednicit să ajungă la aceasta, e dator să facă așa : să șadă către răsărit, ca odinioară Adam, și să cugete așa : «Șezut-a Adam atunci și a plîns înaintea raiului desfătării, bătîndu-și fața cu mîinile și zicînd : «Milostive, miluiește-mă pe mine cel căzut». Asemenea și celălalt icos : «Văzînd Adam pe îngerul care îl împingea și închidea ușa dumnezeieștii grădini, a suspinat tare grăind : «Milostive, miluiește-mă pe mine cel căzut»¹⁵¹.

151. Icoase la utrenia din Duminica brînzei.

Apoi, înțelegînd cele petrecute, începe astfel tînguirea, suspinînd din tot sufletul. Clătinîndu-și capul, zice cu durere din inimă : «Vai mie, păcătosului, ce am pățimit ! Vai, ce eram și ce-am ajuns ! Vai, ce-am pierdut și ce-am aflat ! În locul raiului, lumea aceasta stricăcioasă ; în locul lui Dumnezeu și a petrecerii cu îngerii, pe diavolul și dracii necurați ; în locul odihnei, osteoană ; în locul desfătării și al bucuriei, neazul și întristarea lumii ; în locul păcii și al veseliei fără sfîrșit, frica și lacrimile dureroase ; în locul virtuților și al dreptății, nedreptățile și păcatele ; în locul înțelepciunii și al sălășluirii la Dumnezeu, neștiința și izgonirea ; în locul lipsei de grijă și al slobozeniei, viața cea înecată de griji și robia cea mai rea. Vai mie, vai mie ! Cum am fost zidit împărat și mă făcui rob patimilor, dintr-o nebunie. Vai mie, ticălosul, cum în locul vieții, mi-am atras moartea prin neascultare ! Of, of, vai mie, vai mie, ce-am pățimit nenorocitul de mine, prin lipsa de sfat. Ce voi face ? Într-o parte sînt războaie, într-alta tulburări, aici boala și dincolo ispita. Aici sînt primejdii, dincolo scufundări în valuri. Aici temeri, dincolo întristări ; aici patimi, dincolo păcate ; aici amărăciuni, dincolo strîmtorări. Vai mie, păcătosul, ce voi face ? Unde voi fugi ? Din toate părțile sînt strîmtorat, cum zice Susana. Ce să cer, nu știu. De voi cere viață, mă tem de ispitele vieții, de schimbările și de întîmplările ei. Văd îngerul, pe satan, cel ce răsărea ca un luceafăr de dimineață, ajuns și numit diavol ; pe omul cel dintîi, izgonit ; pe Cain, ucigaș de frate ; pe Hanaan, blestemat ; pe sodomiți, arși cu foc ; pe Esau, căzut ; pe israeliteni, urgisiți ; pe Ghiezi și pe Iuda Apostolul, căzuți, fiindcă boleau de iubirea de argint ; pe marele prooroc și împărat, plîngînd pentru două păcate ; pe Solomon, cel cu atîta înțelepciune, căzut ; pe cel dintre cei șapte diaconi și pe cel dintre cei patruzeci de Mucenici, căzuți,

cum zice marele Vasile : «Bucurîndu-se începătorul răului, a răpit dintre cei doisprezece, pe ticălosul Iuda ; din Eden pe om ; și din cei patruzeci, pe cel căzut. Pe acesta, plîngîndu-l același, zice iarăși : «Deșert la minte și vrednic de plîns, a pierdut viețile amîndouă ; căci prin foc s-a topit și la focul nestins s-a dus»¹⁵². De asemenea văd pe mulți alții, cărora nu este număr, căzuți ; nu numai dintre cei credincioși, ci și mulți dintre Părinți, și după multe sudori.

Dar ce sînt eu, cel mai rău, mai nesimțit și mai neputincios decît toți ? Ce voi zice despre mine, odată ce Avraam zice despre sine că e pămînt și cenușă¹⁵³ ; David, cîine mort și de soi prost, în Israil¹⁵⁴ ; Solomon, copil mic ce nu cunoaște dreapta și stînga¹⁵⁵. De asemenea, cei trei tineri zic : «Rușine și ocară ne-am făcut¹⁵⁶ ; Isaia proorocul : «O, ticălosul de mine»¹⁵⁷ ; proorocul Avacum : «Și eu sînt mai tînăr»¹⁵⁸ ; Apostolul : «Sînt cel dintîi dintre păcătoși»¹⁵⁹. Iar ceilalți toți zic că nu sînt nimic. Deci ce voi face ? Unde mă voi ascunde de multele mele răutăți ? Ce voi ajunge, eu care nu sînt nimic și care sînt mai rău decît ceea ce nu este ? Căci ceea ce nu este, nu a păcătuit și nici nu a primit binefaceri ca mine. Vai mie, cum voi străbate cealaltă vreme a vieții mele ? Sau cum voi fugi de cursele diavolului ? Căci dracii sînt fără somn și netrupești, iar moartea e aproape și eu neputincios. Doamne, ajută-mi ; nu lăsa zidirea Ta să se piardă, că Tu îmi porți grijă mie, păcătosului. «Arată-mi, Doamne, calea pe care voi merge, căci spre Tine am ridicat sufletul meu»¹⁶⁰. «Nu

152. *Cuvînt la cei patruzeci de Mucenici.* 153. Fac. XVIII, 27.

154. I Regi XXIV, 15. 155. III Regi III, 7.

156. Cîntarea celor trei tineri, Daniil 9. 157. Isaia VI, 5.

158. Probabil Ieremia I, 6.

159. I Tim. I, 15. Aceste citate se regăsesc și în cuvîntul al doilea al Avvei Dorotei, Despre smerenie. 160. Psalm. CXLII, 10.

mă părăsi, Doamne, Dumnezeul meu, nu sta departe de mine. Vino aproape în ajutorul meu, Doamne al mîntuirii mele»¹⁶¹.

Și așa se zdrobește sufletul prin cuvinte ca acestea, dacă mai are puțină simțire. Iar stăruind el mai mult în acestea și obișnuindu-se cu frica de Dumnezeu, începe mintea a cugeta și a înțelege cuvintele celei de a doua vederi, care sînt acestea :

Despre a doua vedere

«Vai mie, ticălosul, ce voi face ? Ce voi ajunge ? Mult am păcătuit ; multe faceri de bine primesc ; mult sînt neputincios ; multe sînt ispitele, iar trîndăvia mă ține strîns, uitarea mă întunecă și nu mă lasă să mă văd pe mine și mulțimea răutăților mele. Neștiința e rea ; neascultarea întru cunoștință, și mai rea ; virtutea, anevoie de împlinit ; patimile, multe ; dracii, vicleni ; păcatul, la îndemînă ; moartea, aproape ; darea de seamă, amară. Vai mie, ce voi face ? Unde voi fugi de mine însumi ? Fiindcă eu sînt pricina pierzării mele. Căci am fost cinstit cu libertate și nimeni nu mă poate sili. Am păcătuit și păcătuiesc pururea și sînt fără grijă spre tot lucrul bun. Nimeni nu mă silește. Pe cine să învinovățesc ? Dumnezeu este bun și iubitor de oameni, și pururea dorește întoarcerea la El și pocăința ; îngerii mă iubesc și mă păzesc ; oamenii, de asemenea, voiesc spori-
rarea mea ; dracii nu pot sili pe cineva să se piardă fără să vrea, fie din negrijă, fie din deznădejde. Cine este atunci vinovatul, dacă nu eu, ticălosul ? Iată, am cunoscut puțin că se pierde sufletul meu și nu vreau să pun început evlaviei. De ce nu ai grijă de tine, suflete al meu ? De ce nu te rușinezi înaintea lui Dumnezeu și înaintea îngerilor cînd păcătuiești, cum te rușinezi înaintea oamenilor ? Vai mie ticălosului, vai mie, vai

161. Psalm. XXXVII, 21—22.

mie. Nu mă rușinez de Făcătorul meu, nici ca de un om. Căci înaintea unui om nu pot păcătui, ci folosesc orice meșteșug, ca să mă arăt drept. Iar stînd înaintea lui Dumnezeu gîndesc cele rele și nu mă rușinez să le și grăiesc adeseori. O, nebunul de mine ! Făcînd răul, nu mă tem de Dumnezeu care mă vede. Iar a spune unui om ale mele spre îndreptare, nu pot. Vai mie, vai mie, căci cunosc osînda, și să mă pocăiesc nu vreau ; iubesc Împărăția cerească, și virtutea n-am dobîndit-o ; cred în Dumnezeu, și poruncile Lui niciodată nu le ascult ; urăsc pe diavolul, și nu încetez a face cele plăcute lui ; cînd vreau să mă rog, mi-e lene și mă aflu ca un nesimțitor ; cînd postesc, mă înalț, și mai mult mă osîndesc ; de priveghez, mi se pare că fac lucru mare, ca să nu-mi fie nici aceasta de folos ; de citesc, fac, nesimțitul de mine, unul din cele două rele : sau fac aceasta de dragul multei învățături și a slavei deșarte, și mă întunec mult, sau ca să cunosc și să nu fac, osîndindu-mă și mai mult. Dacă prin harul lui Dumnezeu încetez a mai păcătui cu fapta, nu încetez să păcătuiesc pururea cu cuvîntul ; iar dacă harul mă apără, și din partea aceasta, mîinii pe Dumnezeu pururea prin gînduri¹⁶². Vai, ticălosul de mine, ce voi face ? Ori unde m-aș duce, aflu păcate ; pretutindenea, draci. Deznădejdea e mai rea decît toate. Pe Dumnezeu L-am întăritat, pe îngeri, așijderea, i-am întristat ; pe oameni, adeseori, i-am păgubit și scandalizat.

Aș fi vrut, Doamne, să șterg cu lacrimi zapisul greșelilor mele și în cealaltă vreme a vieții mele să mă fac bine-plăcut Ție prin pocăință. Dar vrăjmașul mă amăgește și răzbate sufletul meu. Doamne, mîntuiește-mă înainte de a pieri cu totul.

162. O descriere a omului care nu cunoaște judecățile lui Dumnezeu, mergînd cu mîntea pe un drum înconjurat de amîndouă părțile de prăpăstii o face și Sf. Marcu Ascetul în cuv. *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, în cap. 193 (*Filocalia*, I, p. 268—269).

Păcătuit-am înaintea Ta, Mîntuitorule, ca fiul risipitor ; primește-mă, Părinte, pe mine, cel ce mă căiesc.

Către Tine strig, Hristoase Mîntuitorule, cu glasul vameșului : curățește-mă, ca pe acela, și mă miluiește, Dumnezeuule.

Oare ce va fi întru cele de apoi ? Vai mie, ticălosul, vai mie ! Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi ? Cine va putea să plîngă pentru mine cum trebuie, de vreme ce eu nu pot face aceasta ? Veniți munți, acoperiți-mă pe mine, ticălosul ! Oh, oh ! ce voi zice ? Oh, cîte lucruri bune mi-a făcut Dumnezeu, pe care numai El singur le știe și cîte răutăți a arătat către El nerecunoștința mea, cu lucrul, cu cuvîntul și cu gîndul, mîniind pururea pe Binefăcătorul meu ! Și cu cît răbdă El mai îndelung, cu atît îl disprețuiesc eu, ticălosul, mai tare, făcîndu-mă mai nesimțitor decît pietrele. Dar nu deznădăjduiesc, ci cunosc, prin aceasta, iubirea Ta de oameni.

Pocăință nu am dobîndit ; de aceea rogu-Te, Mîntuitorule, întoarce-mă înainte de sfîrșit și dă-mi mie pocăință, ca să mă izbăvesc de munci.

Doamne, Dumnezeul meu, nu mă părăsi, că nu sînt nimic înaintea Ta ; ci cu totul păcătos ; unde voi afla, deci, simțirea relelor mele celor multe ? Pentru că chiar și numai a nu face este de mare osîndă. Pentru mine ai făcut cerul și pămîntul ; pentru mine, cele patru stihii și cele ce se nasc din acestea, cum zice Teologul. Iar pe celelalte le voi tăcea, că nu sînt vrednic a grăi ceva pentru mulțimea păcatelor mele. Căci cine ar putea înțelege nemăsuratele faceri de bine, cele către mine, măcar de s-ar fi învrednicit să aibă o minte îngerească ? Dar iată că pentru purtarea mea nepocăită, voi cădea din toate eu, ticălosul».

Și așa cugetînd unele ca acestea, vine după oarecare vreme, la a treia cunoștință, și plîngînd neconținut grăiește :

Despre vederea a treia

«Vai, ce luptă are sufletul, cînd se desparte de trup ! Vai, cît lăcrimează atunci și nu este cine să-l mi-luiască ! Îndreptîndu-și ochii către îngerii, fără folos se roagă ; întinzînd mîinile către oameni, n-are cine să-l ajute»¹⁶³.

«Plîng și mă tînguiesc, cînd gîndesc la moarte și văd zăcînd în mormînt frumusețea noastră, neavînd chip. O, minune ! Ce taină este aceasta, care s-a făcut cu noi ? Cum ne-am dat stricăciunii ? Cum ne-am înjugat cu moartea ? Cu adevărat, prin porunca lui Dumnezeu, cum s-a scris»¹⁶⁴.

Vai, ce voi face oare, eu prea ticălosul, în ceasul morții, cînd dracii vor înconjura ticălosul meu suflet, avînd scrise relele făcute de mine, cele întru cunoștință și neștiință, cele cu lucrul și cu gîndul, și cerînd de la mine socoteală pentru toate acestea ? Vai mie, că și fără alt păcat, mult sînt osîndit pentru poruncile pe care nu le-am păzit. Și pe drept cuvînt.

O, ticăloase suflete al meu, spune-mi mie, acum, unde sînt făgăduințele Botezului ? Unde este împreunarea cu Hristos și lepădarea de satana ? Unde este păzirea poruncilor lui Dumnezeu, unde este urmarea lui Hristos, prin virtuțile trupești și sufletești, urmare pentru care m-am numit creștin ? Unde este făgăduința chipului călugăresc ? Poate va aduce înainte neputința trupească ? Dar atunci unde e credința, care aruncă toată grija la Dumnezeu¹⁶⁵, și prin care ai fi putut muta și munții, dacă ai fi avut-o măcar cît un grăunte de muștar ?¹⁶⁶. Unde este pocăința deplină, care depărtează pe

163. Din canonul înmormîntării.

164. *Idem*.

165. I Petru V, 7.

166. Matei XVII, 20.

om de la tot lucrul și cuvîntul rău ? Unde este zdrobierea sufletului și plînsul cel prea amar ? Unde blîndețea, milostenia, curăția inimii de gîndurile cele rele ? Unde înfrînarea cea cuprinzătoare, care stăpînește toate măduarele trupului, tot gîndul și toată voia, ca să nu se miște decît cînd e neapărată nevoie spre mîntuirea sufletului și viața trupului ? Unde este răbdarea, care suferă necazurile cele de multe feluri pentru Împărăția cerurilor ? Unde este mulțumirea în toate, rugăciunea neîncetată, grija morții, lacrimile întristării, dacă n-am ajuns încă la cele ale dragostei ? Unde este înțelepciunea cea după Dumnezeu, care păzește sufletul de cursele vrăjmașilor ? Unde neprihănirea, care se ține departe de tot ce nu se face sau nu se cugetă de bunăvoie după Dumnezeu ? Unde e bărbăția, care rabdă întîmplările grele și îndrăznește asupra vrăjmașilor prin nădejde ? Unde dreptatea, care dă fiecăruia deopotrivă ? Unde smerita cugetare, care-și cunoaște neputința sa și neștiința, și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, prin care te vei izbăvi de toate uneltirile vrăjmașului ? Unde nepătîmirea și dragostea desăvîrșită, și pacea care covîrșește toată mintea¹⁶⁷, prin care mă voi chema fiu al lui Dumnezeu ?

Căci toate acestea, cel ce vrea poate să le aibă și fără tărie trupească, numai prin hotărîre slobodă. Deci, ce am de zis față de acestea ? Ce am de făcut, o ticălosul ? Fiindcă prea puțin mă înfricoșez, din lipsă de simțire, și fiindcă m-am lenevit cu totul a face ceva după puterea mea, din cele datorate de mine. Sub iad voi fi, cum zice marele Atanasie. Vai de ticăloșia mea, ce mi-am pricinuit-o mie, nu numai prin cele ce le-am păcătuit, ci mai vîrtos pentru cele de care n-am vrut să mă pocăiesc. Căci dacă m-aș fi căit ca risipitorul, mi-ar fi primit întoarcerea, iubitorul Părinte. Și dacă mi-aș fi dat seama de mine ca vameșul, osîndindu-mă numai pe

167. Filip. IV, 7.

mine și nu pe altcineva, aș fi luat și eu iertare de păcate de la Dumnezeu ; mai ales dacă m-aș fi rugat din tot sufletul, ca acela. Dar nu mă văd să fiu așa. Și de aceea mă tem de sălășluirea cu dracii în iad, și de judecata viitoare. Fiindcă acolo este rîul de foc, scaune și cărți deschise. Îngerii merg înainte ; toată firea oamenilor stă de față și toate stau goale și descoperite înaintea înfricoșatului și dreptului Judecător.

Vai mie, cum voi răbda mustrarea, mînia înfricoșatului și nepărtinitorului Judecător ; adunarea îngerilor fără număr ; pîra și înfricoșata amenințare ; hotărîrea fără schimbare ; tînguirea neîncetată ; lacrimile nefolositoare ; întunericul nestrăveziu ; viermele cel neadormit ; focul cel nestins ; muncile de tot felul ; căderea de la Împărăție ; despărțirea de sfinți ; depărtarea de îngeri ; înstrăinarea de Dumnezeu ; pierderea curajului ; moartea veșnică ; frica, durerea, întristarea, rușinea, chinul conștiinței ?

Vai mie păcătosul, ce-am pățit ? De ce să mă pierd amarnic ? Am încă vreme de pocăință. Stăpînul mă îndeamnă și eu amîn ! Pînă cînd, suflete al meu, zăbovești în păcate ? Pînă cînd înăbuși pocăința ? Pune-ți în minte judecata viitoare ; strigă către Hristos-Dumnezeu : Știutorule de inimi, păcătuit-am. Înainte de a mă osîndi, miluiește-mă ! La venirea Ta cea înfricoșată, Hristoase, să nu auzim : «Nu vă știu pe voi !»¹⁶⁸. Căci în Tine ne-am pus nădejdea, Mîntuitorule, măcar că nu împlinim poruncile Tale, pentru lenevirea noastră ; ci ne rugăm, cruță sufletele noastre. Vai mie, Doamne, că Te-am întristat pe Tine și n-am simțit. Dar, iată, harul Tău m-a făcut să simt puțin ; pentru aceea m-am și tulburat, nenorocitul de mine, și s-a cutremurat ticălosul meu suflet. Dar oare mai am să trăiesc puțin, ca

168. Matei XXV, 11.

să plîng cu amar și să-mi spăl întinatul meu trup și suflet ? Sau plîngînd un ceas, voi înceta din nou, căzînd iarăși în nesimțirea de totdeauna ? Oare ce să fac, ca să aflu o durere neconținută a sufletului ? Voi posti și voi priveghea ? Dar fără umilință nu folosesc nimic. Voi cînta numai cu gura și voi citi ? Dar patimile mi-au întunecat mintea și nu pot cuprinde înțelesul celor zise. Voi cădea cu osîrdie înaintea Ta, dătătorule de bună-tăți ? Dar nu am îndrăznire ; deznădăjduitu-s-a viața mea, pierdut-am sufletul meu. Doamne ajută-mi mie, și ca pe vameșul mă primește, pentru că am păcătuit ca risipitorul, la cer și înaintea Ta, și ca desfrînata care a vărsat lacrimi și despre care s-a zis : «cea deznădăjduită pentru viață și primită pentru întoarcere, purtînd miruri, s-a apropiat de Tine, strigînd : «nu mă lepăda pe mine, desfrînata, Cel născut din Fecioară ; nu trece cu vederea lacrimile mele, Cel ce ești bucuria îngerilor ; ci primește-mă pe mine, care mă pocăiesc și pe care nu m-ai lepădat, Doamne, cînd am păcătuit, pentru mare mila Ta»¹⁶⁹. Fiindcă și eu ticălosul sînt deznădăjduit pentru multele mele păcate, dar sînt primit pentru negrăita iubire de oameni și pentru noianul cel nemărginit al îndurărilor Tale, în care, aruncînd deznădejdea sufletului meu, cutez să-mi adun mintea întru sfîntă pomenirea Ta. Sculîndu-mă, voi face și eu măcar o cerere, cu frică și cu cutremur mult, ca să mă învrednesc și eu nevrednicul, să fiu robul Tău, și prin har să am mintea fără închipuiri, necolorată și nematerială, și să cad înaintea Ta, singurul Dumnezeu și Făcătorul tuturor, ca odinioară Daniil, înaintea îngerului Tău, pe genunchi și pe palmele mîinilor mele¹⁷⁰, și întîi să aduc mulțumirea și apoi mărturisirea înaintea Ta. Și așa încep eu, ticălosul, să caut sfînta Ta voie, aducîndu-Ți mulțumire pentru toate bunătățile de care m-ai învred-

169. Stihira la stihovna din Miercurea mare.

170. Daniil X, 10.

nicit pe mine, țărîna, praful și cenușa, și pentru că m-am învrednicit a sta înaintea Ta numai cu mintea, eu cel ce sînt întreg pămîntesc.

Iar socotind a fi văzut de Tine, strig din tot sufletul și zic : «Stăpîne, mult-milostive, mulțumescu-Ți Ție, Te slăvesc pe Tine, Te laud și mă închin Ție, că m-ai învrednicit pe mine, nevrednicul, în ceasul acesta a-Ți mulțumi Ție și a avea toată auzirea pentru unele din minunatele faceri de bine ale Tale, sufletești și trupești, nemăsurate și nepătrunse, arătate și nearătate pe care le-ai făcut și le faci cu noi după har, pe care le știm și pe care nu le știm. Mărturisesc darurile Tale, nu ascund binefacerile Tale ; vestesc milele Tale ; mărturisescu-mă Ție, Doamne Dumnezeu meu, din toată inima mea și slăvesc numele Tău în veac, că mila Ta peste mine mare este ; și negrăită este îngăduința și îndelunga Ta răbdare pentru mulțimea fărădelegilor mele, a păcatelor, a necinstirilor și vicleniilor pe care le-am făcut și le fac neconținut și pe care le voi face și de care m-a izbăvit harul Tău, a celor cu cuvîntul, cu lucrul și cu gîndul și pe care le știi Doamne, cunoscătorule de inimi, de la nașterea mea pînă la sfîrșitul vieții mele, și pentru care îndrăznesc, eu prea ticălosul, să fac mărturisire înaintea Ta.

Păcătuit-am, săvîrșit-am fărădelege înaintea Ta, făcut-am strîmbătate și rău înaintea Ta și nu sînt vrednic să caut și să privesc la înălțimea cerului. Dar îndrăznind la iubirea Ta de oameni, cea negrăită, și la bunătatea și la milostivirea Ta cea mai presus de minte, cad rugîndu-mă Ție : miluiește-mă, Doamne, că neputincios sînt și-mi iartă mie mulțimea relelor mele. Nu mă lăsa pe mine să mai păcătuiesc sau să rătăcesc de la calea Ta cea dreaptă, nici să vatăm sau să întristez pe cineva ; ci înfrînează toată răutatea mea și obișnuința cea rea, și pornirea dobitocească a sufletului și a trupului, a miniei

și a poftei. Învață-mă să fac voia Ta. Miluiește pe frații și pe părinții mei și pe toți monahii și preoții de pretutindeni ; pe cei ce m-au născut, pe frații și pe rudeniile mele ; pe cei ce ne-au slujit și ne slujesc ; pe cei ce se roagă și ne-au încredințat să ne rugăm pentru ei ; pe cei ce ne urăsc și ne iubesc pe noi ; pe cei ce i-am vătămat și i-am întristat ; pe cei ce ne-au făcut sau vor să ne facă aceste lucruri ; și pe toți cei ce cred în Tine. Iartă-ne nouă tot păcatul cu voie și fără de voie și păzește viața noastră și ieșirea din lumea aceasta de duhurile necurate, de toată ispita, de tot păcatul și răutatea, de părerea de sine, de deznădejde, de necredință, de mândrie și de frică, de amăgire și de silnicie, de lucrarea și de cursa diavolului. Și ne dăruiește nouă cele de folos sufletelor noastre, în veacul de acum și în cel viitor, precum binevoiește iubirea Ta de oameni. Odihnește pe părinții noștri și pe frații noștri care au plecat mai înainte. Și prin rugăciunile tuturor, miluiește ticăloșia mea ; milostivește-Te de pieirea mea, vezi durerea mea, îndreptează întru toate viața mea, cârmuiește petrecerea mea și sfârșitul meu în pace. Și mă fă pe mine în ce fel voiești și cum voiești, fie că vreau, fie că nu vreau, numai să nu rămân lipsit de starea de-a dreapta Ta, în ziua judecății, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul meu, chiar dacă aș fi cel din urmă dintre robii Tăi ce se mîntuiesc. Împacă lumea Ta și miluiește pe toți precum știi. Învrednicește-mă de împărtășirea preacuratului Tău trup și cinstului sînge, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfintul Duh, ca arvună a vieții veșnice, celei întru Tine, împreună cu aleșii Tăi, prin mijlocirea Preacuratei Maicii Tale, cu ale sfințelor și cereștilor puteri și cu ale tuturor sfinților Tăi. Că bine ești cuvîntat în vecii vecilor. Amin.

Prea Sfîntă Stăpîină, Născătoare de Dumnezeu ; toate puterile cerești, ale sfinților îngeri și Arhangheli, și toți sfinții, mijlociți pentru mine, păcătosul !

Stăpîne, Dumnezeule, Părinte atotîitorule, Doamne, Fiule, Unule-Născut, Iisuse Hristoase și Duhule Sfinte, și celelalte.

Și îndată grăiește către gîndurile sale : «Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, Împăratul nostru Dumnezeu», de trei ori. Și începe psalmii, la antifon zicînd Sfinte Dumnezeule și închizîndu-și mintea în cele spuse. Iar la sfîrșitul celor patruzeci de «Doamne miluiește», al fiecărui antifon, făcînd rugăciunea, zice în sine, închinîndu-se : «Greșit-am Doamne, iartă-mă», o dată. Apoi, sculîndu-se și întinzînd mîinile, zice : «Doamne, curățește-mă pe mine păcătosul», o dată. Iar după ce s-a rugat astfel, trebuie să zică a doua rugăciune : «Veniți să ne închinăm», de trei ori, și celălalt antifon la fel. Afară de aceea de cîte ori harul îi străpunge inima, trebuie să aibă și mai mult mintea în lacrimile de pocăință, chiar dacă a încetat gura de a cînta și cugetarea ar fi luată în robia cea bună, cum zice Sfîntul Isaac. Căci atunci este vremea culesului, nu vremea săditului. De aceea trebuie să rămîină în asemenea gînduri, ca și mai mult să se străpungă și să-și dea rodul, adică lacrimile cele după Dumnezeu. «Străpungîndu-ți-se inima pînă la lacrimi printr-un cuvînt, zice Scărarul, rămîi la el»¹⁷¹. Fiindcă toată lucrarea trupească, adică postul, privegherea, psalmodierea și citirea, liniștirea și celelalte, se fac pentru a se curăți mintea. Iar mintea fără plîns nu se poate curăți, ca să se unească cu Dumnezeu în rugăciunea curată, care o răpește din toate înțeleșurile și o face fără chip și fără formă.

Toate acestea sînt bune cînd se fac bine, precum și dimpotrivă. De aceea tot lucrul are trebuință de dreaptă socoteală, ca să se facă bine ; iar fără aceasta nu cu-

171. Cuv. XXIII: *Vezi cîte bunătăți cîștigă omul prin nevoie...*; vezi și Cuv. XXXII: *Despre rugăciunea cea curată.*

noaștem firea lucrurilor și de aceea ne smintim cei mai mulți, cînd vedem că nu se potrivesc între ele, cele spuse și cele făcute de Sfinții Părinți. De pildă, Biserica a primit să cînte troparele cu vers, asemenea și alte multe cîntări. Dar Scărarul, lăudînd pe cei ce plîng după Dumnezeu, zice că unii ca aceștia nu vor striga către ei înșiși în cîntări. Sfîntul Isaac zice și el despre cei ce se roagă în chip curat că de multe ori se află vreunul adunîndu-și mintea în rugăciune și îndată cade nesilit la pămînt, pe genunchi, ca odinioară proorocul Daniil, și-și are mîinile întinse și ochii lui caută la crucea lui Hristos ; iar gîndurile lui se schimbă și mădu-larele lui slăbesc de noile înțelegeri, care vin de la sine în minte¹⁷². Și iarăși mulți dintre Sfinții Părinți scriu despre unele ca acestea, că prin uimirea minții s-au ridicat nu numai dincolo de cîntări și psalmodii, ci au uitat și mintea însăși, cum zice Sfîntul Nil. Biserica a făcut bine și un lucru plăcut lui Dumnezeu, că a primit cîntările și celelalte tropare, pentru neputința minții noastre, ca prin dulceața viersului să lăudăm pe Dumnezeu, cei ce sîntem neștiutori, aproape fără voie ; iar cei ce au cunoștință, să vină la străpungerea inimii, prin înțelegerea cuvintelor spuse. Și așa să urcăm ca pe o scară spre pătrunderea înțelesurilor bune, cum zice Damaschin. Și cu cît sporim în obișnuința cu înțelesurile celor după Dumnezeu, cu atît dorul lui Dumnezeu ne atrage să le cugetăm, și să ajungem să ne închinăm în duh și în adevăr Tatălui, cum zice Domnul și cum zice Apostolul: «Vreau cinci cuvinte în mintea mea, decît zeci de mii pe limbă»¹⁷³; și iarăși : «Vreau ca bărbații să ridice în tot locul, mîini cuvioase, fără de mînie și fără de gînduri»¹⁷⁴. Astfel cele dintîi sînt leacuri ale neputinței, iar celelalte, desăvîrșiri ale minții. Aceasta este dezlegarea unor astfel de întrebări. Deoarece toate sînt

172. Cuv. XXVIII : *Pentru sfințita rugăciune*, 2.

173. I Cor. XIV, 19.

174. I Tim. II, 8.

bune la vremea lor, dar nelavreme, toate li se par nepotrivite, celor ce nu cunosc vremea fiecăruia ; cum zice Solomon : «Vreme este pentru orice lucru»¹⁷⁵.

Așadar cînd cineva a ajuns la înțelesuri bune trebuie să ia aminte cu osîrdie, ca să rămînă în el asemenea vederi, ca nu cumva, din lenevire sau din lipsă de grijă, sau din înălțare, să fie părăsit de har, cum zice Sfîntul Isaac : «De cresc în sufletul omului înțelesurile cele după Dumnezeu, care-l duc la o mai mare străpungere și umilință, e dator să mulțumească pururea și să mărturisească lui Dumnezeu acest dar, fiindcă s-a învrednicit să cunoască unele ca acestea, socotindu-se pe sine că este nevrednic». Iar de încetează acelea și se întunecă iarăși înțelegerea și leapădă temerea și plînsul, trebuie să se întristeze mult și să se smerească pe sine cu lucrul și cu cuvîntul, fiindcă l-a părăsit harul, ca să-și cunoască neputința sa, să dobîndească smerenie și să se îngrijească de îndreptare. Căci zice marele Vasile : «Dacă nu s-ar fi lenevit omul dinspre plînsul după Dumnezeu, nu i-ar lipsi lacrimile atunci cînd ar vrea». De aceea sîntem datori să cunoaștem pururea neputința noastră și harul lui Dumnezeu și să nu deznădăjduim orice ni s-ar întîmpla, nici să îndrăznim că sîntem ceva. Ci mai vîrtos să nădăjduim pururea la Dumnezeu cu smerenie. Și acestea se cuvînt celui ce caută lacrimi multe cu lucrul și cu cuvîntul, fiindcă s-a învrednicit de atîta har și n-a păzit cunoștința lui Dumnezeu din pricina lenevirii sau a mîndriei de mai înainte, de acum sau din viitor, precum s-a zis.

Iar celui ce a părăsit de bunăvoie aceste daruri, adică plînsul, lacrimile și înțelesurile cele luminate, ce altceva i se cade decît numai să-l compătîmim ? Fiindcă nu are lumea un mai mare nebun ca acesta, care se învrednicește de cele ale firii, prin care avea să ajungă

175. Eclez. III, 1.

la cele mai presus de fire, adică la lacrimile înțelegerii și ale dragostei, însă prin oarecare lucruri de nimic sau prin gânduri străine și voiri proprii, se întoarce la neștiința dobitoacelor, ca un câine la vărsătura sa. Cu toate acestea, dacă vrea iarăși și se va îndeletnici cu citirea după Dumnezeu a dumnezeieștilor Scripturi cu luare-aminte și cu grija morții, și-și va păzi mintea cât va putea de gândurile deșarte în rugăciune, poate afla ceva ce a pierdut. Mai ales dacă nu se supără niciodată împotriva cuiva, chiar dacă pătimește adeseori cele mai mari rele de la acela, și nu lasă pe nimeni să se supere împotriva sa, ci cu toată puterea îl slujește pe acela cu lucrul și cu cuvântul. Atunci mintea i se veselește și mai vîrtos, izbăvită de tulburarea miniei. Iar el capătă iscusință ca să nu mai uite niciodată de sufletul său, temîndu-se ca nu cumva să fie părăsit iarăși. Astfel rămîne necăzut din frică, avînd pururea lacrimile pocăinței și ale plînsului, pînă ce se va sui la cele ale dragostei și ale bucuriei, de la care se va înălța la pacea gândurilor, cu harul lui Hristos.

Toate acestea stau așa. Iar noi, care sîntem încă pătimiși și grei la inimă, sîntem datori să pătrundem motivele (cuvintele) plînsului și să ne cercetăm pe noi înșine în fiecare zi, atît înainte de canonul hotărît, cît și în cursul lui și la sfîrșit, fie că lucrăm cei ce sîntem încă slabi pentru nelucrarea cea după Dumnezeu și pentru oprirea de la toate, cum zice Sfîntul Isaac, fie că ședem în nelucrare în același loc, cei ce avem ochi neadormiți și cuget de trezvie, cum zice Scărarul¹⁷⁶, ca să se strîngă sufletul nostru și să înceapă să lăcrimeze, cum zice Sfîntul Dorotei.

Dar acestea s-au zis despre cele mai înainte spuse în cele trei vederi, ca să ne învrednicim să ajungem la celelalte.

176. în paranteză : caută la sporirea ta !

Despre a patra vedere

Aceasta este cugetarea la coborîrea și la petrecerea în lume a preadulcelui nostru Mîntuitor Iisus Hristos, spre a uita treptat pînă și de hrana însăși, cum zice marele Vasile, și precum am auzit de la fericitul David, că uita să mănînce pîinea sa (Ps. CI, 5). Și aceasta, zice Scărarul, deoarece cugetarea lui era răpită spre minunile lui Dumnezeu întru uimire multă și nu știa cum să răsplătească lui Dumnezeu, cum zice Vasile, povestitorul celor cerești.

«Ce vom da în schimb Domnului pentru toate cîte ne-a dat nouă ? Pentru noi Dumnezeu a venit între oameni ; pentru firea cea stricată Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi. La cei nemulțumitori a venit Făcătorul de bine ; la cei robiți, Slobozitorul ; la cei ce ședea în întuneric, Soarele dreptății ; pe cruce, Cel fără patimă ; în iad, Lumina ; în moarte, Viața ; Învierea, pentru cei căzuți. Către El vom striga : Slavă Ție, Dumnezeu nostru»¹⁷⁷.

Și iarăși cel din Damasc :

«Minunatu-s-a de aceasta cerul, și marginile pămîntului s-au umplut de uimire, că Dumnezeu s-a arătat oamenilor trupește și pîntecele tău s-a făcut mai cuprinzător decît cerurile. Pentru aceasta, Născătoare de Dumnezeu, pe tine te măresc cetele îngerilor și oamenilor»¹⁷⁸.

Și iarăși :

«Înfrișatu-s-a tot auzul de nespusa coborîre a lui Dumnezeu ; Cel preaînalt s-a coborît de bunăvoie pînă la trup, făcîndu-se om din pîntece feciorelnic. Pentru aceasta, pe Preacurata Născătoare de Dumnezeu, noi, credincioșii, o mărim»¹⁷⁹.

177. Octoih, glas 7, Duminică dimineața la laude.

178. Irmologhion, Cîntarea a 9-a, glas 8 («Spăimîntatu-s-a...»).

179. Irmologhion, Cîntarea a 9-a, glas 8.

«Veniți popoarelor lângă mine, să ne suim la muntele cel sfânt din ceruri și să stăm în chip netrupesc, în cetatea Dumnezeului celui viu, și să privim cu mintea dumnezeirea cea nematerială a Tatălui și a Duhului, strălucind în Fiul cel Unul-Născut»¹⁸⁰.

«Atrasu-m-ai cu dorul Tău Hristoase și schimbatu-m-ai cu dumnezeiasca Ta dragoste. Ci arde cu focul cel nematerial păcatele mele și mă învrednicește să mă satur de desfătarea dintru Tine, ca pe amîndouă venirile Tale să le măresc, veselindu-mă, Bunule»¹⁸¹. Întreg ești dulceată, Mîntuitorule ; întreg ești dorire și dor nesăturat ; întreg ești frumusețe cu neputință de ajuns. Și cel ce a luat, prin virtuțile sufletești și trupești, cunoștința unora ca acestora și a tainelor ascunse în cuvintele sfinților bărbați și a dumnezeieștilor Scripturi și mai ales a dumnezeieștilor Evanghelii, acela nu se mai odihnește de dorul și de lacrimile cele multe ce izvorăsc într-însul pururea în chip nesilit.

Iar noi, cei ce auzim numai de cele din Scripturi, sîntem datori a ne îndeletnici și a cugeta pururea, ca astfel, după multă vreme, să se întipărească dorul lui Dumnezeu în inima noastră, cum zice Maxim¹⁸², și cum făceau Părinții înainte de a primi cunoștința care izvorăște de la sine. Tot dorul mucenicilor zbura numai către Stăpînul, unindu-se cu El prin dragoste și cîntări, cum a zis și Damaschin despre cei trei tineri.

«Pentru legile părintești, fericiii tineri în Babilon, primejduindu-se de mai înainte, au scuipat porunca cea nebunească a Împăratului și, împreunîndu-se cu focul de care nu s-au ars, Celui ce stăpînește vrednică cîntare i-au cîntat»¹⁸³.

Și pe drept cuvînt, cînd simte cineva minunile lui Dumnezeu, e covîrșit de uimire¹⁸⁴ și uită chiar și de

180. Din canonul de la Utrenia din 6 august (Schimbarea la față).

181. Tropar din rînduiala Sf. împărtășiri.

182. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 77 (*Filocalia* II, p. 197—198).

183. *Irmologhion*, cînt. a 8-a, glas 6.

184. își iese din sine.

viața vremelnică¹⁸⁵. Dar nu cum sîntem străpunși noi, de dumnezeieștile Scripturi, și apoi iarăși ne întu-necăm din pricina lenei, a uitării și a neștiinței și ajungem nesimțitori în urma patimilor. Căci numai cel ce s-a curățit prin plîns de patimi, simte tainele ascunse în toate Scripturile și se uimește de toate, dar mai ales de Sfînta Evanghelie, de lucruri și de cuvinte. Și precum înțelepciunea lui Dumnezeu a făcut cele grele ușoare, așa face pe om puțin cîte puțin Dumnezeu : bun și îndurător, ca să poată iubi pe vrăjmași, precum și Tatăl îndurător este și nepătimaș, ca Dumnezeu cel fără patimă ; avînd toată virtutea și desăvîrșirea, precum Tatăl desăvîrșit este. Și simplu grăind, toate cîte se cuvin lui Dumnezeu, le primește, după învățătura sfintei Cărți, și omul, ca să se facă Dumnezeu prin lucrare voită. Cine nu se minunează de lucrarea Sfintei Evanghelii ? Pentru că numai prin libera alegere, îi dăruiește omului toată odihna în veacul de acum și în cel viitor, cu multă cinste. Căci zice Domnul : «Cel ce se smerește pe sine, înălța-se-va»¹⁸⁶. Despre aceasta mărturisește și Petru, care a părăsit mrejele, și a primit cheile cerului; asemenea și ceilalți Apostoli, dintre care fiecare, părăsind cele puține pe care le avea, a luat toată lumea în stăpînire, în veacul de acum, iar în cel viitor «cele pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit»¹⁸⁷. Și nu numai Apostolilor li s-au întîmplat acestea, ci tuturor celor ce au voit să li se întîmple pînă astăzi. Căci, cum zic unii dintre Părinți, deși se osteneau în pustie, dar aveau multă odihnă. Iar aceasta o spuneau despre viața cea netulburată și fără griji.

Și oare cine socotim că are mai multă odihnă și cinste la Dumnezeu : cel ce se liniștește cu Dum-

185. Cuv. XVII, *Despre tilcuirea feluritelor virtuți.*

186. Luca XVIII, 14. 187. I Cor. II, 9.

nezeu și împlinește poruncile Lui, sau cel ce petrece în tulburări, în tribunale și în griji lumești ? Cel ce stă pururea de vorbă cu Dumnezeu, prin cercetarea dumnezeieștilor Scripturi și prin rugăciunea neîmprăștiată și prin lacrimi, sau cel ce se ostenește și priveghează în hoții și în fapte nelegiuite, în care, neizbîndind, nu are parte decît de osteneală și de îndoită moarte ? Iată, așadar, că suferim și moartea cu multă osteneală și necinste, fără nici un câștig, ba mai bine-zis au pățimit unii adeseori și cea mai mare pagubă pierzîndu-și sufletul. Mă gîndesc la tîlharii, la hoții de mare, la desfrînații și la războinicii de meserie, care n-au voit să se mîntuiască cu odihnă, cu cinste și cu câștig. O, ce orbire ! Pentru ca să pierim suferim moartea, iar pentru ca să ne mîntuim nu iubim nici viața. Și chiar dacă avem de primit moartea pentru Împărăția cerurilor, ce facem mai mult decît tîlharul, spărgătorul sau oșteanul, care numai pentru pîine rabdă adeseori moartea viitoare, pe lîngă cea de aici ? Așadar, cea dintîi țintă să ne fie Hristos, prin care se dă Împărăția cerurilor celor ce aleg de bună voie în veacul de aici să disprețuiască duhovnicește toate și să le aibă roabe lor și să împărătească nu numai peste lucruri, ci și peste trup, prin disprețuirea lui, ba încă și peste moarte, prin buna îndrăzneală a credinței ; iar în veacul viitor, să împărătească veșnic cu trupul împreună cu Hristos, prin harul învierii de obște.

Moartea vine la fel și pentru păcătos și pentru drept, dar deosebirea e mare. Ca muritori, mor amîndoi și nu e nici o mirare. Dar cel dintîi, fără plată și osîndit ; iar celălalt, fericit în veacul de acum și în cel viitor. Și apoi ce mare lucru este a cîștiga bani, pe care va avea să-i părăsească fără să vrea, cel ce-și închipuie că-i are, nu numai în ceasul morții, ci adeseori și înainte de ea, cu multă rușine, osteneală și durere ? Ba poate unii au suferit și moarte pentru ei, după nenu-

măratele ispite ale bogăției, adică frica, grija, întristarea și tulburarea neîncetată de bunăvoie și fără de voie. Dar sfânta poruncă izbăvește de toate acestea pe om și-i dăruiește lipsa desăvârșită de griji și de temeri, ba adeseori și o veselie negrăită, celor ce-și aleg de bunăvoie și cu tot sufletul neaverea.

Ce este, așadar, mai plăcut decît a ajunge cineva nepătimaș, nestăpînit cîtuși de puțin de mînie sau de pofta vreunuia din lucrurile lumii, ci socotind ca nimic cele rîvnite de cei mulți, ca unul ce este ridicat deasupra tuturor, petrecînd ca în rai, mai bine-zis ca în cer și fiind mai presus de orice trebuință, prin lipsa de griji și îndeletnicirea cu Dumnezeu ? Căci suferind cele ce vin asupra lui cu bucurie, tot ce i se întîmplă, îl odihnește. Și iubind pe toți, de toți este iubit. De asemenea, disprețuind toate, ajunge deasupra tuturor. Tot așa este cu cel ce nu vrea să aibă ceva, pentru care altul se luptă și se întristează dacă nu dobîndește, ba poate dobîndind ceea ce dorește, chiar se osîndește. Căci cel ce nu dorește nimic, se izbăvește prin poruncă de toate relele din veacul de acum și din cel viitor. Fiindcă nevrînd să aibă ceea ce nu are, are parte de toată odihna și e mai presus de orice bogăție, precum cel ce pofteste cele ce nu le are, suferă cel mai mare chin, încă înainte de chinurile veșnice, și unul ca acela e rob, chiar dacă pare că e împărat și bogat. Dar ce lucru greu ne cer poruncile Domnului, pe care să nu-l putem face noi ticăloșii, cu multă rîvnă, chiar fără nici o răsplată ?

Deci cel ce a putut înțelege în parte harul Sfintei Evanghelii și cele ce se află în ea, adică faptele și învățăturile Domnului, poruncile și dogmele Lui, înfricoșările și fîgăduințele, acela știe ce comori neîmputinate a aflat, măcar că nu poate povesti despre ele cum trebuie, pentru că cele cerești sînt negrăite. Căci Hristos s-a ascuns în Evanghelie și cel ce vrea să-L afle

pe El, trebuie să vândă mai întâi toate averile sale și să cumpere Evanghelia, ca nu numai să-L poată afla pe El din citire, ci să-L și primească în sine, prin urmarea viețuirii Lui în lume. Fiindcă cel ce caută pe Hristos, zice Sfântul Maxim, nu trebuie să-L caute pe El în afară, ci în sine însuși¹⁸⁸, adică să se facă cu trupul și cu sufletul nepăcătoș ca Hristos, după cât e cu puțință omului și să păzească mărturia conștiinței cu toată puterea, ca să împărătească peste toată voia sa și să o biruiască prin disprețuirea ei, chiar dacă e sărac și fără slavă, din punct de vedere al lumii. Pentru că ce folos are cel care pare că e împărat, dar e stăpînit de mînie și de poftă în veacul acesta, iar în cel viitor va afla munca veșnică, dacă nu va voi să păzească poruncile dumnezeiești ?

Dar o, ce nebunie ! Cum nu vrem să luăm, prin unele lucruri mici și vremelnice, bunătățile mari și veșnice, ci lepădăm bunătățile și dorim cele potrivnice. Și ce este mai neînsemnat decît un pahar cu apă rece, sau decît dăruirea unei bucăți de pîine, sau decît lepădarea voii, sau a unui mic gînd, prin care ni se dă Împărăția cerurilor din harul celui ce a spus : «Iată Împărăția cerurilor înăuntrul vostru este»¹⁸⁹.

«Căci nu este departe, zice Damaschin, nici afară, ci înăuntru. Voiește numai să biruești asupra patimilor și iată o ai în tine însuși, numai pentru că viețuiești în chip plăcut lui Dumnezeu. Iar de nu vrei, nu ai nimic». Fiindcă Împărăția lui Dumnezeu, spun Părinții, este viețuirea plăcută lui Dumnezeu, și prima și a doua venire a Domnului. Despre a doua venire, s-a scris mai înainte la cuvintele despre plîns¹⁹⁰. Iar cel ce a înțeles-o pe cea dintîi prin har, întru sfințirea sufletului, trebuie să zică întru multă uimire : «Mare ești, Doamne, și minunate sînt lucrurile Tale și nici un cuvînt nu ajunge spre lauda

188. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 35 (*Filocalia* II, p. 180). Cine a imprimat în sine viețuirea evanghelică îl are în sine pe Hristos. Cine face din Evanghelia scrisă o Evangheligie trăită, L-a descoperit pe Hristos.

189. Luca XVII, 21.

190. La vederea a treia (cap. 12).

minunilor Tale. Iată, preadulcele meu Stăpîn, robul Tău stînd înaintea Ta fără de glas și deșert, aștept de la Tine luminarea cunoștinței. Căci Tu ai spus, Doamne, că «**fără de Mine nu puteți face nimic**»¹⁹¹. Dar Tu învață-mă cele despre Tine. Pentru aceasta am îndrăznit să cad la preacuratele Tale picioare, ca sora lui Lazăr, prietenul Tău, ca să aud și eu ceva cu mintea. Dacă nu despre dumnezeirea Ta cea necuprinsă, măcar despre petrecerea Ta cea trupească în lume ; ca să primesc oarecare mică simțire a celor spuse în Sfînta Evanghelie a harului Tău ; și cum ai petrecut cu noi, blînd și smerit cu inima¹⁹², cum a zis preasfînta Ta gură, pentru a învăța noi acestea de la Tine. Și cum aflîndu-Te de bună-voie într-o așa de mare sărăcie. Tu Cel bogat în milă, în osteneală și în sete, ai dat apă vie Samarinencii, precum ai zis, Doamne : «Cel ce însetează să vină la Mine și să bea»¹⁹³. Căci Tu ești izvorul tămăduirilor și cine poate să laude petrecerea Ta cea din lume ?

Dar fiindcă m-ai învrednicit pe mine, țărîna, cenușa și praful, neascultătorul și ucigașul de sine, care mult Ți-am păcătuit și pururea păcătuiesc, să cunosc peste tot ceva din faptele și din cuvintele Tale, iartă-mi îndrăzneala ca să și îndrăznesc să Te întreb despre ele, ca unul ce mi se pare că Te văd prin credință, pe Tine cel nevăzut de toată făptura. Căci Tu știi, Doamne, cunosătorule de inimi, că nu întreb din iscodire, ci caut ca să învăț, crezînd că dacă mă voi învrednici de cunoștința de la Tine, îmi vei dărui, iubitorule de oameni, ca și celor ce Te doresc pe Tine, și lucrarea după putere, ca să urmez viețuirii Tale celei după trup, prin care, după har, m-am numit creștin. Nimeni nu poate, ca ucenicii Tăi, să rabde moartea pentru dușmani, nici să dobîndească sărăcia Ta și a lor, ci fiecare dintre noi în parte,

191. Ioan XV, 4.

192. Matei XI, 29.

193. Ioan XV, 10.

potrivit cu hotărîrea Lui. Dar chiar dacă ar muri în fiecare zi pentru Tine, nici așa nu se poate plăti de datorie. Fiindcă Tu, Doamne, Dumnezeu desăvârșit fiind, ai petrecut fără de păcat în lumea aceasta și toate le-ai suferit pentru toți. Iar noi, chiar dacă suferim poate ceva, pentru noi înșine și pentru păcatele noastre pătimim. Că cine nu se minunează, cugetînd la negrăita Ta coborîre ? Că Dumnezeu necuprins fiind, atotputernic și atotțiitor, șezînd pe heruvimi, care se zic înțelepciunea ce se înmulțește, Te-ai smerit pentru noi, care Te mîniem mult de la început, încît ai primit naștere și hrănire, prigoniri și împrășcări cu pietre, batjocuri, pâlmuiri, loviri și scuipări, apoi cruce, piroane, burete și trestie, oțet și fiere și cîte nu sînt vrednic să aud. Apoi cu sulița s-a împuns preacurata Ta coastă, din care ne-a izvorît nouă viața cea veșnică, cinstitul Tău sînge și apă.

Preamăresc nașterea Ta și pe cea care Te-a născut, pe care ai păzit-o Fecioară și după naștere ca și înainte de naștere. Închinu-mă Ție, Celui ce în peșteră și în iesle Te-ai înfășat ; slăvescu-Te pe Tine, Cel ce în Egipt cu Maica Ta, Fecioara și Preacurata, ai plecat și în Nazaret Te-ai așezat și părinților după trup Te-ai supus, celui socotit tată și celei cu adevărat maică. Mărescu-Te pe Tine, Cel ce Te-ai botezat în Iordan de către înaintemergătorul Tău, Doamne, împreună cu Tatăl, Cel ce Te-a mărturisit pe Tine și cu Duhul Sfînt, Cel ce Te-a făcut pe Tine arătat, și botezarea Ta și pe Ioan Botezătorul, proorocul și robul Tău. Slăvescu-Te pe Tine, Cel ce ai postit pentru noi și Te-ai lăsat ispitit de bunăvoie și ai biruit pe vrăjmașul în trupul pe care l-ai luat de la noi și ne-ai dăruit nouă biruință asupra lui, prin neșpusa Ta înțelepciune ; pe Tine, Cel ce ai petrecut cu ucenicii Tăi și ai curățit leproși, ai îndreptat șchiopi, ai dăruit orbilor lumină, le-ai dat surzilor și muților puterea de a grăi și auzi, ai binecuvîntat pînile, ai umblat pe mare ca pe uscat, ai învățat mulțimile despre fapte

și vederi, ai vestit pe Tatăl și pe Duhul Sfânt, ai prezis înfricoșările și făgăduințele viitoare și toate cele ce ajută la mîntuirea noastră ; pe Tine, Cel ce ai biruit pe vrăjmașul și ai smuls patimile din rădăcini prin învățătura atotînțeleaptă și pe cei nebuni i-ai înțelepțit, iar pe cei vicleni i-ai surpat, ca pe niște neînțelepți, cu nemărginita Ta înțelepciune, pe cei morți i-ai sculat cu puterea Ta negrăită, ai scos pe draci, cu stăpînire, ca un Dumnezeu al tuturor. Și nu ai făcut acestea numai prin Tine însuți, ci le-ai dăruit și robilor Tăi putere, ca să facă și mai mari decît acestea, ca și mai mult să ne minunăm, cum ai zis, Doamne. Mare este numele Tău, că prin Tine toate cele minunate se fac de către Sfinții Tăi.

Stăpîne, Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu, numele cel preadulce al mîntuirii noastre, mare este slava Ta, mari sînt lucrurile Tale, minunate cuvintele Tale și mai dulci decît mierea și decît fagurul ! Slavă Ție Doamne, slavă Ție ! Dar cine poate lăuda pogorîrea Ta, bunătatea Ta, puterea, înțelepciunea, petrecerea în lume și învățătura ? Și cît de firesc învață sfințele Tale porunci cu ușurință viața virtuoasă, precum ai zis, Doamne : «Iertați și se va ierta vouă»¹⁹⁴, și iarăși : «Căutați și veți afla, bateți și se va deschide vouă»¹⁹⁵ și «Cîte voiți să vă facă vouă oamenii, așa și voi să faceți lor»¹⁹⁶. Cine, luînd cunoștință despre poruncile Tale și celelalte cuvinte, nu se va uimi, cugetînd la înțelepciunea Ta nesfîrșită ? La înțelepciunea lui Dumnezeu, viața tuturor, bucuria îngerilor, lumina negrăită, învierea morților, «Păstorul cel bun, care-și pune sufletul pentru oi»¹⁹⁷. Laud schimbarea Ta la față, răstignirea, îngroparea, învierea, înălțarea, șederea de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl, pogorîrea Duhului

194. Matei VI, 14.

195. Matei VII, 7.

196. Matei VII, 12.

197. Ioan X, 11.

Sfânt și cea de a doua venire a Ta, cea cu putere multă și slavă necuprinsă. Umilitu-m-am, Doamne, înaintea minunilor Tale și nemiștiind ce să fac, vreau să alerg la tăcere. Dar nu știu ce să fac. Că de tac, mă înfricoșez ; iar de îndrăznesc să spun ceva, nu știu ce să zic, că mă cuprinde uimirea. Mă socotesc nevrednic de cer și de pământ și vrednic de toată munca, nu numai pentru cele ce am păcătuît, ci cu mult mai vîrtos pentru facerile de bine ce le-am primit. Căci nemulțumitor fiind eu, ticălosul, mi-ai umplut sufletul de tot binele. Preabunule, Doamne, înțeles-am lucrurile Tale din parte și s-a uimit cugetul meu. M-am făcut cu totul nimic, numai privind lucrurile Tale, Stăpîne. Dar nu a mea este cunoștința, nici lucrarea, ci a harului Tău. De aceea îmi pun mîna pe gură, ca odinioară Iov, și nemiștiind ce să fac, alerg la sfinți, eu ticălosul.

Stăpîna cea bună a lumii, Tu știi că nu avem îndrăznire, noi păcătoșii, către Dumnezeu pe Care L-ai născut. Dar îndrăznind către Tine, noi, robii Tăi, cădem la Stăpînul prin Tine, ca ceea ce ai îndrăznire către El, ca unul ce e Fiul Tău și Dumnezeuul nostru. Lui deci, crezînd și eu nevrednicul, rogu-te Stăpînă, să-mi dăruiască simțirea darurilor Tale și ale celorlalți sfinți ; cum ați arătat virtuți atît de mari, și cum pe Tine, numai faptul că s-a născut Fiul lui Dumnezeu din Tine, te-a mărturisit ca fiind mai presus de toate cele ce sînt. Căci Te-a aflat pe Tine vas vrednic de a Sa sălășluire, Cel ce cunoaște toate mai înainte de a se face, ca un Făcător al tuturor. Și nimeni nu poate întreba despre ale Tale. Pentru că sînt mai presus de fire, de minte și de înțelegere. Cu adevărat, Născătoare de Dumnezeu Te mărturisim pe Tine, cei mîntuiți prin Tine, Fecioară curată, mărindu-Te împreună cu cetele netrupești, pentru că :

«Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu putință oamenilor, spre care nu cutează a căuta cetele îngerești; iar pe Tine Preacurată, s-a arătat oamenilor Cuvîntul în-

trupat, pe Care mărim-L împreună cu oștile îngerești, pe Tine Te mărim»¹⁹⁸.

«Ce Te vom numi pe Tine, o, ceea ce ești plină de dar ? Cer» și cele următoare¹⁹⁹.

Născătoare de Dumnezeu, Tu ești vița cea adevărată, care ai odrăslit rodul vieții; pe Tine Te rugăm, mijlocește preaslăvită, împreună cu Apostolii și cu toți sfinții, să se miluiască sufletele noastre, ale celor ce Te mărturisim pe Tine cu dreaptă credință, Născătoare de Dumnezeu, și Te ferim pe Tine cea pururea fericită, precum ai prezis, Stăpână. Căci cu adevărat toate neamurile Te ferim pe Tine, singura Născătoare de Dumnezeu, «ceea ce ești mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare», și celelalte.

Dar neputînd să înțeleg cele ale Tale, voi grăi, minunîndu-mă, cele ale celorlalți sfinți :

«Cum ai petrecut în pustie, o Botezătorule și înaintemergătorule al Domnului ? Și ce te vom numi pe tine ? Prooroc, Înger, Apostol sau mucenic ? Înger, că ai petrecut ca unul fără trup ; Apostol, că ai vînat neamurile ; mucenic, că pentru Hristos capul tău s-a tăiat.

Roagă-L pe El să se mîntuiască sufletele noastre. Căci zice Solomon : «Pomenirea dreptului cu laude»²⁰⁰. Dar ție îți ajunge mărturia Domnului, căci cu adevărat înaintemergător te-ai arătat», și celelalte.

Sfinților Apostoli și ucenici ai Mîntuitorului, cei ce v-ați făcut înșivă văzători ai tainelor, pe Cel ce nu se vede și început nu are L-ați propovăduit zicînd : «La început era Cuvîntul». Nu ați fost zidiți înainte de Îngeri, nu ați învățat de la oameni, ci din înțelepciunea cea de sus. De aceea, avînd îndrăznire, rugați-vă pentru sufletele noastre. Mă minunez de iubirea voastră de Dumnezeu, cum se zice în vechile tropare :

198. Canonul înmormîntării.

199. Bogorodicina, ceasul întii.

200. Pilde X, 8.

«Doamne, pe Tine dorindu-Te Apostolii pe pământ, din inimă, pe toate le-au socotit gunoaie, ca să Te dobândească numai pe Tine ; și pentru Tine și-au dat trupurile la bătaie. De aceea, slăvindu-se, se roagă pentru sufletele noastre».

Și cum oameni fiind, ca noi, și trup de lut purtând, ați arătat așa de mari virtuți, încât ați suferit moarte pentru cei ce vă omorau pe voi. Cum voi, cei puțini, ați biruit toată lumea ? Cum, simpli fiind și neînvățați, ați biruit pe împărați și pe stăpînitori, voi cei neînarmați și goi ? Iar prin aceia pe dracii nevăzuți, voi cei săraci și cu neputința trupului îmbrăcați. Și ce a fost această putere, dacă nu credința, prin care ați luat puterea Duhului Sfînt, voi și sfinții mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat ? «Rugați-vă Domnului, să se miluiască sufletele noastre, Apostoli, mucenici, prooroci, Ierarhi, cuvioși» și celelalte.

Și cine nu se minunează, sfinților mucenici, văzînd lupta cea bună pe care ați purtat-o ? Cum, în trup fiind, ați biruit pe vrăjmașul cel netrupesc, mărturisind pe Hristos și cu crucea înarmîndu-vă ? Pentru aceasta, cu vrednicie v-ați arătat dracilor izgonitori și barbarilor împotriviți. Neîncetat rugați-vă să se mîntuiască sufletele noastre. Căci asemenea celor trei tineri înainte de voi, nu ați răbdat nevoințele cu nădejdea plății, ci pentru dragostea dumnezeiască, cum înșivă ați zis : «Chiar de nu ne-ar izbăvi pe noi, nici așa nu-L vom tăgădui, ca pe Cel ce nu ne izbăvește».

«Mă minunez de smerenia voastră la culme sfinților trei tineri, că aflîndu-vă în mijlocul văpăii, ați grăit cu mulțumire. Și nu este în vremea aceasta căpetenie și prooroc și conducător»²⁰¹, și celelalte. Cu suflet zdrobit și cu duh de smerenie, mă minunez de puterea lui Dumnezeu, care s-a săvîrșit cu voi și cu Ilie Proorocul, cum zice Damaschin : «Din văpaie, rouă ai izvorît cu-

201. Cîntarea celor trei tineri, 14.

vioșilor, și jertfa dreptului cu apă o ai ars. Că toate le faci, Hristoase, numai voind».

Dar ce voi privi mai întâi ? Lucrarea sfintei Evanghelii, sau faptele sfinților Apostoli ? Nevoințele sfinților Mucenici, sau luptele sfinților Părinți ? Viețile și cuvintele tuturor sfinților, vechi și noi, bărbați și femei, sau tâlcuirile și dreapta lor socoteală ? Nu pricep și mă minunez.

Ci rogu-mă, Ție, iubitorule de oameni, Doamne, să nu lași să se facă acestea spre osînda mea, pentru nevrednicia mea și pentru purtarea mea cea nemulțumitoare, după ce am cunoscut taine atît de mari, pe care le-ai descoperit sfinților Tăi, și prin ei mie, păcătosului și nevrednicului robului Tău. Căci iată Stăpîne, robul Tău este înaintea Ta, lipsit de toate și fără de glas, asemenea unui mort, și nu îndrăznește să zică altceva, sau să privească fără rușinare, ci cad după obicei, strigînd și grăind din adîncul sufletului : «Stăpîne mult milostive», și celelalte ale rugăciunii. Iar de cealaltă rugăciune și de psalmi se cade să aibă grijă întru paza purtărilor sufletului și ale trupului, ca să vină la deprinderea cugătărilor dumnezeiești, încît să poată înțelege toate tainele aflătoare în dumnezeieștile Scripturi, și lucrările cele minunate întru simțire multă ; ca, minunîndu-se de darurile lui Dumnezeu, să ajungă să-L iubească numai pe El și să pătimească cu bucurie pentru El ca toți sfinții. Căci toate dumnezeieștile Scripturi înfricoșează și uimesc, cum zice Solomon.

Pe lîngă celelalte fapte minunate, mă minunez și de puterea Lui de Dumnezeu, arătată cu mana, că nu se păstra cu același chip pînă a doua zi, ci se strica și se afla plină de viermi, ca nu cumva cei necredincioși să se îngrijească de ziua de mîine. Iar în năstrapa ce se afla în cort se afla nevătămată pururea. Și iarăși, prăjită fiind de foc rămînea nearsă, dar se topea la cea mai slabă rază a soarelui, ca nu cumva cei nesăturați să adu-

ne peste trebuință. O, minune ! Cum lucrează Dumnezeu pretutindeni mîntuirea oamenilor, precum zice Domnul despre Providența dumnezeiască : «Tatăl Meu pînă acum lucrează, și Eu lucrez»²⁰². Deci cel ce se îndeletnicește numai cu aceasta după Dumnezeu, se învață de dumnezeieștile Scripturi sensibil, iar de Providența dumnezeiască prin înțelegere, și începe să vadă lucrurile după fire, cum spun Grigorie al Nisei și Damaschin, și nu mai e furat de frumusețea din afară a lucrurilor lumii acesteia, adică de strălucire, de bogăție, de slava care trece și de altele ca acestea, nici nu e vrăjit de umbra care zace asupra lor, ca cei încă pătimiși.

Despre a cincea cunoștință

Din această a cincea cunoștință, care se zice, după prorocul, sfat, se poate cunoaște, precum s-a zis la sfîrșitul Fericirilor, firea și schimbarea fapturilor sensibile. Se cunoaște că din pămînt sînt și iarăși în pămînt se întorc, după cuvîntul Eclesiastului: «Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune»²⁰³. Dar și Damaschin zice la fel : «Deșertăciune sînt toate cele omenești, cîte nu mai sînt după moarte. Nu rămîne bogăția, nu călătorește împreună slava, căci venind moartea, toate acestea au pierit». Și iarăși : «Cu adevărat deșertăciune sînt toate și viața aceasta este umbră și vis, că în deșert se tulbură tot pămînteanul, cum zice Scriptura. Cînd dobîndim lumea, atunci în groapă ne sălășluim, unde împreună sînt împărații și săracii»²⁰⁴.

Despre a șasea cunoștință

Ajungînd astfel la deprinderea neîmpătimirii, i se dă omului cunoștința a șasea, așa-numita tărie. Și începe să vadă fără patimă frumusețea fapturilor sensibile. Pentru că toate gîndurile sînt de trei feluri : omenești, dră-

202. Ioan V, 17.

203. Ecles. I, 1.

204. Canonul înmormîntării.

cești și îngerești. Gînd omenesc avem atunci cînd se suie la inimă un oarecare înțeles simplu al făpturilor, ca de pildă, bărbat, aur sau orice altceva din făpturile sensibile. Gîndul drăcesc e compus din înțeles și patimă, ca de pildă, cînd ne gîndim la un om fie cu o iubire fără judecată, fie cu o afecțiune care nu e după Dumnezeu, ci spre curvie, fie iarăși cu o ură nesocotită, adică cu amintirea răului, sau cu clevetire ; iar la aur, de asemenea, pentru iubirea de bani, sau pentru furt, sau pentru răpire, sau altceva din acestea, sau cu ură și cu hulire împotriva lucrurilor lui Dumnezeu. Prin amîndouă acestea se lucrează pieirea²⁰⁵. Fiindcă dacă iubim lucrurile, nu după măsura cuvenită, ci le punem mai presus de dragostea de Dumnezeu, nu ne deosebim întru nimic de slujitorii idolilor, zice Sfîntul Maxim²⁰⁶. Și iarăși : Dacă le urîm pe ele, ca unele ce n-ar fi fost făcute bune foarte, mîniem pe Dumnezeu.

Iar gîndul îngeresc este contemplarea nepătimașă a lucrurilor, sau cunoștința adevărată, care este mijlocie între amîndouă prăpăstiile, păzind mintea și deosebind ținta cea dreaptă de cele șase curse ale diavolului, care o înconjoară, adică de cea de sus și de cea de jos, de cea de-a dreapta și de cea de-a stînga, de cea dinăuntru și de afară de ținta dreaptă. Aceasta este cunoștința adevărată care stăruie ca un centru în mijlocul celor șase curse. Ea se învață de la îngerii pămînteni, care s-au omorît pe ei lumii, ca să li se facă mintea nepătimașă, spre a vedea lucrurile cum trebuie. Cel ce are cunoștința aceasta, nu se urcă deasupra țintei drepte, prin semeție, socotind că înțelege ceva din proprie înțelepciune ; nici nu se coboară jos prin neștiință, fiindcă n-a putut să ajungă desăvîrșirea ; nici nu se abate la dreapta, prin lepădarea și ura lucrurilor ; nici la stînga,

205. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, suta a doua, cap. 84 ; suta a patra, cap. 45, 49 (*Filocalia* II, p. 72—73 ; 106).

206. *Suta întâia a capetelor despre dragoste*, cap. 7 (*Filoc.* II, p. 38).

prin iubire nesocotită sau împătımire; nici, iarăși, înăuntru de la ținta dreaptă, prin neștiință și lenevire peste tot ; nici în afară, prin multă ocupație și prin sîrguință nesocotită din nepăsare sau răutate²⁰⁷. Ci primește cunoștința cu răbdare, cu smerită cugetare și cu bună nădejde, din credință tare, pentru ca, cunoscînd ceva din parte, să fie înălțat spre dragostea dumnezeiască, iar pentru necunoașterea întru cunoștință, să dobîndească smerita cugetare, și prin nădejdea și credința statornică să ajungă la ținta lucrului căutat.

Acela nici nu urăște ceva cu totul ca rău, nici nu iubește fără judecată, ci-l privește pe om spre a se minuna, cum mintea lui este icoană nehotărnicită a lui Dumnezeu cel nevăzut, deși deocamdată e hotărnicită de trup, cum zice marele Vasile ; și cum ajunge pînă la hotarele oricărui chip, ca și Dumnezeu, Care poartă grijă de lume. Căci mintea se preface după forma fiecărui lucru și se colorează după chipul lucrului cunoscut de ea. Iar cînd se învrednicește să ajungă în Dumnezeu, Cel fără chip și înfățișare, se face și ea fără chip și fără formă²⁰⁸. Apoi se minunează cum poate să păstreze orice idee și cum ideile din urmă nu pot schimba pe cele dintîi, nici cele dintîi nu pot vătămă pe cele din urmă, ci cugetarea le ține pe toate, ca pe o comoară, fără uitare ; și cînd vrea mintea, descoperă prin grai cele gîndite, nu numai pe cele proaspete, ci și pe cele adunate în vistierie de demult. De asemenea se minunează cum, iarăși, cuvintele ieșind mereu, mintea rămîne aceeași, fără scădere.

Privind apoi trupul, se minunează cum ochii, urechile și limba primesc din afară cele de trebuință, după voia sufletului ; ochii, prin lumină, urechile, prin aer ;

207. Dreapta socoteală constă în a găsi înțelesul central al lucrurilor și în a te păstra cu tărie în el, nelăsîndu-te ispitit de nici o atracție unilaterală.

208. Sf. Maxim Mărturisitorul, cap. 97, *Suta a treia despre dragoste (Filocalia, II, p. 97)*.

și nici unul din simțuri nu împiedică pe celălalt și nu poate face ceva în afară de scopul sufletului. Se minunează apoi cum trupul neînsuflețit, la porunca lui Dumnezeu, s-a amestecat cu sufletul înțelegător și cuvîntător, care a fost creat de Duhul Sfînt, cum zice Damaschin²⁰⁹, prin insuflare, măcar că sînt unii care nu știu aceasta, socotind că este din dumnezeirea cea mai presus de minte, ceea ce este cu neputință. Căci zice Gură de Aur : «Ca să nu se socotească mintea omenească pe sine Dumnezeu, a pus Dumnezeu într-însa uitare și neștiință, ca din aceasta să-și agonisească smerenie». Și iarăși, cînd vrea Ziditorul, se desparte această amestecare firească, și sufletul cuvîntător, cum zice Scărarul, se duce sau sus în cer, sau jos în iad, iar trupul pămîntesc se întoarce în pămîntul dintru care a fost luat. Dar iarăși, prin harul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, se unesc cele despărțite, la a doua venire a Sa, ca fiecare dintre noi să primească după faptele sale. O, minune ! Cine a simțit măcar cît de puțin taina aceasta, fără să se uimească ? Că pe om îl ridică iarăși din pămînt, după atîtea rele cîte le-a făcut, nesocotind poruncile Lui, și-i dăruiește nemurirea, pe care o avea mai înainte și n-a păzit-o, pentru că n-a păzit porunca ce-l păzea pe el de moarte și stricăciune, ci și-a atras moartea prin neascultare.

Minunîndu-se, așadar, de toate acestea, omul credincios, povățuit în chip mintal de o mișcare îngerească, se uimește și de alte multe. Și iarăși privește frumusețea aurului și întrebuițarea lui și se minunează cum s-a făcut din pămînt astfel pentru noi, ca cei bolnavi să cheltuiască banii prin milostenie, iar cei ce nu vor să facă aceasta, să-i împărțească prin anumite încercări fără de voie, și așa să fie ajutați să se mîntuiască, dacă rabdă cu mulțumire cele ce vin asupra lor. Astfel se mîntuiesc și unii și alții. Iar cei ce prețuiesc mai mult

209. *Dogmatica*, cap. XII: *Despre om*.

neaverea, se vor încununa, ca unii ce fac un lucru mai presus de fire, ca și cei ce se nevoiesc întru feciorie. Se cuvine, deci, ca omul să nu cinstească mai mult aurul decât porunca lui Dumnezeu, întrucît e un lucru stricacios și pămîntesc ; dar întrucît este făptura lui Dumnezeu și de folos omului pentru a trăi trupește și a se mîntui, să nu-l socotească vrednic de ură, ci prilej de înfrînare și de dragoste.

Și simplu grăind, cel luminat privind frumusețea fiecărui lucru și întrebuițarea lui, fără patimă, iubește pe Făcător. Acela ia seama la toate cele sensibile, la făpturile de sus și de jos, adică la cer, la soare, la lună, la stele, la nori, la ploi, la zăpadă, la grindină, minunîndu-se cum îngheață apa în atîta arșiță, apoi la tunete, la fulgere, la vînturi și la aer, la schimbarea acestora, la ani, la anotimpuri, la zile, la nopți, la ceasuri, la minute, la pămînt, la mare, la viețuitoarele fără număr, la dobitoacele cele cu patru picioare, la fiare și tîrîtoare, la neamurile multe ale păsărilor, la izvoare, la rîuri, la nesfîrșitele feluri ale pomilor și buruienilor, la cele blînde și la cele sălbatice. Căci în toate vede rînduiala, buna așezare, mărimile, frumusețile, întocmirea, legătura, armonia, folosul, conglăsuirea, felurimea, desfătarea, starea, mișcarea, culorile, formele, chipurile, întoarcerea la aceleași, rămîinerea în cele stricacioase. Și luînd aminte simplu la toate făpturile cele sensibile, se uimește minunîndu-se de Ziditor, cum din cele ce nu sînt, numai cu porunca, a adus la ființă cele patru elemente (stihii) și cum, prin înțelepciunea lui Dumnezeu, cele ce-și sînt potrivnice nu se păgubesc una pe alta ; de asemenea, cum din acestea a făcut toate pentru noi. Și încă acestea sînt mici pe lîngă coborîrea lui Hristos, cum zice Teologul, și pe lîngă bunătățile viitoare.

Deci cunoscînd bunătatea lui Dumnezeu cea ascunsă în făpturi, și înțelepciunea, puterea și purtarea

Lui de grijă, cum Însuși a zis către Iov²¹⁰, să privim pe urmă la cea din arte, din cuvinte și din litere, cum prin puțină cerneală neînsuflețită, ne-a descoperit nouă taine așa de mari prin sfintele Scripturi. Și e într-adevăr lucru minunat, că Sfinții Prooroci și Apostoli au ajuns de-abia după multă osteneală și dragoste către Dumnezeu la aceste bunătăți, iar noi le aflăm numai prin citire. Căci Scripturile ne grăiesc în chipul cel mai minunat, de parc-ar fi cuvântătoare.

Cunoscînd deci acestea, credem că nu este în zidire ceva fără rost, nici răul, ci cele ce se fac fără voia dumnezeiască, Dumnezeu le prefăce în chip minunat în bunătăți. De pildă, căderea diavolului nu a fost după voia lui Dumnezeu, dar iată că s-a făcut spre folos celor ce se mîntuiesc. Căci i se îngăduie să ispitească pe cei ce se hotărăsc liber, după puterea fiecăruia, cum zice Sfîntul Isaac, ca să fie făcut de rîs de către oamenii întocmai cu îngerii. Și e biruit cu ajutorul lui Dumnezeu, nu numai de bărbați, ci și de foarte multe femei, prin răbdare și credință în Cel ce privește lupta, de la Care primesc cununile nestrîcîciunii, prin harul și iubirea Lui de oameni. Pentru că El este Cel ce a biruit și biruiește pe șarpele cel nerușinat și ucigaș de oameni.

Așadar cel ce a luat darul cunoașterii duhovnicești, cunoaște că toate sînt bune foarte. Iar cel ce este încă la începutul cunoașterii lui Dumnezeu este dator să cunoască întru smerenie, că nu cunoaște, zicînd la orice lucru : nu știu, cum zice Gură de Aur : «Dacă ar zice cineva despre înălțimea cerului că este atîta și eu aș zice că nu știu, desigur că eu am spus adevărul, și acela se amăgește socotind că știe, sau nu știe cum trebuie, după Apostol». De aceea sîntem datori să primim cu credință tare și prin întrebare de la cei încercați dogmele Bisericii și dreptele judecăți ale dascălilor despre

dumnezeieștile Scripturi și despre fapăturile cele simțite și cele cugetate, ca nu cumva, încrezându-ne în priceperea noastră, să cădem degrabă, cum zice Sfântul Dorothei²¹¹. În toate sîntem datori să ne descoperim neștiința noastră, încît căutînd cineva și necrezînd cugetărilor sale, să dorească a învăța, și întru cunoștința multă nepricepînd, să-și cunoască neștiința din înțelepciunea fără de margini a lui Dumnezeu. Pentru că mintea înțelegătoare, zice, primește, fără îndoială, o simțire înțelegătoare, cînd se curățește pe sine lui Dumnezeu, cum zice Teologul.

Dar sîntem datori să avem cunoștința spre o mai mare temere, ca nu cumva să se afle ascunsă în suflet vreo dogmă vicleană, ce poate să-l piardă fără alt păcat, zice marele Vasile. De aceea nu trebuie să alerge omul spre această vedere înainte de vreme, din nepăsare și dintr-o rîvnă pentru slava deșartă, ci să împlinească după rînduială poruncile lui Hristos și vederile mai înainte pomenite, fără să se înalțe, și cu răbdare. Și spălîndu-și sufletul cu lacrimile multe ale temerii și cu plînsul și venind la vederea cea după fire și la deprinderea acestora, mintea ajunge de la sine la această vedere, călăuzită duhovnicește de îngeri. Iar dacă se află vreunul mai îndrăzneț și vrea să vină la cele de al doilea înainte de a fi la cele dintîi, să știe că nu numai că nu poate ajunge la scopul de a bineplăcea lui Dumnezeu, ci își va ridica și multe războaie împotriva sa, mai ales din vederea privitoare la om, cum am auzit despre Adam. Căci nu folosește nimic celor ce sînt încă pătimiși, să facă lucrurile celor nepătimași, sau să aibă înțelegerile lor, precum nici celor ce sînt încă prunci nu le este de folos mîncarea tare, măcar că este foarte folositoare celor desăvîrșiți²¹². Ci unul ca acela e dator

211. Cuv. V: *Cum că nu trebuie să nădăjduiască cineva în mintea sa.*

212. Cunoașterea e legată de timp, pentru că există o ierarhie a realității și o creștere a spiritului pe treptele corespunzătoare.

să le dorească cu multă dreaptă socoteală și să se înfrîneze ca un nevrednic și nici să nu lepede harul cînd vine, din deznădejde și lenevire, nici să nu caute ceva cu îndrăzneală înainte de vreme. Ca nu cumva, căutînd cele ale unei vremi înainte de vreme, cum zice Scărarul²¹³, să nu le dobîndim nici la vremea lor, ci amăgindu-ne să nu aflăm nici îndreptare de la vreun om sau de la Scriptură. Pentru că dacă urmărește cineva un scop după Dumnezeu, întru smerenie și răbdarea ispitelor ce-i vin asupra, și caută un lucru din neștiință și se rătăcește cu privire la el, poate găsi dezlegare la Dumnezeu și așa se întoarce cu multă rușine și bucurie înapoi, căutînd calea Părinților. Fiindcă ceea ce se face după Dumnezeu și nu după altceva, cum zice Scărarul, ni se socotește ca bine prin har, chiar dacă n-ar fi deloc bine ceea ce se face. Dar dacă nu e așa și nu are nici răbdare, nici smerenie multă, va pătimi cele ce le-au pățimit mulți care s-au pierdut prin nebunia lor, crezînd înțelegerilor proprii și închipuindu-și că umblă pe calea cea bună fără povățuitor, sau fără experiența ce se dobîndește prin răbdare și smerenie.

Căci experiența nu e supusă nici necazului și nici ispitelor, și poate nici războiului; iar dacă e lăsat unul ca acesta să fie războit puțin, ispita i se face pricină de multă bucurie și folos. Pentru că e lăsat de Dumnezeu să fie ispitit, ca să cîştige și mai multă experiență și bărbăție împotriva vrăjmașilor. Iar semne ale acestei stări sînt lacrimile și zdrobirea sufletului înaintea lui Dumnezeu și alergarea la liniște (isihie) și la Dumnezeu cu răbdare, precum și cercetarea Scripturilor cu osteneală și urmărirea scopului lui Dumnezeu cu credință. Dimpotrivă, semnul celuilalt este că se îndoiește de ajutorul lui Dumnezeu, se rușinează de a întreba cu smerenie, fuge de liniște și de citire și iubește împrăștierea și întîlnirile, închipuindu-și că găsește în acestea odihnă.

213. Cuv. XXVI : *Pentru deslușirea gîndurilor*, 64—65.

Aceasta însă nu se întâmplă, ci mai degrabă într-o astfel de vreme prind patimile rădăcini adânci, se fac ispitele mai tari și se înmulțește descurajarea, nemulțumirea și trîndăvia din multă necunoștință.

Pentru că altele sînt ispitirile fiilor spre înțelepțire și învățătură și altele ale dușmanilor spre pierzare, mai ales cînd cineva e făcut de ocară din pricina mîndriei lui. Căci «Dumnezeu celor mîndri le stă împotriva, iar celor smeriți le dă har»²¹⁴. Tot necazul care se suferă cu răbdare este bun și folositor, iar cel care nu e suferit astfel, e semn al lepădării de la Dumnezeu și e fără folos. Și dacă nu se vindecă cineva de aceasta prin smerita cugetare, nu are alt leac. Fiindcă cel cu cuget smerit se ocărăște și se învinovățește pe sine cînd îi vin necazuri, și nu pe altcineva. Și răbdînd astfel cere de la Dumnezeu dezlegare și aflînd-o se bucură și rabdă cu mulțumire. Și cîștigînd cercarea (experiența) din acestea, primește cunoștință. Iar cunoscînd neputința și neștiința sa, caută cu stăruință pe doctor și căutînd află vindecarea, cum a zis Însuși Hristos. Și aflînd-o pe aceasta, o dorește și dorind-o o dobîndește și mai mult ; și curățindu-se pe sine, după putință, se nevoiește să facă loc Celui dorit. Iar Acela aflînd loc, se sălășluiește, cum zice Cartea bătrînilor (Geronticonul). Și sălășluindu-se păzește casa Sa și începe să o umple de strălucire. Și fiind umplut de strălucire, cunoaște, și cunoscînd e cunoscut, cum zice Damaschin.

Prin urmare acestea și cele spuse mai înainte, trebuie să le păzească omul credincios după rînduială și cîte poate să le cuprindă, să le împlinească ; iar pentru cîte nu poate să le înțeleagă, se cade să mulțumească în tăcere, cum zice Sfîntul Isaac²¹⁵ și să nu socotească a intra fără rușine. Căci, zice acesta, luînd cuvîntul de

214. I Petru V, 5.

215. Cuv. XXIII: *Despre dragostea de Dumnezeu.*

la Sirah : «Cînd afli miere, mînîncă cu măsură, ca nu cumva îndopîndu-te să o verși»²¹⁶. Iar Teologul zice : «Privirea neînfrînată poate să ducă și în prăpăstii»²¹⁷. Aceasta constă în a căuta cineva cele mai presus de măsură și a nu voi să spună că : «Dumnezeu le știe acestea, iar eu cine sînt ?». Trebuie să credem că Cel ce a făcut munții și chiții cei mari, Acela a pus și acul albinei, cum zice marele Vasile. Deci, cel ce a trecut de la tărie la înțelegere cunoaște din cele sensibile pe cele inteligibile, și din cele văzute și vremelnice, pe cele nevăzute și veșnice. Și înțelegînd prin har cele ale puterilor de sus, își dă seama că lumea întregă nu prețuiește cît un drept. «Ia seama, zice Gură de Aur, că dreptul este mai mare decît atîtea neamuri și graiuri». Iar îngerul e, desigur, mai mare ca omul credincios. Și ajunge vederea unui singur înger spre toată înfricoșarea. Căci ce a pățimit Daniil cel întocmai ca un înger, văzînd pe înger ?²¹⁸.

Despre a șaptea cunoștință

Cel ce se învrednicește, așadar, de a șaptea cunoștință, se minunează de mulțimea puterilor netrupești, a stăpînirilor, a scaunelor, a domniilor, a serafimilor și a heruvimilor, a celor nouă cete, care se află în toate dumnezeieștile Scripturi, a căror fire, putere și celelalte bunătăți, contemplate la ele, sînt cunoscute lui Dumnezeu și Făcătorului. Se mai minunează și de rînduiala în care stau. Dar și alte dregătorii au oștile de sus, despre care zice Gură de Aur, că Domnul Savaot se tîlmăcește Domnul oștirilor. De asemenea se minunează cum își

216. Pilde, XXV, 16.

217. *Cuvîntul la Ziua Nașterii* și *Cuv. II la Paști*.

218. Cap. 10. Dacă a șasea cunoștință se referă la om, a șaptea se referă la îngeri și la Dumnezeu.

trec unele altora luminarea. Îngerii, zice, luminează pe oameni, iar ei primesc luminarea de la arhangheli și aceia de la începătorii ; și așa fiecare ceată primește luminarea și cunoștința de la alta. Apoi se minunează cum se zice că neamul oamenilor este oaia cea una, pe care nu Dumnezeu a pierdut-o, ci ea însăși pe sine, iar neamul îngerilor sînt cele nouăzeci și nouă.

Privind astfel înțelepciunea și puterea Ziditorului, se minunează cum a făcut atîta mulțime numai cu porunca. Întîi, zice Teologul, cugetă la puterile îngeresti, și cele următoare²¹⁹. Și intrînd cu înțelegerea înăuntrul catapetesmei, se face imaterial, zice Sfîntul Isaac. Căci naosul din afară este chipul lumii acesteia. Catapeteasma este chipul tăriei cerului. Iar Sfînta Sfintelor, este chipul celor mai presus de lume, unde Puterile netrupești și imateriale preamăresc pe Dumnezeu neîncetat și-L roagă pentru noi, după marele Atanasie. Astfel cel ce intră înăuntrul catapetesmei, ajunge la pacea gîndurilor și se face fiu al lui Dumnezeu după har, cunoscînd tainele dumnezeiești ascunse în dumnezeieștile Scripturi, cum zice Damaschin : «Ruptu-s-a catapeteasma dumnezeiască a bisericii la răstignirea Făcătorului, arătînd adevărul ascuns în literă credincioșilor care strigă : «Bine cuvîntat ești Dumnezeuul părinților noștri»²²⁰ ; și precum zice Sfîntul Cosma cîntărețul : «Din lemn gustînd cel dintîi dintre oameni, întru stricăciune s-a sălășluit, că osîndit fiind la lepădarea atotnecinstită a vieții, a trecut la tot neamul vătămarea bolii stricătoare de trup. Dar aflînd noi pămîntenii ca a doua chemare lemnul crucii, strigăm : «Slavă puterii Tale Hristoase !»

219. Sf. Grigorie Teologul, cuv. XLV, despre *Pascha*, nr. V.

220. *Octoih*, Cînt. a 7-a, glas III, Duminică.

*Despre a opta cunoștință*²⁸¹

Iar de la aceasta, a șaptea cunoștință, omul e înălțat la vederea lui Dumnezeu, prin rugăciunea a doua și curată, care se cuvine văzătorului. Așadar, în însăși pornirea rugăciunii, mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu și nu mai știe nimic din lumea aceasta, cum zic Sfinții Maxim²²² și Damaschin. Și nu numai că mintea uită toate, ci și de sine însăși. Căci, zice Sfântul Nil : «Dacă mintea se mai știe pe sine, nu este numai în Dumnezeu, ci și în sine». Atunci primește, zice Sfântul Maxim, iluminări despre Dumnezeu și se face cuvântătoare de Dumnezeu, învrednicindu-se de venirea Duhului Sfânt. Iar auzind despre Dumnezeu, să nu-și închipuie cineva din neștiință că sînt Dumnezeu Însuși cele contemplate în jurul Lui, ca bunătatea, dreptatea, sfințenia, lumina, focul, ființa, puterea, înțelepciunea și cele asemenea, cum zice marele Dionisie²²³ ; dar nici cîte poate mintea să le hotărnicască, pentru că Dumnezeu e nehotărnicit și necircumscriș și nu este dintre cele dimprejurul Lui, după cum zice marele Dionisie către Sfântul Timotei, aducînd mărturie de la Sfântul Ierotei²²⁴. Mai drept este a-I zice Necuprinsul, Cel fără urmă, Cel cu neputință de tălmăcit, și cîte nu se pot tălmăci. Căci este mai presus de minte și de înțelegere și numai Sie Însuși Își este cunoscut, un Dumnezeu în trei ipostasuri, fără de început, fără de sfîrșit, suprabun și supralăudat. Cele ce se zic despre El de către dumnezeiasca Scriptură se zic dintr-o trebuință de neocolit, ca să cunoaștem că este Dumnezeu, dar nu și ce este, fiind necuprins de toată firea cuvîntătoare și înțelegătoare.

De asemenea trebuie să ne minunăm și de întruparea Fiului lui Dumnezeu și de unirea după ipostas,

221. Cunoștința a 8-a va fi deplină în ziua a 8-a, în Duminica neinserată.

222. *Întîia sută a capetelor despre dragoste*, cap. 10 (*Filocalia* II, p. 38).

223. *Despre numirile dumnezeiești*, § V; P. G. III, 503.

224. *Ibidem*.

cum zice Sfântul Chiril, și cum și-a ipostaziat în dumnezeirea Lui, trupul pe care l-a luat din noi, după marele Vasile²²⁵. Căci ca fierul și ca focul, așa este unirea aceea, ca să cunoaștem pe Hristos cel unul în două firi, cum a zis Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu : «Un singur ipostas în două firi ai născut, Preacurată : pe Dumnezeu Cel ce s-a întrupat, Căruia toți îi cîntăm : Dumnezeule, bine ești cuvîntat». Și iarăși : «Cel nehotărnicit rămînînd neschimbat, s-a unit cu trupul după ipostas, ca un milostiv, întru tine Preasfîntă, Cel singur bine cuvîntat».

Nu este contradicere în dumnezeieștile Scripturi

Astfel, cel ce a fost luminat puțin, luînd aminte la toată citirea și psalmodierea, află în ea vedere și cunoaștere de Dumnezeu, și fiecare parte a Scripturii o găsește mărturisită de altă parte. Dar cel cu mintea încă neluminată, socotește că dumnezeieștile Scripturi se contradic. Însă contradiceri nu se află în dumnezeieștile Scripturi, să nu fie, pentru că unele dintre ele au mărturie de la alte Scripturi, iar altele au ca pricină vremea sau persoana. Și de aceea tot cuvîntul Scripturii este fără de prihană. Iar dacă ceva ni se pare altfel, aceasta se datorește neștiinței noastre, și nu trebuie ca cineva să ocărască Scripturile, ci să le păzească cu toată puterea, precum sînt și nu precum vrea el, cum făceau elinii și iudeii. Aceștia nu primeau să zică : «Nu știu ce este», ci din părerea și din mulțumirea de ei înșiși, ocărau Scripturile și firea lucrurilor și le înțelegeau după socotința lor și nu după voia lui Dumnezeu. De aceea s-au rătăcit și s-au abătut la toată răutatea. Căci tot cel ce caută scopul Scripturii, nu se va înțepeni vreodată în gîndul său, fie bun, fie rău, ci, cum au zis marele Vasile și

225. Cuvînt la Sfînta Naștere a lui Hristos.

Gură de Aur, are Sfînta Scriptură ca dascăl și nu învățăturile lumii, încît orice ar arunca Dumnezeu în inima curată, primește fără să se îndoiască, dacă află pentru aceea și mărturie din dumnezeieștile Scripturi, cum zice marele Antonie²²⁶. Căci înțelesurile ce vin de la sine, fără cercetare, în mintea celor ce se liniștesc după Dumnezeu, sînt vrednice de primit, zice Sfîntul Isaac. Iar a le cerceta și descoase cîeva pe acestea, este voie proprie și știință trupească, mai ales dacă forțează Scriptura, ca un hoț, spre alegorie, zice Gură de Aur, și nu intră pe ușa smeritei cugetări, ci se suie prin altă parte. Fiindcă nu este pe pămînt un mai mare nebun ca acela care silește înțelesul Scripturii, sau îl defaimă, pentru a-și întemeia cunoștința, mai bine-zis necunoștința sa. Căci ce știință este aceasta, ca cîeva să facă din înțelesul Scripturii ceea ce vrea el și să îndrăznească să schimbe cuvintele? Acela este om de știință, care lasă cuvintele neschimbate și descopere, prin înțelepciunea Duhului, tainele cele ascunse, mărturisite de dumnezeieștile Scripturi. Așa sînt mai ales cei trei luminători, marii Vasile, Gură de Aur și Grigorie, care află mărturie din însuși acel cuvînt, sau din alt cuvînt al Scripturii. De aceea, cel ce vrea să se împotrivescă nu are ce să spună, pentru că ei nu aduc din afară mărturie, ca să spună cîeva că acesta e gîndul lor, ci din însuși locul cu pricina, sau din altă parte a Scripturii ce grăiește despre aceasta. Și cu adevărat așa este. Căci de la Duhul Sfînt au puterea de a înțelege și a grăi, ca unii ce sînt vrednici de aceasta. Deci tot lucrul ce nu are mărturie că e bun, ci o îndoială despre el, nu trebuie să-l facă sau să-l încuviințeze cîeva cu gîndul. Căci ce trebuință este să se lase lucrul vădit și mărturisit ca bun și plăcut lui Dumnezeu și să se facă altul, fie că e bun, fie că nu e ? Numai patima o face aceasta. Atîtea despre acestea.

226. *Pateric*. Avva Antonie, 5.

*Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele*²²⁷

Iar²²⁸ despre cele opt cunoștințe se cade să știm că la cele patru dintîi, trebuie să zicem la fiecare cele scrise mai înainte. Iar la celelalte, la toate : «Doamne miluiește», cum s-a zis despre Sfîntul Filimon²²⁹, și să avem mintea cu totul răită la înțelesuri. Căci așa se cuvine să fie purtarea celor sîrguincioși : să aibă mintea cînd la contemplarea celor sensibile, cînd la cunoașterea celor inteligibile și la ceea ce e fără chip ; și iarăși, cînd la vreun înțeles al Scripturii, cînd la rugăciunea curată. Iar trupul, cînd la citire, cînd la rugăciunea curată, cînd la lacrimi pentru sine însuși sau pentru altcineva din compătimirea cea după Dumnezeu, cînd la lucru spre ajutorul vreunuia care e neputincios sufletește sau trupește. Astfel va face totdeauna lucrurile sfinților Îngeri, neîngrijindu-se cîtuși de puțin de ceva din ale lumii acesteia. Iar Dumnezeu, care l-a ales pe el și l-a rînduit pentru convorbirea cu Sine și i-a dăruit lui petrecerea aceasta și lipsa de griji, va avea El însuși grijă de acela și-l va hrăni, sufletește și trupește. «Aruncă, zice, grija ta asupra Domnului și El însuși te va hrăni»²³⁰. Și cu cît își pune cineva mai mult nădejdea într-însul în toate cele ale sufletului și ale trupului său, cu atît Îl află pe Acela mai mult purtînd grijă de el, încît se socotește pe sine mai jos decît toată zidirea, din pricina multelor daruri ale lui Dumnezeu, arătate și nearătate, sufletești și trupești. Căci fiind cu multe dator, nu se poate mîndri cîtuși de puțin din rușine, cu ceva în fața binefacerilor lui Dumnezeu. Și cu cît îi mulțumește mai mult lui Dumnezeu și se nevoiește să se si-

227. Orice cunoaștere trebuie însoțită, stimulată și îndrumată de rugăciune. Dreapta credință are caracter doxologic.

228. în ms. 1935, fără titlu.

229. *Cuvînt foarte folositor (Filocalia, IV, p. 168).*

230. Psalm. LIV, 25.

lească pe sine spre dragostea Lui, cu atât Dumnezeu se apropie mai mult de el prin darurile Sale și dorește să-l odihnească și să-l facă să prețuiască liniștirea și neaverea mai presus decât toate împărățiile pământului, afară de răsplata veacului viitor. Căci sfinții Mucenici suferau dureri fiind munciți de vrăjmași, dar dorul împărăției și dragostei lui Dumnezeu biruia durerile, și însuși faptul de a primi putere să biruiască vrăjmașii, îl socoteau o mare mângâiere și îndatorire, că s-au învrednicit să sufere moarte pentru Hristos. Prin aceasta adeseori ajungeau nesimțitori. De asemenea²³¹ și Sfinții Părinți, silindu-se mult la început prin nevoițe de tot felul și prin războaiele ce li se făceau de către duhurile răutății, biruiau prin dorul și nădejdea nepătimirii. Fiindcă după multă osteneală, cel fără patimă ajunge fără grijă, ca unul ce a biruit patimile.

E drept că și celui pățimaș i se pare că se simte bine, dar din orbire. Numai cel ce se nevoiește are osteneala și războiul din voința de a birui patimile și de a nu putea. Pentru că unul ca acesta e lăsat uneori să fie biruit de cei ce-l războiesc pe el, ca să agonisească smerenie. De aceea e dator să-și cunoască neputința sa și să fugă cu tărie de cele ce-l vatămă, ca să uite obișnuința lui dintâi. Că de nu fuge mai întâi de împrăștiere și nu-și câștigă tăcerea desăvârșită, nu poate ajunge să aibă ceva fără patimă, sau să grăiască pururea cele bune. Simplu grăind, la tot lucrul se cuvine întâi fuga desăvârșită de împrăștiere, ca să nu fie tras cineva de obișnuința de mai înainte²³². Dar nimeni să nu-și închipuie din neștiință, auzind despre smerita cugetare, nepătimire și cele asemenea, că le are pe acestea, ci e dator să caute semnul fiecărui lucru și să-l afle în sine.

231. Cf. ms. 1993 din Biblioteca Academiei R. S. România (f. 228 r).

232. Până aici ms. 1993 (f. 229 r). Apoi continuă de la capitolul următor. Tot de aici ms. 1935, capitol nou, cu titlul: *Pentru smerita cugetare*.

Despre smerita cugetare

Iar semnele smeritei cugetări sînt : avînd cineva toată virtutea trupească și sufletească, să se socotească pe sine și mai dator lui Dumnezeu, ca unul ce a luat multe prin har, nevrednic fiind ; iar dacă i-ar veni vreo ispită de la draci sau de la oameni, să se socotească pe sine vrednic de acestea și de altele mai multe, ca să-și scadă puțin din datorie și să afle la judecată o ușurare de muncile așteptate. Fiindcă atunci cînd nu pătîmește așa ceva, mult se necăjește și se nevoiește, căutînd să afle ceva prin care să se silească pe sine. Iar cînd dobîndește aceasta, iarăși se smerește, ca unul ce luînd dar de la Dumnezeu și neputînd afla ceva ca să întoarcă Făcătorului de bine, rămîne lucrînd pururea, socotindu-se pe sine și mai îndatorat.

*Despre nepătîmire*²³³

Iar semnul nepătîmirii, poate, acesta este : a rămîne în toate netulburat și fără teamă, ca unul ce a primit să poată toate prin harul lui Dumnezeu, după Apostol²³⁴, nemaiavînd nici o grijă de trup. Unul ca acesta se va nevoi cu toată silința și va ajunge la odihna deprinderii. Dar mulțumind, iarăși se apucă de altă silință, ca să se afle pururea războit și biruind întru smerenie. Aceasta este sporirea omului. Căci cele ce se fac fără silire nu sînt fapte, cum zice Sfîntul Isaac, ci mai degrabă daruri²³⁵. Iar dacă după prima osteneală a și venit odihna, ea este plata înfrîngerii și nu trebuie să te lauzi cu ea. Căci nu cei ce iau plată sînt lăudați, ci cei ce se silesc în lucrare și nu iau nimic. Și ce să spunem? Toate cîte le-am face și toate prin cîte i-am mulțumi Făcătorului de bine,

233. Cu același titlu în ms. 1935 (f. 99 v).

234. Filip. IV, 12—13.

235. «Că nu se numește virtute aceea care nu e însoțită de greutate în lucrarea ei». Cuv. XIX : *Despre credință*. Iar în Cuv. IV spune : «Calea lui Dumnezeu este crucea de fiecare zi. Că nimeni nu s-a suit la ceruri cu comoditate» (Citatele din Sf. Isaac, după ed. lui Nichifor Theotoke, *Τά εὐρεθέντα ἀσχητικῶς*, Atena, 1895).

le datorăm Lui, ba cu mult mai multe, deoarece El nu are lipsă de nimic și nici trebuință de ceva, dar noi nu putem să facem vreun bine fără de El. Cel ce s-a învrednicit să-L laude, câștigă mai degrabă el ca unul ce a luat un dar mare și vrednic de laudă. Și cu cât mai mult îl preamărește, cu atât se face mai dator și sfârșit sau încetare a cunoașterii lui Dumnezeu, sau a mulțumirii, sau a smereniei, sau a dragostei nu află. Căci acestea nu sînt ale veacului acestuia, ca să aibă sfârșit, ci din veacul acela fără de moarte care sfârșit nu are, ci mai degrabă o creștere a cunoștințelor și a darurilor.

Cel ce s-a învrednicit de aceasta prin lucru și cuvînt se slobozește de toate patimile²³⁶. Iar cel ce vrea să ajungă la aceasta, e dator să stăruie lîngă Dumnezeu și să nu aibă nicidecum vreo grijă pentru veacul acesta, nici să se înspăimînte de vreo ispită, deoarece prin aceasta va fi dus la și mai multă sporire și la o și mai înaltă treaptă. Să nu se lase abătut nici de vise rele, sau de așa-zise bune, nici de vreun gînd rău sau bun, nici de întristare, sau de așa-zisa bucurie, nici de părerea de sine, sau de deznădejde, nici de adînc, nici de înălțime, nici de părăsire, nici de vreo așa-zisă împreună-lucrare și tărie, nici de nepăsare, sau sporire, sau trîndăvie, sau de așa-zisa rîvnă, nici de nepătimire părută, sau de multa împătîmire. Ci să păzească viața liniștită și neîmprăștiată cu smerenie, crezînd că nimeni nu poate să ne facă rău, dacă nu vrem noi. Iar dacă se mîndrește uneori și nu aleargă totdeauna la Dumnezeu, trebuie să se arunce pe sine înaintea lui Dumnezeu, căutînd în toate să facă voia Lui și zicînd către fiecare gînd ce vine la el : «Nu te cunosc cine ești ; Dumnezeu știe : ești bun sau rău, căci eu m-am aruncat și mă arunc pe mine în mîinile Lui, și El are grijă de mine. Că precum m-a făcut din nimic, așa mă va și mîntui pe mine prin har, dacă îi

236. Continuare fără titlu ms. Acad. Rom. 1993 (fol. 230 v).

va fi Lui plăcut. Numai sfânta Lui voie să se facă în veacul de acum și în cel viitor precum vrea și când vrea. Eu voie nu am, ci una știu : că mult am păcătuit și multe faceri de bine primesc, și nici măcar după puterea mea nu-i mulțumesc bunătății Lui cu lucrul sau cu cuvântul. Dar cu toate acestea, El poate și vrea să mintuiască pe toți, iar împreună cu toți și pe mine, precum voiește. Căci de unde știu eu, om fiind, dacă vrea să fiu așa, sau așa ? Eu deci de frica de a păcătui am fugit și am venit aci și pentru păcatele și multele mele neputințe șed în chilie degeaba, ca cei ținuți în închisoare, așteptînd hotărîrea Stăpînului».

Dar chiar dacă se vede pe sine stînd degeaba și pierdut, să nu se înspăimînte, căci va veni la zdrobirea sufletului și la lacrimi îndurerate, de nu va ieși din chilie. Și iarăși, de va avea multă rîvnă la toată lucrarea duhovnicească și lacrimi, să nu socotească aceasta bucurie, ci înșelăciune și pregătire de război²³⁷. Și simplu grăind, e dator să disprețuiască tot lucrul bun sau potrivit, ca să rămînă netulburat, liniștindu-se în toate și nevoindu-se după putere, făcînd cîte a primit să le facă, dacă are vreun sfătuitor. Iar de nu, trebuie să-L aibă pe Hristos, ca pentru tot lucrul și gîndul să-L întrebe pe El, prin rugăciunea curată, din inimă, cu smerenie²³⁸, neîndrăznind nicidecum să-și închipuie că a ajuns monah cercat pînă nu va întîlni pe Hristos în veacul viitor, cum zice Scărarul și Avva Agathon²³⁹. Și dacă toată ținta lui este să placă lui Dumnezeu, îl va

237. Duhurile rele se retrag pentru o vreme, înșelînd pe monah cu părerea că s-a ridicat deasupra ispitelor, pentru ca găsindu-l încrezător și neatent, să pornească cu și mai multă tărie războiul asupra lui.

238. Ms. 1935 încheie aci așa (f. 231 r): «nicidecum gîndindu-se că s-au făcut ispitit călugărul, că zice Sfîntul Efrem: pînă ce ar întîmpina neștine pe Hristos întru cea viitoare, să nu se înșele cevași și nice a gîndi cele înalte». Apoi continuă cu titlul la margine (Pentru socoteală) (f. 231 r): «Socoteala lumină este, toate arătînd celuia ce o are pre dînsa și nu numai acelea toate le luminează, ca și gîndul tilcuirii Părinților».

239. Vezi, *Pateric*, Avva Agathon, cap. 29.

învăța Dumnezeu Însuși voia Lui, încunoștiintându-l fie prin înțelegere, fie prin vreun om sau prin Scriptură. Și dacă își va tăia voile sale pentru Acela, Însuși Acela îl va face să ajungă cu bucurie negrăită la desăvârșire, cum nu știe el ; iar văzînd aceasta se minunează cum începe să izvorască de pretutindenii bucuria și cunoștința, și cum din tot lucrul găsește folos. Iar Dumnezeu va împărăți în el, ca în cel ce nu mai are voie proprie, fiindcă s-a supus voii Lui celei sfinte. Și se face ca un împărat, încît orice gîndește se săvîrșește fără osteneală și îndată de către Dumnezeu, Cel ce are grijă de dînsul.

Aceasta este credința de care a grăit Domnul : «De veți avea credință»²⁴⁰ și celelalte. Și pe această credință se zidesc celelalte virtuți, după Apostol²⁴¹. De aceea vrăjmașul încearcă orice meșteșug ca să desfacă pe om de isihie (liniște) și ca să-l facă să cadă în ispită și să se afle în oarecare fel necredincios, nădăjduind în puterea și în înțelepciunea sa, fie cu totul, fie în parte. Iar de aici își ia vrăjmașul prilej ca să-l biruiască și să-l facă rob pe el ticălosul. Dar cel ce a cunoscut acestea, după ce a părăsit toată desfătarea și odihna lumii, ca pe unele ce nu sînt nimic, se grăbește spre lipsa de griji, fie întru ascultare, avînd pe povățuitor în locul lui Hristos și încredințîndu-i lui tot gîndul, cuvîntul și fapta, ca nimic să nu aibă al său, fie întru liniște, din credință tare, fugind de toate. Și în loc de toate are pe Hristos și El i se face lui toate, cum zic Gură de Aur și Damaschin, în veacul de acum și în cel viitor, hrănindu-l, îmbrăcîndu-l, mîngîindu-l, veselindu-l, odihnindu-l, învățîndu-l, luminîndu-l. Și simplu grăind, precum a avut grijă de ucenicii Săi, așa are și de acesta. Căci măcar că nu are a se osteni ca aceia, dar are credință tare din pricina căreia nu-și face grijă de sine ca ceilalți oameni. Ci de teama duhurilor, ca Apostolii de frica iudeilor, șade în

240. Matei XVII, 20.

241. Evr. cap. XI.

chilie, așteptînd pe Învățătorul Său, ca prin vederea cea adevărată, adică prin cunoașterea fapturilor Lui, să-l ridice duhovnicește din patimă și să-i dăruiască pacea, ca Apostolilor, care stăteau cu ușile încuiate, cum zice Sfîntul Maxim²⁴².

Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești 243

Iar cele scrise mai înainte, la începutul cuvîntului, despre cele șapte fapte trupești și morale, trebuie să le păzească pururea ; și nici să nu le micșoreze prin lipsă, nici să le mărească prin prisosire, dacă nu cumva e vreme de război trupesc din pricina tinereții, sau a vigoarei prisositoare din pricina căreia e nevoie de o strădanie prisositoare ; sau iarăși, dacă nu e nevoie din pricina neputinței, de o mică odihnă. Dar, în cazul din urmă, să nu se facă o dezlegare deplină, căci aceasta poate vătămă și pe cei nepătimitori, cum zice Sfîntul Isaac. Ci odihna să fie după trebuință, ca o doctorie a slăbiciunii, ca nu cumva luînd-o sufletul ca prilej să slăbească încordarea. Această slăbire a încordării apare cînd cineva vrea din tot sufletul odihna. Iar odihna obișnuiește să vătămă mai ales pe cei tineri și sănătoși. Sfinții Părinți Vasile și Maxim spun că pentru potolirea foamei și a setei sînt necesare numai pîinea și apa, dar pentru sănătatea și tăria trupului s-au dăruit de Dumnezeu cu iubire de oameni și celelalte ; și pentru ca nu cumva mîncîndu-se pururea un singur fel, cel neputincios să ajungă la scîrbire, sînt de folos și acestea să se mănînce una cîte una, cum s-a zis. Căci înfrînarea totală și neînfrînarea sînt cele care aduc neputințele. Iar înfrînarea și schimbarea mîncărurilor de fiecare dată, se fac pricinuitoare ale sănătății, ca să se păstreze trupul fără

242. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. XLVI (*Filocalia II*, p. 184—185).

243. Ms. 1935 cu titlul: *Pentru celelalte fapte trupești* (f. 103 v).

plăceri și fără boală ,și să fie împreună-lucrător spre dobândirea virtuților.

Acestea sînt pentru cei ce se nevoiesc, precum s-a zis. Dar cei nepătimitori, adeseori nu mănîncă multe zile, uitînd de trup, ca Sfîntul Sisoe, care după ce mîncă cerea să se împărtășească cu preacuratele Taine²⁴⁴, din pricina răpirii către Dumnezeu, sau cum zice Apostolul, spre folosul multora : «Ori de ne-am ieșit din minți, lui Dumnezeu, ori de sîntem cu mintea, întreagă, vouă» (II Cor. V, 13) ; și cum zice Vasile cel Mare, ca și alții oarecare despre unii. Sau cînd mănîncă multe mîncăruri cu alții, nu le simt pe acestea, ci se află cu sufletul ca unii ce nu mănîncă nimic. Căci mintea unora ca aceștia nu este în trup, ca să simtă odihna sau osteneala lui. Aceasta se vede la mulți Părinți și sfinți mucenici, ca și la sfîntul acela de care a scris Sfîntul Nil. Acesta era un oarecare bătrîn pe care, rugîndu-se în pustiu cu mintea, cu îngăduința lui Dumnezeu, spre folosul lui și al multor altora, îl luau dracii de mîini și de picioare și-l aruncau în sus, și apoi, ca să nu se vatăme trupul lui cînd cădea de la atîta înălțime, îl primeau într-o rogojină²⁴⁵ ; și aceasta o făceau multă vreme, ca să cerce dacă se coboară mintea lui din cer și n-au putut izbuti aceasta. Cînd simțea, așadar, unul ca acesta mîncarea sau băutura sau altceva din cele trupești ? Iar Sfîntul Efrem, după ce a biruit cu harul lui Hristos toate patimile trupești și sufletești, ca să nu se afle în afară de războaiele vrăjmașului și să fie osîndit din pricina aceasta, cum socotea dintr-o smerenie negrăită, cerea să

244. *Pateric*, Avva Sisoe 4. Pilda este dată și de Sfîntul Isaac Sirul în cuv. 85; *Pentru feluri de pricini*. Dar acolo se vorbește de Avva Sisoe și de un «altul oarecare din părinți (care) uita cu desăvîrșire de cele de aici, așa că s-a întîmplat să mînințe înainte de Sf. Împărtășanie...».

245. Întîmplarea se află în *Pateric*, cap. XXII, 28; dar aci pare a fi reproducă după cap. III din *Cuvîntul despre rugăciune al lui Evagrie (Filocalia I, p. 88)*.

se ia harul nepătimirii de la el. Despre acesta a scris Scărarul uimit, că sînt unii dintre cei fără patimi mai nepătimitori, ca Sirul acela, și celelalte²⁴⁶.

Despre dreapta socoteală ²⁴⁷

Pentru aceea la tot lucrul avem trebuință de dreapta socoteală²⁴⁸, ca să judecăm potrivit cu vremea toată fapta. Căci dreapta socoteală este o lumină care arată celui ce o are : vremea, fapta, destoinicia, tăria, cunoștința, vîrsta, puterea, hotărîrea slobodă, rîvna, zdrobirea, obișnuința, neștiința, puterea și tocmita trupului, sănătatea și oboseala, modul, locul, purtarea, educația, credința, starea dinăuntru, scopul, petrecerea, slobozenia, știința, cumiștenia firească, sîrguința, privegherea, zăbăvnicia și cele asemenea. Pe urmă firea lucrurilor, trebuința, cîtimea, felurile lor, scopul lui Dumnezeu aflător în dumnezeieștile Scripturi, înțelesul fiecărui cuvînt, ca de pildă al aceluia din Evanghelia lui Ioan : că au venit elinii, căutînd să vadă pe Domnul, și îndată au zis : «Sosit-a ceasul»²⁴⁹, și celelalte, ceea ce înseamnă că a sosit vremea de chemare a neamurilor. Căci a început vremea patimilor. Iar aceasta o pune ca semn. Dreapta socoteală lămurește toate acestea.

Dar nu numai acestea, ci și scopul tîlcuirii Părinților. Fiindcă nu lucrul care se face este ceea ce se caută, ci prin ce se face, zice Sfîntul Nil. Iar cel ce face ceva fără cunoștința celor spuse se ostenește poate mult, dar nu poate izbuti nimic, cum zice marele Antonie și Sfîntul Isaac despre cei ce se nevoiesc în virtuțile trupești, dar se lenevesc în lucrarea minții, cu toate că mai ales aceasta este ceea ce se caută. Pentru că zice Sfîntul Maxim : «Dă trupului tău lucrarea după putere și toată nevoia ta întoarce-o spre minte. Căci cel ce lucrează

246. Cuv. XXIX: *Pentru nepătimire*.

247. Ms. 1935, Pentru socoteală (f. 105 v).

248. începe cap. 2, în ms. 1993. 249. Ioan XII, 23.

trupește, zice, uneori e biruit de lăcomia pîntecelui, de somnul mult, de împrăștiere și de vorbărie și prin acestea își întunecă mintea. Iar alteori își tulbură înțelegerea prin postul prelungit, prin privegheri și prin osteneli peste măsură. Dar cel ce are grijă de minte, contemplă, se roagă, cunoaște pe Dumnezeu și poate dobîndi toată virtutea»²⁵⁰. Fiindcă omul înțelept se nevoiește cu pricepere să-și micșoreze, pe cît se poate, micile trebuințe ale trupului, ca prin aceasta să ajungă să se îngrijească de puține, sau să nu aibă grijă de loc, ca să păzească poruncile. Căci zice Domnul : «Nu vă îngrijiți...»²⁵¹ și celelalte. Fiindcă în grija de multe, nici pe sine însuși nu se poate vedea cineva. Cum poate să vadă atunci cursele vrăjmașului, gătite înainte de vreme ? Căci vrăjmașul nu obișnuiește totdeauna să facă războiul la arătare, cum zice Gură de Aur. Dacă ar face așa, nu am cădea ușor mulți în cursele lui, ca să fie puțini cei ce se mîntuiesc, cum zice Domnul. De aceea cînd vrea să-l arunce pe cineva în cele mari, îl face să nesocotească întîi cele mici și nearătate : înainte de curvie, privirea deasă și neînfrînată²⁵² ; înainte de ucidere, mînia ușoară ; înainte de întunecarea cugetării, împrăștierea scurtă ; și înainte de aceasta iarăși, așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Pentru aceea Domnul, știind mai dinainte toate, ca unul ce este înțelepciunea Tatălui, luînd înaintea uneltirilor diavolului, poruncește oamenilor să taie dinainte de vreme pricinile, ca nu cumva socotind că cele mici sînt fără primejdie, să cadă jalnic în păcatele cele mari și înfricoșate. Și zice : «S-a zis celor de demult», adică celor din Lege, acestea și acestea ; «Iar Eu vă zic vouă»²⁵³. Deci cel ce a învățat din Sfînta

250. *A patra sută a capetelor despre dragoste*, cap. 63—65. (*Filocalia* II, p. 109).

251. Matei VI, 25.

252. Pînă aci cap. despre socoteală, în ms. 1993 «de cea deasă și curvească vedere se sileaște a nu băga de seamă. Într-acest chip și spre toate patimile». Apoi cu titlu în text: Pentru a nu să deznădăjdui, deși multe greșește neștine.

253. Matei VI, 21 ș.u.

Evangelhie, e dator să ia seama la cele ce le învață Mîntuitorul și să le facă, spre a se izbăvi de cursele vrăjmașului și să aibă poruncile în mare cinste și în bună lucrare, căci numai cu multă înțelepciune își poate mîntui sufletul. Căci poruncile sînt daruri ale lui Dumnezeu. Și cu adevărat «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit de sus este»²⁵⁴, zice fratele Domnului. Iar Damaschin zice : «Pune nouă mijlocitoare neînfruntată pe cea care Te-a născut pe Tine Hristoase și cu rugăciunile ei, dăruiește-ne nouă, ca un milostiv, Duh de bunătate, ce se pogoară de la Tatăl Tău».

Căci cel ce a primit darul luării aminte la dumnezeieștile Scripturi, cum zic Părinții, află tot binele ascuns în toate Scripturile. Căci zice Domnul: «Cel învățat în ale Împărăției cerurilor»²⁵⁵ și celelalte. Sau în liniștea cea după Dumnezeu și în citirea dumnezeieștilor Scripturi, știe că altă față arată Scriptura celorlalți oameni, chiar dacă par că o cunosc, și altă față celui ce s-a închinat pe sine rugăciunii neîncetate, sau are gîndul tot timpul la Dumnezeu, încît să-l aibă în loc de răsufflare în toate, chiar dacă pentru lume este simplu și neînvățat în științele omenești, cum zice marele Vasile. Dumnezeu se arată mai degrabă simplității și smereniei, zice Scărarul, și nu osteneților și înțelepciunii ajunsă fără folos²⁵⁶. Mai degrabă o leapădă Dumnezeu pe aceasta, dacă nu are smerenie. Căci mai bun e cel simplu la cuvînt și nu la cunoștință, după Apostol²⁵⁷. Fiindcă cunoștința duhovnicească este un dar, iar știința cuvîntului este o învățătură omenească ca celelalte învățături ale lumii acesteia, și nu ajută la mîntuirea sufletului. Aceasta se vede de la elini.

Iar citirea se face spre a aminti celor ce știu cele spuse din cercare și spre a învăța pe cei necerțați. Ma-

254. Iacob I, 17.

255. Matei XIII, 11.

256. Cuv. XXVI : *Pentru deslușirea gîndurilor*, 39.

257. II Cor. XI, 6.

rele Vasile zice că atunci când Dumnezeu află o inimă curată de toate lucrurile și învățăturile lumești, Își scrie în ea dogmele Sale ca pe o tăbliță nescrisă. Iar aceasta o spun, ca să nu citească cineva cele ce nu slujesc la a bineplăcea lui Dumnezeu. Dar dacă neștiind aceasta a citit vreodată, să se nevoiască degrabă să șteargă amintirea lor, prin citirea duhovnicească a dumnezeieștilor Scripturi, mai ales a celor ce îl ajută la mîntuirea sufletului, după starea la care a ajuns. Dacă este încă făptuitor²⁵⁸, să citească viețile și cuvintele Părinților, iar dacă harul l-a ridicat la cunoștința dumnezeiască, să citească toate Scripturile dumnezeiești. Prin aceasta va putea, după Apostol, «să surpe toată înălțarea ce se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu și să pedepsească toată neascultarea și nesupunerea»²⁵⁹, prin făptuire și prin cunoașterea adevărată a poruncilor dumnezeiești și a dogmelor lui Hristos. În afară de acestea să nu citească nimic. Căci ce trebuință este să ia duh necurat în loc de Duh Sfînt ? Fiindcă în cuvîntul cu care se îndeletnicește cineva, vrea să aibă duhul acelui cuvînt ; și că lucrul nu i se pare greu, ca celor cercați.

Despre citirea cea după Dumnezeu²⁶⁰

Să se facă deci citirea cea după Dumnezeu, ca să nu rățăcească mintea, pentru că ea este începutul mîntuirii. Căci Solomon zice că vrăjmașul urăște sunetul adevăririi (Pilde XI, 15). Adică rățăcirea gîndului este începutul păcătuirii, cum zice Sfîntul Isaac²⁶¹. Iar cel ce vrea să fugă de aceasta cu desăvîrșire, se cade să petreacă mult în chilie. Și dacă este supus trîndăviei, să lucreze puțin, ca și cel nepătimitor și cunoscător, spre

258. Dacă nu e ajuns la treapta de contemplativ, ci e pe treapta lucrării poruncilor. 259. II Cor. X, 5—6.

260. Cu titlul acesta și în ms. 1935 (f. 109 r).

261. Cuv. LXXIII: *Sfătuiri pline de folos.*

folosul altora și spre ajutorul celor neputincioși. Fiindcă așa făceau și părinții cei mari din pogorământ, asemănându-se cu cei pătimiși, de dragul cugetării smerite, ca unii ce puteau să aibă pretutindeni pe Dumnezeu în ei, atît cînd se îndeletniceau cu contemplația în Dumnezeu, cît și în lucrul mîinilor și în tîrg, cum zice marele Vasile către cei desăvârșiți, ca și în mulțime de norod, ca unii ce sînt totdeauna numai în ei înșiși și în Dumnezeu. Iar cel ce nu a ajuns încă aici, ci vrea să-și ia rămas bun de la trîndăvie, e dator să lepede de la sine toată vorbirea de prisos și somnul peste trebuință, și să o lase pe aceasta (privegherea) să-i topească trupul și sufletul, pînă ce, săturîndu-se trîndăvia se va depărta, văzîndu-i răbdarea în gîndirea neîncetată cea după Dumnezeu, în citire și în rugăciune curată. Căci tot războinicul, văzîndu-se pe sine că poate să izbîndească ceva, rămîne războindu-se, iar de nu, se retrage, fie de tot, fie pentru o vreme. De aceea, cel ce vrea să biruiască pe cei ce-l războiesc, e dator să aibă toată răbdarea. Iar «cel ce rabdă pînă la sfîrșit, se va mîntui»²⁶². «Drept este, zice Apostolul, să dea necaz celor ce ne întristează pe noi, iar nouă celor necăjiți, ușurare»²⁶³.

Nici un lucru care se face după Dumnezeu, cu smerenie, nu este rău. Cu toate acestea sînt deosebiri între lucruri și îndeletniciri. Tot ce este în afară de trebuința neapărată, adică tot ce nu ajută la mîntuirea sufletului, sau la viața trupului, i se face piedică celui ce vrea să se mîntuiască. Fiindcă nu mîncărurile, ci lăcomia pîntecelui este rea ; nu banii, ci împătimirea ; nu grăirea, ci grăirea în deșert ; nu cele dulci ale lumii, ci neînfrînarea ; nu dragostea către ai tăi, ci lenevirea de la cele bineplăcute lui Dumnezeu, ce se naște de aci ; nu hainele trebuitoare pentru acoperire și ferire de frig sau de arșiță, ci cele de prisos și de mult preț ; nu casele pentru a te apăra cu ai tăi de fiare și de oamenii răi,

262. Matei X, 22.

263. II Tes. I, 6—7.

ci cele cu două și cu trei caturi mari și mult costisitoare ; nu a avea un lucru, ci a nu-l avea spre trebuință neapărată ; nu a avea cei ce trăiesc în sărăcie cărți este rău, ci a nu le avea spre citirea cea după Dumnezeu ; nu a avea prieteni, ci a avea pe cei ce nu sînt spre folosul sufletului ; nu femeia este un rău, ci curvia ; nu bogăția, ci iubirea de argint ; nu vinul, ci beția ; nu mînia firească dată spre osîndirea păcatului, ci întrebuintarea ei împotriva semenilor noștri ; nu a stăpîni e rău, ci a fi iubitor de stăpînire ; nu slava, ci iubirea de slavă și slava deșartă care e și mai rea decît acestea ; nu a avea virtute, ci a-ți închipui că o ai ; nu cunoștința, ci părerea că ai cunoștință și, ceea ce e mai rău decît aceasta, necunoașterea neștiinței tale ; nu cunoștința adevărată, ci cunoștința mincinoasă ; nu lumea e rea, ci patimile ; nu firea, ci cele contrare firii ; nu unirea în cuget, ci unirea pentru a face rău și nu pentru mîntuirea sufletului ; nu mădularele trupului, ci reaua lor folosire. Căci nu ni s-a dat vederea ca să poftim cele ce nu trebuie, ci ca văzînd făpturile, să slăvim prin ele pe Făcătorul, și să umblăm bine spre cele de folos sufletului și trupului nostru ; nici urechile spre a auzi bîrfirea și vorbirea netrebnică, ci pentru a auzi cuvîntul lui Dumnezeu și toată vorbirea pe care o auzim de la oameni, de la pășări și de la celelalte, și din aceasta să slăvim pe Făcător ; nici mirosul spre a ne moleși sufletul și a slăbi tăria lui prin mirosuri plăcute, cum zice Teologul²⁶⁴, ci pentru a răsufla și a primi aerul dăruit nouă de Dumnezeu și a-L slăvi pe El pentru acesta, fără de care nimeni nu poate trăi trupește, nici om, nici dobitoc.

Mă minunez de înțelepciunea Făcătorului de bine, cum lucrurile cele mai trebuincioase pot fi aflate ușor de toți, ca aerul, focul, apa și pămîntul. Dar nu numai

264. *Cuv. la Paști*, 1a: Sf. Nicodim Aghioritul, *Carte pentru cele cinci simțiri*, Neamț, 1826, p. 87.

acestea, ci și cele care pot să mîntuiască sufletul, le-a făcut mai ușor de dobîndit decît celelalte lucruri. Iar cele ce-i aduc pieire, mai greu. Astfel, sărăcia mîntuiește mai multe suflete, iar bogăția se face piedică celor mulți; și cea dintîi o poate afla oricine, cealaltă însă nu ne este la îndemîină. Pe urmă ocară, smerenia, răbdarea, ascultarea, supunerea, înfrînarea, postul, privegherea, tăierea vocii proprii, neputința trupească, mulțumirea pentru toate acestea, ispitele, păgubirile, lipsa celor trebuincioase, lipsa celor dulci, golătatea, îndelunga-răbdare, și, simplu, toate lucrurile care se fac pentru Dumnezeu, sînt fără piedică și nimeni nu se luptă pentru ele, ci mai degrabă le lasă celor ce le aleg să le aibă, fie că vin asupra-le cu voia sau fără voia lor. Iar cele ce duc spre pieire sînt greu de aflat, ca bogăția, slava, fala, semeția, stăpînirea, puterea, neînfrînarea, multa mîncare, somnul mult, împlinirea vocii proprii, sănătatea și tăria trupului, viața fără necazuri, cîștigurile, împlinirea tuturor poftelor după cele plăcute, hainele și acoperămintele multe și de mare preț și cele asemenea, pentru care e mare lupta și anevoie se află și trecător le e folosul și mult e necazul și puțină bucuria. Fiindcă celor ce le au și celor ce nu le au, dar poftesc să le aibă, le pricinuiesc tot felul de necazuri, cu toate că nu este nici una rea, ci e rea numai folosirea lor cum s-a zis. Căci nu ca să furăm, să răpim și să ne ridicăm mîinile cu răutate unii asupra altora, ni s-au dat mîinile și picioarele, ci ca să le folosim spre toată lucrarea cea după Dumnezeu : cei mai slabi cu sufletul, spre miluirea săracilor și ajutorarea celor ce au lipsă în vederea desăvîșirii ; iar cei mai tari cu sufletul și cu trupul, spre a slăvi prin neavere și urmarea lui Hristos și a sfinților Lui ucenici pe Dumnezeu și a se minuna de înțelepciunea Lui cea ascunsă în mădulele noastre ; cum mîinile acestea și micile degete sînt gata spre toată știința, lucrarea, scrierea și îndeletni-

cirea, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Căci de la El ni s-a dăruit pentru marea Lui bunătate cunoștința meșteșugurilor și a scrierilor nenumărate, a înțelepciunii și a leacurilor tămăduitoare, a limbilor și a cărților felurite, și simplu, toate cele ce s-au făcut mai înainte, se fac și se vor face. Și ni se dau pururea spre a vieții trupește și a ne mîntui sufletește, dacă ne folosim de toate cele ce sînt, potrivit cu scopul lui Dumnezeu ; și prin acestea îl slăvim pe El cu toată recunoștința. Iar de nu, cădem și ne pierdem, și toate cele ce sînt ni se fac spre necazul nostru în veacul de acum și spre osînda veșnică în cel viitor, precum s-a zis mai înainte.

Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)²⁶⁵

Cel ce a luat, prin harul lui Dumnezeu, darul deosebirii din multă smerită cugetare, e dator să păzească acest dar cu toată puterea, ca să nu facă nicidecum ceva fără dreaptă socoteală. Ca nu cumva aflîndu-se în cunoștință, să greșească din neglijență și să-și pricinuiască sieși o mai mare osîndă. Iar cel ce n-a luat darul acesta, încă e dator să nu aleagă nici un gînd sau cuvînt sau lucru fără întrebare, credință tare și rugăciune curată, fără care nu poate să ajungă în chip nemincinos la dreapta socoteală. Căci aceasta se naște din smerita cugetare. Iar ea naște în cel ce o are, puterea de a străvedea, cum zice Moise și Scărarul, încît cel ce o are, prevede uneltirile ascunse ale vrăjmașului și retează pricinile lor înainte de vreme, cum zice David : «Și a văzut ochiul meu întru vrăjmașii mei»²⁶⁶.

Semnele darului deosebirii sînt : a cunoaște în chip nemincinos cele bune și cele contrare ; pe urmă a ști voia dumnezeiască în toate cele întreprinse. Iar a pu-

265. Acest titlu în ms. 1935, (f. 114 r).

266. Psalm. LIII, 7.

terii de a străvedea : a-și cunoaște cineva greșelile sale înainte de a porni la faptă, și cele ce se fac de draci prin furarea atenției ; apoi și tainele cele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în făpturile sensibile. Dar și maica acestora, smerenia, are un semn, cum s-a zis mai înainte despre ea. Și ce se cunoaște din aceasta ? Dacă este cineva smerit cu cugetul, trebuie să aibă toată virtutea și să creadă că este cu adevărat mai prejos decât toată făptura, ca unul ce datorează mai mult. Iar de nu are simțirea aceasta, însăși aceasta este dovada, că e mai rău decât toată făptura, chiar dacă s-ar părea că are petrecere întocmai ca Îngerii. Fiindcă îngerul adevărat nu a putut să placă Făcătorului fără smerenie, măcar că avea atâtea virtuți și înțelepciune. Deci ce are să spună cel ce-și închipuie că este înger, fără smerenie, care e pricina tuturor bunătăților ce sînt și vor fi ? Din ea se naște darul deosebirii care luminează sfîrșiturile și fără de care toate sînt întunecoase. Căci ea se și zice lumină și de aceea avem lipsă de această lumină înaintea oricărui cuvînt și faptă, ca văzînd celelalte, să ne minunăm. Dar ne minunăm și de Dumnezeu, cum în ziua cea dintîi și doamna celorlalte, a făcut întîi lumina, ca cele ce se vor face după ea, să nu rămîină nevăzute, ca și cum n-ar fi, zice Damaschin²⁶⁷. Așadar lumina, precum s-a zis mai înainte, este darul deosebirii. Iar cel mai trebuincios din toate darurile, este puterea străvederii, născută din ea. Căci ce este mai trebuincios decât a vedea cineva cum vrea să-l fure dracii și a-și păzi sufletul cu ajutorul harului. Dar mai trebuincioasă iarăși decât toate lucrările este curăția conștiinței, zice Sfîntul Isaac²⁶⁸ și sfințenia trupului, «fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul»²⁶⁹, cum zice Apostolul.

267. *Dogmatica* II, 7.

268. «Fără curățenia patimilor nu se vindecă sufletul de bolile păcatului, nici nu cîștigă slava, pe care a pierdut-o prin călcarea poruncii», Cuv. LXXXVI, *Despre felurite pricini*.

269. Evr. XII, 14.

***Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască
chiar dacă ar greși mult***²⁷⁰

Dar nu trebuie să deznădăjduim, dacă nu sîntem cum se cuvine să fim. Rău este că ai păcătuit, omule ! Dar de ce nedreptățești pe Dumnezeu și-L socotești neputincios din neștiință ? Oare nu poate să mîntuiască sufletul tău Cel ce a făcut pentru tine lumea cea atît de mare, pe care tu o vezi ? Iar de zici că mai degrabă și aceasta îmi este spre osîndă, precum și pogorîrea Lui, pocăiește-te și-ți va primi pocăința ta, ca și pe a fiului risipitor și a păcătoasei. Dacă însă nici aceasta nu o poți și greșești din obișnuință, chiar în cele ce nu vrei, ai smerenie ca vameșul, și-ți va ajunge ție spre mîntuire. Căci cel ce păcătuiește fără puterea de a se pocăi, dar nu deznădăjduiește, neapărat se va socoti pe sine mai prejos decît toată zidirea și nu va îndrăzni să osîndească sau să ocărască pe vreun om, ci mai degrabă se minunează de iubirea de oameni a lui Dumnezeu și e plin de recunoștință față de Făcătorul de bine și poate avea și alte bunătăți. Acesta, măcar că se supune diavolului întru a păcătui, dar iarăși, de frica lui Dumnezeu, nu-l ascultă pe vrăjmaș, care-l împinge să deznădăjduiască²⁷¹ și prin aceasta este parte a lui Dumnezeu, avînd recunoștință, mulțumire, răbdare, frică de Dumnezeu, nejudicînd pe alții, și prin aceasta nefiind judecat, lucruri care sînt trebuincioase foarte.

Sfîntul Ioan Gură de Aur zice despre gheenă că ne este binefăcătoare aproape mai mult decît împărăția cerurilor, fiindcă prin ea mulți intră în împărăție, iar prin împărăție puțini, dar aceasta datorită iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Cea dintîi îi alungă cu frica, cea de a doua îi îmbrățișează, și prin amîndouă ne mîn-

270. Același titlu în ms. 1935 (f. 113 r. și în ms. nr. 1933).

271. Pînă aci cap. din ms. 1933. Apoi o scurtă încheiere corespunzătoare cu primele trei rînduri ale cap. 31 și trece la capitoul următor (3) cu același titlu, cap. 28.

tuim cu harul lui Hristos. Căci precum cei războiți de multe patimi sufletești și trupești, dacă le rabdă și nu renunță la libertate, din negrijă, nici nu deznădăjduiesc, se încununează, așa și cel ce a aflat nepățimirea cu eliberarea și ușurarea ei, cade degrabă, dacă nu dă pururea mulțumită, prin aceea că nu judecă pe nimeni. Iar dacă îndrăznește să facă aceasta, arată că folosește cu puterea, bogăția pentru sine, zice Sfântul Maxim. Și precum cel încă pățimaș și nepărtaș de lumina cunoștinței se află în mare primejdie, dacă are stăpânire peste vreunii, zice Damaschin²⁷², așa și cel ce a luat nepățimire de la Dumnezeu și cunoștință duhovnicească, dacă nu folosește și alte suflete. Căci nimic altceva nu folosește celui neputincios, ca alergarea la liniște, nici celui pățimaș și fără cunoștință, ca supunerea în ea. De asemenea nimic nu e mai bine, ca a-și cunoaște cineva neștiința și neputința proprie ; și nimic nu e mai rău, ca a nu le cunoaște pe acestea. La fel, nu e altă patimă mai urâtă ca îngîmfarea, nici mai vrednică de rîs, ca iubirea de argint, care e rădăcina tuturor relelor. Fiindcă oamenii izbutind, cu multă osteneală, să-și facă bani din metalul pămîntului, îi îngroapă iarăși în pămînt degeaba. De aceea, zice Domnul : «Nu vă adunați comori pe pămînt»²⁷³ și celelalte ; și iarăși : «Unde este comoara voastră, acolo este și inima voastră»²⁷⁴. Căci dorul minții omenești e atras de obișnuință spre lucrurile în care zăbovește, fie spre cele pămîntești, fie spre patimi, fie spre bunătățile cerești și veșnice. Iar obișnuința dănuind, primește putere de fire, zice marele Vasile.

Iar cînd cineva este bolnav, atunci trebuie să fie cu și mai multă luare-aminte la mărturia conștiinței, ca să-și slobozească sufletul de toată osînda, ca nu cumva

272. Lucrul acesta îl subliniază cu tărie și Sf. Nil Ascetul în *Cuvîntul ascetic*, 22—28 (*Filocalia* I, p. 173—178).

273. Matei VI, 19.

274. Matei VI, 21.

ajungându-l sfârșitul vieții, să se căiască în deșert și să se tînguiască veșnic. Deci cel ce nu poate să rabde pentru Hristos moartea sensibilă, ca Acela, trebuie să o rabde măcar pe cea duhovnicească, prin libera alegere. Și va avea despre ea mărturia conștiinței, prin aceea că nu s-a supus dracilor ce-l războiesc, sau voilor acelora, ci i-a biruit pe ei. Căci așa au făcut și Sfinții mucenici și cuvioșii Părinți : cei dintii au mucenicit sensibil, cei de al doilea au răbdat duhovnicește. Deci cel ce s-a silit puțin, a biruit pe vrăjmași, iar cel ce s-a lenevit puțin, s-a întunecat și s-a pierdut.

***Calea cea mai scurtă spre dobîndirea virtuților
și depărtarea patimilor***²⁷⁵

Nimic²⁷⁶ nu obișnuiește, zice marele Vasile, să întunece cugetarea așa de mult, ca răutatea ; nici să lumineze mintea, ca citirea în liniște ; nici să aducă o durere mai năpraznică sufletului, ca gîndul morții ; nici să pricinuiască sporirea nevăzută, ca ocărîrea de sine și tăierea voilor proprii ; sau pierderea nevăzută, ca părerea de sine și plăcerea de sine. Nimic nu pricinuieste depărtarea lui Dumnezeu și pedepsirea omului credincios cum o face cîrtirea ; nici nu duce așa de ușor la păcătuire, ca zăpăceala și vorba multă. Nu este lucru care să ducă așa de repede la dobîndirea virtuții, ca singurătatea și adunarea minții ; nici la recunoștință și mulțumire, ca cugetarea la darurile lui Dumnezeu și la răutățile noastre. Nimic nu sporește facerile de bine, ca

275. Fără titlu în ms. nr. 1935 (f. 117 v).

276. În ms. 1935 e așa : «Nimic așa (zice marele Vasile) poate întuneca cugetul ca vicleșugul, nici să lumineze mintea ca citirea întru tîlcuire. Zice Sfîntul Isaac : nici spre grabnică durere a sufletului, precum pomenirea morții dumnezeiești, zice cel al *Scării*; nici nevăzuta înainte-sporire este ca dăruirea de sine și lăsarea voilor sale, zice Sfîntul Dorotei ; nici nevăzuta pierzare este ca părerea și ca plîngerea de sineși; nici pricinuitoare de întoarcerea lui Dumnezeu și de pedepsirea omului ca cîrtirea...» zice Sfîntul Isaac.

vestirea lor cu laudă ; și nimic nu obișnuiește să aducă mîntuire fără voie, ca ispitele. Nu este cale mai scurtă către nepătimire și înțelepciunea Duhului cum e calea împărătească, ce se ține departe în toate, atît de ceea ce e prea mult, cît și de ceea ce e prea puțin. Și nu este altă virtute care să poată cuprinde voia dumnezeiască, ca smerita cugetare și părăsirea oricărui gînd și oricărei voiri proprii. Nu este ceva care să ajute la tot lucrul bun, ca rugăciunea curată, nici piedică la dobîndirea virtuților, ca împrăștierea și rătăcirea cugetării, chiar dacă e de scurtă vreme²⁷⁷. Căci cu cît are cineva mai multă curăție, cu atît își apare ca păcătuind mai mult prin aceea că vede ; și cu cît păcătuiește mai mult, cu atît se întunecă mai mult, chiar dacă își apare ca avînd curăție. Și iarăși, cu cît are cunoștința mai multă, cu atît își apare mai lipsit de cunoștință ; și cu cît își cunoaște mai puțin neștiința sa, și cunoștința duhovnicească cea din parte, cu atît i se pare că e mai cunoscător. Și cu cît rabdă cel ce se nevoiește mai mult necazurile, cu atît va birui mai sigur pe vrăjmaș ; și cu cît se nevoiește cineva mai mult să facă vreun bine într-o zi, cu atît se face mai îndatorat pentru toate zilele vieții sale, zice Sfîntul Marcu²⁷⁸.

Dacă a lui ar fi puterea, a lui ar fi și rîvna. Dar harul este al lui Dumnezeu. Iar dacă a putut atunci cînd a venit harul, ce laudă are unul ca acesta ? De ce își închipuie că poate face vreun bine de la sine, osîndind pe nedrept pe cei ce nu pot ? Cel ce cere un lucru de la aproapele, e dator, cu mai multă dreptate, să-l ceară de la sine. Căci precum sînt datori păcătoșii să tremure de Dumnezeu fiindcă L-au mîniat, tot așa sînt datori cei ce au fost acoperiți de harul Lui în neputința lor gata de deznădăjduire, să tremure cu mult mai vîrtos, ca

277. Pină aci capitoul anterior în ms. 1993. Urmează cu titlul la mijloc: *Pentru cum cîștigă cineva credința cea adevărată.*

278. Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte, cap. 43 (*Filocalia* I, p. 252).

unii ce-I datorează multe. Și precum mare prăpastie este necunoașterea Scripturilor, cum zice Sfântul Epifanie, la fel și mai mare rău este neascultarea întru cunoștință.

Mai mare este facerea de bine pe seama unui suflet prin cuvânt sau rugăciune, precum mai mare lucru este când cineva rabdă pe aproapele, ca să nu fie necăjit cel care-l nedreptățește, ci să i se liniștească voia în vremea tulburării sale, cum zice Sfântul Dorotei. Prin aceasta face milă cu sufletul lui, purtându-i povara, și se roagă pentru el, dorindu-i mîntuirea și orice alt bine trupesc și sufletesc. Aceasta este răbdarea cea curată a răului, care ne curăță sufletul și-l ridică spre Dumnezeu. **Fiindcă slujirea omului e mai mare decît orice lucrare și virtute.** Căci nu este ceva mai mare între virtuți și mai desăvîrșit ca dragostea aproapelui. Iar semnul acesteia e nu numai să nu ții un lucru de care are lipsă altul, ci să rabzi moartea pentru el, cu bucurie, după porunca Domnului și să socotești aceasta ca o datorie. Și pe drept cuvînt. Căci sîntem datori să iubim pe aproapele pînă la moarte, nu numai pentru dreptul firii, ci și pentru preacinstitul sînge vărsat pentru noi al lui Hristos, care ne-a poruncit aceasta.

Nu fii iubitor de tine, zice Sfântul Maxim și vei fi iubitor de Dumnezeu ; nu-ți fii plăcut ție, și vei fi iubitor de frate²⁷⁹. Aceasta vine din nădejde. Iar nădejdea înseamnă a crede fără îndoială, din tot cugetul, că vei dobîndi sigur ceea ce nădăjduiești. Aceasta se naște iarăși din credință tare, prin care cineva nu-și mai face nici o grijă de viață, sau de moartea sa, ci toată grija sa o lasă lui Dumnezeu, cum s-a zis înainte despre semnele celui ce vrea să ajungă la nepătimire, a căror temelie este credința. Căci cel ce o are pe aceasta, e dator să

279. *Suta a patra a capetelor despre dragoste*, cap. XXXVII (*Filocalia*, II, p. 104).

cugete, că precum a făcut Dumnezeu toate și pe noi împreună cu toate din cele ce nu sînt, pentru bunătatea Sa desăvîrșită, așa va purta grijă desigur și de sufletul și de trupul nostru, precum El știe.

*Cum se cîștigă credința adevărată?*²⁸⁰

Dar cel ce dorește dobîndirea acesteia (care este temelie tuturor bunătăților, ușa tainelor lui Dumnezeu, biruința necontenită a vrăjmașilor, cea mai trebuincioasă dintre toate virtuțile, aripa rugăciunii și sălășluirea lui Dumnezeu în suflet), e dator să sufere toată cercarea, cu care va fi probat de vrăjmași și de multele și feluritele gînduri, pe care nimeni nu le poate înțelege, nici grăi ceva despre ele, sau descoperi, decît născocitorul răutății, diavolul. Însă unul ca acesta să creadă, că de va birui ispitele ce vin asupra-i cu multă silă și-și va ține mintea sa ca să nu cedeze gîndurilor ce răsar în inima sa, va răpune deodată toate patimile²⁸¹. Fiindcă nu el este cel ce a biruit, ci Hristos care a venit în el prin credință. Despre unii ca aceștia zice Domnul : «Cel ce are credință ca un grăunte de muștar...»²⁸² și celelalte. Dar chiar dacă slăbind ar ceda, să nu se sperie, nici să deznădăjduiască, nici să înscrie în sufletul său cele zise de începătorul răutății, ci să stăruie cu răbdare în lucrarea după putere, a virtuților, păzind cu grijă poruncile²⁸³, în liniștea și îndeletnicirea cea după Dumnezeu, depărtîndu-se de la toate gîndurile cele de bunăvoie. Căci vrăjmașul mișcînd toată uneltirea și

280. Cu titlu în ms. 1935 (f. 120 r).

281. în ms. 1993 aici se pune virgulă. Și continuă : zice Sfîntul Isaac.

282. Matei XVII, 20.

283. Continuă în ms. 1993: Că zice Sfîntul Maxim: «Datori sînteți întru pustnicie a zăbovi pentru ca multă vreme mintea spre cele dumnezeiești cu dorul trasă să fie dintru obișnuință. Pentru că dacă ar afla mintea altceva și mai mare trage pre poftirea pentru aceasta și părăsește pre cele ce din multă vreme le-au obișnuit». Aici se sfîrșește acest capitol. Apoi cu titlu la mijloc : *Pentru că mai mult folosește păcătosului milcomirea.*

toată fantezia sa, ziua și noaptea, și neaflîndu-l pe om făcîndu-și grijă de cursele, de chipurile și de toate gîndurile aduse de el, înciudat pentru că i s-au descoperit cursele pline de minciună, se depărtează descurajat. Și experiind lucrătorul poruncilor lui Hristos neputința vrăjmașului, nu se mai tulbură de nici o uneltire a lui, ci tot ce voiește după Dumnezeu, cu bucurie, împlinește neîmpiedicat, întărit de credință și ajutat de Dumnezeu în Care a crezut, cum zice Însuși Domnul : «Toate sînt cu putință celui ce crede»²⁸⁴. Fiindcă nu el este cel ce biruie pe vrăjmași, ci Dumnezeu, Care poartă grijă de el prin credință, cum zice proorocul: «Pune pe Cel Prea-Înalt ca scăpare a ta...»²⁸⁵ și celelalte. Unul ca acesta nu-și mai face grijă despre ceva, cunoscînd că ostașul se gătește de război, dar mîntuirea lui este la Dumnezeu, cum zice Solomon, și prin aceasta îndrăznește în toate. Căci zice Sfîntul Isaac : «Dobîndește credință în tine, ca să calci pe vrăjmașii tăi». Acesta nu mai petrece ca unul ce se conduce de sine, ci ca o făptură purtată de voia lui Dumnezeu. Căci zice proorocul : «Viețuitoare m-am făcut la Tine și eu voi fi pururea cu Tine»²⁸⁶. Voiești să mă odihnești prin cunoștința Ta, nu-Ți voi grăi împotrivă. Voiești iarăși, de dragul smereniei, să mă lași să am ispite, de asemenea sînt cu Tine ; nu pot să fac ceva nicidecum de la mine ; căci nu m-am făcut fără Tine din nimic, nici nu pot să trăiesc, sau să mă mîntuiesc. Fă cu făptura Ta ce vrei. Dar cred că bun fiind, îmi vei rîndui cele bune, chiar dacă, spre folosul meu, nu le cunosc pe acestea. Dar nici nu sînt vrednic să le cunosc, nici nu cer să le aflu. Ca să am ușurare, poate nu-mi este de folos. Pentru aceea nu îndrăznesc să cer ușurare de vreun război, măcar că sînt neputincios și împovărat în toate, fiindcă nu cunosc ce-mi folosește. Tu știi toate și fă cum știi. Numai să nu mă abat de la țintă, orice s-ar întîmpla. Fie că vreau, fie că

284. Marcu IX, 23.

285. Psalm. XC, 9.

286. Psalm. LXXII, 22.

nu vreau, mîntuiește-mă ; și aceasta dacă Ți este plăcut Ție. Eu deci nu am grijă. Înaintea Ta sînt ca ceva neîn-sufletit. Sufletul meu îl încredințez în mîinile Tale în veacul de acum și în cel viitor. Tu toate le poți, toate le cunoști, vrei tuturor binele și dorești neîncetat mîntuirea mea. Aceasta e vădit din toate binefacerile pe care le-ai făcut și le faci pururea cu noi după har, în chip arătat și ascuns, pe care le știm și pe care nu le știm, precum și din pogorîrea Ta cea mai presus de minte la noi, Fiule și Cuvinte al lui Dumnezeu. Iar eu cine sînt că îndrăznesc să mă vestesc Ție, cunoscătorule de inimi? Fac aceasta ca să-mi descopăr mie însumi și vrăjmașilor că alergînd la Tine, limanul mîntuirii mele, spun aceasta. Căci iată am cunoscut prin harul Tău, că Dumnezeu meu ești Tu, și nu mai îndrăznesc să zic multe, ci vreau să-Ți înfățișez Ție numai o minte golită, mută și surdă. Căci nu eu, ci harul Tău lucrează totul. Nu mă știu pe mine să fi făcut vreodată vreun bine, ci pururea mulțimi de rele, pentru care îți arăt, căzînd la Tine, o înfățișare de rob, fiindcă m-ai învrednicit să mă pocăiesc și fiindcă robul Tău sînt și fiul roabei Tale. Dar să nu mă lași pe mine, Doamne al meu, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeu meu, să fac sau să grăiesc, sau să gîndesc cele ce nu vrei. Căci îmi ajunge mie mulțimea atîtor păcate făcute mai înainte. Deci precum vrei, miluiește-mă ; păcătuit-am, miluiește-mă, precum știi. Cred Doamne, că auzi glasul acesta sărman al meu. Ajută necredinței mele, Cel ce mi-ai dăruit după existență și calitatea de creștin. Mare lucru îmi este mie, zice Carpetiul, că mă numesc monah și creștin²⁸⁷, precum ai zis Doamne, către careva din slugile Tale că «mare lucru este ție că s-a chemat peste tine numele Meu». Acest lucru îmi este mai mare decît toate împărățiile pămîntului și ale cerului, numai să nu cad de la chemarea prea-

287. Citat după înțeleș din Cuvînt ascetic, *Filocalia*, IV, p. 155 ș.u.

dulcelui nume al Tău, Stăpîne mult milostive, mulțumescu-Ți Ție, și celelalte, cum s-a scris înainte.

Deci, precum alte citiri se cuvin celui lucrător, alte cuvinte, alte lacrimi și altă rugăciune, așa și altă credință este aceasta, deosebită de cea dintîi, care naște liniștirea. Aceea este credință a auzului, aceasta a vederii, cum zice Sfîntul Isaac²⁸⁸. Iar vederea este mai sigură decît auzul. Credința cea dintîi și cea de obște a dreptcredincioșilor se naște din cunoștința naturală²⁸⁹. Din ea se naște îndeletnicirea cea după Dumnezeu, precum s-a zis : postul, privegherea, citirea, psalmodierea, rugăciunea și întrebarea celor cercați. Iar din toate acestea se nasc virtuțile sufletului sau paza poruncilor și a purtării morale. Prin acestea vine credința cea mare, nădejdea și dragostea desăvîrșită, care răpește mintea la Dumnezeu, cum s-a zis, în rugăciune, cînd cineva se unește cu Dumnezeu în chip mintal, cum zice Sfîntul Nil. Iar cuvintele rugăciunii s-au scris o dată, ca pururea să facă aceeași rugăciune, cel ce vrea să-și înfățișeze mintea sa nemișcată înaintea Sfintei și de viață începătoarei Treimi, ca să fie văzută (chiar dacă este cu neputință să vadă ceva), fără formă, fără chip, fără culoare, netulburată, neîmprăștiată, nemișcată, nematerială, cu totul în afară de cele cugetate și cunoscute în toată zidirea, ci stînd de vorbă cu Dumnezeu în pace adîncă și desăvîrșită netulburare. Se cuvine deci ca monahul să aibă numai pomenirea Lui sfîntă, pînă ce ajunge la răpirea minții, după ce s-a învrednicit să zică precum trebuie rugăciunea Domnului, adică Tatăl nostru, cum a zis Sfîntul Filimon²⁹⁰ împreună cu Sfinții Apostoli, mucenici și cuvioși. Iar ce este în afară de acestea, e flecăreală izvorîta din părerea de sine. Căci dumnezeirea este nehotărnicită și necircumscrisă. Și min-

288. Τοῦ ἁγίου Ἰσαακ, τὰ εὐρεθέντα ἀσχητιχά, ed. Nichifor Theotochi, Atena, 1895, Cuv. XVII, p. 65.

289. *Ibidem*.

290. *Cuvînt foarte folositor (Filocalia IV, p. 167—169).*

tea care a ajuns în sine însăși, se cade să fie astfel, ca să se învrednicească și de harul sălășluirii Duhului Sfânt. «Nu prin vedere, ci prin credință umblăm»²⁹¹, zice Apostolul. De aceea sîntem datori să zăbovim într-o nevoință, ca prin multă vreme, mintea să fie atrasă cu dorul spre cele dumnezeiești, din obișnuință. Fiindcă dacă nu află mintea altceva mai de preț decît lucrurile sensibile, nu-și întoarce pofta spre aceea, ca să părăsească cele cu care s-a obișnuit vreme îndelungată. Deci precum cei iubitori de oameni și nepătimiși nu se vatămă mult de lucrurile lumii, pentru că le chivernisesc bine, așa și cei ce au daruri mari, pentru că pun în seama lui Dumnezeu isprăvile lor.

*Liniștirea folosește mai mult celor pătimiși*²⁹²

Tuturor le este de folos liniștea și fuga de unele lucruri și de anumiți oameni. Dar mai mult celor pătimiși și slabi. Fiindcă nu poate mintea numai din făptuirea cea din afară să se facă nepătimașă, dacă nu îi urmează multe și duhovnicești vederi. Nici împrăștierea și conducerea nu-l lasă pe cineva fără vătămare, dacă nu și-a dobîndit mai întîi nepătimirea prin fuga de tentațiile lumii. Iar grija vieții și tulburarea, obișnuiește să vatăme și pe cei desăvârșiți și pe cei nepătimitori²⁹³. Căci nici un folos nu vine, zice Gură de Aur, din lucrarea omului, fără înrîurirea de sus. Dar nici înrîurirea de sus nu vine peste cel ce nu o primește în chip liber. De amîndouă avem trebuință : și de lucrarea dumnezeiască și de cea omenească ; și de făptuire și de cunoștință ; și de temere și de nădejde ; și de plîns și de mîngîiere ; și de frică și de smerenie ; și de dreaptă socoteală și de dragoste. Fiindcă toate ale vieții, zice, sînt

291. II Cor. V, 7. 292. Cu titlu în ms. 1935 (f. 125 r).

293. De aici în ms. 1993 se continuă astfel : Pentru aceasta zic Părinții : Că datornic este neștine întîi nepătimirea etc., din acest text din cap. 39.

îndoite ; zi și noapte, lumină și întuneric, sănătate și beteșug, virtute și păcat, ușurință și greutate, viață și moarte, ca cei slabi prin unele să iubim pe Dumnezeu și prin altele să fugim de păcat de frica ispitelor, iar cei puternici, să iubim prin toate pe Dumnezeu ca pe Tatăl, cunoscînd că toate sînt bune foarte și Dumnezeu le rînduiește după folos. Aceștia de la cele plăcute trebuie să se înfrîneze, iar pe cele grele să le dorească, știind că prin cele dintîi se susține viața trupurilor, spre slava Făcătorului ; iar prin celelalte sînt ajutate sufletele spre a se mîntui, din mila negrăită a lui Dumnezeu.

Căci trei sînt stările oamenilor : robi, plătiți și fii ²⁹⁴. Robii nu iubesc binele, dar se rețin de la rău, de frica muncilor. Acesta nu este, zice Sfîntul Dorotei, un lucru bun, nici bine-plăcut. Cei plătiți iubesc binele și urăsc răul, dar în nădejdea plății. Iar fiii, fiind desăvîrșiți, nu se rețin de la rău de frica muncilor, ci-l urăsc cu putere, nici nu fac binele în nădejdea plății, ci-l socotesc ca pe o datorie. Ei iubesc și nepătimirea ca pe o urmare a lui Dumnezeu și ca pe o pricinuitoare a sălășluirii Lui, prin care se depărtează de tot răul, chiar dacă nu e vreo amenințare. Fiindcă dacă nu se face cineva nepătimitor, nu-și trimite Sfîntul Dumnezeu Duhul Său Cel Prea-sfînt, ca nu cumva să se afle încă atras din obișnuință spre patimi și să se facă vinovat în fața Duhului Sfînt celui sălășluit în el și mai mare osîndă să aibă. Dar cînd deprinderea virtuții îl face să nu mai aibă prietenie cu vrăjmașii, nici să mai fie atras de obișnuința patimilor, se împărtășește de har, și așa rămîne neosîndit, primind darul. De aceea zice Scărarul : «Nu ne descopere nouă Dumnezeu voia Lui, ca nu cumva aflînd-o să nu o ascultăm și să ne osîndim și mai mult» ²⁹⁵. Căci prunci

294. «Pentru că, după cum spune marele Vasilie, trei stări sînt cu care putem plăcea lui Dumnezeu», Avva Dorotei: Cuv. IV, *Desprefrica lui Dumnezeu*.

295. Cuvîntul al doilea la Cuv. XXVI: *Pentru deslușirea cea bine deslușită*, 5.

fiind, nu ne dăm seama de milostivirea Lui nemărginită către noi cei nemulțumitori. Cel ce vrea, zice, să afle voia dumnezeiască, trebuie să moară lumii întregi și voilor sale întru toate. De aceea, nici un lucru îndoielnic nu trebuie să-l facă cineva, sau să-l hotărăscă ca bun, afară de cazul că nu poate să trăiască sau să se mîntuiască fără el. Să întrebe pe cei încercați, sau să-și cîștige asigurarea din credința cea tare și din rugăciune, înainte de a fi ajuns la desăvîrșita nepătimire, care face mintea nebiruită și nemișcată în tot lucrul bun. În felul acesta încleștarea poate fi mare, dar omul rămîne nevătămat. Căci «puterea mea întru neputință se desăvîrșește»²⁹⁶, zice Domnul. Iar Apostolul : «Cînd sînt slab, atunci sînt tare»²⁹⁷. Căci a fi cineva nerăzboit, nu e bine. Fiindcă dracii se depărtează adeseori, zice Scărarul, pentru multe pricini, părăsindu-l pe monah, fie pentru a-i întinde curse, fie pentru a-i stîrni părerea de sine, sau înălțarea, sau vreun alt rău, cu care se mulțumesc, știind că acestea pot să umple locul celorlalte patimi.

Părinții, zice Cartea bătrînilor (Patericul), au păzit poruncile, cei de după ei le-au scris, iar noi am pus cele scrise în dulapuri (biblioteci)²⁹⁸. Chiar dacă vrem să le mai și citim, nu stăruim să înțelegem cele scrise și să le facem, ci le citim în fugă, sau socotind că facem ceva mare, ne înălțăm, neștiind că mai mult ne osîndim dacă nu le împlinim cum zice Gură de Aur : «Cel ce a cunoscut, zice Domnul, voia Domnului său»²⁹⁹ și celelalte. Așadar, bună e citirea și cunoștința, dar cînd duc la o mai mare smerenie ; asemenea și sfatul, dar cînd nu iscodește cineva viața învățătorului, cum zice Teologul : «Nu căuta vrednicia de crezare a celui

296. II Cor. XII, 9. 297. II Cor. XII, 10.

298. «...și venind ceasul cel de pre urmă le-a pus deșarte pe fe-reastră» (Pateric XXV, 16). 299. Matei XXIII, 3.

ce te învață, sau îți vestește», și cum zice Domnul : «Cîte vă vor zice vouă preoții și celelalte. Căci nici o vătămare nu-i vine vreunuia care întrebă, din faptele celui ce-l învață pe el, dar iarăși nici un folos, dacă nu lucrează însuși. Pentru că fiecare va da socoteală pentru sine : învățătorul pentru cuvîntul său, iar auzitorul pentru ascultarea lui cu lucrul.

Iar ce este afară de acestea, e împotriva firii și vrednic de osîndă. Căci, cum zice Sfîntul Eustratie, Dumnezeu fiind bun și drept, prin bunătate ne dăruiește tot binele, cînd ne purtăm cu recunoștință, primind ca de la un Dătător drept cu mulțumire ; dar dacă ne arătăm nerecunoscători, cădem de la bine întru osînda lui Dumnezeu. Așadar bunătatea și dreptatea lui Dumnezeu, dacă trăim după fire, ne sînt pricinuitoare a tot binele ; iar dacă le folosim rău, ne pricinuieste munca veșnică.

Mare bine este pocăința adevărată³⁰⁰

Dar dacă cineva vrea, pune iarăși început prin pocăință. «Dacă ai căzut, zice, ridică-te ; și dacă iarăși ai căzut, iarăși ridică-te»³⁰¹, nedeznădăjduind nicidecum de mîntuirea ta, orice s-ar întîmpla. Nu te preda pe tine de bunăvoie vrăjmașului. Îți ajunge ție spre mîntuire, răbdarea aceasta, împreună cu osîndirea de sine.

«Eram, zice Apostolul, și noi odinioară fără minte, umblînd după poftetele noastre...»³⁰² și celelalte. Și tu deci să nu-ți pierzi nădejdea, uitînd de ajutorul lui Dumnezeu. Căci El poate face cîte vrea. Ci nădăjduiește în El, și va face una din acestea : sau îți va pregăti îndreptarea prin niscăi ispite și alte mijloace, precum El știe, sau îți primește răbdarea și smerenia în loc de altă lucrare, sau îți va dărui cu iubire de oameni o altă cale pe care nu o știi pentru a mîntui sufletul tău umilit.

300. Cu titlu și în ms. nr. 1935 (f. 128 v).

301. *Pateric*, Avva Sisoe, XXXVIII.

302. Efes. II, 3.

Numai să nu părăsești pe Doctor. Fiindcă altfel vei suferi jalnic moartea cea îndoită, pentru că nu cunoști scopul cel ascuns al lui Dumnezeu.

Cum s-a spus despre cunoștință, se va spune și acum despre faptă : că toată fapta trupească și sufletească e la mijlocul a șase curse, adică a celei de la dreapta și de la stînga, sau a prea multelor osteneli și a prea puținelor ; a celei de sus și jos, sau a înălțării și descurajării ; a celei dinăuntru și de afară, sau a fricții și a îndrăznelii, care, zice Teologul, că este departe de îndrăznirea cea adevărată, prin trecerea măsurii, măcar că are asemănare după nume. Iar la mijloc între cele șase curse este lucrarea măsurată, întru smerenie și răbdare. Dar trebuie să ne minunăm de mintea omească cum întoarce toate lucrurile în sine după cum vrea, măcar că în ele înseși sînt de neîntors și în alte privințe rămîn așa. Din această pricină, noi toți avem înțelegere a lucrurilor, dar fiecare le folosește cum vrea, fie bine, fie rău ; cele sensibile cu lucrul, iar cele inteligibile cu cuvîntul și cu gîndul.

Patru sînt vederile, cum mi se pare mie, sau stările oamenilor, după Teologul: Unii se află bine aici și în veacul viitor cum sînt toți sfinții și cei ce au ajuns nepătimitori ; alții numai aici se află bine, ca unii ce se împărtășesc de binefaceri, sufletește sau trupește, în chip nevrednic, neavînd recunoștință față de Binefacător, cum este bogatul acela și cei asemenea ; alții iarăși se muncesc numai aici, cum sînt cei ținuți de o boală îndelungată, ca slăbănogul acela și cei ce se nevoiesc cu mulțumire de bunăvoie ; și în sfîrșit alții se muncesc și aici și acolo, ca cei ce se ispitesc de voile lor, cum e Iuda și cei asemenea. Aceste patru feluri de oameni privesc în patru feluri lucrurile sensibile : unii urăsc lucrurile lui Dumnezeu, ca dracii, și le strică dintr-o pornire rea; alții le iubesc ca bune, dar cu patimă, ca dobitoacele necuvîntătoare, neavînd nici o grijă de contemplare sau

de mulțumirea naturală ; alții le iubesc firesc, folosindu-se de toate cu înfrînare ; alții iarăși, în chip suprafiresc, ca Îngerii, privindu-le toate spre slava Făcătorului și nefolosindu-se de ele, decît de cele trebuincioase pentru viață, după Apostol.

*Despre binefacerile generale și particulare
ale lui Dumnezeu³⁰³*

De aceea sîntem datori să mulțumim pururea lui Dumnezeu pentru binefacerile generale și particulare ale Lui, pentru cele sufletești și trupești. Cele generale sînt : cele patru stihii și toate cele făcute din ele și toate lucrurile minunate și mai presus de fire ale lui Dumnezeu, aflătoare în dumnezeieștile Scripturi. Iar cele particulare sînt toate cele cîte le-a dat Dumnezeu fiecărui om : fie bogăție, spre milostenie, fie sărăcie, spre răbdare cu mulțumire, fie stăpînire, spre judecată dreaptă și spre susținerea virtuții ; fie supunere și slujire, spre mîntuirea sigură a sufletului ; fie sănătate, spre ajutorarea celor ce au trebuință și spre lucrarea cea după Dumnezeu ; fie boală, spre încununarea răbdării ; fie cunoștință și putere, spre dobîndirea virtuților ; fie neputință și neștiință, spre ascultarea în liniște cu smerenie și cu fuga de lucruri ; fie lipsirea fără de voie de lucruri, spre mîntuirea cea de voie și spre ajutorarea celor ce nu vor să vină la desăvîrșirea neaverii, sau la milostenie ; fie ușurare și bună îndemnare, spre nevoița de bunăvoie și spre osteneala în virtuți, ca omul să ajungă nepătimitor și să mîntuiască și alte suflete ; fie încercarea și strîmtorarea, spre a se mîntui fără de voie, cei ce nu pot să-și taie voile lor, sau spre desăvîrșirea celor ce pot să rabde cu bucurie. Deci toate cele spuse, chiar dacă își sînt potrivnice, prin întrebuițare bună, sînt bune foarte ; iar prin întrebuițare rea, nu

303. Cu același titlu și în ms. nr. 1935 (f. 130 v).

sînt bune, ci mai degrabă vătămătoare sufletului și trupului.

Dar mai bună decît toate cele spuse, este răbdarea necazurilor. Cel ce s-a învrednicit de acest mare dar este dator să mulțumească lui Dumnezeu, fiindcă l-a împărțit de o binefacere mai mare. Căci s-a făcut următor al lui Hristos, al Sfinților Săi Apostoli, al mucenicilor și al cuvioșilor, ca să se depărteze de bunăvoie de cele plăcute, prin tăierea voilor sale și prin lepădarea gîndurilor care nu sînt după Dumnezeu, ca să facă și să cugete pururea cele plăcute lui Dumnezeu.

Cei ce s-au învrednicit să folosească lucrurile potrivit trebuințelor lor, sînt datori să mulțumească mult lui Dumnezeu, întru multă smerenie, că s-au slobozit de cele contrare firii și de călcarea poruncilor, prin harul lui Dumnezeu. Iar noi, cei ce sîntem încă pătimiși și întrebuițăm rău lucrurile, lucrînd împotriva firii, sîntem datori să tremurăm și să-i mulțumim mult Făcătorului de bine, cu toată recunoștința, minunîndu-ne de negrăita Sa îndelungă-răbdare, că chiar neîmplinind noi poruncile Lui și întrebuițînd rău lucrurile și lepădînd darurile Lui, rabdă nerecunoștința noastră și nu încează să ne facă bine, ci așteaptă întoarcerea noastră și pocăința pînă la cea din urmă răsufare.

Așadar, toți creștinii sîntem datori să mulțumim lui Dumnezeu, precum s-a zis : «Pentru toate mulțumiți»³⁰⁴. De la aceasta ajungem la alt cuvînt al Apostolului, care zice : «Neîncetat vă rugați»³⁰⁵, adică să avem pomenirea lui Dumnezeu în toată vremea, locul și lucrul. Pentru că orice ar face cineva, e dator să aibă pomenirea Celui ce a făcut lucrul acela. De pildă, tu cel dintre noi cînd vezi lumina, nu uita pe Cel ce ți-a dăruit-o; cînd vezi cerul și pămîntul, marea și toate cele ce sînt, dă laudă și slavă Celui ce le-a făcut ; cînd îmbraci o haină, cunoaște al cui e darul și mărește pe Cel ce poartă grijă

304. I Tes. V, 18.

305. I Tes. V, 17. .

de viața ta. Și simplu, orice mișcare să-ți fie prilej pentru slava lui Dumnezeu și iată te rogi neîncetat, și prin aceasta sufletul se «bucură totdeauna»³⁰⁶, după Apostol. Căci pomenirea lui Dumnezeu îl veselește pe el, zice Sfântul Dorotei, aducînd mărturie cuvîntul lui David : «Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit»³⁰⁷.

Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru³⁰⁸

Fiindcă toate cele ce sînt le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru. Îngerii ne păzesc și ne învață, iar dracii ne ispitesc spre a ne smeri și a alerga la Dumnezeu. Prin ei, așadar, ne izbăvim de înălțare și de nepăsare, de frica ispitelor. Sau iarăși : prin cele plăcute ale lumii, prin sănătate, bunăstare, tărie, odihnă, bucurie, lumină, cunoștință, bogăție, sporirea în toate, starea de pace, bucuria de cinste, stăpînire, belșug și prin toate cele socotite bune în viața aceasta, sîntem ridicați la mulțumire și la recunoștință față de Făcătorul de bine, ca și la iubirea Lui și la facerea, după putință, a binelui, avînd ca datorie firească să răsplătim darurile, prin facerea de bine. Iar prin cele socotite neplăcute, prin boală, greutate, osteneală, neputință, întristarea fără de voie, întuneric, neștiință, sărăcie, neizbîndă în toate, frică, păgubire, necinste, durere, lipsă, și prin toate cele potrivnice celor spuse înainte, venim la răbdare, smerenie și bună nădejde în veacul viitor. Dar nu numai atît, ci și în veacul de acum ni se fac pricină de mari mîngîieri. Deci toate ni le-a rînduit Dumnezeu bune, în

306. I Tes. V, 16.

307. Psalm. LXXVI, 3 ; «Și ca să pricepeți mai limpede aceasta ce vă grăiesc (adică a fi lipsit de această bucurie), socotiți-vă cum ar fi cînd unul din voi ar sta închis într-o casă întunecoasă și numai trei zile să nu mănînce, să nu bea, să nu doarmă, să nu vorbească cu cineva, să nu cînte, să nu se roage, nici să-și aducă aminte de Dumnezeu ; cu cită greutate îl vor apăsa patimile pe unul ca acesta, încă aici în lume fiind el» (Cuv. XII : *Pentru frica de munca viitoare...*).

308. Cu același titlu ms. 1935 (f. 132 v).

chip minunat, pentru bunătatea Sa negrăită. Cel ce vrea să cunoască acestea și să le aibă cum trebuie, să se nevoiască spre dobândirea virtuților, ca toate cele spuse să le primească cu mulțumire, atât cele bune, cât și cele ce par potrivnice, și în toate să se afle netulburat.

Și nu numai în acestea, dar și când îl momesc dracii cu vreun gând de mândrie, ca să-l înalțe, să-și aducă aminte de lucrurile de rușine, vorbite de el mai înainte, și va surpa acest gând și va veni la smerenie. Iar când iarăși îl momesc cu ceva de rușine, aducându-și aminte de acel gând de mândrie, să-l înlătore. Deci să le înlătore unul prin altul, cu ajutorul harului, prin aducere-aminte, ca să nu vină niciodată nici la descurajare pentru cele de rușine, nici la nebunie, pentru părerea de sine. Ci când îi vor înălța vrăjmașii mintea, să fugă la smerenie, și când îl vor smeri, să și-o înalțe prin nădejdea la Dumnezeu, ca niciodată să nu cadă tulburându-se, nici să nu deznădăjduiască înfricoșându-se pînă la cea mai de pe urmă răsufare. Aceasta este marea lucrare a monahului, cum zice Patericul³⁰⁹. Când vrăjmașii aduc înainte pe aceasta, el scoate înainte pe cealaltă ; și când aceia aduc pe cealaltă, el scoate la arătare pe aceasta, cunoscînd că nimic nu rămîne în viața aceasta cu totul neschimbat, ci «cel ce rabdă pînă la sfîrșit se va mîntui»³¹⁰.

Iar cel ce vrea să se facă lucrurile după voia lui, nu știe unde merge, ci ca un orb purtat de orice vînt, orice întîmplare i-ar veni, i se dă cu totul ei; și ca un rob se teme de cele de întristare și ca un prizonier e dus oriunde de părerea de sine. El așteaptă de la bucuria dobitocească să aibă cele ce niciodată nu le-a văzut și nu știe de unde sînt. Iar de zice că știe, atunci și mai mult suferă de orbie ; căci aceasta vine de acolo că nu se ocărăște pe sine. Iar aceasta se numește plăcere de

309. «A fost întrebat un Bătrîn ce este lucrul monahului. Și a răspuns : Dreapta socoteală» (*Pateric*, XXV, 52).

310. Matei X, 22.

sine și pieirea în ascuns, cum zice Sfântul Macarie, în capetele despre monahul care s-a pierdut, după ce a văzut Ierusalimul de sus, răpindu-i-se mintea, când se ruga cu alți frați. Aceasta i s-a întâmplat pentru că își închipuia că a ajuns ceva și nu mai e dator să aibă ceva și mai mare. Deci precum cei foarte pătimiși nu cunosc nici cele evidente celor mulți datorită piclei patimilor, așa și cei nepătimitori cunosc cele necunoscute celor mulți, datorită curăției minții.

Cuvîntul lui Dumnezeu nu este vorbă multă³¹¹

Cuvîntul lui Dumnezeu, zice Sfântul Maxim, nu este vorbă multă, ci cînd grăim toți oamenii multe, nu împlinim un singur cuvînt al lui Dumnezeu³¹². De pildă, Dumnezeu a zis : «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău»³¹³ și celelalte cîte au spus Părinții și cîte au scris și cîte zic încă și scriu ; cu toate acestea încă n-am împlinit acest unic cuvînt. Căci a-L iubi din tot sufletul, zice marele Vasile, înseamnă a nu mai iubi nimic afară de Dumnezeu. Fiindcă dacă cineva își iubește sufletul său, nu iubește din tot sufletul pe Dumnezeu, ci numai din jumătate. Iar dacă ne iubim pe noi și alte lucruri nenumărate, cum putem iubi pe Dumnezeu, sau îndrăzni să o spunem ? Asemenea stă lucrul cu iubirea aproape-lui. Dacă nu sîntem în stare să renunțăm la viața vremelnică, sau poate și la cea viitoare, ca Moise și Apostolul, cum zicem că iubim pe aproapele ? Fiindcă cel dintîi a zis pentru popor către Dumnezeu : «De vrei să le ierți păcatul, iartă-le ; dacă nu șterge-mă și pe mine din Cartea vieții în care m-ai scris»³¹⁴. Iar Apostolul zice că ar dori să fie «anatema de la Hristos» și celelalte³¹⁵. Căci se ruga să se întîmple pierzarea lui, ca alții să se mîntuiască, și anume cei ce căutau să-l ucidă

311. Cu titlu și în ms. nr. 1935 (f. 134 v).

312. *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. XX. (*Filocalia*, II, p. 173—174).

313. Deut. V, 5.

314. Num. XI, 15.

315. Romani IX, 3.

pe el, adică iudeii. Suflete ca acestea sînt cele ale sfinților, care iubesc pe vrăjmași mai mult ca pe ei înșiși, încît pun mai presus în veacul de acum și în cel viitor în toate pe aproapele, chiar dacă le este dușman, dintr-o voință rea. Ei nu cer nimic în schimb de la cei iubiți de ei, ci se bucură dînd toate ale lor altora, ca și cînd ar lua, ca să placă Făcătorului de bine și să se facă următori, după puțință, iubirii Lui de oameni, Care este bun cu cei nemulțumitori și păcătoși.

Mai bine-zis, cu cît se va învrednici cineva să aibă mai multe daruri de acestea, cu atît trebuie să se socotească mai dator lui Dumnezeu, Celui ce l-a înălțat pe el de la pămînt și a învrednicit țărîna să urmeze Făcătorului și Dumnezeu, măcar în parte. Căci a răbda nedreptățile cu bucurie și a face bine, fără ținerea de minte a răului, dușmanilor, și a-și pune sufletul său pentru aproapele, și celelalte daruri asemănătoare, sînt de la Dumnezeu, dăruite celor ce vor să le primească de la El, prin sîrguința de a lucra și păzi, cum s-a zis către Adam, ca să rămîna darurile, prin recunoștință, în preajma Făcătorului de bine. Fiindcă nici un bine propriu nu dobîndim vreodată, ci toate bunătățile ne vin de la Dumnezeu, după har, ca și existența din nimic. «Căci ce ai ce n-ai luat, zice Apostolul, în dar», de la Dumnezeu adică? «Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca și cînd n-ai luat»³¹⁶, ci ca și cînd ai face prin tine? Căci aceasta este cu neputință, odată ce Domnul a spus: «Fără de Mine nu puteți face nimic»³¹⁷.

*Fără smerită cugetare nu e cu puțință
să ne mîntuim*³¹⁸

Nu știi ca cineva, din multa întunecare prin patimi, să nu fi ajuns la atîta nebunie încît să-i pară că este

316. I Cor. IV, 7. 317. Ioan XV, 5.

318. Cu acest titlu In ms. 1935 (f. 177). Ultimele două titluri adăugate ulterior de altă mină.

chiar ca îngerii, ba și mai mare, încît să-și închipuie că nu mai e dator cu smerita cugetare. Căci și Luceafărul de la început, abătîndu-se de la aceasta s-a făcut întu-neric, fără alt păcat. Dacă e așa, ce va avea să păti-mească cel ce nu are smerenie, muritorul și țărîna, ca să nu zic păcătosul? Poate orb fiind, nu crede că e păcătos. Cu toată siguranța, zice Gură de Aur, creștinul cel desăvîrșit se va face întocmai cu îngerii³¹⁹, cum zice Domnul, se înțelege la învierea morților, nu în veacul de acum. Dar nici atunci, nu a zis că vor fi îngeri, ci întocmai cu îngerii, căci oamenii nu pot să-și părăsească firea lor, ci ajungînd ca și aceia, neschimbăcioși după har și izbăviți de toată trebuința din necesitate, își au voia cu totul neatîrnată și se află într-o veselie și într-o dragoste de Dumnezeu neîncetată, și se bucură de «cele ce ochiul nu le-a văzut»³²⁰ și celelalte. Dar aici este cu neputință să ajungă cineva desăvîrșit, ci primește numai o arvună a bunătăților făgăduite.

Deci precum cei lipsiți de daruri sînt datori să se smerească, săraci fiind, așa și cei ce le au pe acestea, ca unii ce le-au luat de la Dumnezeu, ca să nu fie osîndiți pentru nerecunoștință. Și precum bogații sînt datori să dea mulțumită lui Dumnezeu pentru daruri, la fel, și cu mult mai mult, cei bogați în virtuți. Și iarăși, precum sînt datori săracii să mulțumească lui Dumnezeu și să iubească din prisos pe binefăcătorii lor pentru bine-facerile primite de la ei, la fel, și cu mult mai mult, bogații, pentru că se mîntuiesc și în veacul de acum și în cel viitor, prin milostenie, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu. Fiindcă fără săraci nu cîștigă mîntuirea sufletului, precum nu pot să scape de ispitele bogăției. Și precum ucenicii sînt datori să iubească pe dascăli, așa și dascălii pe ucenici și să mulțumească unii pentru alții lui Dumnezeu, Cel ce dă tuturor cunoștință și orice alt bine, pentru care sîntem datori să-I mulțumim puru-

319. Matei XXII, 30.

320. I Cor. II, 9.

rea Lui și mai ales cei ce au luat puterea ca să reînnoiască dumnezeiescul Botez prin pocăință, fără de care nimeni nu se poate mîntui. Fiindcă a zis Domnul: «Ce Mă chemați Doamne, Doamne și nu faceți cele ce zic?»³²¹.

Dar să nu-și închipuie vreun nebun, auzind unele ca acestea, că dacă omul nu cheamă pe Domnul rămîne fără vină, ci mai degrabă se osîndește și mai mult. Căci zice Domnul : «Dacă fac aceasta lemnului verde, ce voi face celui uscat ?»³²². Și «dacă dreptul abia se mîntuiește, zice Solomon, nedreptul și păcătosul unde se vor arăta ?»³²³. Dar iarăși, văzîndu-se de pretutindeni strîmătorat de poruncile dumnezeiești, să nu deznădăduiască și să se osîndească mai rău decît un sinucigaș, ci mai degrabă trebuie să se minuneze de Scripturile și poruncile dumnezeiești, cum îl împing din toate părțile pe om spre desăvîrșire, ca să nu afle unde să fugă de la bine și să găsească odihnă în cele rele, ci îndată ce ar vrea să facă ceva de felul acesta, aflînd înaintea lui toate înfricoșările, să se întoarcă spre bine. Căci Dumnezeu rînduiește, cu iubire de oameni, toate în chip minunat, ca tot omul să se facă desăvîrșit într-un fel oarecare, chiar fără să vrea, măcar că are libertate întru sine. Dar cei recunoscători se nevoiesc mai degrabă, rușinîndu-se de facerile de bine, ca cei ce au trecut rîul dormind, cum a zis Sfîntul Efrem. De aceea zice Sfîntul Isaac: «Înmulțit-a Dumnezeu ispitele, ca de frica lor să fugim la El»³²⁴. Iar cel ce nu înțelege aceasta, ci își face rîs de acest dar, din iubirea de plăcere, s-a ucis și s-a pierdut pe sine însuși. Primind arme împotriva vrăjmașilor, le-a folosit spre uciderea sa.

Căci precum Dumnezeu, bun fiind, vrea să-i facă pe toți buni, zice marele Vasile, așa și diavolul, rău

321. Matei VII, 21. 322. Luca XXI, 31.

323. Pilde III, 17; I Petru V, 18.

324. «... Și în vremea ispitelor mereu să alerge către El, din îmbulzeala patimilor și a fricii de a cădea...». Sf. Macarie, citat în cuv. XLIX : *Despre adevărata cunoștință și despre ispite.*

fiind, poștețe să-i atragă pe toți la ticăloșia sa, măcar că nu poate. Și precum părinții iubitori de fii întorc pe fiii lor care fac lucruri nesocotite, cu amenințări, fiind purtați de iubire, așa și Dumnezeu îngăduie încercările ca pe un toiag, care întoarce pe cei vrednici de la viclenia diavolului. «Cel ce-și cruță nuiua sa, urăște pe fiul său ; iar cel ce-l iubește, îl ceartă cu grijă»³²⁵. Dar fiindcă pe noi, iubitorii de plăcere și de noi înșine ne pîndește primejdia din alte părți, deci și încercările din îngăduința lui Dumnezeu, care sînt iubitorilor de Dumnezeu spre mîntuire, ne pot aduce căderea spre pierzanie din mîndrie și nerămînerea lîngă Dumnezeu, cînd sîntem ca niște fii pedepsiți, dar nu omoriți, trebuie să alegem ceea ce e mai ușor. Căci mai bine este ca prin răbdarea celor ce ne vin asupra-ne să alergăm la Dumnezeu, decît de frica primejdiilor să pătîmim căderea și să ajungem în mîinile diavolului, atrăgîndu-ne pieirea, mai bine-zis, osînda veșnică, împreună cu el. Fiindcă trebuie să alegem una din două : sau să suferim pe cele dintîi și vremelnice, sau pe cele de al doilea și veșnice. Dar pe cei drepti nu-i atinge nici una din cele două primejdii, deoarece iubesc cu bucurie cele ce ni se par nouă neplăcute, și aflîndu-le ca un mijloc de cîștig, îmbrățișează încercările și rămîn nerăniți de ele. Căci nu cel ce a primit o săgeată și n-a fost rănit obișnuiește să moară, ci cel ce a primit o rană de moarte de la ea, acela s-a pierdut. Sau a vătămât pe Iov rana, și nu mai degrabă l-a încununat ? Sau i-a înspăimîntat pe Apostoli și pe mucenici vreodată ? Se bucurau, zice, că s-au învrednicit să fie batjocoriți pentru numele Lui. Cu cît e războit biruitorul mai mult, cu atît se încununează mai mult, și de aceea are multă bucurie cînd aude glas de trîmbiță. Unul ca acesta nu se înspăimîntă de ea, ca de una ce-i vestește moartea, ci mai degrabă se veselește ca de una ce-i prezice împărțășirea cununilor.

Nimic nu obișnuiește să pregătească mai fără oste-neală biruința ca buna îndrăzneală cu credință tare, nici înfrîngerea nu obișnuiește să o aducă ceva atît de ușor ca iubirea de sine și ca frica din necredință. De aseme-nea, nimic nu călăuzește spre bărbăție, ca sîrguința și ca experiența lucrurilor, nici spre subțirimea gîndurilor, ca citirea în liniște. Nimic nu pricinuieste uitarea ca starea degeaba ; nici nu duce așa de repede la iertarea păcatelor ca neținerea în minte a răului. Nimic nu pri-cinuieste ștergerea greșelilor ca pocăința și tăierea rău-lui ; nici sporirea mai grabnică a sufletului ca tăierea voilor și cugetărilor proprii. Nu e lucru mai bun, ca acela de a te arunca pe tine înaintea lui Dumnezeu ziua și noaptea, și a-L ruga să se facă voia Lui întru toate ; nici mai rău, ca a iubi libertatea și rătăcirea sufletului sau a trupului. Fiindcă nouă celor ce încă iubim binele de frica muncilor și a încercărilor, nu ne este de folos deloc libertatea, ci paza și fuga de lucruri, ca și prin depărtarea celor ce vatămă neputința noastră, să putem lupta cu gîndurile. Căci duhurile stăpînitoare sînt nepă-timitorii care stăpînesc, ca unii ce au biruit patimile de rușine ; iar cei ce se află în ascultarea Părintelui sînt duhuri stăpînite. Fiindcă, zic Sfîntul Macarie și Sfîntul Cronie, dracii sînt stăpînitori și stăpîniți. Deci stăpîni-toare sînt : slava deșartă, părerea de sine și cele ase-menea ; iar stăpînite sînt : lăcomia pîntecelui, curvia și cele ca acestea. Astfel, cei ce au ajuns la dragostea desă-vîrșită au stăpînirea (libertatea) pentru că fac binele nesilit și se bucură făcîndu-l și niciodată nu vor să-l părăsească. Iar cînd le vine vreo piedică fără de voie, se simt ca tiranizați. Dar atrași de dorul dumnezeiesc, aleargă îndată la liniște, la lucrare, la bucurie și la obiș-nuința lor. Căci către unii ca aceștia zic Părinții : roa-gă-te puțin, citește puțin, cugetă puțin, lucrează puțin,

ține-ți mintea puțin, și așa cheltuiește vremea. Iar acestea le zic, pentru ca cei nepătimitori să se stăpînească pe ei înșiși și să nu se robească vreunei voi mai mult decît trebuie. Ci cînd vor, să aibă mintea și să poruncească trupului ca unui rob.

Noi însă sîntem datori să fim sub lege și canon, ca siliți de datorie, să facem binele fără de voie. Fiindcă noi iubim încă mai mult patimile și plăcerile sau odihna trupului și voile noastre, și vrăjmașul duce mintea noastră unde vrea ; de asemenea și trupul, avînd pornirile fără rînduială, fără ceea ce vrea, fără judecată. Și cu drept cuvînt. Căci unde nu e supravegherea minții, toate se fac fără judecată și împotriva firii, și nu ca adevărații israeliți, cum zice Domnul, către Simon Zilotul, Cananitul : «Iată cu adevărat israelit în care nu este vicleșug»³²⁶. Prin aceasta vestește virtutea bărbatului, căci Natanail se tîlcuiește «rîvnă de Dumnezeu». Numele lui de obște era Simon. Iar Cananit se numea fiindcă era din Cana Galileii. Natanail, iarăși, pentru virtutea lui ; de asemenea și israelit, adică minte ce vede pe Dumnezeu, în afară de orice vicleșug. Căci este obiceiul dumnezeieștii Scripturi, zice marele Vasile, să numească pe om, mai mult după virtutea lui, decît după naștere. De fapt, căpeteniile Apostolilor Petru și Pavel, s-au chemat, cel dintîi, Simon, dar Domnul i-a zis Petru, pentru tăria bărbatului ; celălalt Saul, adică furtună, și s-a schimbat în Pavel, adică liniște sau odihnă. Și pe drept cuvînt. Căci pe cît îi tulbura mai înainte pe credincioși, pe atît odihnea pe urmă sufletele tuturor, cu lucrul și cu cuvîntul. Fiindcă zice Gură de Aur despre el : «Privește evlavia Apostolului. Căci aducîndu-și aminte de Dumnezeu, nu învăța pînă ce nu aducea lui Dumnezeu datoria mulțumire și rugăciune, arătînd că de acolo are cunoștința și tăria». Și cu drept cuvînt. Căci sfătuirea

326. Ioan I, 48.

este împreună cu rugăciunea. Iar dumnezeiescul Luca lăsînd neisprăvite Faptele Apostolilor, nu din negrijă sau de vreo altă silă a făcut aceasta, ci pentru că a plecat la Domnul. Noi însă cînd lăsăm un lucru sau o faptă neîmplinită, pășim aceasta din negrijă și nedestoinicie, fiindcă nu facem lucrul lui Dumnezeu cu sîrguință și nu-l iubim ca pe un lucru de căpetenie, ci-l disprețuim ca pe ceva de a doua mîină și ca pe o povară și de aceea rămînem nesporiți, sau chiar ne întoarcem adeseori la cele dinapoi, ca cei ce s-au întors îndată îndărăt și n-au mai urmat lui Iisus³²⁷, măcar că, zice Gură de Aur, nu era cuvîntul aspru, cum socoteau, ci era vorba despre dogme. Dar unde nu este hotărîre, nu e nici rîvnă, și cele ușoare par grele, precum și invers.

Despre zidirea sufletului prin virtuți

Orice om, zice marele Vasile, are nevoie înainte de toate de răbdare, ca pămîntul de ploaie, ca să așeze pe ea, cum zice Apostolul, temelie sau credința. Pe aceasta zidește treptat dreapta socoteală, ca un ziditor încercat casa sufletului, așezînd neconținut lut din pămîntul smereniei, ca să țină la un loc piatră cu piatră, sau virtute cu virtute, pînă ce se așează acoperișul, sau dragostea desăvîrșită. Atunci intră Stăpînul casei și locuiește în suflet, dacă are paznici buni la ușă, care țin totdeauna arme în mîini, adică cugetări luminoase și lucrări vrednice de Dumnezeu, ce pot păzi pe Împărat netulburat ; dacă nu are ca paznic o femeie, iar aceasta avînd mîinile ocupate cu lucrul, cum zice Sfîntul Nil, tîlcuind vechea istorie³²⁸. De aceea, zice, nu a așezat patriarhul Avraam femeia ca paznică la ușă, ci mai degrabă un gînd bărbătesc și ager, și acesta purtînd ca arme, pe lîngă altele, și sabia Duhului, care este cuvîn-

327. Ioan VI, 16.

328. II împărați IV, 6. Sf. Nil Ascetul, *Cuvînt ascetic. (Filocalia, I,p.166)*

tul lui Dumnezeu, cum zice Apostolul, ca să-i taie pe cei ce ar intra la el, sau să-i alunge. Căci neațipind și stînd drept, ucide gîndurile străine printr-o lucrare ce li se opune și printr-un cuvînt ce le grăiește împotriva și alungă tot ce intră în inimă în afară de scopul lui Dumnezeu, prin disprețuirea și lepădarea lui, ca mintea luminată să nu se desfacă nicidecum de la vederea lui Dumnezeu și de la cugetările dumnezeiești³²⁹.

Iar aceasta este lucrul liniștii, zice Sfîntul Nil, precum în altă parte aducînd mărturie dumnezeiasca Scriptură, lămurește că împrăștierea este pricina întunecării minții. Și pe drept cuvînt. Căci dacă mintea nu e ținută din toate părțile, ca apa în matcă, nu se poate aduna cugetarea în sine însăși, ca să urce și la Dumnezeu. Iar neurcîndu-se cineva cu mintea și negustînd ceva din cele de sus, cum va putea disprețui ușor cele de jos ? Așadar sîntem datori să alergăm prin credință, după Apostol, avînd cu răbdare, ca lucru al nostru, să bine-plăcem lui Dumnezeu. Și venind vremea, cei ce aleargă bine ajung să cunoască și să înțeleagă din parte, iar pe urmă totul, în veacul viitor, cînd se vor topi oglinzile, adică viața aceasta stricăcioasă³³⁰. Atunci sufletul nu va mai pofti împotriva trupului, nici trupul împotriva Duhului, precum lenea nu va mai putea aduce uitarea și nici uitarea neștiința ; lucru pe care-l pătimim astăzi cei mulți, încît trebuie să scriem ca să ne aducem aminte. Căci adeseori ne-a venit la fiecare vreo înțelegere de la sine, și am predat-o scrisului spre ținerea de minte. Iar în vreme de război, am avut-o ca mijloc de ajutoare, sau de ușurare, sau de mulțumire, dacă avea mărturia dumnezeieștii Scripturi. Dar dacă am fost fără grijă în pri-

329. Acest pasaj îl dezvoltă cuv. Nicodim Aghioritul în cartea sa pentru paza celor 5 simțiri, cap. XI, unde arată că «se cuvine după rînduială a cîștiga faptele bune, iar pe rînduiala aceasta ne-o predanisește nouă cuviosul Petru, cel ce se cheamă Damaschin...» (trad. rom. p. 309 ș.u.).

330. I Cor. XIII, 12.

vința unora ca acestea, nu s-a mai aflat cînd am avut lipsă de ea, și ne-am păgubit de folosul ei, din pricina uitării celei atotrele. De aceea sîntem datori să învățăm cu lucrul virtuțile și nu numai cu cuvîntul, ca prin deprinderea cu ele, să se păzească amintirea binelui. Căci : «Nu este, zice Apostolul, Împărăția lui Dumnezeu în cuvînt, ci în putere»³³¹.

Fiindcă cel ce caută cu lucrul, acela vede paguba și cîștigul în lucrul cu care se îndeletnicește, zice Sfîntul Isaac, și acela poate da sfat altora, ca unul ce l-a pățit adeseori și l-a învățat cu cercarea. Pentru că sînt, zice, lucruri bune la arătare, dar ascund o pagubă desul de însemnată ; și sînt altele rele la arătare, dar cuprind în ele cel mai mare cîștig³³². De aceea nu este, zice, tot omul vrednic de încredere, ca să dea un sfat celor ce-l caută, ci numai acela care a luat de la Dumnezeu darul deosebirii și a dobîndit din stăruirea în nevointă, o minte străvăzătoare, cum zice Sfîntul Maxim. Iar acesta trebuie să fie cu multă smerenie și să nu dea sfaturi tuturor, ci numai celor ce le cer de bunăvoie, și-l întrebă nesilit, și învață după rînduială. Să facă așa, pentru că prin smerenie și prin întrebarea de bunăvoie a celui ce întrebă, să se întipărească cuvîntul în sufletul celui ce-l aude, și să se încălzească din credință, văzînd pe sfătuitor, bun, asemenea sfătuitorului aceluia minunat, pe care L-a numit Isaia Proorocul : «Dumnezeu tare, biruitor»³³³... și celelalte, adică asemenea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci Acesta a zis către cel ce-l chema : «Cine M-a pus pe Mine judecător și împărțitor peste voi?»³³⁴. Măcar că zice altădată : «Toată judecata a dat-o Tatăl, Fiului»³³⁵. Prin aceasta ne-a arătat, ca în toate, și în privința aceasta calea mîntuirii, prin sfînta Lui smerenie.

331. I Cor. IV, 20.

332. Cuv. XLVI: *Despre chipul diferitelor ispite.*

333. Isaia IX, 6.

334. Luca XII, 14.

335. Ioan V, 22.

El nu silește pe nimeni, ci zice : «Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine și să-Mi urmeze Mie»³³⁶ ; adică să nu-și facă despre sine nici o grijă, ci precum Eu fac și rabd moartea sensibilă și de bunăvoie pentru toți, așa și acela să-Mi urmeze cu lucrul și cu cuvîntul ca Apostolii și mucenicii, iar de nu să rabde măcar moartea voii sale proprii. Iar către bogatul acela zice : «De voiești să fii desăvîrșit, mergi, vinde-ți averile...»³³⁷ și celelalte.

Despre acesta zice Sfîntul Vasile, că a mințit zicînd că a păzit poruncile³³⁸. Căci dacă le-ar fi păzit, nu ar fi avut averi multe, odată ce Legea spune mai întîi de toate : «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din tot sufletul tău»³³⁹. Căci zicînd : «din tot sufletul tău», nu a lăsat pe cel ce iubește pe Dumnezeu să iubească și altceva, pentru care întristîndu-se, să rămînă în robia lui. Și iarăși zice : «Să iubești pe aproapele tău», adică pe orice om, «ca pe tine însuși». Dar cum păzește această poruncă, dacă în vreme ce mulți alții sînt lipsiți de hrana zilnică, el are averi multe și aceasta cu împătımire ? Căci dacă le-ar avea ca Avraam, Iov și ceilalți drepti, ca averi ale lui Dumnezeu, nu s-ar fi depărtat întristîndu-se. De asemenea și Gură de Aur zice : «A crezut că cele zise lui de către Domnul sînt adevărate, pentru aceea s-a și depărtat întristîndu-se ; dar n-a avut putere să le îplinească. Că mulți sînt cei ce cred cuvintele Scripturilor, dar n-au putere să îplinească cele scrise».

*Mare bine este dragostea și sfatul
cu smerenie*³⁴⁰

Acestea deci și alte multe le sfătuieste Domnul. De asemenea și Apostolii care scriu, vă rugăm pe voi iubi-

336. Marcu X, 34.

337. Matei XIX, 21.

338. Luca X, 27.

339. *Cuvînt către cei bogați.*

340. Toate titlurile de aici pînă la sfîrșit și în ms. 1935.

șilor să faceți aceasta și aceasta. Dar noi nu binevoim să-i rugăm pe cei ce cer de la noi sfat, ca văzîndu-ne pe noi cum ne smerim și-i cinstim, să asculte cu bucurie și să ia încredințare că le grăim cuvîntul Scripturii cu multă dragoste și smerenie, și să se grăbească să răspundă la cinstirea și dragostea pe care le-o arătăm noi și împreună cu acestea să primească cele grele și prin dragoste să li se arate ușoare. Căci știm că Sfîntul Apostol Petru, auzind adeseori de cruce și moarte, se bucura și se simțea cu sufletul ca și cînd n-auzea nimic de felul acesta, din dragostea care o avea de Învățător. Iar despre minuni n-avea nici o grijă, ca necredincioșii, ci zicea : «Tu ai cuvintele vieții veșnice...» și celelalte³⁴¹. Dar nu așa Iuda, care murind de două ori s-a spînzurat și n-a murit, ci trăind nepocăit și slăbind cumplit a crăpat în două, cum zice Petru în Faptele Apostolilor³⁴². Și iarăși zice Apostolul Pavel, scriind către frați : «Uneori sîntem cuprinși de dorința să vă dăm nu numai Evanghelia lui Hristos, ci și sufletele noastre ; iar alteori, să ne facem robii voștri pentru Hristos»³⁴³. Iar scriind lui Timotei îi spune să aibă pe cei mai bătrîni ca pe părinți, iar pe cei mai tineri ca pe niște frați³⁴⁴. Dar cine este în stare să cuprindă smerenia sfinților și dragostea arzătoare pe care o aveau către Dumnezeu și către aproapele ?

Dar nu numai la aceștia sîntem datori să luăm aminte, ci și la cei către care grăim sau scriem. Căci cel ce vrea să îndrume sau să dea vreun sfat cuiva sau să-i aducă aminte de ceva, cum zice Scărarul³⁴⁵, e dator mai întîi să se curățească de patimi, ca să cunoască în chip nemincinos scopul lui Dumnezeu și starea celui ce cere de la el cuvînt. Fiindcă nu tuturor li se potrivește același leac, chiar dacă neputința este poate ace-

341. Ioan VI, 68.

342. Fapte I, 18.

343. I Tes. II, 8.

344. I Tim. V, 1.

345. Cuv. II la Cuvîntul XXVI, 8.

eași. Pe urmă să se încredințeze de la cel ce cere sfat, dacă face aceasta din faptul că e supus cu trup și suflet, sau se roagă de la sine cu căldura credinței și caută sfat, fără să-l aducă dascălul la aceasta, sau dimpotrivă îl silește vreo altă trebuință spre a se preface că e dornic să audă un sfat. Să se încredințeze de aceasta, ca nu cumva să cadă amîndoi în minciună și vorbărie, în vicleșug și în alte multe. În acest caz, unul e silit de cel ce-l învață, zice-se, pe el, să spună lucruri pe care nu le voiește și minte cu nerușinare și se preface că vrea să facă binele. Iar celălalt lingusește cu vicleșug pe cel pe care-l învață, ca să afle cele ascunse în cugetul lui, punînd în mișcare orice meșteșug și cît mai multă vorbă. Din vorba multă însă, cum zice Solomon, nu lipsește păcatul³⁴⁶. De asemenea și marele Vasile a scris care sînt păcatele acesteia.

Iar acestea s-au zis nu ca să ne oprim de a sfătui pe cei ce vin la noi supuși și cu credință tare, mai ales cînd sîntem nepătimitori, ci ca să nu învățăm cu înfumurare, din slavă deșartă, pe cei ce nu vor să asculte cu lucrul și din credință fierbinte, cum o facem cînd sîntem încă pătimași. Nici să nu facem aceasta ca niște stăpîni, ci cum ziceau Părinții : Fără întrebare de la frați, nu trebuie să grăiască cineva, de dragul folosului, ca binele să se facă din hotărîre liberă. Căci Apostolii ne cer să fim nu ca unii ce stăpînesc peste turmă, ci ca unii ce ne facem chip turmei. Iar către Sfîntul Timotei zice Apostolul : «Trebuie ca mai întîi plugarul să se împărtaşească din roade»³⁴⁷ ; prin aceasta cere ca cele ce vrea să le învețe cineva, să le împlinească întîi el însuși. Sau iarăși : «Nimeni să nu disprețuiască tinerețea ta»³⁴⁸, adică să nu faci nimic ca un tînăr, ci să fii ca un desăvîrșit în Hristos. Asemenea și în Pateric se zice că fără întrebare de la frați, nu grăiau Părinții pentru mîntuirea sufletului, ci socoteau aceasta grăire

346. Pilde XIX, 20.

347. II Tim. I, 6.

348. I Tim. IV, 12.

deșartă³⁴⁹. Și pe drept cuvînt. Căci noi ne pomenim dînd drumul cuvîntului, prin aceea că ne închipuim că avem o cunoștință mai presus de alții. Și de fapt cu cît sîntem mai vinovați, cu atît socotim că avem mai multă slobozenie. Pe cînd sfinții, cu cît sînt mai aproape de Dumnezeu, cu atît se țin pe ei mai păcătoși, zice Sfîntul Dorotei³⁵⁰. Căci fiind copleșiți de cunoștința despre Dumnezeu, ca unii ce s-au împărtășit de ea, simt că nu mai știu ce să spună. Asemenea și sfinții îngeri, din pricina bucuriei și a uimirii nemărginite, nu se mai satură de a-L preamări. Și pentru că s-au învrednicit să preamărească pe un astfel de Stăpîn, neîncetat îl preamăresc, minunîndu-se de cele făcute de El, cum a zis Gură de Aur, și sporind la o tot mai mare cunoștință, cum zice Teologul. La fel și toți sfinții în veacul de acum și în cel viitor. Și precum puterile înțelegătoare își împărtășesc unele altora lumina, tot așa și oamenii cuvîntători se învață unii de la alții ; unii luînd cercarea din dumnezeieștile Scripturi, învață pe cei mai de jos ; iar alții învățînd mintal de la Duhul Sfînt descoperă și altora tainele descoperite lor prin Scriptură. De aceea toți trebuie să ne smerim înaintea lui Dumnezeu și întreolaltă, ca unii ce am primit existența și toate celelalte de la Dumnezeu ; și tot de la El cunoștința unii prin alții.

Și cel ce are smerenie se luminează și mai mult. Iar cel ce nu vrea să se smerească rămîne în întuneric, ca cel ce a fost mai înainte Luceafăr, iar mai pe urmă diavol. Acesta fiind cel dintîi din ceata cea mai de jos a puterilor înțelegătoare, adică a zecea de la ceata cea mai de sus, care stă înaintea scaunului înfricoșat, și din

349. *Pateric*, Avva Pimen, 45.

350. «Precum pomii cînd sînt încărecați cu roduri multe le atîrnă ramurile în jos și se pleacă, iar pomii cei fără rod stau drept în sus și nu fac rod, cită vreme le cresc ramurile în sus..., așa și sufletul, cît se smerește atîta rodește și cît rodește, atîta se smerește» (Cuv. II : *Despre smerenie*).

cea dintîi de la pămînt, pentru că s-a înălțat, a ajuns împreună cu cei ce au ascultat de el nu numai dedesubtul celor nouă cete și al nostru al pămîntenilor, ci și dedesubtul celor de sub pămînt, fiind aruncat în tartar, din pricina nerecunoștinței. De aceea s-a spus adeseori că ajunge nebunia, fără alt păcat, pentru pierderea sufletului. Căci cel ce are păcate mici e lăsat să cadă în mai mari, spune Sfîntul Isaac³⁵¹, și cel ce a luat de la Dumnezeu dar, și se arată cu nemulțumire, își pregătește pierderea acestui dar, fiindcă s-a făcut pe sine nevrednic de darul lui Dumnezeu, cum zice marele Vasile. Căci mulțumirea se roagă. Dar să nu fie mulțumirea ca a fariseului aceuia, care osîndește pe alții, iar pe sine se îndreptățește, ci mai degrabă ca una ce se îndatorează pe sine mai mult decît toți, și mulțumește, copleșită de uimire ca una ce a cunoscut negrăita îndelungă-răbdare și îngăduință a lui Dumnezeu. Ba nu numai atît, ci ea trebuie să se și minuneze cum Dumnezeu cel supralăudat, neavînd lipsă de nimic, primește mulțumire de la noi, care-L mîniem și-L amărîm pururea după atîtea binefaceri de obște și particulare despre care a scris Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu și ceilalți Părinți, binefaceri nu numai trupești, ci și sufletești, de multe feluri, căroră nu este număr. Una din acestea este și aceea că unele lucruri aflătoare în dumnezeieștile Scripturi sînt limpezi și ușor de înțeles, iar altele nelămurite și greu de cuprins, ca prin cele dintîi să ne atragă pe cei mai trîndavi la credință și la căutarea și a celorlalte, ca să nu cădem, dintr-o prea mare neînțelegere în deznădejde și necredință ; iar prin celelalte, ca să nu ne atragem o și mai mare osîndă, disprețuind cuvîntul înțeles, ci ca cei ce vor, ostenindu-se de bunăvoie, să caute cu lucrul cele ascunse și să aibă laudă din aceasta, cum zice Gură de Aur.

351. «Cine crede că păcatele sale sînt mici, cade în altele mai mari și înșeptită osîndă va lua» (Cuv. V: *Despre depărtarea de lume*).

Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie

În dumnezeiasca Scriptură întâlnim adeseori același cuvânt. Dar aceasta nu se face din vorbărie, ci ca prin pomenirea deasă a aceluiași cuvânt, să-i aducă în chip minunat și cu iubire de oameni și pe cei mai trîndavi cu auzirea la aducerea-aminte și la înțelegerea celor zise, și să nu scape urechilor cuvîntul, din pricina repeziciunii și scurtimii numitei ziceri, mai cu seamă cînd ne îndeletnicim cu lucrurile lumești. Căci noi nu cunoaștem nici măcar din parte, măcar că, zice Gură de Aur, ceea ce este din parte, nu este o parte întreagă, ci o parte a părții³⁵². Iar partea va înceta nu ca să se scufunde în nimic, fiindcă atunci n-am mai avea o cunoștință și nici n-am fi oameni, ci va înceta ceea ce e în parte, pentru că va veni cunoștința față către față, precum încetează vîrsta pruncului, cînd ajunge bărbat, precum însuși Apostolul a spus tîlcuind cuvîntul său prin asemănarea cu pruncul³⁵³; sau cum zice iarăși Gură de Aur, că acum cunoaștem cerul că este, dar nu știm ce este, atunci însă se va covîrși ceea ce e mai mic de către ceea ce e mai mare, adică de faptul că vom cunoaște și ce este, așa încît cunoștința va crește și mai mult. De fapt sînt multe taine ascunse în dumnezeieștile Scripturi, fără să cunoaștem gîndul lui Dumnezeu din cele spuse. Dar să nu te înalți, zice Teologul, cînd ne vezi mărturisindu-ne, cu recunoștință, neștiința, ocărînd cuvintele. Căci este lucru fără judecată și strîmb a nu lua aminte la înțeles și la scop, ci la slove, zice marele Dionisie.

Cînd caută însă cineva prin plînsul fericit, atunci află. Căci aceasta este lucrarea temerii, prin care se face descoperirea celor ascunse. De pildă iată ce zice Prooro-

352. Despre *Dumnezeu cel necuprins*.

353. I Cor. XIII, 14.

cui Isaia : «Cei morți nu vor vedea viața»³⁵⁴. Dar iarăși zice : «Cei morți vor învia»³⁵⁵. Aci nu este potrivnicie, cum socot cei ce nu cunosc scopul din înțelesul dumnezeieștii Scripturi. «Nu vor vedea viață», o spune pentru idolii neamurilor, pentru că sînt fără suflet ; iar : «cei morți vor învia», o spune despre obșteasca înviere și despre bucuria dreptilor ; dar nu numai despre aceasta, ci, proorocind, și despre ridicarea din morți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. La fel grăiesc și Evangheliștii despre schimbarea la față a Domnului, cea din Sfînta Evanghelie : unul o așează după șase zile³⁵⁶, altul după opt³⁵⁷, de la minunea și de la învățătura Domnului dinaintea ei. Dar cel dintîi, sărind peste ziua dintîi și cea din urmă, le-a pomenit pe cele șase din mijloc ; iar celălalt, cuprinzînd și pe aceasta și pe aceea, a zis opt. Și iarăși Ioan, Cuvîntătorul de Dumnezeu, în Evanghelia cea după el, zice în două locuri : într-unul : «Sînt și alte multe ce le-a făcut Iisus, înaintea ucenicilor Săi, care nu sînt scrise...»³⁵⁸ și celelalte ; iar în celălalt : «sînt și alte multe, pe care le-a făcut Iisus»³⁵⁹, dar nu zice : «înaintea ucenicilor Săi». Despre acestea a scris Sfîntul Prohor, vorbind de amîndouă : în locul dintîi Evangelistul grăiește despre lucrurile minunate și celelalte pe care le-a făcut Domnul și pe care nu le-a scris, fiindcă au fost scrise mai înainte de către ceilalți evangheliști, din care pricină a adaus : «înaintea învățăceilor Săi» ; iar în celălalt, despre facerea lumii, cînd era Cuvîntul lui Dumnezeu fără trup și Tatăl a făcut împreună cu El toate din nimic, zicînd : «să fie» și s-a făcut. Acestea sînt cele «care de s-ar scrie una cîte una...» și celelalte.

Și simplu, toată Scriptura și tot cuvîntul lui Dumnezeu sau al unui sfînt sau al făpturilor sensibile sau inteligibile are un scop ascuns în sine. Ba chiar orice

354. Isaia XXVI, 14.
357. Luca IX, 28.

355. Isaia XXI, 19.
358. Ioan XX, 30.

356. Matei XVII, 1.
359. Ioan XXI, 25.

cuvînt omenesc. Și nimeni nu cunoaște înțelesul vre-unui cuvînt, decît prin descoperire. Așa, zicînd Domnul despre vînt că : «Vîntul suflă unde vrea...»³⁶⁰ și celelalte, Gură de Aur tâlcuiește : «Nu pentru că vîntul are libertate, a zis Hristos că «unde vrea», ci pogorîndu-se la neputința lui Nicodim, a folosit Domnul icoana vîntului, ca să înțeleagă ceea ce spune El»³⁶¹. Vîntul l-a folosit ca asemănare a Duhului Sfînt, sau a cuvîntului care-l grăia către acela și către alții, voind să le spună : «Cele ce le grăiesc vouă sînt Duh», adică duhovnicești, și nu cum socotiți voi, căci nu despre lucruri trupești vă grăiesc, ca să le înțelegeți întrucît sînteți trupești. De aceea zice Damaschin, că dacă nu aude cineva de la acela care spune un cuvînt, despre scopul lui, nu poate zice : cunosc scopul celor spuse de el. Deci cum îndrăznește cineva să spună : cunosc scopul lui Dumnezeu cel ascuns în dumnezeieștile Scripturi, fără descoperirea Fiului Său ? Căci Însuși Hristos a zis : «Cui va vrea Fiul să-i descopere»³⁶². Iar acela este cel ce voiește să primească de la El descoperirea, prin păzirea dumnezeieștilor Lui porunci, fără de care cel ce zice că cunoaște, minte. Căci grăiește din părere și nu ca unul ce a învățat cu adevărat de la Dumnezeu, zice Scărarul, chiar dacă părerea de sine îl face să se laude nemăsurat. Către acesta zice Teologul : «Cînd, preaînțeleptule, cînd cărturarule...»³⁶³, osîndind înălțarea, care-l face pe unul ca acesta, fără să știe, să-și închipuie că știe ceva. Căci chiar și aceea ce i se pare că are, se va lua de la el, fiindcă nu vrea să spună : Nu știu, ca toți sfinții. Fiindcă numai prin smerenie i se va da lui și-i va prisosi, ca și acelora, care măcar că știau, ziceau că nu știu nimic, cum spune Gură de Aur : «Nu a zis Apostolul» : «încă nu știu nimic», ci «nu știu nimic cum trebuie»³⁶⁴. Deci știa, dar nu «cum trebuie».

360. Ioan V, 8.

362. Matei XI, 27.

361. *Omilia XXVI la Evanghelia de la Ioan.*

363. Neidentificat.

364. Neidentificat.

Arătare despre cunoștința cu nume mincinos

Aceasta este cunoștința mincinoasă, care socotește că știe cele ce niciodată nu le-a știut. Aceasta este mai rea decît neștiința îndeobște, zice Gură de Aur, ca una ce nu vrea să primească de la vreun învățător îndreptare, pentru că își închipuie că e dreaptă. Ea e cea mai rea neștiință. De aceea zic Părinții că sîntem datori să cercetăm cele aflătoare în Scripturi, cu osteneală și smerenie și cu sfatul celor cercați, căutînd să le aflăm mai curînd cu lucrul, decît cu cuvîntul. Iar cele tăcute de dumnezeieștile Scripturi, să nu le cercetăm nicidecum. Căci acesta este lucru nebunesc, cum zice marele Antonie despre cei ce cer să cunoască mai înainte cele viitoare și nu se opresc mai degrabă de la aceasta ca fiind nevrednici. Iar dacă li se dă uneori aceasta din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, cum s-a întîmplat în cazul lui Nabucodonosor³⁶⁵ și al lui Balaam³⁶⁶ de odinioară, aceasta s-a întîmplat spre folosul de obște, măcar că aceia erau nevrednici ; căci ceea ce s-a întîmplat cu ei n-a fost de la draci, cu toate că s-a întîmplat prin visuri și anumite năluciri. Iar aceasta s-a zis ca prin fapte trupești și morale să cercetăm Scripturile, ca să aflăm porunca Domnului și viața veșnică ; și ca să nu căutăm cu cuvîntul și să socotim din părerea de noi înșine că am înțeles ceva, și mai ales cele mai mari decît noi, ascunse de la noi spre smerirea noastră ; și ca să nu ne osîndim, călcînd porunca întru cunoștință. Deoarece mintea care s-a învrednicit să agonisească cunoștința și nu se nevoiește în cercetarea dumnezeieștilor Scripturi și în pătrunderea cunoștințelor dăruite ei, întru multă silință și luare-aminte, cu smerenie și frică de Dumnezeu, e scoasă de la cunoștință, cu înfricoșare, ca Saul de la împărăție, ca nevrednică de cele dăruite

365. Daniil, cap. II.

366. Num. cap. XXIV.

ei de către Acela, cum zice Sfântul Maxim³⁶⁷. Iar cea care se îndeletnicește și se nevoiește, zice, e datoare, ca David, să se roage pururea și să zică : «Inimă curată zidește întru mine Dumnezeuule și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele»³⁶⁸, ca să se vadă vrednică de venirea Lui, precum au primit odinioară Apostolii harul, în ceasul al treilea³⁶⁹, cum se zice în Fapte.

Căci era ceasul al treilea al zilei, iar ziua, duminica, precum zice dumnezeiescul Luca³⁷⁰. Fiindcă Cincizecimea este duminica a șaptea de la duminica în care se face așa-numita pască, după graiul iudeilor. Iar pasca se tălmăcește trecere și slobozire, în limba noastră. Și duminica de după cincizeci de zile se zice Cincizecimea, împlinindu-se cincizeci de zile dintre ea și pască după lege. Căci zice și Ioan, Cuvîntătorul de Dumnezeu, în Sfînta Evangheligie cea după el : «Sărbătoarea cea de pe urmă și cea mare»³⁷¹, fiindcă atunci era isprăvirea sărbătorii paștelui. Și la ceasul întreit s-au împărțășit de har, zice Damaschin, și celelalte. Aceasta însemnează că în ceasul al treilea, dar în una cea domnească a zilelor. Prin aceasta ne-a arătat să cinstim trei ipostasuri în unitatea stăpînirii, adică a dumnezeirii celei una. Căci duminica, zice Gură de Aur, e numită una a săptămîinii, și nu cea dintîi, pentru că Sfînta Scriptură o deosebește de celelalte. Cea veche face aceasta proorocind despre ea. De aceea nu o pune la rînd, ca pe a doua și pe celelalte. Căci dacă n-o despărțea, i-ar fi zis cea dintîi. Dar din pricina aceasta i se zice «una a sîmbetelor» sau a săptămîinii. Iar în harul cel nou, ziua aceasta sfîntă și aleasă se numește duminică (zi domnească, zi de căpetenie), pentru că în ea s-au făcut lucrurile cele mai de căpetenie și cele domnești : bunăvestirea, nașterea Domnului, învierea Lui și în ea va fi și învierea morților

367. A doua sută a capetelor gnostice, cap. LIII (*Filocalia II*, p. 186—187). 368. Psalm. L, 11. 369. Fapte II, 15.

370. Fapte II, 1. 371. Ioan VII, 37.

cea de obște. Căci în ea s-a făcut lumina sensibilă de către Dumnezeu, zice Damaschin, și iarăși, în ea va avea să fie venirea Domnului, ca să rămână în veacuri nesfârșite ziua aceasta, una și a opta, ca fiind în afară de aceste șapte veacuri, care au zile și nopți.

Dar fiindcă ne-am învrednicit să aflăm de la sfinți scopul acestor lucruri, să învățăm și scopul fiecărei părți a acestui cuvânt, de la început³⁷². Scopul acesta este mai întâi să spunem numele cărților și ale sfinților, ca să ne aducem aminte totdeauna de cuvintele lor, spre râvnirea vieții lor, cum zice marele Vasile, și spre cunoștință celor neștiutori, ca cel ce cunoaște acestea, să-și aducă aminte, iar cel ce nu le cunoaște, să vină la cercetarea cărții care le cuprinde ; căci numirea după loc a sfântului și a cărții lui servește la o mai deasă aducere-aminte. Pe urmă să pomenim prin puține cuvinte faptele și învățăturile fiecăruia, spre a înțelege cele ce urmează din fiecare zicere a dumnezeieștii Scripturi, sau lămurirea și sfatul cel bun al Învățătorului. Fiindcă fiecare zice : «că nu sînt ale mele cele spuse, ci ale dumnezeieștilor Scripturi»³⁷³. Prin aceasta, cunoscînd negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu, ne minunăm cum prin hîrtie și cerneală, ne-a pregătit mîntuirea sufletelor noastre și ne-a dăruit atîtea cărți și dascăli ai învățaturii celei drepte ; și cum eu, neînvățatul și trîndavul, m-am învrednicit să străbat atîtea cărți, neavînd nici o carte a mea, sau altceva peste tot, și fiind străin și lipsit totdeauna și de aceea petrecînd întru toată liniștea și lipsa de griji cu toată bucuria trupească. Iar dacă am lăsat unele fără nume, aceasta este din negrija mea, și ca să nu se lungească cuvîntul.

Iar întrebările și dezlegările lucrurilor de obște s-au arătat pentru cunoștință și pentru mulțumire către Cel ce a dăruit sfinților noștri Părinți cunoștința și pătrun-

372. Parcă ar începe un rezumat al cuvîntului. 373. Neidentificat.

derea, și prin ei nouă nevrednicilor, precum și spre mustrarea noastră, a celor neputincioși și neștiutori. S-a vorbit și despre dreptii ce s-au mîntuit odinioară întru multă bogăție și în mijlocul oamenilor păcătoși și necredincioși, măcar că erau oameni de aceeași fire ca și noi, care nu vrem să ajungem la măsura desăvîrșirii, deși am luat o mai mare cercare și cunoștință a binelui și a răului, ca unii ce am învățat din viața lor și ne-am învrednicit de un mai mare har și de atîta cunoștință a Scripturilor. S-au înfățișat apoi datoriile noastre ale monahilor, spre a cunoaște că ne putem mîntui pretutindeni, dacă părăsim voile noastre. Fiindcă de nu vom face așa, nu vom putea avea odihnă, precum nu putem avea cunoștința voilor dumnezeiești și împlinirea lor. Căci voia noastră este peretele din mijloc³⁷⁴, ce ne desparte pe noi de Dumnezeu ; și dacă nu se surpă acest perete, nu putem să aflăm și să facem cele ale lui Dumnezeu ; ci ne aflăm afară de El, stăpîniți și asupriți de vrăjmași, chiar fără să vrem³⁷⁵.

S-a arătat apoi că liniștea este mai mare decît toate și fără de aceasta nu ne putem curăți și cunoaște neputința noastră și uneltirile dracilor ; dar nici puterea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu nu o putem cunoaște din cele cîntate și citite. De aceea toți oamenii avem trebuință de această îndeletnicire, fie în parte, fie în întregime, și fără ea este cu neputință să vină cineva la cunoștința duhovnicească și la smerita cugetare, prin care, cel care a ales-o, înțelege tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi și în toate fapțurile.

Apoi că nu trebuie să fie folosit un lucru, sau un cuvînt, sau o faptă, sau un gînd în afară de trebuința neapărată pentru mîntuirea sufletului și pentru viața trupului ; și că fără dreapta socoteală, nici cele ce par bune nu sînt primite de Dumnezeu, precum nici lucra-

374. Efes. II, 14.

375. *Pateric*, Avva Pimen, 54.

rea cea bună nu poate folosi pe cineva, dacă nu se face cu scop bun. Iar troparele scrise mai înainte, s-au adus pentru înțelegerea acestora și a altor scripturi, și ca îndemn spre străpungerea inimii celor ce au mințea neputincioasă, cum zice Scărarul. Căci cîntarea, zice marele Vasile, atrage cugetul omului spre ceea ce vrea, fie spre plîns, fie spre dor, fie spre întristare, fie spre veselie³⁷⁶.

S-a mai arătat că sîntem datori să cercetăm Scripturile, după porunca Domnului, ca să aflăm în ele viața veșnică ; și să luăm aminte la înțelesul psalmilor și al troparelor. De asemenea, să cunoaștem întru cunoștință multă, că nu cunoaștem. Căci zice marele Vasile, dacă n-a gustat cineva din cunoștință, nu știe de cîte este lipsit. Iar despre nașterile virtuților și ale patimilor, s-a scris spre cercare și cunoștință, ca să cunoască cineva acestea și să se nevoiască spre cei ce le nasc pe ele și de unii să se apropie, iar pe alții să-i depărteze și pe ceilalți să-i biruiască prin lucrarea potrivnică.

S-a mai spus că faptele trupești sîntem datori să le păzim pe toate totdeauna ca pe niște pomi prin lucrare, iar la virtuțile sufletești neîncetat să luăm aminte ; și să cugetăm cum să dobîndim fiecare virtute și cum să aflăm despre aceasta din dumnezeieștile Scripturi și de la Sfinții Părinți și cum să o păzim cu osîrdie întru osteneala sufletului, ca pe o comoară, prin lucrare, pînă ce venim la deprinderea virtuții aceleia ; și apoi să începem cu grijă pe cealaltă, cum zice marele Vasile, ca nu cumva începîndu-le pe toate odată, să slăbim poate³⁷⁷. Deci se cade să începem de la răbdarea celor ce vin asupra noastră și apoi să trecem la celelalte, cu încordare și cu toată rîvna, avînd drept scop să bineplăcem lui Dumnezeu, căci toți sîntem datori, ca creștini, să păzim poruncile, fiindcă nu avem trebuință de

376. *Comentat la Psalm. I.*

377. «Mai bună este sporirea înainte cîte puțin» (*Epistola către Filon*).

osteneală trupească în dobândirea virtuților, ci numai de hotărîrea liberă și de voința de a primi darul cu toată inima, cum spun marele Vasile, Grigorie Teologul și ceilalți. Totuși, prin faptele trupești se cîștigă mai ușor, și mai ales de către cei ce viețuiesc în liniște, într-o petrecere neîmprăștiată și cu lepădarea oricărei griji. Fiindcă nu poate cineva să-și vadă purtările lui și să le îndrepte, dacă nu e liniștit și dacă nu se poate îngriji de ele.

De aceea³⁷⁸ e dator mai întîi ca cineva să dobîndească nepățimirea, prin fuga de lucruri și de oameni nefolositori și numai după aceea, cînd o cere vremea, să povățuiască pe alții și să chivernisească lucruri fără osîndă și fără vătămare, în urma deprinderii întru neîmpățimire, odată ce a ajuns la desăvîrșita lipsă de patimi ; dar numai dacă a primit de la Dumnezeu o chemare, zice Damaschin, ca Moise, Samuil și ceilalți prooroci și sfinți Apostoli, spre mîntuirea celor mulți. Chiar și atunci să nu primească ușor, ca Moise, Avacum, Grigorie, Cuvîntătorul de Dumnezeu și alții, și cum a zis Sfîntul Prohor despre Sfîntul Ioan, că nu voia să părăsească liniștea lui scumpă, măcar că avea datoria ca Apostol să propovăduiască, nu să viețuiască în liniște. Dar nu îmbrățișa liniștea ca un pățimaș, acest preanepățimitor, să nu fie, ci ca unul ce nu voia să se despartă de vederea lui Dumnezeu și să se lipsească vreodată de preadulcea liniște. Alții iarăși, fiind nepățimitori, din smerita cugetare, au fugit în pustiurile cele mai dinăuntru, temîndu-se de tulburare. De pildă, marele Sisoe, chemat fiind de ucenicul său la odihnă, nu a ascultat, ci a zis : «Unde nu sînt oameni, acolo vom merge»³⁷⁹, măcar că ajunsese la atîta nepățimire încît se făcuse rob al dragostei dumnezeiești și ajunsese ne-simțitor din pricina aceasta, neștiind de mîncase sau nu.

378. De aici continuă ms. 1935, după cap. 30, început.

379. *Pateric*, Avva Sisoe, 3 («Unde nu este femeie, acolo să mergem»).

Dar simplu grăind, toți își tăiau voile lor întru toată liniștea, încît, fiind încă ucenici, erau rînduiți unii de învățătorul lor să învețe pe alții, să primească gânduri și să stăpînească peste alții, fie prin arhierie, fie prin stăreție³⁸⁰, primind printr-o simțire a minții pecetea de la Duhul Sfînt, prin pogorîrea Lui, asemenea sfinților Apostoli și cei dinainte de ei, Aaron, Melchisedec și ceilalți.

Dar cel ce încearcă să pășească cu îndrăzneală la o astfel de treaptă, se osîndește, zice Damaschin. Căci dacă cei ce ocupă cu îndrăzneală, fără firman împărătesc, dregătoriile, au să sufere cea mai mare osîndă, cu cît mai mult se vor osîndi cei ce cutează să le ocupe pe ale lui Dumnezeu, fără porunca Lui . Și mai ales dacă își închipuie din neștiință și părere de sine, că această îndeletnicire înfricoșătoare este fără osîndă, sau socot să o folosească pentru cinstea și odihna lor și nu mai degrabă să se apropie de ea ca de adîncul smereniei și de moartea pentru cei supuși și pentru vrăjmași, cînd vremea o cere. Căci așa au făcut sfinții Apostoli, învățîndu-i pe alții ; și aceasta, fiind nepătimitori și înțelepți în chip covârșitor. Iar dacă nici măcar aceasta nu o cunoaștem, că sîntem neputincioși și nedestoinici, la ce să mai și grăim ? Căci părerea de sine și neștiința fac orbi pe cei ce nu vor să vadă nicidecum neputința și neștiința lor.

Căci zice Patericul : «Chilia monahului este cuptorul din Babilon în care cei trei tineri au aflat pe Fiul lui Dumnezeu»³⁸¹. Sau iarăși : «Șezi în chilia ta și ea te va învăța pe tine toate»³⁸². Iar Domnul zice : «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor»³⁸³. Dar zice și Scărarul³⁸⁴ : «Să nu

380. Pînă aici, ms. 1933 (236 r—237 v). Continuă de aici pînă la nota 3. Apoi alte pasaje neidentificate, pînă se termină cartea (f. 237 r-239v).

381. *Pateric*, cap. XXI, 7.

382. *Pateric*, Avva Moise, 6 ; Avva Pafnutie, 5.

383. Matei XVIII, 20.

384. Cuv. I : *Pentru lepădarea de lume*.

te abați, zice Solomon, la dreapta sau la stînga, ci mergi pe calea împărătească, adică liniștindu-te cu unul sau doi ; și să nu fii nici singur în pustiu, nici însoțit de mulți. Căci mijlocia între aceste două, zice, este potrivită pentru cei mulți». Și iarăși : «Postul smerește trupul, privegherea luminează mintea, liniștirea aduce plînsul, plînsul botează pe om și spală sufletul și-l face fără păcat».

De aceea s-au scris la sfîrșit numele aproape al tuturor virtuților și al patimilor³⁸⁵, ca să cunoaștem cîte virtuți sîntem datori să agonisim și cîte rele să plîngem. Fiindcă fără plîns nu se face curățirea, iar plîns în împărățiere neîncetată nu este ; și fără curățirea sufletului, nu se naște încredințarea neclintită, iar fără încredințare neclintită, despărțirea sufletului de trup este primejdioasă. Căci ceea ce nu e vădit, zice Scărarul, poate nu e nici crezut.

Iar cele opt vederi pomenite mai înainte nu sînt lucrările noastre, ci plata lucrului virtuților noastre. Și nu putem să le dobîndim pe acestea numai din citire, chiar dacă ne silim dintr-o rîvnă mîndră, cum zice Scărarul despre cele mai desăvîrșite, adică despre cele patru din urmă, pentru că sînt cerești și mintea necurată nu cuprinde unele ca acestea. Și toată sîrguința noastră trebuie să o avem îndreptată spre virtuțile trupești și sufletești și așa se naște în noi prima poruncă sau frica de Dumnezeu. Iar, stăruind în aceasta timp mai lung, se naște plînsul. Și de cîte ori vom ajunge la deprinderea unei vederi, harul lui Dumnezeu și Maica cea de obște a tuturor, cum zice Sfîntul Isaac, ne va dărui cele următoare acesteia, pînă ce vom dobîndi cele șapte cunoștințe în noi înșine. Iar cei ce lucrează cu grijă virtuțile, după scopul cel drept de a bine-plăcea

385. Capitolele următoare.

lui Dumnezeu, se vor învrednici și de a opta care este lucrarea veacului viitor.

Iar noi sîntem datori ca, de cîte ori ne vine de la sine înțelegerea cea după Dumnezeu, fie cea dintîi, fie oricare, așa deodată, fără să știm noi, să părăsim numai-decît toată grija lumească și adeseori însuși canonul, și să păzim cunoștința duhovnicească și străpungerea inimii, care ne-a venit, ca pe lumina ochiului, pînă se va retrage cu bun rost. Și de atunci să ne gîndim pururea la cele scrise despre frică și plîns, și înainte de canon și după el. Și ori de cîte ori avem o pauză, ziua și noaptea, fie să avem un lucru al mîinilor, cei ce sîntem încă slabi și ușor povîrniți spre somn și trîndăvie, fie să stăm fără lucru, cei ce putem să ne predăm în întregime plînsului și să ne robim cuvintelor spuse de sfinți și lacrimilor ce se ivesc. Căci de aceea s-au scris, ca și cei necerțați în acestea, între care și eu, prin aceste cuvinte să clintim trîndăvia minții prin meditarea și luarea-aminte la ele. Pentru că cei ce au rîvna și experiența din deprinderea în lucrarea virtuților știu și zic cu mult mai mult decît cele spuse, mai ales în vremea străpungerii inimii, ce vine de la sine, deoarece multă tărie dobîndesc în ceasul acesta, mai multă decît cea care le răsare din strădanie proprie.

Dar să nu socotească cineva că este el însuși lucrătorul unor daruri ca acestea, ci mai degrabă, ca unul ce le-a luat mai presus de vrednicia lui, trebuie să mulțumească mult și să se teamă, ca nu cumva să aibă din pricina aceasta osîndă mai mare, pentru că neostenindu-se cîtuși de puțin, se învrednicește de lucrarea îngerilor. Căci cunoștința ni s-a dat spre agerirea minții și ca tărie spre a păzi poruncile și a lucra virtuțile ; și ca să cunoaștem cum și pentru ce facem acestea și ce trebuie să facem și de la ce să ne oprim, ca să nu ne osîndim ; și ca, întraripați de cunoștință, să lucrăm cu bucurie și să luăm o cunoștință și mai mare și tărie și

bucurie în a lucra ; iar făcându-se aceasta, să ne învrednicim a mulțumi Celui ce ne-a dăruit acestea, cunoscînd de unde am luat bunătăți așa de mari. Și mulțumind noi, ni se dăruiesc și mai mari bunătăți, iar primind darurile, să-L iubim pe El și mai mult, și prin dragoste să ajungem la înțelepciunea lui Dumnezeu³⁸⁶.

Dar începutul acesteia este frica de Dumnezeu ; și lucrarea fricii este pocăința, zice Sfîntul Isaac prin care se face descoperirea celor ascunse³⁸⁷. Iar cugetările fricii trebuie să le îngrijim așa : după rînduiala paveceriței trebuie să zicem : Crezul, Tatăl nostru și Doamne miluiește, de multe ori. Și șezînd apoi către răsărit, ca cei ce plîng un mort, să ne clătinăm capul cu durere din suflet și cu suspin din inimă și să zicem cuvintele cunoștinței ce se întîmplă să o avem, începînd de la cea dintîi, pînă ajungem la rugăciune. Și apoi cădem pe față înaintea lui Dumnezeu cu frică negrăită și ne rugăm, rostind întîi mulțumirea, pe urmă mărturisirea și apoi celelalte cuvinte ale rugăciunii, precum s-a spus înainte. Căci zice marele Atanasie : «Sîntem datori să ne mărturisim pentru păcatele din neștiință și pentru cele ce am fi avut să le facem, dar de care ne-a izbăvit harul lui Dumnezeu, ca nu cumva în ceasul morții, să fim trași la răspundere pentru acestea» ; asemenea și unii pentru alții, după porunca Apostolului.

Iar scopul celor spuse în rugăciune, este acesta : mulțumirea pentru cererea din ceasul acesta mărturisește nevrednicia noastră pentru nemulțumirea și nepăsarea noastră din cealaltă vreme, și că ceasul acesta este un dar lui Dumnezeu. Iar mărturisirea recunoaște că cele dăruite nouă sînt nemăsurate și că nu sîntem în stare să le cuprindem pe toate, nici să le cunoaștem,

386. Ceea ce spune Heidegger despre minunata trecere din Seiende (ordinea individualităților) în Sein, seamănă cu acestea, deși efectele sînt mai unilaterale la Heidegger.

387. Cuv. LXXII: Despre *pricini folositoare*.

ci numai să le auzim ; dar și aceasta numai pe unele și nu pe toate. De asemenea mărturisește că pururea ni se împărtășesc faceri de bine la arătare și în ascuns, și că negrăită este răbdarea lui Dumnezeu față de mulțimea păcatelor mele, apoi că nevrednic sînt chiar și numai să privesc în sus, cum a făcut vameșul. Apoi să nu îndrăznim în altceva decît în negrăita Ta iubire de oameni, cînd cad ca Daniil înaintea îngerului dumnezeiesc, ca Apostolul și ca ceilalți Părinți, din tot sufletul. Dar și aceasta o fac cu cutezanță, odată ce nu sînt vrednic să fac nici acest lucru. Și vestesc felurile păcatelor mele pe scurt, ca să le țin minte și să plîng pentru ele, mărturisind neputința mea, ca să vină peste mine puterea lui Hristos, după Apostol³⁸⁸, și să-mi ierte mulțimea răutăților mele. Fiindcă nu îndrăznesc să mă rog pentru toate, ci pentru mulțimea păcatelor mele.

Și ca să se înfrîneze în mine toată răutatea și toată obișnuința rea, neputînd să mă împotrivesc însumi acestora, rog pe Atotputernicul să oprească pornirile patimilor mele și să nu mă lase să păcătuiesc față de El, sau față de vreun om, și ca prin aceasta să primesc mîntuirea după har și ca din aducerea aminte de ele să dobîndesc durere în suflet și puterea să mă rog și pentru alții, plinind poruncile Apostolului³⁸⁹ și dragostea față de toți. Căci înșirînd felul păcatelor, ca unul ce sînt tiranizat de ele, alerg la Stăpînul și la străpungerea inimii și mă rog pentru cei ce i-am întristat și pentru cei ce m-au întristat sau mă vor întrista nemaivoind să păstrez nici urmă de pomenirea răului. Pentru că temîndu-mă de neputința mea în vremea ispitei, că nu voi putea să port cu răbdare și să mă rog pentru ei, după porunca Domnului, trebuie să fac ce zice Sfîntul Isaac : «Caută doctor înainte de boală și roagă-te înainte, de ispită». De asemenea mă rog pentru cei ce au

388. II Cor. XII, 9. . . , 389. I Tim. II, I.

plecat de la noi, ca să dobîndească mîntuire și ca să-mi aduc aminte de moarte. Căci este un semn al iubirii a mă ruga pentru toți și a cere rugăciunea tuturor ; de asemenea, a mă lăsa condus de Dumnezeu, a mă face cum vrea și a mă amesteca între ceilalți, ca să fiu miluit prin rugăciunile lor, socotindu-i pe ei mai presus de mine. Dar nu îndrăznesc să cer acum iertare de tot păcatul, ca nu cumva socotind că mă micșorez pe mine, să-i socotesc pe ceilalți nevrednici de iertare. Ci neștiind și neputînd să fac ceva, alerg și cer să facă iubirea Lui de oameni precum voiește, temîndu-mă, ca un păcătos, de dreptatea Lui și zicînd : numai să nu pierd starea de-a dreapta Ta, chiar dacă mă voi afla cel din urmă dintre cei mîntuiți, ca unul ce nu sînt vrednic nici de aceștia.

Mă mai rog pentru toată lumea, cum am învățat de la Biserică, și să mă învrednicesc de dumnezeiasca împărtășire după datorie, și ca rugîndu-mă înainte de aceasta, să-L aflu gata de ajutor cînd voi vrea să mă împărtășesc ; de asemenea, ca să-mi aduc aminte de patimile preacurate ale Mîntuitorului și să cîștig dragostea de a mi le reaminti. Apoi ca să-mi fie cuminecătura spre împărtășirea Sfîntului Duh ; fiindcă Însuși Mîngîietorul mîngîie pe cei ce plîng pentru Dumnezeu, în veacul de acum și în cel viitor, și pe cei ce-L roagă pe El din tot sufletul cu lacrimi și grăiesc : Împărate ceresc și celelalte ; de asemenea : Ca să ne fie împărtășirea de Preacuratele Taine, arvună a vieții veșnice în Hristos, prin rugăciunile Maicii Sale și ale tuturor sfinților.

Pe urmă cad la toți sfinții, rugîndu-i pe ei să facă rugăciune pentru mine, ca unii ce pot să aducă rugăciunea Stăpînului. Apoi zic rugăciunea obișnuită a marelui Vasile, ca una ce cuprinde cea mai minunată teo-

logie și cere numai voia lui Dumnezeu și binecuvântarea lui Dumnezeu.

După acestea ne întoarcem îndată spre gândurile proprii, cu multă stăruință și luare-aminte, zicînd : «Veniți să ne închinăm», de trei ori, și celelalte, cum s-a scris mai înainte, ca prin rugăciunea din inimă și prin meditarea dumnezeieștilor Scripturi să se curățească mintea și să înceapă să vadă tainele ascunse în dumnezeieștile Scripturi.

Dar sufletul să fie în afară de toată răutatea, mai cu seamă în afară de ținerea minte a răului, cum zice Domnul, în vremea rugăciunii³⁹⁰. De aceea și marele Vasile, osîndind împotrivirea în cuvînt, zice către egumen, să-i dea celui ce se împotrivește în cuvînt multe metanii, pînă la o mie. Iar schimbînd numărul, a zis : sau o mie, sau una. Aceasta înseamnă : cel ce grăiește împotrivă e dator să facă o mie de metanii înaintea lui Dumnezeu, sau una către stareț, zicînd : «Iartă-mă, Părinte». Și dezlegare de legătură primește numai prin cea una, care este propriu-zis pocăința și tăierea patimii împotrivirii în cuvînt. Nu este împotrivirea în cuvînt, zice Sfîntul Isaac, proprie viețuirii creștinilor. El a preluat cuvîntul de la Apostolul care zice : «Iar dacă cineva încearcă să se împotrivească în cuvînt, noi nu avem o astfel de obișnuință». Și ca să nu pară cuiva că leapadă numai de la sine pe cel ce se împotrivește în cuvînt, adaugă : «nici Bisericile lui Dumnezeu»³⁹¹. Din aceasta poate cunoaște cineva că este în afară de toate Bisericile lui Dumnezeu, și de Dumnezeu, cînd se împotrivește în cuvînt și are trebuință de acea unică și minunată pocăință (metanie), care nefăcîndu-se, nici cele o mie³⁹² nu-i folosesc celui ce are o purtare nepocăită. Căci metania (pocăința) este tăierea voii rele, zice Gură de Aur, iar

390. Matei V, 23—24.

391. I Cor. XI, 16.

392. în acest pasaj cuvîntul e luat și ca pocăință și ca metanie

așa-zisele metanii sînt mai degrabă plecări de genunchi, și arată înfățișarea de supunere a celui ce cade fără îngîmfare înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, dacă s-a împotrivit cuiva. Prin ele își află loc de apărare, dacă nu se împotrivește nicidecum în cuvînt, nici nu încearcă să se îndreptătească pe sine, ca fariseul acela, ci mai degrabă imită pe vameș, socotindu-se pe sine mai rău decît toți și nevrednic să caute în sus. Fiindcă dacă ar socoti că face pocăință, dar încearcă să se împotrivească în cuvînt celui ce-l judecă pe el, întemeiat sau neîntemeiat, nu este vrednic de iertarea cea după har, ca unul ce caută judecătorie și dreptăți și așteaptă să ia folos de la forul dreptății. Dar această faptă este străină poruncilor Domnului. Și pe drept cuvînt. Căci unde se aduc dezvinovățiri, se caută dreptatea și nu iubirea de oameni. Acolo a încetat harul, care îndreptează pe cel care a făcut rău, fără faptele dreptății, numai prin recunoașterea și răbdarea cu mulțumire a mustrărilor celor ce-l mustră, și prin suferirea celor ce-l învinovătesc fără punere de rău la inimă. Numai atunci i se face rugăciunea curată și pocăința lucrătoare. Căci cu cît se roagă cineva mai mult pentru cei ce-l bîrfesc și învinovătesc pe el, cu atît îi înștiințează Dumnezeu mai mult pe cei ce-l dușmănesc pe el, și-i dăruiește lui odihnă prin rugăciunea curată și stăruitoare. Iar cele ce le cerem, le spunem cu de-amănuntul, nu ca să învățăm pe cunosătorul de inimi Dumnezeu, ci ca să ne străpungem la inimă printr-unele ca acestea ; și înmulțim cuvintele cu sîrguință, ca unii ce dorim să rămînem cît mai mult cu El, mulțumindu-i pentru așa de mari binefaceri, atît cît e cu putință, cum zice Gură de Aur, despre fericitul David : «Faptul că Proorocul zice același cuvînt de mai multe ori, sau unul asemănător lui, nu este vorbărie. Ci face aceasta purtat de dor, și ca să se întipărească cuvîntul dumnezeieștii Scripturi în mintea celui ce se roagă sau citește». Căci Dumnezeu toate le știe mai

înainte de a se face și nu are trebuință să asculte înșirarea lor, ci noi avem lipsă de aceasta, ca să cunoaștem ce cerem și pentru ce ne rugăm, și ca să avem recunoștință și să ne lipim de El prin cereri; apoi ca să nu fim învăluiți de viforul gândurilor și să fim biruiți de vrăjmași, ca fiind în afară de pomenirea lui Dumnezeu. Ci ajutați de rugăciune și de meditarea dumnezeieștilor Scripturi, să ajungem la dobândirea virtuților, despre care Sfinții Părinți au scris cu harul Duhului Sfânt. De la aceștia învățînd și eu, voi spune numele acestor virtuți, după putință, deși nu ale tuturor, din lipsă de cunoștință.

Arătarea virtuților

Deci numele acestora sînt : prudența, cumpătarea, bărbăția, dreptatea; credința, nădejdea, dragostea ; temerea, bine-credincioșia, cunoștința, sfatul, tăria, înțelegerea, înțelepciunea; frîngerea, plînsul, blîndețea, cercetarea dumnezeieștilor Scripturi ; milostenia, curăția inimii, pacea, răbdarea, înfrînarea, stăruința, alegerea bună, hotărîrea, simțirea, grijirea ; sprijinirea pe Dumnezeu, căldura, vegherea, arderea Duhului, meditația, sîrguința, trezvia, ținerea în minte, adunarea minții ; evlavia, sfiala, rușinea, părerea de rău, oprirea de la rele, pocăința, întoarcerea către Dumnezeu ; unirea cu Hristos, lepădarea de diavol, păzirea poruncilor, străjuirea sufletului, curăția conștiinței, aducerea-aminte de moarte, durerea sufletului, lucrarea celor bune, osteneala, aspra petrecere, postul, privegherea, foamea, setea, trebuința de puține, mulțumirea de buna rînduială, cuviincioșia, modestia, neșurătatea, disprețuirea banilor, ne iubirea de argint, lepădarea de cele lumești, supunerea, ascultarea, sărăcia, nealergarea după cîștig, fuga de lume, tăierea voilor, lepădarea de sine, sfătuirea, mărînimia sufletului, îndeletnicirea cea după Dumnezeu, liniștea, pedepsirea de sine, așternutul tare, nespilcuirea,

pregătirea de luptă, lupta, luarea-aminte, mîncarea uscată, golătatea, uscarea trupului, însingurarea, seninătatea, inima bună, curajul, îndrăzneala, rîvna dumnezeiască, ardoarea, sporirea, nebunia pentru Hristos, paza minții, așezarea purtărilor, cuvioșia, fecioria, sfințirea, curăția trupului, nevinovăția sufletului, citirea pentru Hristos, grija dumnezeiască, destoinicia, adevărul, neiscodirea, neosîndirea, iertarea greșelilor, chivernisirea, iscusința, pătrunderea, îngăduința, folosirea dreaptă a lucrurilor, știința, dibăcia, priceperea, psalmodia, rugăciunea, mulțumirea, mărturisirea, plecarea genunchilor, cererea, căutarea, laudarea, îngrijorarea, tînguirea, necazul, durerea, supărarea, suspinul, lacrimile dureroase, străpungerea, tăcerea, căutarea lui Dumnezeu, negrija de toate, răbdarea răului, lipsa de slavă deșartă, simplitatea sufletului, compătimirea, neiubirea de arătare, buna purtare, faptele după fire, cele mai presus de fire, iubirea de frați, unirea în cuget, comuniunea în Dumnezeu, dulceața, simțirea duhovnicească, nerăutatea, inima dreaptă, nevinovăția, simplitatea, vorbirea cea bună, lucrarea cea bună, prețuirea aproapelui, iubirea cea după Dumnezeu, deprinderea virtuoaasă, statornicia, recunoștința, smernia, neîmpătimirea, măreția, suferirea, îndelunga-răbdare, bunătatea, dreapta socoteală, inima primitoare, apropierea sufletului, netulburarea, vederea, călăuzirea, soliditatea, străvederea, nepățimirea, bucuria duhovnicească, neclintirea, lacrimile înțelegerii, lacrima sufletească, dorirea dumnezeiască, mila, duișoșia, iubirea de oameni, curăția sufletului, curăția minții, vederea înaintea, rugăciunea curată, gîndul nerobit, fermitatea, tăria sufletului și a trupului, luminarea, recîștigarea sufletului, urîrea vieții, învățătura cum trebuie, dorirea cea bună a morții, pruncia în Hristos, temeinicia, îndemnarea cu măsură și cu silă, schimbarea cea de laudă, extazul către Dumnezeu, desăvîrșirea în Hristos, iluminarea nemincinoasă, dragostea dumnezeiască, răpirea

minții, sălășluirea lui Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu, filozofia cea dinăuntru, teologia, mărturisirea într-un cuget, disprețuirea morții, sfințenia, izbîndirea, sănăta-tea, desăvîrșirea sufletului, virtutea, lauda de la Dum-nezeu, harul, Împărăția, înfierea și prin toate acestea îndumnezeirea omului, prin harul Celui ce ne-a dat nouă biruință asupra patimilor³⁹³.

Arătarea patimilor

Iar numele patimilor, precum socot, sînt acestea : chipul înfricoșat, uneltirea, viclenia, reaua cugetare, ne-bunia, neînfrînarea, vrăjirea, nepriceperea, neștiința, ne-lucrarea, răceala, ticăloșia, lingușirea, prostia, nerozia, ieșirea din minți, aiureala, sălbăticia, obrăznicia, lașitatea, toropeala, negrija de cele bune, greșeala, zgîrcenia, risipa, necunoștința, neobișnuința, cunoștința mincinoasă, uita-rea, nedeosebirea, nesimțirea, nedreptatea, hotărârea rea, suflet fără conștiință, lîncezeala, flecăria, nesocotința, păcatul, nelegiuirea, fărădelegea, patima, robia, încuviin-țarea cea rea, însoțirea fără judecată, momeala drăcească, zăbovirea, odihna trupească fără trebuință, răutatea, boa-la sufletului, lipsa de curaj, neputința minții, nepăsarea trîndăvia, neprețuirea lui Dumnezeu, abaterea, călcarea, necredința, neîncrederea, reaua credință, puțina credință, erezia, slujirea la mulți zei, slujirea la idoli, necunoaște-rea lui Dumnezeu, necuvioșia, vrăjitoria, ghicirea, fer-mecătoria, tăgăduirea, nebunia idolească, nereținerea, iubirea de vorbă, lenea, iubirea de sine, neatenția, ne-sporirea, amăgirea, rătăcirea, cutezanța, necurăția, mîn-carea de spurcăciuni, desfătarea, lăcomia pîntecelui, curvia, iubirea de argint, mînia, întristarea, lenea, slava deșartă, mîndria, părerea de sine, înălțarea, îngîmfarea, înfumurarea nebună, urîciunea, săturarea, moliciunea, amețea, plăcerea, nemîncarea de legume, mîncarea pe

393. In textul grec se spune la sfîrșit că sînt 228 de virtuți. Noi am contopit cîteva, neavînd pentru ele cuvinte deosebite.

ascuns, mîncarea peste măsură, mîncarea de unul singur, nepăsarea, ușurătatea, umblarea după voia proprie, lipsa de voință, plăcerea de sine, plăcerea de la oameni, necercarea binelui, nepedepsirea de sine, nedestoinicia, ușurătatea voii, tâmpenia, grosolănia, grăirea împotrivă, iubirea de vrajbă, reaua vorbire, strigarea, tulburarea, hărțuiala, iuțimea, pofta nesocotită, fierea, oțărîrea, sminteala, dușmănia, alergarea după multe, bîrfeala, amărăciunea, defăimarea, ocărîrea, osînda, învinovățirea, ura, calomnia, injuria, necinstirea, furia, asprimea, jurămîntul, nemilostivirea, ura de frați, părtinirea, uciderea de părinți, descompunerea, neîncordarea, primirea de daruri, furtul, răpirea, pisma, cearta, necuviincioșia, batjocura, luarea în rîs, lucrarea împotrivă, asuprirea, disprețuirea aproapelui, bătaia, sugrumarea, înăbușirea, lipsa de iubire, neunirea, neîmpăcarea, neînțelegerea, ponegrirea, cruzimea, obrăznicia, nerușinarea, robia, întunericul gîndurilor, neprivirea, orbirea, năzuirea după cele vremelnice, împătımirea, deșertăciunea, neascultarea, toropeala sufletului, somnul mult, nălucirea, băutura multă, beția, netrebnicia, moleșeala, încîntarea nesocotită, iubirea de plăcere, desfrîul, vorbirea de rușine, umblarea după femei, dorința neînfrînată, arderea, malachia, preacurvia, sodomia, împreunarea cu dobitoacele, întinăciunea, pata sufletului, amestecarea sîngelui, necurăția, întinarea, prietenia particulară, rîsul, jocurile, dansurile, întîlnirile, cîntările necuviincioase, petrecerile, îndrăznirea, nesupunerea, neorînduiala, tovărășia cea rea, uneltirea, războiul, uciderea, tîlhăria, jefuirea celor sfinte, cîștigul rușinos, camăta, înșelarea, jefuirea mormintelor, întovărășirea inimii, faima rea, cîrtirea, hulirea, nemulțumirea, reaua plănuire, lipsa de curaj, micimea de suflet, zăpăceala, minciuna, mîncărimea de limbă, grăirea în deșert, bucuria nesocotită, împrăștierea, prietenia nesocotită, reaua purtare, vorbirea de prostii, vorba multă, stricăciunea,

nepriimirea altora, multul câștig, indignarea, ținerea mințe a răului, reaua întrebuintare, reaua dispoziție, iubirea de dobitoace, ușurătatea, înfumurarea, iubirea de stăpînire, fățarnicia, ironia, prefăcătoria, folosirea de glume proaste, curiozitatea, înfrîngerea, dragostea drăcească, ciocnirile, netemerea de Dumnezeu, surzenia, necunoștința, cugetul semeț, lauda de sine, fâlirea, umilirea aproapelui, neîndurarea, neîndurerarea, deznădejdea, moleșirea, ura de Dumnezeu, descurajarea, uciderea de sine și, prin toate, căderea de la Dumnezeu și pierzania desăvîrșită³⁹⁴.

Deci aceste patimi le-am aflat numite în dumnezeieștile Scripturi și le-am adunat la un loc, ca și cărțile de la începutul cuvîntului. Dar nu le-am putut pune după rînd, nici n-am încercat aceasta, fiind mai presus de mine, pentru cuvîntul pe care l-a spus Scărarul : «Vei căuta la cei răi înțelegere, și nu vei afla³⁹⁵, fiindcă toate ale dracilor sînt fără rînduială». Un singur scop au, în care sînt egali cei neegali și necuvioși, să piardă sufletele celor ce primesc sfatul lor cel atotrău, măcar că altor oameni li se fac pricinuitori de cununi, cînd sînt biruiți de credința și răbdarea celor ce nădăjduiesc în Domnul și aceia lucrează și se roagă împotriva lor, prin împlinirea celor bune și prin împotrivirea cu gîndurile.

Despre deosebirea între gînduri și momeli (atacuri)

Gîndurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sînt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, așa-numita momeală sau venire în mințe a binelui sau a răului, care nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se ivește așa-zisa însoțire, adică convorbirea cu gîndul, fie spre încuviințare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, cînd e

394. În textul grecesc se spune la sfîrșit că sînt 298 de patimi. Noi am mai contopit unele din ele, din lipsă de termeni deosebiți.

395. Prov. XIV, 6. Cit. la Scărarul în Cuv. XV: *Pentru curățenie*, 45.

plăcută lui Dumnezeu, dar mică ; precum și musturarea, cînd e rea. Pe urmă, așa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită și pricinuieste sau cunună sau osîndă, cînd ajunge la faptă. Este apoi încuviințarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naște robia, care duce cu sila și fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gîndului pătimaș în suflet, se naște ceea ce se zice patima, care duce sufletul la deprindere prin obișnuința cu ea, făcîndu-l să se pornească la faptă de la sine. Patima e supusă, fără îndoială, la toți, fie pocăinței care îi este potrivnică, fie osîndei viitoare, cum zice Scărarul³⁹⁶. Acesteia din urmă pentru că nu ne pocăim, nu pentru că ne războiește, căci dacă ar fi așa, noi cei mulți n-am putea primi iertarea, neavînd nepătimirea desăvîrșită. Fiindcă a zis tot Scărarul, că nu e cu puțință să ajungă toți nepătimitori, dar nu e cu neputință ca toți să se mîntuiască, toți să se împace cu Dumnezeu.

Deci cel cu mintea sănătoasă leapădă momeala vicleană și născătoare de rău, ca să taie dintr-odată toate relele ce urmează din ea ; iar momeala bună o are totdeauna gata spre lucrare, ca sufletul și trupul să ajungă la deprinderea virtuții și să se izbăvească de patimi, cu harul lui Hristos. Pentru că nu avem peste tot ceva ce n-am primit de la El, nici n-avem ceva ce să-I aducem Lui decît hotărîrea noastră cea bună, pe care neluînd-o, nu aflăm nici cunoștință, nici putere pentru a lucra binele. Și aceasta o vrea iubirea de oameni a lui Dumnezeu, ca să nu ne osîndim ca niște leneși. Căci lenea este începutul a tot răul³⁹⁷.

Dar și pentru a lucra binele, zice Patericul, e trebuință de dreaptă socoteală. Căci fecioara care a postit șase săptămîni, cugetînd pururea și la legea veche și la

396. Cuv. XV: Pentru *curăție*, 43.

397. Aceste idei se regăsesc la Sf. Marcu Ascetul, «Răspuns aceloră care se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez» (*Filocalia* I, în special p. 299

cea nouă, nu a socotit la fel lucrurile grele și cele ușoare. De aceea, cu toate că trebuia să-și rodească din atâtea socoteli, nepățimirea, dar nu s-a întâmplat³⁹⁸, fiindcă binele nu este bine, dacă nu are ca scop voia dumnezeiască. Căci găsim în dumnezeiasca Scriptură, că adeseori Dumnezeu se supără împotriva cuiva care face un lucru ce pare tuturor bun. Și iarăși primește pe altul, care pare că face rău. Martor ne este Proorocul acela care cerea unora să lovească. Iar cel ce n-a ascultat, făcînd — chipurile — bine, a fost mîncat de fiare. De asemenea Petru, socotind că face ceva bun nepri-mind să fie spălat, a fost certat³⁹⁹. De aici urmează că sîntem datori să aflăm și să facem cu toată puterea voia dumnezeiască, chiar dacă ni s-ar părea că nu e bine. De aceea lucrarea binelui nu se face fără oste-neală, ca să nu ne pierdem pe lîngă libertate și lauda pentru silință.

Simplu grăind, toate cîte le rînduiește Dumnezeu sînt minunate și mai presus de minte și de înțelegere. De aceea trebuie să ne minunăm nu numai de cele ce se săvîrșesc în Biserica dreptcredincioșilor, ci și de simboa-lele lor : cum prin dumnezeiescul Botez ne facem fii după har, nelucrînd nimic înainte de el și nici după el, afară de păzirea poruncilor ; și cum aceste lucruri înfri-coșătoare, adică sfîntul Botez și sfînta Împărtașanie, nu se fac fără preoție, cum zice dumnezeiescul Gură de Aur. Căci în aceasta se arată puterea dată lui Petru, fruntașul Apostolilor. Pentru ca dacă nu s-ar deschide porțile Împărăției Cerurilor prin sfintele slujbe, ni-meni n-ar putea să intre, cum zice Domnul : «De nu se va naște cineva din apă și din Duh»⁴⁰⁰; sau iarăși : «De nu veți mîncă trupul Fiului omului și nu veți bea sîn-

398. *Pateric* cap. XXV, 7.

399. Ioan XIII, 8.

400. Ioan III, 5.

gele Lui, nu veți avea viață întru voi»⁴⁰¹. Apoi trebuie să ne minunăm cum a fost templul vechi în partea din afară, în care aduceau preoții jertfele, chipul lumii, iar înăuntru avea Sfintele sfintelor, unde aduceau tămâia cea din patru feluri : liban, smirnă, stactie și casie, prin care se arată cele patru virtuți generale. Căci cele ce se făceau în afară, erau un pogorământ al lui Dumnezeu, ca să nu se aplece iudeii, cei cu cuget de prunci, spre idoli, prin cântări și desfătări. Iar Biserica cea nouă este chipul celor viitoare. De aceea și cele săvârșite în ea sînt cerești și duhovnicești. Căci precum în Cer sînt nouă cete, așa și în Biserică, și anume : patriarhii, mitropoliții, episcopii, preoții, diaconii, ipodiaconii, citeții, cântăreții și monahii. De asemenea trebuie să ne minunăm, cum prin semnul cinstitei și de viață făcătoarei cruci, se izgonesc dracii și felurite boli, lucru cu neputință tuturor. Și cine poate număra laudele crucii ? Iar simboalele acestui sfînt semn ni l-au predat Sfinții Părinți, ca să stăm împotriva necredincioșilor și ereticilor. Căci cele două degete și o singură mînă, arată pe Domnul nostru Iisus Hristos cel răstignit, cunoscut în două firi și într-un singur ipostas. Iar dreapta, amintește de puterea Lui nemărginită și de șederea de-a dreapta Tatălui. Coborînd ea de sus, ne arată pogorîrea Lui din ceruri pînă la noi. Iar trecînd de la dreapta la stînga izgonește pe vrăjmași și arată că prin puterea Sa nebiruită a biruit Domnul pe diavol care stă la stînga, lipsit de tărie și întunecat. Trebuie să ne minunăm iarăși, cum prin puține culori, ni se arată istoria atîtor lucruri minunate făcute de Domnul și de toți sfinții, cum și cele întîmplăte cu atîția ani înainte, ni se înfățișează de parcă s-ar săvîrși acum. Aceasta se face prin

401. Ioan VI, 53.

purtarea de grijă a lui Dumnezeu, ca văzîndu-le înaintea ochilor, să le dorim și mai mult, cum zice Sfîntul Petru, fruntașul Apostolilor, în martiriul Sfîntului Pancratie, ucenicul lui.

Dar toate cele spuse de la începutul cuvîntului, fără credință dreaptă nu folosesc nimic și nici nu se pot face ; precum nici credința nu e fără fapte. Iar despre credință și despre fapte, voi spune pe scurt : ca fapte trebuie să avem fiecare pe cele scrise, după ceata sa. Iar credință pe cea drept-măritoare, pe care am priimit-o de la sfinții pomeniți mai înainte, ca împreună cu ei să dobîndim veșnicia, prin harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea, împreună cu Cel fără de început al Său Părinte și cu Preasfîntul și Bunul și de viață făcătorul Său Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Isprăvind, am spus : Hristoase, slavă Ție !

CARTEA A DOUA

Douăzeci și patru de cuvinte scurte (sinoptice) și pline de toată cunoștința duhovnicească

Cuvîntul 1

*Iată precuvîntarea și litera a
Cuprinde înțelepciunea duhovnicească.
Căci precum ceea ce e între toate literele
Începutul în orice grai,
Așa aceasta între toate virtuțile
E începutul, chiar dacă e și sfîrșitul lor.
Dar precum alfabetul este
Învățătura pruncilor și fără el
Nu se pot învăța științele.
Așa începutul cunoștinței
Deși e mic, dar fără el
Nu se poate afla nici o virtute.*

Începutul literelor în orice grai este a, chiar dacă unii nu știu aceasta. Și începutul tuturor virtuților este înțelepciunea duhovnicească, chiar dacă e și sfîrșitul. Fiindcă dacă nu se apropie aceasta de minte, nu poate omul lucra vreun bine, pentru că nu a auzit niciodată despre aceasta. Iar dacă s-a învrednicit întrucîtva să audă, aceasta însăși este înțelepciunea. Dar precum alfabetul este învățătură pentru prunci, și fără el nu se poate ajunge la învățăturile de jos, așa și începutul cunoștinței, măcar că e foarte mic, fără el nu se poate afla virtutea în general. De aceea mă înfricoșez să scriu ceva despre înțelepciune, fiind cu totul neînțelept.

Căci, precum mi se pare, patru sînt mijloacele deosebite care pregătesc mintea spre a putea grăi : sau harul și fericirea ce vine de sus în chip suprafiresc ; sau

curăția, câștigată prin nevoița cea după Dumnezeu și care poate să readucă sufletul la frumusețea străveche ; sau experiența învățăturilor de jos, câștigată prin educația omenească și prin deprinderea înțelepciunii de afară ; sau blestemata și drăceasca amăgire, pusă în lucrare de mândrie și de viclenia dracilor și strîmbarea firii. Eu, însă, nefiind părtaș de nici una din cele spuse mai înainte, nu știu cum pot să scriu, afară de cazul că credința voastră, care mă siliți la aceasta după voia lui Dumnezeu, atrage harul spre condeiul meu. Căci mintea și mîna mea sînt nevrednice și necurate. Iar aceasta o știu lămurit, din experiență, deoarece mi s-a întîmplat adeseori și mi se întîmplă totdeauna. Căci, credeți-mă Părinților, de cîte ori am vrut să scriu ceva, n-am putut să-mi aduc aceea în minte, înainte de a lua condeiul. Dar a fost de ajuns adeseori un mic înțeles din Scriptură sau din auz, sau din vederea vreunuia din lucrurile sensibile ale lumii, de la care mintea să-și ia prilejul și îndată ce am luat condeiul și am început să scriu, am aflat lucrul despre care aveam să scriu, și despre care mă silea cineva să scriu. Și așa scriu de atunci neîmpiedicat și fără grijă, pînă ce poate mîna care nu are oprire. Tot ce aruncă Dumnezeu în inima mea întunecoasă, aceea scriu fără să mă gîndesc. Fac aceasta, ca să nu par că am de la mine ceea ce am luat prin rugăciunile altcuiva, după cuvîntul lui Scărarul, care a pornit de la ceea ce zice Apostolul. Căci zice acesta : «Ce ai ce n-ai luat ? Iar dacă ai luat, ce te lauzi, ca și cînd n-ai luat ?»⁴⁰², ci ca și cînd faci tu însuți ? Căci înțelesurile ce vin de la sine în mintea celor ce se liniștesc pentru Dumnezeu, sînt de primit fără cugetarea care le cerne, cum zice Sfîntul Isaac. Fiindcă ceea ce cerne cineva este gîndul propriu, căci zice Sfîn-

402. I Cor. IV, 7. Citat la Scărarul, cuv. XV: *Pentru curăție*, 46.

tul Antonie : «Tot lucrul sau cuvîntul, trebuie să aibă mărturia din dumnezeieștile Scripturi»⁴⁰³.

Pentru aceea, precum odinioară a grăit asina lui Valaam⁴⁰⁴, așa încep și eu să scriu acuma : nu învățînd, să nu fie, ci spre mustrarea ticălosului meu suflet, ca rușinîndu-se măcar de cuvinte, cum zice Scărarul, să înceapă să lucreze el, cel ce n-a agonisit lucru, ci numai cuvînt. Dar cine știe dacă voi trăi și voi putea să scriu, sau dacă veți putea voi să împliniți lucrurile ? Totuși să le începem pe amîndouă și să ajungă fiecare unde va putea. Căci moartea noastră este nearătată și nu știm cînd va veni sfîrșitul. Iar lui Dumnezeu, Care cunoaște de mai înainte toate, cele ale noastre Îi sînt cunoscute. Lui se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul 2

Precuvîntarea s-a scris, deși n-aveam nădejde.

Dar iată a doua literă,

Adică b, și cuvîntul al doilea

Se va spune pe scurt împreună cu ea.

Căci credința naște cealaltă

Și marea credință, cum zic Părinții.

Ea e temeliea virtuților, cum a zis

Apostolul Domnului, care a pus-o.

Cea dintîi se naște fără faptele legii

Iar cealaltă se desăvîrșește din fapte.

Aceasta se află în isihie,

Dar se dobîndește prin multe războaie.

Credința, de care a spus Apostolul că este temeliea faptelor celor după Dumnezeu, am primit-o la dumnezeiescul Botez prin harul lui Hristos și nu din fapte. Ea naște frica credinței, prin care vine păzirea poruncilor și răbdarea ispitelor, cum zice Sfîntul Maxim. Iar după ce lucrăm noi, vine în noi credința cea mare a vederii, despre care a zis Domnul ; «De veți avea cre-

403. *Pateric*, Avva Antonie, 5.

404. Numeri XXII, 28.

dință cît un grăunte de muștar...»⁴⁰⁵ și celelalte. De aceea, vrînd cuviosul părintele nostru Isaac să arate credința, a zis că alta este credința cea de obște a drept-credincioșilor, adică dogmele drepte despre Dumnezeu și despre fapăturile Sale inteligibile și sensibile, precum cu harul lui Dumnezeu, le-a primit sfînta și soborniceasca Biserică, și alta cea a vederii, adică a cunoștinței, care nu se împotrivește celei ce o naște pe ea, ci o face și mai sigură⁴⁰⁶. Pentru că cea dintîi am învățat-o din auz, moștenind-o de la Părinții binecredincioși și de la învățătorii credinței dreptmăritoare, iar cea de a doua, vine prin aceea că credem drept și ne temem de Domnul în Care am crezut. Căci din frică ne-am hotărît să păzim poruncile și pentru aceasta am voit să lucrăm virtuțile trupești, adică liniștea, postul, privegherea cu măsură, psalmodia, rugăciunea, citirea și întrebarea celor ce au experiență despre tot gîndul, cuvîntul și lucrul, ca prin asemenea fapte să ni se curățească trupul de patimile atotrușinoase, adică de lăcomia pîntecelui, de curvie și de avuție de prisos, îndestulîndu-ne cu cele de față, cum zice Apostolul. De aci ia omul tărie ca să rămînă lîngă Dumnezeu, prin lipsa de grijă și învăț din Scripturi și de la oamenii cercați despre dumnezeieștile dogme și porunci. Și prin aceasta începe să disprețuiască pe cele opt căpetenii ale răutății, și cunoscînd amenințările, se teme de Dumnezeu, nu simplu, ci ca de Dumnezeu, după Sfîntul Nil. Iar din această temere începe a păzi poruncile întru cunoștință.

Și cu cît rabdă mai mult pentru fiecare poruncă moartea voii slobode, cu atît vine la o mai mare cunoștință și vede cele ce se fac în sine însuși de către harul lui Hristos. Iar dintr-aceasta crede că într-adevăr mare este credința dreptmăritorilor. Și începe a dori să placă lui Dumnezeu și nu se mai îndoiește ca mai înainte despre ajutorul lui Dumnezeu, și toată grija sa o aruncă

405. Matei XVII, 20.

406. Ed. Theotoche, Cuv. 19, p. 65.

asupra Aceluia, după Prooroc⁴⁰⁷. Căci zice marele Vasile : «Cel ce vrea să aibă întru sine această credință mare, nu trebuie să-și mai facă nicidecum vreo grijă despre viața sau despre moartea sa, ci de ar vedea chiar fiară sălbatică, sau ridicări de draci, sau de oameni răi, nu se mai înspăimîntă deloc, ca unul ce cunoaște că sînt fapte ale unuia și aceluiași Făcător și împreună roabe cu el și nu au putere asupra sa, de nu va îngădui Dumnezeu». Numai de El se mai teme, ca de Cel ce are stăpînire, precum a zis Însuși Domnul : «Vă voi arăta vouă de cine să vă temeți»⁴⁰⁸ și a adăugat : «Temeți-vă de Cel ce are putere să arunce și sufletul și trupul în ghenă» ; și ca să-și întărească cuvîntul, spune : «zic vouă : de Acesta să vă temeți»⁴⁰⁹. Și pe drept cuvînt. Căci dacă ar fi altul care să aibă stăpînire afară de Dumnezeu, ar trebui să ne temem de acela. Dar odată ce Acesta singur este Făcătorul și Stăpînul celor de sus și celor de jos, cine este cel ce ne poate face ceva fără El ? Iar dacă ar zice cineva că sînt fapte care au libertate, voi zice și eu, că de fapt o au puterile inteligibile și oamenii, asemenea și dracii. Dar cetele ființelor cerești fără de trup și oamenii buni nu suferă să vatăme pe careva dintre cei împreună robi, chiar dacă ar fi foarte rău acesta, ci mai vîrtos au milă de el și se roagă la Dumnezeu pentru el, cum zice marele Atanasie. Iar oamenii răi și învățătorii acestora întru răutate, dracii, voiesc, însă nu pot nicidecum să vatăme pe cineva, dacă nu cumva dă el însuși pricină să fie părăsit de Dumnezeu, prin faptele rele. Și aceasta se face spre cercarea și mîntuirea aceluia de către preabunul Dumnezeu, ca, dacă vrea și el, prin răbdare cu mulțumită, să se îndrepte din răutatea sa, iar dacă nu, să fie spre folosul altuia, atotbunul Dumnezeu vrînd ca toți să se mîntu-

407. Psalm. LIV, 25, I Petru V, 7.

408. Luca XII, 5.

409. Luca XII, 5; Matei X, 28.

iască. Iar ispitirile oamenilor drepecți și sfinți se întîmplă după bunăvoința lui Dumnezeu, spre desăvîrșirea sufletelor lor, și spre rușinarea vrăjmașilor lor, demonii.

Luînd deci acestea la cunoștință, lucrătorul dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos crede nu numai simplu că Hristos este Dumnezeu și că are putere (căci aceasta au văzut-o și dracii din lucruri și s-au cutremurat)⁴¹⁰, ci că toate-i sînt cu puțință și toată voia Lui este bună, și fără de El nu se poate face vreun bine. Pentru aceea nu vrea unul ca acesta să facă ceva în afară de voia lui Dumnezeu, chiar dacă e spre viață, măcar că așa ceva nu se poate afla, ci mai degrabă voia lui Dumnezeu este viață veșnică și bună foarte, deși li se pare unora că lucrarea acestei vieți este împreunată cu durere.

De aceea, eu, ticălosul, sînt mai rău ca un necredincios că nu vreau să lucrez ca să aflu credința cea mare și prin ea să vin la temerea de Dumnezeu și la începutul înțelepciunii Duhului, ci acum calc legea închizînd ochii sufletului cu voia, acum vin la desăvîrșită neștiință, întunecîndu-mă de o uitare desăvîrșit. Pentru aceasta nu cunosc ce folosește sufletul meu și venind la cunoștința cea rea, cîștig deprinderea păcatului. Ca urmare, chiar dacă aș vrea să mă întorc de unde am căzut, nu pot, pentru că voia se face peretele din mijloc ce mă desparte de Dumnezeu, cum zic Părinții⁴¹¹, și nu vreau să ostenesc să dărîm peretele din mijloc. Căci dacă aș fi avut credința, care vine din faptele pocăinței, aș fi putut să zic : «În Dumnezeul meu voi trece zidul», și nu m-aș fi înfricoșat din îndoială zicînd în mine însumi : «Oare cine mă va întîmpina, cînd mă voi repezi să sar înălțimea zidului ? Oare nu cumva e vreo prăpastie acolo ?⁴¹². Nu cumva nu voi

410. Iacob II, 19. 411. Efes. II, 14.

412. Precum voia proprie este peretele din mijloc, așa credința surpă acest perete, pentru că credința este voia care vrea să se surpe pe ea însăși ca voie autonomă. Realitățile spirituale dumnezeiești se fac vădite în fața noastră și pătrund în noi și noi înaintăm și creștem în ele, dacă

putea să-l trec, ci, rostogolindu-mă, mă voi întoarce iarăși jos, după ce m-am ostenit ?» Și alte multe de acestea, pe care cel ce are credință că Dumnezeu este aproape și nu departe, nu le socotește niciodată. Acela aleargă drept spre Dumnezeu, Cel ce are toată puterea și stăpînirea, toată bunătatea și iubirea de oameni, ca să-l ajungă, nu ca unul ce bate aerul, ci ca unul ce vîslește, căutînd cele de sus. Lăsînd toată voia sa jos, își face călătoria spre voia dumnezeiască, pînă ce va auzi și el graiuri noi, sau chiar va grăi și el tainele, cunoscîndu-le. De la puterea lucrătoare el urcă treptele spre puterea văzătoare, mai bine-zis primește această putere, cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava, cinstea și împărăția, în veci. Amin !

Cuvîntul 3

A treia între litere este gama (g)

Dar iată și al treilea despre frică.

Căci două sînt temerile de Domnul:

Cea începătoare, care oprește de la păcat

Și cea desăvîrșită, care lucrează cu sîrguință.

Lăcomia pîntecelui este cea dintîi dintre cele opt căpetenii ale răutății. Iar dumnezeiasca frică și prima poruncă le surpă pe toate. Că cel ce nu o are pe aceasta, nu poate avea nici alt bine. Căci cum ar putea cel ce nu se teme să păzească porunca, afară de cazul că

credem în ele, adică dacă vrem să le socotim reale. Ele nu sînt iluzii, dar depinde de voința noastră de a le socoti reale, ca ele să devină reale pentru noi. Spiritul este putere și dacă nu punem noi la contribuție efortul spiritual al credinței, nu putem descoperi și experia spiritul ca putere. Dar faptul că depinde de voie, de efortul voinței noastre, manifestat în credință, descoperirea realităților spirituale face posibilă pentru noi ispita de a le socoti iluzii, autosugestii, precum și faptul ca ele să se evaporeze îndată ce slăbim efortul credinței noastre. Ele sînt pentru noi pînă ce credem în ele, adică pînă ce vrem să fie și nu mai sînt pentru noi, cînd nu mai credem cu tărie, cînd nu mai vrem să fie. Existînd totdeauna ca virtualitate pentru noi, în mod actual există numai cînd credem și în măsura în care credem. În acest sens credința e vedere, e experiență. Iar voia noastră opusă credinței, e un perete care ne desparte de ele.

a ajuns la dragoste ? Dar și acesta a început de la frică, chiar dacă, poate, nu-și dă seama cum a trecut de la el frica începătoare. Iar dacă zice cineva, că pe altă cale a călătorit spre dragoste, a fost robit fie de bucuria duhovnicească, fie de nesimțire, ca cei ce trec rîul dormind, după cuvîntul Sfîntului Efrem. Acesta, uimit prin har de multele binefaceri ale lui Dumnezeu, de care s-a învrednicit, iubește pe binefăcător.

Iar cînd cineva, petrecînd nesimțitor în desfătare și în slavă, ca bogatul acela, și închipuindu-și că cei ce se topesc de frică și viețuiesc în încercări, pătimesc aceasta din pricina păcatelor, se înalță nebunește asupra lor, socotindu-se pe sine vrednic de această tihnă, de care se bucură fără să fie vrednic, prin aceasta s-a făcut pe sine nevrednic de viața viitoare și datorită iubirii nesocotite din viața vremelnică, se întunecă așa de mult, încît i se pare că a ajuns la dragoste și că pentru aceasta primește binefaceri mai mari decît aceia. El nu-și dă seama de îngăduința lui Dumnezeu față de el. De aceea, unul ca acesta se va afla fără de apărare la judecată și va auzi cu dreptate cuvîntul : «Ai luat cele bune în viața ta»⁴¹³. Acest lucru e vădit din faptul că sînt mulți dintre cei cu puțină credință încărcăți în chip nevrednic cu faceri de bine și nimeni dintre cei ce judecă sănătos nu-i fericește și nu zice că sînt vrednici să fie iubiți de Dumnezeu sau că iubesc pe Dumnezeu, și de aceea le merge bine în viață. Acestea așa sînt.

Iar frica Domnului este îndoită, ca și credința. Cele dintîi sînt începătoare, iar celelalte desăvîrșite și se nasc din cele începătoare. Căci cel ce se teme de munci se teme ca un rob și se, abate de la rele. «De frica Domnului se abate fieștecă de la rău»⁴¹⁴. Și : «Frica Domnului vă voi învăța pe voi»⁴¹⁵. Deci acestea și acelea ca acestea s-au spus despre frica începătoare, după Sfîn-

413. Luca XVI, 25.

414. Prov. XV, 29.

415. Psalm. XXXIII, 11.

tul Dorotei, ca de frica amenințărilor, să venim noi, cei păcătoși, la pocăință, căutînd cum să aflăm dezlegare de păcatele noastre. Și iarăși : «Petrecînd frica în noi, ne învață calea vieții», sau : «Abate-te de la rău și fă binele»⁴¹⁶. Și cu cît se nevoiește cineva spre bine, cu atît crește în el frica, pînă ce și cele mai mici greșeli ale lui, pe care nu le-a luat în seamă niciodată, aflîndu-se în întunericul neștiinței, i le arată lui.

Iar desăvîrșindu-se frica, se desăvîrșește și omul, prin plîns, și nu mai vrea să păcătuiască, ci temîndu-se de întoarcerea patimilor, petrece nerănit în frica cea curată. «Frica Domnului curată, rămîne în veacul veacului»⁴¹⁷. Pentru că frica cea dintîi nu este curată, ci este mai degrabă din păcate. Iar cel curățit se teme fără de păcat, nu fiindcă greșește, ci fiindcă este om schimbăcios și îndemînatic la rău. Și cu cît se înalță în agonisirea virtuților, cu atît se teme mai mult ca unul ce cugetă smerit. Și pe drept cuvînt. Căci tot cel ce are bogăție, se teme mult de pagubă, de munci, de necinste și de cădere din înălțime, iar săracul petrece fără frică, în cele mai multe privințe, temîndu-se numai să nu fie bătut.

Acestea s-au spus despre cei foarte desăvîrșiți și curați cu sufletul și cu trupul. Iar dacă cineva mai săvîrșește încă, fie măcar și cele mai mici și neînsemnate greșeli, să nu se amăgească, zice Scărarul. Frica acestora nu este nici frică curată, nici smerenie, ci recunoștință de rob și frică de amenințări. Pentru aceea unul ca acesta are trebuință de îndreptarea gîndului, ca să învețe în ce frică este, și ca prin plînsul cel mai cu amar și întru răbdarea necazurilor, să-și curățească gre-

416. Psalm. XXXIII, 14. Aceste citate se regăsesc în cuvîntul IV: *Despre frica lui Dumnezeu*, al Avvei Dorotei, care deosebește frica începătorilor de frica sfinților.

417. Psalm. XVIII, 10.

șelile și așa să poată veni la frica desăvârșită prin harul lui Hristos.

Iar semnul fricii dintîi stă în a urî păcatul și a ne mînia pe păcat, ca niște răniți de fiară. Iar al celei desăvârșite, în a iubi virtutea și a ne teme de abatere, fiindcă nimeni nu este neschimbăcios. De aceea la tot lucrul în viața aceasta sîntem datori să ne temem totdeauna de cădere, văzînd pe marele Prooroc și împărat plîngînd pentru două păcate, și pe Solomon abătîndu-se spre atîta răutate, și auzînd pe Apostolul care spune : «Celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă»⁴¹⁸. Iar dacă zice careva că «dragostea scoate afară frica», după Cuvîntătorul de Dumnezeu⁴¹⁹, bine zice, dar pe cea dintîi și începătoare. Căci despre frica desăvârșită, zice David : «Fericit bărbatul care se teme de Domnul, și în poruncile Lui voiește foarte»⁴²⁰, adică iubește foarte virtutea. Acesta se află în treapta fiului, fiindcă nu face aceasta de frica muncilor, ci din dragostea care scoate afară frica, și de aceea voiește foarte. El nu împlinește de silă, ca un rob, poruncile, de frica muncilor, de care fie să ne izbăvim, prin harul și prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea în veci. Amin.

Cuvîntul 4

*Iată cuvîntul de față, al patrulea,
Despre buna cinstire și litera d,
Căci lui i-a venit rîndul.
El se ocupă cu înfrînarea.
Pentru că aceasta e începutul celor opt dușmani,
A celor opt patimi. Dar și despre neprihănire.
Căci acestea două sînt fapte ale bunei cinstiri.*

Vădit este că buna-cinstire de Dumnezeu, binecredincioșia, e de multe chipuri și de multe feluri, ca

418. I Cor. X, 12.

419. I Ioan IV, 18.

420. Psalm. CXI, 1.

și filozofia cea din afară⁴²¹. Precum numai cînd se întrunesc cele zece științe dau ceea ce se zice filozofia, și nu o știință singură sau două primesc numele acesta, ci toate cele zece la un loc, așa și buna-cinstire nu este un nume al unei singure virtuți, ci numele tuturor poruncilor. Căci el e de la a cinști sau a sluji bine⁴²². Iar dacă ar zice cineva că acest cuvînt arată credința, să ne spună nouă : oare cineva crede în Domnul după ce se teme de El ? Așadar, temerea e din credință și din temere buna-cinstire, potrivit cu Proorocul, care după ce a înfățișat sus înțelepciunea, coborîndu-se mai jos zice : «Duhul cunoștinței și al buneii-cinstiri, duhul temerii de Dumnezeu»⁴²³. Iar Domnul începînd de la temere a călăuzit la plîns pe cel ce are temere⁴²⁴. Dar nu este vremea să grăim după rînd despre toată buna-cinstire, sau lucrare duhovnicească. Ci lăsînd faptele trupești dinainte de credința cea mare și de frica curată, ca unele ce sînt cunoscute de toți, vom vorbi pe scurt despre pomii raiului inteligibil, adică despre virtuțile sufletești, cu ajutorul harului.

Din acestea una este înfrînarea generală, adică oprirea de la toate patimile. Dar fiindcă mai este una particulară, între faptele trupești, care ne învață cum să facem întrebuintare de mîncări și băuturi, iar aceasta înfrînează tot gîndul și toată mișcarea mădularelor, ce nu se face după voia lui Dumnezeu, aceasta se numește înfrînarea patimilor. Cel ce o are pe aceasta nu încuviințează peste tot nici un gînd, sau cuvînt, sau mișcare a piciorului și mîinii, sau a altui mădular al trupului, afară de trebuința neapărată a trupului, sau a viețuirii trupești și a mîntuirii sufletești. Din această pri-

421. Evlavia, pietatea, buna-cinstire, binecredincioșia (ευσέβεια), e credința manifestată în fapte, e întregul fel de viață al credinciosului, prin care cinstește pe Dumnezeu.

422. ἐ τοῦ εὐσεβεῖν, ἥγουν χαλῶς δουλεῦειν. 423. Isaia XI, 2—3.

424. Matei V, 3—4: Fericirea întii și a doua.

cină se înmulțesc încercările dracilor, văzînd pe îngerul în trup, prins de rîvna și lucrarea celor bune. Iar această virtute trebuie să fie lucrată și păzită, pentru că este lucru desăvîrșit și are lipsă de paza neîncetată, ca nu cumva uitînd cel ce o are, de vreo patimă din cele ce pîndesc la ușă, aceasta să intre.

Iar cele două înfrînări și neprihăniri (castități) nu sînt la fel. Ci una oprește curvia și patimile cele atoturite ; iar cealaltă chiar și gîndul cel mai subțire și mai nepăcătos îl adună spre sine și prin sine îl înalță spre Dumnezeu. De aceea nici nu poate descrie cineva prin cuvînt, sau cunoaște prin auz, lucrarea și cunoștința acestor lucruri care uimesc mintea, ci numai prin experiență vine la ele. Cum ar putea arăta prin cuvinte simple lucruri așa de mari, ca înălțarea țărînei și prefacerea celui material în nematerial ? Numele le cunoaște și învățătura din afară ce sînt, pornind de la rădăcina cuvintelor. Dar experiența și dobîndirea virtuților au nevoie de Dumnezeu și se adună cu multă osteneală și după vreme îndelungată ; mai ales a virtuților sufletului, deoarece acestea sînt mai tainice și virtuți în înțelesul adevărat. Căci virtuțile trupești, fiind mai degrabă unelte ale virtuților, sînt mai ușoare, măcar că au trebuință de osteneală trupești. Dar cele ale sufletului, deși au nevoie numai de supravegherea gîndului, sînt foarte greu de cîștigat. De aceea legea poruncește între cele dintîi : «Ia aminte la tine însuși». Despre acest îndemn a scris marele Vasile un cuvînt vrednic de toată lauda⁴²⁵.

Iar noi ce vom zice, neluînd aminte la noi nicidecum, ci fiind, unii, asemenea fariseilor ? Posturi, privegheri și cele asemenea, e drept, au unii dintre noi ; și adeseori și o cunoștință din parte. Dar nu avem dreaptă socoteală, pentru că nu vrem să luăm aminte la noi înșine și să cunoaștem ce se cere de la noi. Fiindcă nici

425. Citat și în cartea întîi, cap.: *Virtuțile trupești sînt unelte ale celor sufletești.*

nu avem răbdare să luăm aminte la gânduri, ca să cîștigăm experiența⁴²⁶ din multele războaie și gânduri, spre a ne face măcar corăbieri încercați și pentru alții, dacă nu căpitani de corabie. Ci pentru că «vedem», orbi fiind, zicem că «vedem», ca fariseii. Pentru aceea zice : «mai mare osîndă vor lua»⁴²⁷. Pentru că de am fi orbi, nu am avea osîndă, ci ne-ar ajunge să ne recunoaștem și să ne mărturisim slăbiciunea și neștiința. Dar vai, avem osîndă mai mare, asemenea elinilor, fiindcă, precum zice Solomon ,au născocit atîtea, iar ce se cere au pierdut. Deci vom tăcea, ca unii ce nu avem lucrare ? Dar prin aceasta și mai mare rău se face ; și mai mult veți fi muștrați, zice. Căci cele ce se fac în ascuns este de fapt rușine a le și grăi⁴²⁸. De aceea, despre acestea voi tăcea. Dar despre virtuțile vrednice de laudă, voi începe să grăiesc. Pentru că plăcere are inima mea întunecată, ca să-și aducă aminte de dulceața lor. Din această pricină uit de măsura mea și nu mă gîndesc la osînda ce mă așteaptă prin aceea că grăiesc și nu fac.

Înfrînarea deci și neprihănirea au aceeași putere și sînt de două feluri, cum s-a zis. Dar acum vom grăi despre cele mai desăvîrșite. Așadar cel ce are prin harul lui Dumnezeu cunoștința cea mare a vederii și frica dumnezeiască cea curată și vrea să aibă și înfrînarea și neprihănirea, e dator să se stăpînească pe sine înlăuntru și în afară și să fie ca unul ce e mort cu trupul și cu sufletul față de lumea aceasta și de oameni, zicînd la

426. Am tradus uneori cuvîntul grecesc *πειρα* prin *experiență* sau pe *εμπειρος* prin: om cu *experiență*, dar uneori am folosit și cuvintele vechi: *cercare* și *om încercat*; cum am făcut și cu un rînd mai jos. Cuvintele noi le-am folosit pentru că au căpătat o circulație generală, dar le-am alternat cu cele vechi, pentru a arăta că experiența de care e vorba în scrierile duhovnicești nu e o cunoaștere a unor lucruri neutre din trăirea lor simplă, ci o cunoaștere din suferirea încercărilor. Cuvîntul *πειρα* e din aceeași familie cu *πειραόμος*, încercare. Cercarea (experiența) o cîștigă cel ce a trecut prin încercări. Numai cel ce a răbdat încercările (care sînt totodată ispite cum le traduc cei vechi) și le-a biruit, poate învăța pe alții cum să biruie încercările ce le vin.

427. Matei XXIII, 13.

428. Efes. V, 12.

tot prilejul către gîndul său : Cine sînt eu ? Și ce este ființa mea, dacă nu un lucru de scîrbă ? La început e pămînt pe urmă putreziciune, iar mijlocul e plin de toată urîciunea. Iar mai departe : Ce este viața mea ? Și cîtă este ? Un ceas și apoi moartea. Ce-mi pasă mie de aceasta sau de aceea ? Iată degrabă voi muri pentru că viața și moartea o stăpînește Hristos. La ce mă îngrijesc eu și mă gîlcesc în deșert ? N-am trebuință decît de puțină pîine. Iar ceea ce-mi prisosește, de ce îmi trebuie ? Dacă o am pe aceasta, a încetat orice grijă. Iar dacă n-o am, să mă îngrijesc numai de ea, pentru nedesăvîrșirea cunoștinței mele, măcar că este Dumnezeu care poartă grijă.

Deci toată grija omului să fie pentru păzirea simțurilor și a gîndurilor, ca să nu stea, sau să nu facă ceva ce nu i se pare că este după Dumnezeu. Încolo, să se gătească pentru răbdarea celor ce-i vin asupra lui de la draci și de la oameni, fie că sînt plăcute, fie neplăcute, ca să nu fie clintit nici de acelea, nici de acestea, sau să vină la o bucurie nesocotită și la o părere de sine, sau la întristare și descurajare. Să nu primească nici o cutezanță a gîndului pînă ce va veni Domnul, Căruia să-I fie slava în veci. Amin.

Cuvîntul 5

E al cincilea cuvînt și litera e.

El vorbește despre răbdare.

Căci aceasta e prima și mare

Intre virtuți și în toată știința.

Zis-a Domnul : «Cel ce va răbda pînă la sfîrșit acela se va mîntui»⁴²⁹. Iar răbdarea este îmbinarea tuturor virtuților. Căci nici una dintre virtuți nu stă fără ea. Deoarece «tot cel ce se întoarce înapoi nu este vrednic de Împărăția cerurilor»⁴³⁰. Chiar dacă i se pare cuiva că

429. Matei XXIV, 13.

430. Luca IX, 62.

se împărtășește de toate virtuțile, dacă nu va răbda pînă la sfîrșit și nu se va izbăvi de cursele diavolului, nu este vrednic să ajungă în Împărăția cerurilor. Fiindcă și cei ce au luat arvuna au nevoie de răbdare, ca să primească răsplata desăvîrșită în veacul viitor. În toată știința și cunoștința este nevoie de răbdare. Și pe drept cuvînt. Pentru că nici lucrurile cele sensibile nu se fac fără ea, iar dacă i s-a făcut cuiva vreunul dintre ele, are nevoie de răbdare ca să-i rămîină ceea ce i s-a făcut. Și simplu grăind, tot lucrul înainte de a se face, prin ce se face și odată făcut, prin ea rămîne și fără de ea nu stă, nici nu se desăvîrșește. Pentru că dacă este bun, ea îl prilejuiește și îl păzește ; iar dacă este rău, ea dă ușurare și tărie de suflet și nu lasă pe cel ispitit să fie strîmtorat de descurajare, care este arvuna gheenei. Ea are puterea să omoare deznădejdea, care omoară sufletul. Ea învață sufletul să se mîngîie și să nu slăbească de mulțimea războaielor și a necazurilor. Pe ea neavînd-o Iuda, a găsit moartea cea îndoită, ca un lipsit de experiența războiului. Pe ea avînd-o fruntașul Petru, deși a căzut, dar ca un cercat în război a biruit pe diavolul care-l doborîse. Pe ea aflînd-o monahul acela care a căzut în curvie, a biruit pe cel ce l-a biruit, nesupunîndu-se gîndului deznădejdiei care-l împingea să părăsească chilia și pustiul, ci cu răbdare zicînd către gînduri : n-am păcătuit și iarăși zic vouă n-am păcătuit⁴³¹. O dumnezeiască înțelepciune și răbdare a viteazului bărbat ! Această fericită virtute l-a desăvîrșit pe Iov și toate bunătățile lui cele dintîi. Căci numai puțin dacă ar fi slăbit în ea, dreptul ar fi pierdut toate cele dintîi. Dar cel ce cunoștea răbdarea lui, a îngăduit bătaia spre desăvîrșirea lui și spre folosul multora.

431. *Pateric* VI, 14. Iar Cuv. Nicodim Aghioritul așa sfătuiește pe cel căzut în vreun păcat: «Să nu te împruțezi cu sufletul, nici să te turburi pentru aceasta, ci întorcîndu-te îndată la Dumnezeu, zi așa : «Iată Doamne al meu, ceea ce am făcut ca cela ce sînt ; nici nu era cu putință a se aștepta altceva de la mine...» (*Războiul nevăzut*, p. L, cap. 27).

Deci cel ce-și cunoaște interesul se nevoiește întâi de toate să o aibă pe aceasta. Căci zice marele Vasile : «Să nu porți război deodată cu toate patimile, că poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi și nu te vei afla pregătit pentru Împărăția Cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi, pe rînd, începînd de la răbdarea celor ce vin asupra-ți»⁴³². Și pe drept cuvînt. Căci dacă nu o are cineva pe aceasta, niciodată nu va putea sta la războiul cel văzut, ci își va pricinui sieși și altora fuga și pierzarea, prin slăbire, după cuvîntul care l-a spus Dumnezeu lui Moise : «Fricosul să nu iasă la război»⁴³³ și celelalte. Dar în războiul văzut poate să rămînă cineva acasă și să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile și cununile, rămînînd poate numai cu sărăcia și cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creația. Și oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare și draci și celelalte greutăți și spaimă ; în liniște, draci și ispite ; în mijlocul oamenilor, draci și oameni care ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea fără răbdare nu poate avea odihnă.

Iar aceasta vine din frică și credință și începe de la înțelepciune. Cel cu dreapta judecată cîntărește lucrurile în minte și aflîndu-le strîmte, cum a zis Suzana, alege pe cele mai bune, ca aceea. Căci a zis această fericită către Dumnezeu : «Toate îmi sînt strîmte. De voi face voia bătrînilor nelegiuîți, s-a pierdut sufletul meu prin preacurvie ; iar de nu voi asculta de ei, mă vor învinovăți de preacurvie și ca judecători ai poporului, mă vor osîndi la moarte. Ci mai bine îmi este să alerg la Cel atotputernic, chiar dacă îmi stă înaintea moartea»⁴³⁴. O, înțelepciune a fericitei acesteia ! Judecînd așa, nu a înșelat-o nădejdea. Ci, după ce s-a adunat

432. *Epistola către Hilon.*

433. Deut. XX, 8.

434. *Istorie Susanei, XX, 23.*

poporul și au șezut judecătorii nelegiuți ca să o învînovătească pe ea și să o osîndească la moarte ca pe o adulteră, pe cea nevinovată, îndată Daniil, de doisprezece ani fiind, s-a arătat prooroc de la Dumnezeu și a izbăvit-o pe ea de la moarte, întorcînd moartea peste bătrîni nelegiuți, ce voiau să o judece pe ea.

Prin aceasta a arătat Dumnezeu că aproape este de cei ce vor să rabde pentru El încercarea și să nu părească virtutea cu nepăsare, de frica durerii, ci să prețuiască mai mult legea lui Dumnezeu, prin răbdarea celor ce vin asupra-le, veselindu-se cu nădejdea mîntuirii. Și cu drept cuvînt. Căci dacă stau înainte două primejdii, una vremelnică, iar alta veșnică, oare nu e bine să fie aleasă cea dintîi ? De aceea zice Sfîntul Isaac : «Mai bine este a răbda primejdiile pentru dragostea lui Dumnezeu și a alerga la El cu nădejdea vieții veșnice, decît a cădea cineva de la Dumnezeu în mîinile diavolului de frica încercărilor și a se duce împreună cu acela la munci». De aceea bine este dacă se bucură cineva, asemenea sfinților, în încercări, ca un iubitor de Dumnezeu. Iar de nu sîntem ca aceștia, să alegem ce e mai ușor, pentru sila care ne stă în față ? Fiindcă ne stă în față necesitatea sau să ne primejduim aici trupește și să împărățim cu Hristos duhovnicește în veacul de acum prin nepățimire și în cel viitor, sau să cădem de frica încercărilor cum s-a zis, și să mergem la munca veșnică.

Să ne izbăvească Dumnezeu de această muncă prin răbdarea celor neplăcute. Căci răbdarea este piatră neclintită în fața vînturilor și a valurilor vieții și cel ce o are pe ea nu slăbește și nu se întoarce înapoi în vremea revărsării lor. Iar aflînd ușurare și bucurie, nu e furat de părerea de sine, ci e la fel pururea, la vreme bună și în greutăți. De aceea rămîne nerănit în cursele vrăjmașului. În vreme de furtună rabdă cu bucurie așteptînd sfîrșitul, iar cînd se face vreme bună așteaptă

ispita, pînă la cea din urmă suflare, asemenea marelui Antonie⁴³⁵. Căci unul ca acesta cunoaște că nu este în viața aceasta ceva care să nu se schimbe, ci toate trec. De aceea nu-și face nici o grijă pentru vreuna din acestea, ci le lasă pe toate lui Dumnezeu, căci are El grijă de noi. Lui se cuvine toată slava, cinstea și stăpînirea, în veci. Amin.

Cuvîntul 6

S-a scris iarăși un cuvînt evanghelic
 Despre nădejdea celor viitoare.
Iar a șasea între litere este z (zita) ⁴³⁶
Și mintea caută să se facă fără grijă.

Nădejdea fără grijă este viață și bogăție ascunsă pentru simțire, dar mărturisită de înțelepciune și de firea lucrurilor. Căci plugarii se ostenesc semănînd și sădind ; corăbierii, la fel, rabdă multe primejdii ; copiii învață slovele și celelalte științe. Toți aceștia, privesc la nădejde și de aceea se ostenesc cu bucurie și dau, la arătare, pierzării lucrurile gata, iar în cuget rabdă pentru a cîștiga altele mai mari, adeseori păgubindu-se și de cele ce vor să le cîștige.

Dar va zice cineva că aceste legi privitoare la cîștig se cunosc din experiență. Însă despre cele inteligibile nimeni n-a înviat din morți ca să putem ști ceva. Această părere vine din neexperierea darurilor și a cunoștințelor duhovnicești. Și de aceea nu trebuie să ne mirăm de ea. Pentru că și cei lipsiți de experiență în cele de mai sus se înfricoșează de ele pînă ce nu fac experiența lor. Așa, pruncii necunoscînd folosul slovelor și al celorlalte învățături, fug de ele. Dar părinții, cunoscînd cîștigul, îi constrîng și îi silesc spre ele din iubirea de copii. Iar cînd vine vremea, cîștigă și copiii experiența și încep nu numai să le iubească pe acestea și pe cei

435. *Pateric*, Avva Antonie, 6.

436. Se face o legătură între litera z și ζητεί — caută.

ce i-au silit, ci chiar să sufere cu bucurie pentru învățăturile de care s-au împărțășit.

De aceea și noi sîntem datori să alergăm la început din credință, prin răbdare, și să nu slăbim în necazuri și la vremea sa vom veni la cunoștința folosului celor ce ni s-au întîmplat și apoi vom lucra cu bucurie și veselie, fără osteneală. «Prin credință umblăm, cum zice Apostolul, și nu după vedere»⁴³⁷. Dar precum este cu neputință să afle cineva din ea folosul lucrurilor făcute în lumea aceasta, așa este cu neputință să afle cineva cunoștința și odihna înainte de a se fi ostenit cu lucrul și cu cuvîntul în virtuți. Și precum aceia se tem pururea de pagubă și nădăjduiesc în cîștig, așa trebuie să se întîmple și aici pînă la ultima răsufflare. De asemenea, precum cei dintîi nu aleargă numai cînd cîștigă, ci și după pagubă și după primejdii, așa trebuie să facă și cei de al doilea, știind că leneșul nu mănîncă din ostenele sale, pentru care pricină rămîne și dator poate cu mulți talanți. Pentru aceasta «întru nădejde m-ai așezat», zice Proorocul⁴³⁸, «și întru nădejde s-au desăvîrșit», zice Apostolul. Iar acestea s-au spus pe scurt de la lucrurile firii și din dumnezeieștile Scripturi.

Iar dacă vrea cineva să învețe din experiență, să lucreze după puterea lui cele șapte fapte trupești cu toată osîrdia, fără împrăștiere și să îngrijească fapta morală sau sufletească. Și prin aceasta ajungînd la nădejde și stăruind în ea, va afla cunoștința celor spuse în amănunte și va avea de la începutul pocăinței, adică de cînd a început cele șapte fapte, de la cea dintîi dintre ele, sau de la liniștire, plata nădejzii și cîștigul, înainte de a se osteni în celelalte șase, adică în post, în priveghere și celelalte. Îndată ce s-a deprins cu liniștea, care e cea dintîi și începutul curăției sufletului, i s-a gătit cîștigul. Dar învățacelul lipsit de experiență n-a cunos-

437. II Cor. V, 7.

438. Psalm. IV, 8.

cut harul stăpînului, precum nici pruncul folosul părinților, măcar că încă mai înainte de a se naște el, părinții erau binevoitorii cu voie, rugîndu-se pentru el să se nască și să trăiască ; ba și după aceasta se ostenesc, ca el să-i moștenească și să aibă toate cîte i-au adunat ei. Dar pruncul neștiind aceasta, nu-și face nici o grijă despre unele ca acestea, ci socotește povară supunerea către părinți și de n-ar fi nevoia hranei și a firii, n-ar fi nicidecum recunoscător.

Dar cel ce vrea să moștenească împărăția cerurilor și nu rabdă cele ce vin asupra-i se arată și mai nerecunoscător, deoarece a fost zidit prin har și luînd toate cele ce le are și nădăjduindu-le pe cele următoare, împărătește veșnic împreună cu Hristos, cel ce l-a învrednicit pe el, care nu e nimic, de așa de mari daruri sensibile și inteligibile, încît și prea cinstitul Său sînge a binevoit să-l verse pentru el, necerîndu-i în schimb nimic decît să vrea să primească bunătățile Lui. Pentru că aceasta singură este cererea Lui, de care cel ce a putut să o înțeleagă, se minunează. «Căci ce cere de la tine Dumnezeu», zice. O, nebunie ! Cum, văzînd, nu vedem tainele Lui cele înfricoșătoare ? Căci chiar și aceea ce ne pare că cere, este un dar și mai mare.

Cum nu înțelegem că Cel ce se îngrijește de virtute este mai bun decît toți și stă mai sus decît cei ce plutesc la înălțime, chiar dacă e sărac și de neam smerit ? Oare nu știm pe prooroci în veacul de acum, sau pe Apostoli și Mucenici ? Și ne mai îndoim de cele viitoare ? Să privim viețile lor și ce au făcut și de unde zic ei că primesc harul și puterea. Ba putem vedea că și după moarte fac minuni. Să privim pe împărați și bogați, cum se închină sfintelor lor icoane. Să privim pe cei virtuoși, cum petrec acum în toată mulțumirea și virtutea și bucuria duhovnicească, în vreme ce cei bogați sînt supărați și ispitiți mai mult decît cei ce se nevoiesc și trăiesc în

sărăcie. Acestea văzîndu-le, să nădăjduim că virtutea este mai bună decît toate. Iar de nu, să privim cum necredincioșii, poate pe Dumnezeu nu-L cunosc, dar virtutea o laudă, chiar dacă cel virtuos li se arată lor de altă credință. Căci de virtute știe să se rușineze și dușmanul.

Iar de credem că virtutea este bună, neapărat că cel ce a făcut virtutea și a dat-o oamenilor, este Dumnezeu. Și dacă El e bun, neapărat că e și drept. Căci dreptatea e virtute, de aceea e și bună. Iar dacă Dumnezeu e bun și drept, fără îndoială că din bunătate a făcut și face toate cîte le face, chiar dacă celor răi nu li se pare așa. Fiindcă nimic nu întunecă așa ca răutatea. Dumnezeu se arată simplității și smereniei și nu ostelnelilor. Și se arată, nu cum socot unii din neexperiență, ci prin contemplarea lucrurilor, sau a făpturilor și a tainelor descoperite în dumnezeieștile Scripturi. Aceasta e plata liniștirii și a celorlalte fapte în veacul de acum ; iar în cel viitor : «Cele ce ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El»⁴³⁹ și părăsesc voile lor prin răbdare și nădejdea bunătăților viitoare. De acestea ne rugăm să ne împărtășim prin harul și prin iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine toată slava, cinstea și stăpînirea, în veci. Amin !

Cuvîntul 7

*A șaptea între litere este ita
Iar cuvîntul de față despre neîmpătîmire
Și se naște aceasta din nădejde
Și e fuga de toată lumea.*

Neîmpătîmirea vine din nădejde ; fiindcă cel ce nădăjduiește că va dobîndi în altă parte o bogăție veș-

nică, ușor disprețuiește pe cea din mână, chiar dacă cea vremelnică îi aduce toată odihna. Iar dacă viața este plină de dureri și de primejdii, cine va îndupleca pe omul cu judecată să o prețuiască pe aceasta mai mult decît dragostea lui Dumnezeu, Cel ce o dăruiește și pe aceasta și pe aceea, celor ce-L iubesc pe El ? Doar să fie cineva orb, neputînd să vadă nicidecum, din necredință, sau reavoință și urîță obișnuință. Căci dacă ar crede, s-ar lumina. Iar dacă ar lua puțină luminare din credința singură, s-ar nevoi să surpe obișnuința lui cea atotrea. Și dacă o ar pune pe aceasta în sufletul său s-ar uni și harul și ar lupta împreună.

De aceea, zice Domnul, cei ce se mîntuiesc sînt puțini⁴³⁹, din pricină că cele ce se văd par dulci, măcar că sînt amare. Căci și cîinele scobindu-și nasul cu limba sa, din pricina dulceații, nu simte durere, măcar că bea din sîngele său. Tot așa lacomul, mîncînd cele ce-l vatămă sufletește și trupește, nu simte vătămarea sa. Și toți cei ce slujesc patimilor suferă, la fel, de nesimțire. Chiar dacă se uită cîteodată în sus, obișnuința îi trage iarăși în jos.

Pentru aceea zice Domnul, că «împărăția cerurilor se ia cu sila»⁴⁴⁰, nu prin fire, ci pentru obișnuința cu patimile. Căci dacă ar fi prin fire luată cu sila, nu ar intra nimeni în ea. Dar pentru cei ce vor cu hotărîre, «jugul Domnului este blînd și sarcina ușoară»⁴⁴¹, în vreme ce pentru cei ce nu vor cu toată hotărîrea, «strîmtă e poarta și îngustă calea»⁴⁴² și cu silă (cu anevoi) de luat împărăția. Căci celor dintîi împărăția le este înăuntru și aproape, pentru că o vor pe ea și degrabă dobîndesc nepătimirea. Pentru că ceea ce ajută și împiedică pe om să se mîntuiască este voia sa și nimic altceva. Nu poți ceva ? Voește și vei avea ceea ce nu ai. Și așa obișnuința face pe om de la sine, pe încetul, fie

439. Matei XX, 16; XX, 14. 440. Matei XI, 30.

441. Matei VII, 14. 442. Matei XI, 12.

bun, fie rău. Căci dacă n-ar fi așa, nici un tâlhar nu s-ar fi mîntuit. Dar nu numai că s-au mîntuit, ci au și luminat mulți dintre tâlhari. Gîndește cît e de lung drumul de la tâlhar la sfînt. Dacă n-a fost în stare să-l străbată obișnuința, l-a biruit voința hotărîată. Iar pe cel ce este prin harul lui Hristos evlavios, sau chiar monah, ce-l împiedică să se facă asemenea aceloră ? Acela e departe, acesta aproape și cea mai mare parte a drumului a primit-o prin har, sau prin fire, sau a moștenit evlavia și buna cinstire de la părinți. Nu este, așadar, ciudat că sînt tâlhari și jefuitori de morminte care se fac sfîinți, în vreme ce sînt monahi care se osîndesc.

Dar, vai mie, ticălosul, cînd rușinea feții mele mă va fi descoperit pe mine. Împărații se fac săraci ca Ioasaf și cei asemenea lui, iar săracul nu-și poate stăpîni vechea obișnuință, ca să intre fără greutate în împărăția cerurilor, prin neîmpătımirea de lucrurile pe care n-a avut parte să le moștenească de la părinți. Căci cînd a zis «mă lepăd» de lucruri pe care nu le avea (căci lumea și cele din lume le stăpînește altul, iar el are stăpînire peste poftă) și cînd s-a lepădat de acestea, atunci s-a făcut iubitor de multă agoniseală. El zice : nu mă pot lipsi de agoniseală, nici nu pot răbda cele ce vin asupra-mi. Spune mie care sînt acelea ? Închisorile și lanțurile pe care le-ar fi avut înainte, chiar dacă ar fi fost stăpîn ? Căci cei ce au stăpînirile și bogățiile, suferă și acestea. Dar care ? Lipsirea de cele trebuincioase, golătatea și celelalte greutăți, pe care le-a avut și înainte ? Ca să nu grăiesc cu de-amănuntul, lungind cuvîntul și rușinînd pe cei plini de toată nerușinarea, ne ajunge să spunem atîta : împătımirea față de ceva din cele văzute, de a căror poftire ne-am lepădat, ni se face spre rușine și osîndă în veacul viitor, cum s-a întîmplat cu Ghiezi și Iuda. Cel dintîi a poftit lucruri pe care nu le avea ; de aceea a luat și lepra împreună cu căderea

de la Dumnezeu. Celălalt, lepădîndu-se de cele ce le avea, le-a poftit iarăși ; de aceea deodată cu spînzurarea a moștenit și pierzarea.

Dar ce face mai mult monahul, dacă nu păstrează fecioria și nu trăiește în sărăcie ? Căci celelalte porunci sînt datori să le păzească și ceilalți toți, fiind proprii firii. A iubi pe Dumnezeu și pe aproapele, a răbda cele ce vin asupra-i, a se folosi potrivit cu firea de lucruri și a se opri de la faptele rele, e dator oricine, chiar dacă nu vrea, și fără păzirea acestora nu află odihnă nici în veacul acesta. Pentru că și legile pedepsesc pe cei ce greșesc și stăpînitorii silesc spre păzirea virtuții. Căci zice Apostolul : «Nu în zadar poartă sabie»⁴⁴³ și iarăși : «Vrei să nu te temi de stăpînire ? Fă binele și vei avea laudă de la ea»⁴⁴⁴. Deci acestea toate fiind firești le fac și le vor toți, ba le și cer sub pedeapsă. Dar partea monahului sînt cele mai presus de fire, ca unul ce e ostaș al lui Hristos. De aceea e dator să guste din patimile Lui, ca să se împărtășească și de slava Lui. Dar și aceasta este o lege firească, mărturisită de lucrurile supuse simțurilor. Oare nu se slăvesc ostașii împăratului, fiindcă pătinesc împreună ? Nu primește fiecare aici atîta laudă, cît pătinește ? Și nu poartă ocară în măsura în care se arată nevrednic ? Nu în măsura în care poartă cineva un veșmînt mai asemănător cu al împăratului, se arată mai familiar Lui, precum cu cît e mai departe de așa ceva, se arată mai străin ? Așa trebuie să socotim și despre Împăratul nostru. Cu cît pătinește cineva mai mult împreună cu Hristos și urmează pilda Lui, gustînd din patimile și ocările Lui dinainte de a se răstigni pentru noi și de a se înmormînta, cu atît se face mai familiar Lui și mai împreună-părtaș al slavei Lui. Căci zice Apostolul : «Dacă pătîmim împreună, împreună vom fi slăviți»⁴⁴⁵.

443. Rom. XIII, 4.

444. Rom. XIII, 3.

445. Rom. VIII, 17.

Vai, cum uităm cît pătimesc și se ostenesc ostașii și tâlharii numai pentru pâine ! Și cît se înstrăinează căraușii și marinarii ! Cîtă osteneală rabdă toți oamenii fără nădejdea împărăției cerurilor ! Măcar că de multe ori nu ajung nici la scopul pentru care ostenesc. Iar noi nu vrem să răbdăm pentru împărăția cerurilor și pentru bunătățile veșnice un lucru așa de mic. Și doar n-am simți multă osteneală, dacă am vrea cu hotărîre aceasta; și împlinirea virtuților nu e un lucru împovăraător și de nepurtat, ci e mai degrabă o bucurie și o odihnă, prin nădejdea, negrija și cinstea fără de voie ce urmează virtuții. (Căci și dușmanul se sfiește și se minunează de ea). Iar sfirșitul ei este veselie și fericire. Dar nu numai atît, ci chiar în ea însăși nepătimirea are amestecată bucuria, precum viața lipită de cele materiale are întristarea în patimile necinstite. Fie deci să ne izbăvim de aceasta și să avem parte de viața nematerială și de veșnica neîmpătimitire, care naște mortificarea trupului, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine toată cinstea și închinăciunea în veci. Amin !

Cuvîntul 8

*Iată al optulea cuvînt și litera thita (th).
Neîmpătimitirea naște omorîrea patimilor
Căci dacă nu o ține cineva pe aceasta
Nu se izbăvește nici de patimi.*

Neîmpătimitul ia pururea aminte la Dumnezeu prin vedere. Căci neîmpătimitirea de cele supuse simțurilor trezește vederea celor cunoscute cu mintea (inteligibile). Și înțelegem prin vedere aici nu pe cea a celor ce sînt, ci pe a lucrurilor înfricoșătoare de dinainte de moarte și de după moarte, despre care nepătîmind a învățat prin har, ca din plîns să vină, la vremea sa, la omorîrea patimilor și la blîndețea gîndurilor⁴⁴⁶. Căci din credință se

446. Omorîrea patimilor e desființarea rădăcinilor înseși din care crește împătimitirea de lucrurile lumii.

naște temerea și din aceasta buna-cinstire, sau înfrînarea, răbdarea, plînsul, blîndețea, foamea și setea de dreptate, adică de toate virtuțile, milostenia potrivit cu fericirile Domnului, neîmpătımirea și din aceasta omorîrea patimilor, prin multe suspine și lacrimi amare de pocăință și de întristare, care fac sufletul să lepede bucuria lumii și însăși hrana, din nemulțumirea de sine. Aceasta fiindcă începe să-și vadă greșelile ca nisipul mării. Acesta este începutul luminării sufletului și dovada sănătății lui. Căci lacrimile venite poate înainte de aceasta și așa zisele cugetări dumnezeiești, și străpungerea și cele asemenea sînt ca o bătaie de joc și o înșelăciune a dracilor, mai ales dacă li se întîmplă acestea celor ce petrec în mijlocul oamenilor și-n împrăștiere cît de mică. Pentru că nu este cu putință celor ce mai au încă vreo legătură cu ceva din cele sensibile, să biruiască patimile. Iar dacă cineva aduce aminte pe cei vechi, că le-ar fi avut pe amîndouă, să știe că de fapt, le-au avut, dar nu s-au folosit în chip pătimăș de nici una din ele. Aceasta e vădit din aceea că își luau femei, dar le cunoșteau numai după mulți ani, cum se scrie în vechea carte a neamurilor. Ei avînd, erau la fel ca și cum nu aveau. Aceasta se vede și de la Iov și de la ceilalți drepti. Dar și David a fost și împărat și prooroc, iar Solomon, de asemenea, pînă la o vreme. Și cum a spus-o el însuși : «Dumnezeu a dat fiilor oamenilor împrăștierea cea rea, ca să se împrăștie în cele deșarte, spre a nu rămîne lipiți de cele rele»⁴⁴⁷. Dar însăși firea lucrurilor ne învață aceasta. Căci dacă purtați de nenumăratele împrăștieri, unul află prilej să facă cele necuvenite, cu cît mai mult n-ar fi aceasta dacă viața noastră ar fi fără împrăștiere. Pentru aceea unul ca acesta să se împrăștie. Căci mai bine este să fie împrăștiat în chip rău și să nu

447. *Ecles. III, 10—11, și în cuvîntul despre «Cei ce vor să se vadă albiți de vreme». Sf. Casian : Conv. II (Filocalia I, p. 137).*

se afle ocupat nici cu lucrurile și cu cugetările dumnezeiești, decît să lucreze, dar pe cele rele.

Iar cel ce a ajuns, prin harul lui Dumnezeu, la o cunoștință în parte și poate înțelege lucrurile înfricoșătoare dinaintea de moarte și de după moarte, pe care le-a adus neascultarea, nu trebuie să mai părăsească aceste cugetări și fapte care le aduc pe ele, întru toată liniștea și negrija, ca să se împrăștie în cele deșarte, ci să-și aducă aminte că «deșertăciunea deșertăciunilor, toate sînt deșertăciune»⁴⁴⁸. De la acest cuvînt plecînd Damaschin a zis : «cu adevărat deșertăciune sînt toate și viața aceasta este umbră și vis. Că în deșert se tulbură tot pămînteanul, precum zice Scriptura»⁴⁴⁹. Și pe drept cuvînt. Căci ce poate fi mai deșert, decît aceea al cărei sfîrșit e putreziciune și țărînă ?

Pentru aceea neîmpătımirea înseamnă omorîre, dar nu a minții, ci a trupului în ce privește mișcările lui de mai înainte către desfătare și odihnă. Căci odihna, oricît ar fi de mică, este o voie trupească. Fiindcă sufletul se întristează și mai mult din pricina ei, cînd vede peste tot vreun lucru duhovnicesc sau vreo cunoștință în sine. Iar dacă este și el trup, nu petrece în el Duhul lui Dumnezeu. De aceea nici nu se îngrijește de vreo faptă bună, ci se nevoiește să îplinească voile trupului și ale patimilor din sine. Și luînd întuneric peste întuneric, petrece mereu cu plăcere în neștiința cea de obște. Iar cel ce a fost luminat ca să-și vadă greșelile sale, nu încează a plînge pentru sine și pentru toți oamenii, văzînd atîta îngăduință a lui Dumnezeu și atîtea greșeli pe care le-am făcut de la început și le facem pururea noi ticăloșii.

Prin aceasta se face recunoscător și nu mai îndrăznește să osîndească pe nimeni, rușinîndu-se de multele binefaceri ale lui Dumnezeu și de greșelile noastre.

448. Ecles. I, 1.

449. Slujba înmormîntării mirenilor, Sedealna glas 6.

Iar ca urmare părăsește cu bucurie toată voia sa, care nu e după Dumnezeu, și ia seama la simțuri, ca să nu mai facă peste tot ceea ce nu-i neapărat de trebuință, potrivit cu proorocul care zice : «Doamne, s-a înălțat inima mea și s-au împrăștiat ochii mei»⁴⁵⁰. Unul ca acesta trebuie să ia aminte ca nu cumva și el, după ce a ajuns la atîta înălțime, să pătimească din negrijă sau din mîndrie ceea ce a pățimit acela, și să nu mai fie poate în stare să se pocăiască asemenea aceluia. Fiindcă păcatul e la îndemîna chiar și a celor foarte drepti ; iar pocăința nu e tuturor la îndemîna, pentru faptul că moartea este aproape și înainte de ea deznădejdea. Bine este deci să nu cădem, sau să cădem și să ne ridicăm. Iar dacă s-ar întîmpla să cădem, bine este să nu deznădăjduim și să nu ne înstrăinăm de iubirea de oameni a Stăpînului. Căci dacă vrea, poate face milă cu neputința noastră, numai să nu ne depărtăm de El, sau să ne îngrijorăm și să ne descurajăm dacă, silindu-ne, nu izbîndim să împlinim poruncile. Ci să ne gîndim că o mie de ani înaintea Domnului sînt ca o zi, și o zi ca o mie de ani⁴⁵¹.

De aceea să nu ne grăbim și să nu ne obosim, ci pururea să punem din nou început. Ai căzut, ridică-te. Ai căzut iarăși, ridică-te iarăși. Numai pe Doctorul tău să nu-L părăsești, căci atunci vei fi osîndit de deznădejde mai rău decît un sinucigaș. Stăruie pe lîngă El și El își va face milă cu tine, fie prin întoarcerea ta, fie prin încercare, fie prin altă faptă a purtării Sale de grijă, fără să știi tu. Căci diavolul are obiceiul să atace sufletul cu ceea ce găsește în fața sufletului, fie cu bucurie și cu părere de sine, fie cu întristare și cu deznădejde, fie cu oboseală covîrșitoare, fie cu desăvîrșită nelucrare, fie cu lucruri și cugetări nelavreme și fără folos, fie cu întu-necime și ură nesocotită față de toate cele ce sînt. Și simplu grăind, cu materia pe care o află în fiecare suflet, cu aceea îl atacă spre a nu-i fi de folos, chiar dacă este

450. Psalm. CXXX, 1.

451. II Petru III, 8.

bună poate și plăcută lui Dumnezeu, dacă e folosită cu măsură de cei ce pot să judece lucrurile și să afle scopul lui Dumnezeu ascuns la mijloc între cele șase patimi care-l înconjoară, adică între cea de deasupra lui, de dedesubt, de-a dreapta și de-a stînga, de afară și dinăuntru. Căci fie că e faptă voită de Dumnezeu, fie că e cunoștință, ea are un scop bun, aflător între cele șase patimi potrivnice lui. De aceea, pentru tot lucrul bun trebuie să întrebe omul, ca Sfîntul Antonie⁴⁵², nu pe oricine se nimerește, ci pe cei ce au darul deosebirii⁴⁵³, ca nu cumva cei întrebați, fiind necercați (lipsiți de experiență), să cadă amîndoi în groapă, după pilda Evangheliei⁴⁵⁴. Pentru că fără dreapta socoteală nu se face nici un lucru bun, chiar dacă li se pare celor neștiutori că e bun, fie pentru că se face nelavreme și fără să fie trebuință, fie că nu se ține seama de măsura lucrului sau de tăria omului, sau de cunoștința lui și de alte multe. Iar cel ce are darul deosebirii, l-a primit prin smerita cugetare. De aceea toate le cunoaște după har și la vremea sa vine la puterea străvederii.

Din plîns, așadar, și din răbdare se nasc nădejdea și neîmpătımirea, prin care vine mortificarea lumii. Și dacă rabdă cineva bine, fără să deznădăjduiască prin aceea că vede peste tot strîmtorare și moarte, ci cunoscînd că acestea sînt cercare și luminare, dar nici încrezîndu-se că a ajuns la o măsură văzînd multele lacrimi ale întristării, vine la starea de a vedea limpede sfințele patimi ale Domnului și de a se mîngîia mult din acestea. Atunci el se socotește pe sine într-adevăr dedesubtul tuturor, văzînd atîtea bunătăți făcîndu-i-se lui, prin harul lui Dumnezeu. Căruia I se cuvine slava și împărăția în vecii vecilor. Amin !

452. *Pateric*, Avva Antonie, 40.

453. «Dar să nu le destăinuie oricui ți-ar ieși în cale, ci să le vestești bătrînilor duhovnicești care au darul deosebirii și nu celor ce nu-s decît albiți de vreme» Sf. Casian: *Conv. II (Filocalia I, p. 137)*.

454. Matei XV, 14.

Cuvîntul 9

*Iată și al nouălea cuvînt
Despre patimile prea cinstite ale lui Hristos.
Din pomenirea morții și a greșelilor
Se nasc multe lacrimi ostenitorului
Și din acestea va putea avea în minte
Patimile lui Hristos și a sfinților Lui.*

Ca să nu-și închipuie cineva că face mare lucru prin nevoiță și prin multele suspine și lacrimi, i se dă cunoștința patimilor lui Hristos și a tuturor sfinților. Și pătrunzîndu-le pe acestea, se uimește minunîndu-se și totodată frîngîndu-se pe sine în nevoiță. Căci își cunoaște pînă la capăt neputința sa, din vederea unor atît de mari încercări cărora nu le este număr. Cum au răbdat sfinții, cu bucurie, atîtea ? Și cum a pătimit Domnul atîtea pentru noi ? Și deodată cu acesta se luminează spre cunoașterea celor făcute și spuse de El. Și înțelegînd toate cele zise în Evanghelie, începe aici a plînge amar de întristare, aici a se bucura duhovnicește de mulțumire ; nu pentru că socotește că ar avea fapte bune, căci aceasta este părere de sine, ci pentru că, păcătos fiind foarte, s-a învrednicit de vederea acestora. Astfel se smerește și mai mult cu lucrul și cu cuvîntul, prin cele șapte fapte pomenite, și prin fapta morală sau sufletească, ca și prin păzirea celor cinci simțuri și a poruncilor Domnului. Iar acestea nu le socotește de fapte bune și vrednice de răsplată, ci mai vîrtos ca o datorie, nenădăjduind cîtuși de puțin să fie slobozit de datorie, din pricina mărimii cunoștințelor dăruite lui.

El se face, în oarecare fel, rob cugetărilor izvorîte din cuvintele ce le citește și le cîntă și de plăcere uită adeseori, fără să vrea, de păcatele sale și de bucurie începe să verse lacrimi dulci ca mierea. Dar iarăși, temîndu-se de amăgire, ca nu cumva să fie starea aceasta nelavreme, și-o oprește. Și aducîndu-și aminte de cea dintîi purtare a sa plînge iarăși cu amar și așa călăto-

rește prin mijlocul celor două feluri de lacrimi, dacă ia aminte și se sfătuiește în toate cu vreunul din cei cercați și cade la Dumnezeu prin rugăciunea curată ce se cuvine celui lucrător, adunându-și mintea din toate câte știe, sau a auzit, la pomenirea lui Dumnezeu, și cerînd să se facă numai voia Lui în toate faptele și gîndurile sale. Iar de nu va face așa, se va amăgi, închipuindu-și că are să vadă arătarea vreunuia din Sfinții Îngeri, sau a lui Hristos, neștiind că cel ce caută să vadă pe Hristos, nu trebuie să-L caute în afară, ci în sine însuși, prin imitarea vieții Lui în lume și prin aceea că devine trup și suflet nepăcătos, ca și Hristos, și are o minte care cugetă pururea pentru Hristos.

Iar a avea vreo figură, sau vreo culoare, sau vreun gînd în vremea rugăciunii, nu e un lucru bun, ci mai degrabă foarte păgubitor. Căci mintea trebuie să fie în locul lui Dumnezeu, cum a arătat Sfîntul Nil⁴⁵⁵, porînd de la cuvîntul Psaltirii : «Și s-a făcut în pace locul lui»⁴⁵⁶. Iar pacea înseamnă a nu avea nici un gînd bun sau rău, «fiindcă — zice acela — dacă mintea se simte pe sine, nu mai este numai în Dumnezeu, ci și în sine însăși». Și pe drept cuvînt. Căci dumnezeirea este necrisă împrejur și nehotărnicită, fără chip și fără culoare. Și cel ce zice că este numai cu Dumnezeu, trebuie să fie fără chip, fără culoare, fără formă și neîmprăștiat. Iar ce este afară de aceasta, este amăgire drăcească. De aceea monahul e dator să ia aminte și fără întrebarea celor cercați să nu fixeze nici un gînd bun sau rău, pentru că nu le cunoaștem pe nici unele. Căci dracii iau înfățișările pe care le voiesc și se arată așa, precum și mintea omenească se face după chipurile celor ce le vrea și se vopsește după înfățișarea lucrului primit de ea.

455. Evagrie, *Cuvînt despre rugăciune*, 57; *Filocalia* I, p. 81, 152, p. 13 i 114—115, p. 89.

456. Psalm. LXXV, 2.

Iar dracii fac aceasta spre a ne amăgi pe noi, pe cînd mintea noastră rătăcește fără socoteală spre a ajunge la desăvîrșire. Deci trebuie ținută cu toată puterea la vreo meditație potrivită cu Dumnezeu. Căci precum sînt șapte lucrări trupești, așa sînt și opt vederi ale minții sau cunoștinței. Trei sînt cele spuse mai înainte despre preacuratele patimi ale Domnului. Pe acestea trebuie să le mediteze monahul pururea ca să-și plîngă sufletul său și al celorlalți oameni ; adică să gîndească la relele aduse de la început de neascultare, la toate patimile în care a căzut firea și la greșelile lui și la încercările ce i-au venit pentru îndreptarea lui ; pe urmă la moarte și la chinurile ce așteaptă pe cei păcătoși după moarte. Aceasta, pentru ca sufletul strîmtorat să se predea plînsului spre mîngîierea și umilirea sa, ca să nu deznădăjduiască de pe urma celor multe și înfricoșătoare cugetări, dar nici să nu-și închipuie că a ajuns la lucrarea duhovnicească. Și ca să rămînă în frică și nădejde, ceea ce înseamnă blîndețea gîndurilor care e mereu la fel și care duce mintea la cunoștință și la dreapta socoteală, cum zice Proorocul : «Vei călăuzi pe cei blînzi întru judecată»⁴⁵⁷, mai bine-zis «întru dreaptă socoteală».

Acesteia, Proorocul îi zice cunoștința cu bună cinstire. Dar precum buna-cinstire este una după nume, dar are multe lucrări, așa și cunoștința este una după nume, dar are multe cunoștințe și vederi. Și de fapt, începutul făpturii trupești e cunoștință și fără cunoștință nimeni nu vine la săvîrșirea binelui. Și tot drumul pînă la sfîrșitul înfierii și pînă la înălțarea minții la cer în Hristos se numește cunoștință și vedere. Dar cea dintîi este înainte de osteneală, ca prin ea să se înfăptuiască lucrarea, ca o zidire prin unealtă ; iar cea de a doua este după zidire, ca să fie păzită ca un turn, din frică. Și iarăși

457. Psalm. XXIV, 10.

cunoștința e și lucrare a virtuților sufletului, ca să se pregătească și să se sădească pomii raiului. Dar după aceea e cunoștința minții și lucrarea duhovnicească, sau supravegherea minții și așezarea moravurilor sufletului, ca lucrătorul să lucreze cu pricepere și să păzească poruncile. Din acestea vine îngrijirea pomilor și chivernisirea dumnezeiască, ca soarele, ploaia, vântul și creșterea, fără de care toată osteneala lucrătorului este deșartă, chiar dacă se face cu socoteală. «Fiindcă nici fără înrîurirea de sus nu se poate face ceva bun, nici înrîurirea de sus sau harul nu vine peste cei ce nu voiesc», zice dumnezeiescul Gură de Aur.

Căci toate ale vieții acesteia sînt îndoite : faptă și cunoștință ; voință și har ; frică și nădejde ; osteneală și răsplată. Dar cele de al doilea nu se fac pînă nu se împlinesc cele dintîi. Dacă se pare că da, e amăgire. Precum cel neexperimentat în lucrarea pămîntului, cînd vede floarea își închipuie că e rod și îndată se repede să-l culeagă și nu știe că pierde rodul culegerii a ceea ce se arată, așa și aici. «Căci închipuirea de sine a cuiva nu-l lasă să ajungă ceea ce își închipuie», zice Sfîntul Nil. De aceea trebuie să stăruie lîngă Dumnezeu și să facă toate cu dreaptă socoteală. Iar aceasta se întîmplă dacă întrebă cu smerenie și dacă se ocărăște pe sine și cele făcute și gîndite de el. Fiindcă diavolul ia înfățișare de înger al luminii. Și nu e de mirare. Fiindcă gîndurile semănate de el, se arată celor necerțați ca gînduri ale dreptății.

«Smerenia este ușa nepătimirii», zice Scărarul. Iar materia acesteia este blîndețea, după marele Vasile. Căci aceasta face pe om să fie purerea la fel în lucrurile și gîndurile plăcute și neplăcute și să nu se grijească nici de cinste, nici de necinste, ci să primească cele dulci și dureroase cu bucurie și să nu se tulbure

ca fecioara aceea despre care a zis marele Antonie : «Șezînd eu odinioară lîngă oarecare Avvă, a venit o fecioară și a zis bătrînului : Părinte, postesc șase zile și mărturisesc în fiecare zi pe cea veche și pe cea nouă. Răspunse bătrînul acela către ea : Făcutu-ți-s-a ție lipsa ca belșugul ? Iar ea răspunse : Nu. Nici necinstea, ca numele bun ? Nu, Părinte. Nici dușmanii, ca prietenii ? Și zise : Nu ! Zise bătrînul acela înțelept către ea : Du-te, lucrează, căci nu ai nimic»⁴⁵⁸. Și pe drept cuvînt : căci, dacă postea atîta, încît mînca o dată pe săptămînă și atunci foarte puțină mîncare, nu trebuia să aibă lipsa ca belșugul ? Și iarăși, dacă mărturisea în fiecare zi pe cea veche și pe cea nouă, nu trebuia să învețe să se smerească ? Și neavînd peste tot ceva din viață nu trebuia să aibă pe toți prieteni ? Și n-a izbutit să învețe din atîtea osteneli să aibă pe dușmani ca pe prieteni. Bine a zis deci: «Nu ai nimic». Iar eu mai adaug că unul ca acesta se și osîndește mult, cum zice Gură de Aur despre cele cinci fecioare nebune, «că ceea ce-i mai greu au putut să dobîndească prin nevoie, adică fecioria cea mai presus de fire, iar ceea ce-i mai ușor, adică milostenia pe care și păgînii și necredincioșii o fac ca pe ceva firesc pînă astăzi, nu au putut». Și cum n-au cunoscut ceea ce se cerea, au ostenit în zadar⁴⁵⁹. «Trebuie, zice Domnul, acestea să le faceți, iar acelea să nu le lăsați»⁴⁶⁰. Bună este nevoie, dar cu scop drept ; și bine este a o avea nu ca un lucru în sine, ci ca pe o pregătire la lucru ; nici ca rod, ci ca pămînt ce poate hrăni, cu vremea, cu osteneala și cu Dumnezeu, pomii din care crește rodul, care este curăția minții și unirea cu Dumnezeu, Căruia se cuvine slava în veci, Amin.

458. *Pateric XXV, 47.* Cit. și în partea I în Cuv. *despre deosebirea între gînduri și momeli.*

459. *Omilia 78 la Matei.*

460. *Matei XXIII, 23.*

Cuvîntul 10

Iată kapa (k) și al zecelea cuvînt
Iarăși despre smerenia lui Hristos⁴⁶¹
Ca sufletul să nu se îngrijească nicidecum de ceva,
Ci să se lucreze numai pe el însuși.
Pururea, cu toată osîrdia.

Cu adevărat cel smerit la cuget nu încetează nici-odată de a se ocări pe sine, chiar dacă toată lumea s-ar lupta cu el și l-ar necinști. Și face aceasta ca să nu se mîntuiască numai fără voie, ca cei ce au răbdare, ci să alerge de voie spre patimile lui Hristos, de la care a învățat unul ca acesta pe cea mai mare dintre toate virtuțile, în care locuiește Duhul Sfînt. Aceasta este ușa împărăției sau a nepătimirii. Și cel ce a intrat prin ea, vine la Dumnezeu ; iar fără ea este zadarnică toată osteneala și cu multe dureri drumul. Aceasta dăruiește toată odihna celui ce o are pe ea în inima sa, pentru că îl are pe Hristos sălășluit în sine. Căci prin ea rămîne harul și se păzesc darurile.

Ea se naște dintr-o mulțime de virtuți : din ascultare, răbdare, neavere, sărăcie, frică dumnezeiască, cunoștință și altele. Între ele este mai ales dreapta socoteală, care luminează hotarele minții. Dar să nu-și închipuie cineva că ajunge smerit cu cugetul așa la înțîmplare, ci aceasta este un lucru mai presus de fire ; și întrucît este un dar mare, e împreunat și cu multă greutate și are nevoie de multă înțelepciune și răbdare împotriva ispitelor și dracilor ce i se împotrivesc, fiindcă are de trecut prin toate cursele lor.

Smerenia este roada cunoștinței, iar cunoștința roada ispitelor. Căci celui ce s-a cunoscut pe sine, i se dă cunoștința tuturor. Și celui ce s-a supus lui Dumnezeu, i se vor supune toate, cînd va împărăși smerenia în mădularele lui. Și pe drept cuvînt. Căci prin multe ispite

461. Conținutul cuvîntului e despre smerenia lui Hristos imitată de om sau în om.

și prin răbdarea lor se face omul încercat și prin aceasta își cunoaște neputința sa și puterea lui Dumnezeu. Iar prin cunoștința neputinței și a neștiinței sale, își dă seama că odinioară nu cunoștea cele ce le-a aflat acum și că precum pe acestea nu le cunoștea odinioară și nu știa că nu le cunoaște, așa sînt și alte multe de care va primi poate cunoștință, după marele Vasile. Căci zice acesta : «Dacă n-a gustat cineva dintr-un lucru, nu știe că-i lipsește. Iar cel ce a gustat din cunoștință, știe din parte că nu cunoaște și cunoștința i se face pricină de smerenie». Și iarăși : «Cel ce s-a cunoscut pe sine că este făptură schimbăcioasă, niciodată nu se înalță întru nimic. Fiindcă, chiar dacă are ceva, este al Făcătorului». Căci nimeni nu laudă vreun vas că s-a făcut el pe sine bun și trebuincios, ci pe Făcătorul lui îl laudă. Dar de se strică, învinuiește pe cel ce i-a pricinuit stricăciunea, nu pe Făcător.

Iar dacă vasul este cuvîntător, neapărat este și cu voie slobodă. Căci în cele bune îl are pe Făcătorul de dăruitor, precum El este și pricinuitorul plăsmuirii lui ; iar căderea și abaterea lui au ca pricină hotărîrea voii slobode. Fără îndoială celui ce rămîne neschimbat, îi vine și laudă, precum celui ce primește răutatea șarpelui îi vine și muștrare. Dar nu celui ce primește daruri, ci celui ce le dă i se cuvine, propriu-zis, laudă cu mulțumită. Însă după har poate are laudă și cel ce le-a primit, pentru că a voit să primească cele ce nu le avea, sau mai bine-zis pentru că arată recunoștință față de Binefăcător. Iar de nu face aceasta, nu numai că pierde lauda, ci se osîndește pentru nerecunoștința sa. Însă nimeni nu e atît de fără de rușine ca să îndrăznească să spună că nu a primit în dar, decît cel ce, furînd laudă cu viclenie și fălindu-se în liniște, osîndește pe cei ce socotește că n-au ajuns ca el, ca și cum bogăția ce i se pare că o are, el și-a pricinuit-o sieși și nu a luat-o după

har. Iar dacă unul ca acesta mulțumește poate Dătătorului, o face fățărindu-se ca fariseul acela și zicînd către sine însuși : «Mulțumescu-Ți că sînt așa și așa». Bine a zis deci Evanghelistul, mai bine-zis cunoscătorul de inimi Dumnezeu : «Zicea către sine»⁴⁶², dar nu către Dumnezeu. Căci deși părea că grăiește cu gura către Dumnezeu, dar Cel ce cunoștea sufletul lui îngîmfat, a spus că nu către Dumnezeu, ci «stînd fariseul, acestea zicea către sine».

Iar dacă Scriptura grăiește de multe ori aceleași cuvinte, sau cele asemănătoare lor, aceasta nu este, zice Gură de Aur, repetire sau vorbă multă, ci o face ca să se întipărească cuvîntul în inima auzitorilor. Iar psalmistul nu voiește să părăsească cuvîntul din dragoste. Nu așa fac cei ce n-au gustat din dulceața lui. Aceștia calcă, din pricina lenei, și cuvîntul însuși în picioare, ca să se izbăvească de povara lui. Oare unul ca acesta va culege vreun folos din dumnezeieștile Scripturi ? Nu va culege numai osîndă și întunecime a minții, prin aceea că a deschis ușa dracilor care-l războiesc ? Căci zice Domnul : «Dacă în lemn verde fac acestea, ce va fi în cel uscat ?» și «dacă dreptul abia se va mîntui, cel nedrept și necredincios unde se va arăta ?»⁴⁶³. Și dacă pe cei ce au toată mintea nematerială și fără chip, adunată în pomenirea lui Dumnezeu, îi războiesc dracii, încît dacă nu le-ar sta Dumnezeu într-ajutor, prin smerita lor cugetare, nu ar izbuti rugăciunea lor să se înalțe, ci s-ar întoarce deșartă, ce vom face noi ticăloșii, că nu grăim nimic nici măcar în vînt, prin gură, ca să se milostivească Dumnezeu, fie și măcar mai tîrziu cîndva și să coboare la lupta și la neputința noastră prin recunoștința ce I-am arătat-o ?

Iar dacă dracii îi războiesc și pe cei desăvîrșiți, să ascultăm ce zice Sfîntul Macarie, că «nimeni nu ajunge desăvîrșit în veacul de acum, fiindcă atunci n-ar mai

462. Luca XVIII, 11.

463. I Petru IV, 18.

fi arvună ceea ce se dă aici». Și ca mărturie aduce pe oarecare dintre frați, care, rugându-se cu unii și îndată fiind răpit la cer cu înțelegerea și văzînd Ierusalimul cel de sus și corturile sfinților, pe urmă coborînd jos, a căzut din virtute și a ajuns la desăvîrșita pierzare, pentru că își închipuia despre sine că a ajuns la ceva și nu mai vîrtos că are o și mai mare datorie, ca unul ce s-a învrednicit de o asemenea înălțare, nevrednic fiind și țărîna după fire. Și iarăși zice tot acela : «Știu pe mulți și mă număr și eu între aceștia prin experiență, și știu bine, că nimeni nu este desăvîrșit aici. Ci chiar de-ar ajunge cu totul nematerial și s-ar uni aproape cu Dumnezeu, păcatul merge pe urma lui și niciodată nu piere cu desăvîrșire înainte de moarte. Iar Sfîntul Nil spune despre oarecare că în vreme ce se ruga prin îngăduința lui Dumnezeu, spre folosul lui și al altora mulți, îl aruncau dracii în sus, luîndu-l de mîini și de picioare, și ca să nu se vatăme trupul lui, căzînd îl primeau într-o rogojină. Și făcînd aceasta de multe ori nu au putut să coboare mintea lui din ceruri⁴⁶⁴. Oare, unul ca acesta ar simți vreodată mîncarea, sau ar avea trebuință de acestea pentru neputința noastră, măcar că nici așa nu voim să luăm aminte. Și vai, un sfînt ca acesta era războit, iar noi nu avem nici o grijă de război. Sfinții sînt păziți prin smerenie de cursele diavolului, iar noi ne înălțăm din neștiință. Și cu adevărat mare neștiință este să se înalțe cineva la ceea ce nu are. «Căci ce ai, zice, ce n-ai luat de la Dumnezeu»⁴⁶⁵ în dar, sau prin rugăciunile vreunora ; «iar dacă ai luat, ce te lauzi ca și cînd n-ai luat, ci singur ai făcut ?»⁴⁶⁶. Zice Avva Casian : «Smerenia se naște din cunoștință». Iar ea naște dreapta socoteală, din care se naște pătrun-

464. Evagrie, *Cuvînt despre rugăciune*, cap. III.

465. I Cor. IV, 7. 466. I Cor. IV, 7.

derea, pe care o numește Proorocul «sfat». Iar aceasta vede lucrurile după fire ; și mintea se face moartă în privința lumii, prin vederea făpturilor lui Dumnezeu. Lui se cuvine slava, în veci. Amin.

Cuvîntul *II*

Cuvîntul al unsprezecelea și litera lamvda

Smerenia naște darul de a deosebi

Făpturile sensibile după fire.

Este foarte bine a întreba în toate. Dar pe cei cercați (cu experiență) ; pe cei necercați e primejdios, neavînd ei puterea de a deosebi. Căci această putere cunoaște vremea, trebuința, starea omului, cîtimea, puterea, cunoștința celui ce întreabă și hotărîrea lui, scopul lui Dumnezeu și al fiecărui cuvînt din dumnezeiasca Scriptură și alte multe. Iar cel ce nu are darul deosebirii ostenește poate mult, dar nu poate izbîndi nimic. De se va afla cineva avînd acest dar va fi călăuză orbilor și luminează celor din întuneric. Sîntem datori deci să-i încredințăm lui toate și să le primim de la el, chiar dacă nu înțelegem, poate cum am voi, din lipsa de cercare (experiență). Dar cel ce are darul deosebirii poate face pe cineva să primească cele spuse de el fie că vrea, fie că nu vrea, fiindcă duhul cercetează și descoperă lucrurile dumnezeiești, putînd sili mintea să creadă chiar dacă nu vrea, cum s-a întîmplat cu Iona, cu Zaharia și cu David scăpat de tîlhari, oprindu-l îngerul să grăiască ceva afară de rînduiala cîntării lui.

Iar dacă nu se află cineva cu darul deosebirii între oamenii de acum, pentru că lipsește smerenia care îl naște, sîntem datori să ne rugăm cu stăruință înaintea fiecărei fapte, cum zice Apostolul. Și chiar dacă sîntem lipsiți de mîini cuvioase, sau de curăția sufletului și a trupului, să fim măcar în afară de pomenirea răului și de gînduri pătimășe. Căci aceasta vrea să spună cuvîn-

tul apostolic, care poruncește să ridicăm «mîni cuvioase, fără mînie și fără gînduri gîlcevitoare»⁴⁶⁷. Și dacă cugetăm ceva potrivit cu Dumnezeu, să facem aceasta fără patimă, chiar dacă nu va fi poate un lucru foarte bun. Pentru nepriceperea noastră și pentru voința de a-l face, potrivit cu scopul lui Dumnezeu, ni se va socoti prin har ceea ce am făcut, ca bun, dacă nu s-a făcut din patimă, ci pentru voia lui Dumnezeu, cum s-a zis. Aceasta la caz de nevoie și numai pentru bunătatea lui Dumnezeu.

Dar unde se caută voia proprie și nu a lui Dumnezeu, acolo este îngîmfare, și Dumnezeu nu-și arată bunăvoința, nici nu-și descoperă sfatul Său, ca nu cumva cunoscînd cineva și nefăcînd, să se osîndească și mai mult. Pentru că toate cîte ni le dă Dumnezeu și toate cîte nu ni le dă, spre folosul nostru o face, chiar dacă noi, ca niște prunci, nu ne dăm seama. Nu trimite Sfîntul Lui Duh celui ce nu s-a curățit pe sine de patimi prin fapte trupești și morale, ca nu cumva să încline acesta din obișnuință spre patimi și să se facă vinovat față de Duhul Sfînt venit în el. Dar după ce a stăruit cineva vreme îndelungată în nevointă și și-a curățit înțîi trupul de păcatul cu lucrul, mic și mare, apoi sufletul de toată pofta și de tot felul de mînie, iar purtările și le-a înfrumusețat printr-o bună obișnuință ca să nu mai facă nimic fără voia minții prin cele cinci simțuri, nici omul dinăuntru să nu mai încuviințeze ceva din acestea, și tot omul s-a supus lui Dumnezeu, atunci și Dumnezeu îi va supune lui toate cu harul Duhului Sfînt prin nepătimire. Căci înțîi trebuie să se supună el legii lui Dumnezeu și apoi își va supune ca ființă rațională cele ce sînt date sub mîna lui, ca — cugetînd — să împărțească precum i s-a rînduit de la început, printr-o stăpînire înțeleaptă, neprihănită, bărbătească și dreaptă. Ajuns la această stare, aci își liniștește mînia prin moli-

ciunea poftei, aci își alină pofta prin asprimea mîniei ; și cunoaște că este împărat și lucrează cu toate mădu-larele trupului după porunca lui Dumnezeu și nu mai e furat ca mai înainte de uitare și de neștiință. Prin îndeletnicirea cu Dumnezeu ajunge atunci străvăzător și începe să vadă înainte cursele pregătite de diavol și toate cele ce i se întîmplă în ascuns prin furarea atenției.

Nu prevede, desigur, cele viitoare, ca proorocii, căci aceasta e mai presus de fire și se dă spre folosul obștesc. Dar străvederea este un lucru firesc ; ea iese doar la iveală de sub stăpînirea patimilor prin care se ascundea ca într-un întuneric, după ce s-a curățit min-tea. Prin cugetarea smerită vine harul și deschide ochiul sufletului, pe care-l orbise diavolul, și îndată începe omul să vadă lucrurile după fire și nu se mai lasă fermecat de vederea din afară a lucrurilor, ca mai înainte. Căci unul ca acesta privește fără împătımire aurul, argintul, pietrele prețioase și nu se amăgește, nici nu judecă greșit, ca un pătimaș, și cunoaște că din pămînt sînt acestea, ca și celelalte materii ale lumii, cum zic sfinții Părinți. Privește pe om și cunoaște că din pămînt este și în pămînt se va întoarce.

Dar această privire nu vine din simpla judecată. Căci toți oamenii cunosc acestea prin experiență, dar stăpîniți de patimi se împătimesc de lucruri. Iar dacă cineva socotește, din părerea de sine, că a ajuns să privească lucrurile după fire, fără ostelile și virtuțile de mai înainte, nu e nici o mirare. Căci aceasta știe să facă și pe orbi să-și închipuie că vadă, și pe nebuni să se laude în deșert. Dar dacă ar fi așa de ușor să se vadă lucrurile după fire numai prin simpla judecată, ar fi de prisos plînsul și nevoița cea de multe feluri și smerenia și harul de sus și nepătımirea. Dar nu este așa. Căci adeseori este mai ușoară vederea celor atotsimpli și cu mintea curată de lucrurile și de răutățile lumii,

cînd i se întîmplă unuia din aceștia să se supună unui părinte duhovnicesc și încercat, sau asemenea celor vechi prin iconomia harului, încă înainte de a-și cunoaște dreapta sau stînga lui, cum zice Solomon.

Dar dacă am slujit patimilor din tinerețe și ne-am nevoit cu toată rîvna întru răutate și vicleșug, este cu neputință să ne izbăvim de asemenea rele fără osteneală, fără vreme și fără Dumnezeu, ca să putem dobîndi astfel acea vedere. Ci mai întîi trebuie să iubim virtuțile înainte pomenite și să ne îngrijim de ele cu lucrul și cu cuvîntul întru toată sîrguința. Dar se întîmplă adeseori că nici așa nu ni se fac de folos sîrguințele noastre, fie pentru că nu răbdăm încercările pînă la sfîrșit, fie pentru că nu cunoaștem calea sau scopul, sau fie din lene, sau din necredință, sau din alte multe pricini cărora nu le este număr. Iar dacă se va întîmpla chiar într-un asemenea caz, ca să ne aflăm peste măsură de departe de țintă, cum vom îndrăzni să zicem că am ajuns la străvechea frumusețe, afară doar că ne amăgim prin plăcerea de noi înșine și de pierzania ascunsă ? Căci precum ocărîrea de sine înseamnă o sporire ascunsă, pentru faptul că înaintăm bine și nu simțim, așa și părerea de sine și plăcerea de sine înseamnă o pierzanie ascunsă, pentru faptul că ne-am întors înapoi și nu știm. Și cu adevărat așa este. Căci în sufletul iubitor de slavă deșartă se întorc și patimile curățite de har, iar Domnul zice : «Cînd a ieșit duhul necurat»⁴⁶⁸, și celelalte. Pentru ce ? Pentru că nu are lucrare duhovnicească locul de unde a ieșit, nici smerenie. De aceea se întoarce pentru ca să-l robească cu adaus de multe alte rele și se așază acolo. Cel ce înțelege să înțeleagă. Căci nu vrea Cuvîntul să le spună deschis toate, dar nici să treacă peste ele, ci precum folosește. Pentru că zice Gură de Aur : «Mare binefacere a lui Dum-

468. Matei XII, 43.

nezeu este și aceasta, că unele cuvinte ale dumnezeieștilor Scripturi sînt deslușite, iar altele nelămurite, ca prin cele dintîi să venim la credință și la osîrdie și să nu cădem din prea mare neînțelegere în necredință și nepăsare, iar prin celelalte să ne trezim la întrebare și osteneală și să ne izbăvim de mîndrie și să aflăm smerenia, prin aceea că nu putem să înțelegem. Și așa să culegem din amîndouă smerenie și dorul după Dumnezeu, dacă primim simțirea darurilor făcute nouă».

Deci a cincea vedere și întărire despre care e cuvîntul de față este acesta : să poată vedea cineva cu lucrul făpturile sensibile și gîndurile prin darul deosebirii și să nu fie ținut de vreo amăgire întru neștiință și să facă ceva cu patimă în afară de scopul lui Dumnezeu, sau să încuviințeze vreun gînd, ci chiar dacă ar sta înaintea morții, să nu se abată de la scopul dumnezeiesc cu cuvîntul și cu lucrul. Iar aceasta s-a spus despre sfîrșitul cunoștinței, fiindcă la început ca învățăcel lucrează de silă potrivit scopului. Și dacă, biruit de obișnuință, se abate poate puțin de la lucrul său, aceasta e fie printr-o iconomie mai înaltă, ca să se întoarcă îndată cu multă smerenie, fie din părerea de sine care-l face să se înalțe. Iar cînd se află într-o astfel de dispoziție, să știe că harul certîndu-l, îl învață să se smerească și să cunoască de unde primește puterea și cunoștința : «ca să nu fim, încrezîndu-ne în noi, ci în Cel ce ne-a ridicat pe noi»⁴⁶⁹ și celelalte. Aceasta se întîmplă și aci. Căci dacă rabdă cineva fără să se înalțe și fără să se întoarcă de la virtute, se ridică și el prin mortificarea trupului și a lucrurilor la cunoștința celor ce sînt. Pentru că, după Apostol, omul se împreună-răstignește trupește prin faptele trupești, și sufletește prin faptele sufletești și apoi se îngroapă împreună prin omo-

469. II. Cor. I, 9.

rîrea simțurilor și a cunoștinței celei după fire și învie duhovnicește prin nepătimire în Hristos Iisus Domnul nostru ⁴⁷⁰, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

***Cuvîntul* 12**

Litera mi (m) și cuvîntul al doisprezecelea.

El arată experiența contemplării

Celor sensibile și trebuința

Ca nimeni să nu întrebe la vreme nepotrivită.

Pînă ce mintea n-a dobîndit omorîrea patimilor, nu-i folosește să vină la contemplarea celor sensibile. Iar dacă e împrăștiată de griji și nu se adună în meditația dumnezeieștilor Scripturi întru cunoștință și liniște, omul se întunecă și mai mult prin uitare și vine cu încetul la neștiință, chiar dacă unul ca acesta a ajuns poate la cunoștința minții. Aceasta i se întîmplă mai ales dacă cunoștința nu i-a venit de la har, fără să știe el, ci din citire, și află despre asemenea taine numai de la cei ce le-au trăit. Căci precum dacă plugarul nu-și lucrează pămîntul, acesta se face vîrtos, oricît ar fi de bun, așa și mintea, dacă nu se adună în rugăciune și citire, și nu are acestea ca lucrare, se îngroașă și cade în neștiință. Și precum pămîntul chiar dacă e plouat și străbătut de soare, nu aduce folos plugarului, dacă acesta nu-l seamănă și nu-l păzește, așa nici mintea nu poate avea cunoștința fără fapta morală, chiar dacă a primit-o pe aceea de la har ; ci pe măsură ce se întoarce încetul cu încetul, din nepăsare, spre patimi, îndată ră-tăcește. Și chiar dacă vede întru cîtva, pentru părerea de sine, e părăsită de har.

De aceea Părinții, chiar dacă au împuținat adeseori, din bătrînețe și neputință, faptele trupești, niciodată nu le-au împuținat pe cele sufletești. Fiindcă în loc de

470. Rom. VI, 4—10; Galat. VI, 14, verset tălcut de Sf. Maxim în cap. 67: *Suta I-a a capetelor gnostice* (Filocalia II, p. 149—150).

cele trupești, aveau slăbiciunea trupească ce putea ține trupul sub asuprire. Dar a păzi sufletul fără păcat, ca să lumineze mintea fără fapta morală, este cu neputință. Pentru că uneltele le schimbă plugarul adeseori ; poate uneori le și scoate din întrebuintare. Dar pământul nu-l lasă niciodată nelucrat sau neșemănat și nesădit și nici roada nepăzită, dacă vrea să se împărtășească din ea.

Iar dacă este cineva hoț și tâlhar și nu vrea să intre pe poarta aceasta, ci se urcă prin altă parte, cum zice Domnul⁴⁷¹, de unul ca acesta nu ascultă oile, adică înțeleșurile dumnezeiești, după dumnezeiescul Maxim⁴⁷². Fiindcă hoțul nu intră decît ca să fure prin auz și să înjunghie prin explicare străină (prin alegorie), neputînd ridica Scriptura⁴⁷³, și ca să se piardă pe sine și înțeleșurile prin cunoștința sa mincinoasă ce vine din părerea de sine. Dar păstorul pătimește relele împreună cu înțeleșurile ca un bun ostaș al lui Hristos, cum zice Apostolul, prin păzirea poruncilor dumnezeiești. El intră prin poarta îngustă, adică prin cugetarea smerită, și prin ușa nepătimirii. Și înainte de a se învrednici de harul de sus, se adună din împrăștiere și învață din auz despre toate. Și de cîte ori vine vreun lup în chip de oaie, îl alungă prin disprețuirea de sine, zicînd : «Nu știi cine ești, Dumnezeu știe». Iar dacă vine un înțeleș cu îndrăzneală și cere să fie primit, zicînd : «Dacă nu-ți fixezi înțeleșurile și nu deosebești lucrurile, ești necredincios și neștiutor», acesta îi răspunde, după dumnezeiescul Gură de Aur : «De zici că sînt nebun, așa e, dar eu știi că nebunul în lumea aceasta se face înțelept, după Apostol⁴⁷⁴ ; iar Domnul zice că fiii veacului

471. Ioan X, 1.

472. *A doua sută a capetelor despre dragoste*, cap. 55, *Filocalia II*, p. 66—67.

473. ἀνάγειν τὴν γραφήν = neputîndu-se ridica la sensurile înalte sau neputînd ridica vîlul de pe Scriptură. 474. I Cor. III, 18.

acestui sînt mai înțelepți pentru neamul lor decît fiii Împărăției Cerurilor»⁴⁷⁵.

Și pe drept cuvînt. Fiindcă cei dintîi doresc să biruiască, să se îmbogățească, să se înțeleptească, să se preamărească, să stăpînească și alte ca acestea. Și chiar dacă nu ajung la acestea și le rămîne fără folos osteneala, ei se sîrguiesc totuși mai presus de puterea lor, spre acestea. Iar ceilalți vor să aibă cele potrivnice celor pomenite înainte. Și prin ele iau adeseori încă de aici cununa fericirii de acolo. Ei se sîrguiesc, ca și aceia, dar ca mintea să cîștige libertatea după har. Căci prin ea pot să-și țină amintirea necăzută în uitare și înțelesurile sau să le cunoască ca mărturisite de dumnezeieștile Scripturi și de cei ce au experiența cunoștinței duhovnicești, sau să nu le cunoască, chiar dacă sînt întru cunoștință multă, din neputința de a le pricepe, cunoscînd că înțelesurile dinainte de aceasta erau ispite spre cercarea libertății lor. Cel smerit cu cugetul se sîrguiește, adică, să respingă raționamentul și scopul său și să nu-i dea crezare, ci mai degrabă să se teamă și să întrebe cu multe lacrimi și să alerge la smerenie și la disprețuirea de sine, socotindu-și spre mare pagubă cunoștința și darurile ; iar cel mîndru se grăbește să-și întemeieze înțelegerile sale, neauzind pe Scărarul care zice : «Să nu căutăm cele ale vremii înainte de vreme», și următoarele, sau pe Sfîntul Isaac, care învață : «Să nu intri cu îndrăzneală înăuntru, ci mulțumește în tăcere», sau pe Gură de Aur, care spune, învățînd de la Apostol : «Nu știu», sau pe Damaschin care zice despre Adam, că nu era vremea să purceadă la contemplarea celor sensibile⁴⁷⁶. Căci simțurile pruncilor sînt neputincioase pen-

475. Luca XVI, 8.

476. *Dogmatica*, cartea II, cap. 11, unde se dă și citatul din Apostol, de mai jos. Iar Sf. Grigore Teologul spune în *Cuvîntul la Nașterea Mîntuitorului*: «Pomul cunoștinței nu s-a sădit dintru început rău, nici nu a fost oprit din vreo zavistie... ci era bun, dacă în bună vreme ar fi fost împărțit».

tru hrană vîrtoasă și au trebuință de lapte, cum zice Apostolul⁴⁷⁷. De aceea să nu căutăm contemplația pînă nu e vremea de contemplație, ci să dobîndim mai întîi în noi înșine pe maicile virtuților și cunoștința va veni de la sine cu harul lui Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul 13

Litera ni (n) și cuvîntul al treisprezecelea.

E lesne cunoștința celor inteligibile

Sau a oștilor netrupești înțelegătoare,

A căror dovadă o ia cel ce vede din cele sensibile.

Cunoștința se face inteligibilă după deprinderea în contemplația sensibilă. Dar cel ce ajunge la această cunoștință nu vede înger. Căci, cum poate să vadă omul care nu-și vede nici sufletul său, o realitate nematerială, care e cunoscută numai Făcătorului ? Pentru folosul cel de obște, însă, îngerii au luat anumite înfățișări pentru părinții noștri, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Dar nouă nu ni se întîmplă nici aceasta, deoarece vrem aceasta din părerea de sine și n-avem nici o grijă de folosul obștesc, nici nu pătimim ceva potrivit cu Dumnezeu. De aceea cel ce pofteste ceva de felul acesta, dorește să vadă mai degrabă drac. Căci zice Apostolul că acesta ia înfățișare de înger al luminii⁴⁷⁸. Mai degrabă, cînd cineva nu urmărește niciodată unele ca acestea și nu le crede chiar ochilor dacă i s-ar arăta, i se arată poate dacă le primește spre folosul obștei. Deci se cunoaște aceasta prin aceea că nu vrem să primim nici în vis un lucru ca acesta, sau dacă ni se arată nu facem caz, ci ne purtăm ca și cînd n-am ști ceva. Fiindcă îngerul adevărat are putere de la Dumnezeu și face mintea să se liniștească și să-l primească, chiar dacă nu vrea. Dar dracul nu poate să facă aceasta, ci numai cînd vede

477. Evr. V, 12.

478. II Cor. XI, 14.

mintea că îl primește și se arată, după îngăduința lui Dumnezeu. Iar de nu e primit, se depărtează, alungat de îngerul păzitor de la dumnezeiescul Botez, dat fiind că mintea nu și-a vîndut libertatea.

Acestea așa sînt. Dar grăind despre vederea celor de sus, se cuvine să se arate că sînt nouă cete, după marele Dionisie⁴⁷⁹ și după cum aflăm din toate Scripturile, iar cele nouă cete au numiri după fire și lucrare. Ele se zic netrupești, fiind nemateriale, și înțelegătoare, fiind minți ; apoi oști, fiind duhuri slujitoare ale Împăratului tuturor. Mai au și alte numiri comune și particulare. Astfel se numesc Puteri și îngeri. Numirea dintîi este pe de o parte a unei singure cete, iar după lucrare se numesc Puteri toate nouă, putînd să împlinească voile dumnezeiești. Numirea de Îngeri este, iarăși, numirea deosebită a unei singure cete, cea dintîi de la noi în sus, iar de la tronul neapropiat a noua ; iar după lucrare se zic toți îngeri, ca unii ce vestesc poruncile dumnezeiești oamenilor. «Căci la Iov a venit alt înger, zice Solomon, și nu era înger sfînt». Fiindcă a fost lăsat singur, zice Gură de Aur, și a venit să-i vestească. Dar și pe Domnul îl prevestește dumnezeiasca Scriptură cu înger. De Avraam se zice că a ospătat îngeri și unul din ei era Domnul fără de trup, cum zice Damaschin către Născătoarea de Dumnezeu : «Avraam a privit în cort taina din Tine, Născătoare de Dumnezeu : că pe Fiul Tău L-a primit fără de trup» și celelalte. Și iarăși : «În cuptor cu tinerii era El». E numit Înger după lucrare, cum zice proorocul Isaia : «Înger de mare sfat»⁴⁸⁰. Căci însuși Domnul a zis : «Cele ce le-am auzit de la Tatăl, acelea le voi vesti vouă»⁴⁸¹. Lui I se cuvine slava în veci. Amin.

479. *Ierarhia cerească*, cap. VI. Vezi și nota cuv. Nicodim Aghioritul la cap. 23, partea I a *Nevăzutului război*.

480. Isaia IX, 6.

481. Ioan XII, 50.

Cuvîntul 14

*Cuvîntul de față și litera Xi (x)
E despre nepățimirea adevărată în general.
Avem pînă acum patrușprezece capete,
Cu harul lui Hristos, pe scurt.*

Străin lucru și minunat este nepățimirea, pentru că poate face pe omul care a biruit patimile, prin deprindere, imitator al lui Dumnezeu, pe cît e cu puțință omului. Căci pătimind cel nepățimitor și fiind războit de draci și de oameni răi, se află ca și cînd altul ar pătimi, cum erau sfinții Apostoli și mucenici. Cînd e slăvit, el nu se înalță, și cînd e ocărit nu se mîhnește. Căci el socotește că cele plăcute sînt dar și pogorămînt al lui Dumnezeu, de care nu e vrednic, iar cele grele îi sînt spre cercare ; și că cele dintîi se dau aici după har spre mîngîiere, iar celelalte spre smerita cugetare și spre buna nădejde în veacul viitor. Și e ca un nesimțitor ce are multă simțire a durerilor, prin darul deosebirii. Fiindcă nepățimirea nu este o singură virtute, ci un nume pentru toate virtuțile. Căci precum omul nu e un singur mădular, ci pe om îl arată multele mădulare ale trupului, și nici ele singure, ci împreună cu sufletul, așa și nepățimirea este împreunarea (sinteza) multor virtuți. Iar în loc de suflet el are pe Duhul Sfînt. Pentru că toate faptele duhovnicești pomenite sînt fără suflet dacă nu au pe Duhul Sfînt, de la care și-a luat și numirea cel ce se numește duhovnicesc. Căci de nu va lepăda sufletul patimile, nu va veni Duhul Sfînt în el. Iar fără Duhul Sfînt această virtute cuprinzătoare nu se numește nepățimire. Ci chiar dacă ar fi, poate, cineva astfel, el se află mai degrabă întru nesimțire.

De aceea și elinii necunoscînd acestea zic : «Nu te face nepățimitor (apatic) ca un lipsit de suflet, nici pătimaș, ca un lipsit de rațiune». Spunînd că nepățimitorul e lipsit de suflet, o spuneau după cunoștința lor,

neavînd cunoștința Duhului Sfînt⁴⁸². Iar spunînd despre omul pătimaș că este fără rațiune, aveau dreptate, și aceasta o spunem și noi. Dar nu o spunem aceasta, fiindcă am învățat-o de la ei. Căci aceasta n-ar fi cunoștință, nici experiență. Ci pentru că avînd experiența tiraniei patimilor, am învățat din ceea ce am pățimit. Și mai scriem ca unii ce am învățat să dobîndim virtuțile de la Părinții care s-au învrednicit de nepățimire. Căci zic aceia că cel foarte pătimaș ajunge ca un rob și ca un nesimțitor din prea mare alipire la patimi și aci se pornește fără să cugete ca dobitoacele, împins de vreo poftă, aci caută să-și răzbune cu mînie pentru neîmplinirea unei pofte, scrișnind din dinți ca o fiară împotriva semenilor. Tot așa și omul nepățimitor se face nesimțitor din dragoste desăvîrșită față de Dumnezeu. Și aci își îndreaptă toată preocuparea către Dumnezeu, aci către contemplarea vreuncea din minunile Lui, sau către vreun cuvînt din dumnezeieștile Scripturi, după cum zice Sfîntul Nil. Și chiar dacă s-ar afla în mijlocul multora, sau în piață, mintea lui se simte de parcă ar fi singur. Iar această stare vine din păzirea dumnezeieștilor porunci ale lui Hristos, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în veci. Amin.

Cuvîntul **15**

*Păzirea poruncilor dumnezeiești
Este dovada iubirii lui Dumnezeu și aproape lui.
De aceea cuvîntul despre dragoste
E cuvîntul de față și litera o
El este al cincisprezecelea
Căci dragostea este începutul și sfîrșitul legii.*

482. Aici se face o deosebire categorică între apatia filozofică sau budistă și între nepățimirea creștină. Aceea e nesimțire, iar aceasta e plină de simțire în Duhul Sfînt. Ea nu e numai ceva negativ (lipsa de patimi) ci ceva pozitiv (sinteză de virtuți) și mai mult decît aceasta, o simțire produsă de Duhul Sfînt. Sau, cum spune Sf. Maxim Mărturisitorul, nepățimirea rodește dragostea (Cap. *Despre dragoste*, I, 2; II, 30).

Cel ce vrea să spună ceva despre dragoste îndrăznește să grăiască despre Dumnezeu însuși. Căci zice Ioan Teologul : «Dumnezeu este iubire, și cel ce rămîne în iubire rămîne în Dumnezeu»⁴⁸³. O, minune ! Această, cea mai de căpetenie dintre virtuți, este proprie firii. Pentru aceea o pomenește legea printre cele dintîi, poruncind : «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău» și celelalte⁴⁸⁴.

Deci eu auzind cuvintele «din tot», m-am umplut de uimire și n-am mai avut lipsă de celelalte cuvinte. Căci «din tot sufletul» înseamnă că din rațiune, mînie și poftă. Pentru că din acestea trei se alcătuieste sufletul. Mîntea cugetă pururea la cele dumnezeiești ; pofta Îl pofteste numai pe El neîncetat și nu pe altcineva, odată ce legea a spus că «din tot» ; iar mînia se pune în mișcare în chip firesc împotriva celor ce împiedică această poftă și numai împotriva lor. Bine a zis deci că Dumnezeu este dragoste.

Dacă deci vede Dumnezeu cele trei puteri ale sufletului, avîndu-și dorul numai spre El, cum a poruncit, neapărat că și El, bun fiind, nu numai că iubește pe om, ci se și sălășluiește în el și petrece în el, precum a zis, prin venirea Duhului. Iar trupul se va supune chiar fără voie rațiunii ca nerațional și nu va mai pofti împotriva Duhului, cum zice Apostolul⁴⁸⁵. Ci precum soarele și luna se călăuzesc după porunca Domnului pentru a lumina lumea, măcar că sînt neînsuflețite, așa și trupul va lucra după voia sufletului faptele luminii.

Și precum soarele, călătorind de fiecare dată de la răsărit pînă la apus dă o zi, iar lipsind el se face noapte, așa și fiecare virtute pe care o săvîrșește omul luminează sufletul, iar ascunzîndu-se ea se face patimă și întuneric, pînă ce agonisește omul iarăși virtutea și prin aceasta vine lumina. De asemenea, precum soarele în-

483. I Ioan IV, 16.

484. *Iov* XIX, 18 ; *Luca* X, 27.485. *Galat*. V, 17.

cepînd de la marginea răsăritului și mutîndu-și pe încetul lumina pînă la cealaltă margine se împlinește vremea, așa și omul crescînd pe încetul de la începutul virtuților, se face nepătimitor. Și precum discul lunii crește și scade în cursul unei luni, așa și omul crește și se micșorează cu fiecare virtute, pînă ce ajunge la deprinderea virtuții cu pricina ; și aci suferă necazuri după Dumnezeu, aci se veselește mulțumind lui Dumnezeu, fiind nevrednic de dobîndirea virtuților ; aci iarăși se luminează și aci se întunecă, pînă ce se împlinește drumul. Unele îi vin cu bun rost din pricina înălțării, altele din pricina deznădejdi⁴⁸⁶. Precum soarele își face în veacul de acum schimbările și luna creșterile și micșorările, iar în veacul viitor cei drepți se vor bucura pururea de lumină, iar cei păcătoși ca mine vor avea parte de întuneric, așa și acum, înainte de dragostea desăvîrșită și de contemplația îndumnezeită, sufletul își are schimbările amestecate, iar mintea întunecimile împreunate cu virtuțile și cunoștințele, pînă ce se va învrednici omul de lucrarea veacului viitor prin dragostea desăvîrșită, pentru care se face toată osteneala. Căci pentru dragoste ascultă de poruncă cel aflător în ascultare ; pentru ea se face sărac și rob bogatul și cel slobod, ca să lase, celor ce vor să le aibă, pe ale lui și pe el însuși ; și cel ce postește, de asemenea, ca să mănînce alții cele ce le-ar fi mîncat el însuși. Și, simplu grăind, toată lucrarea se face sau pentru dragostea de Dumnezeu, sau pentru dragostea de aproapele. Și anume cele spuse înainte și cele asemenea lor se fac pentru dragostea

486. Omul pe de o parte crește prin virtute, pe de alta se micșorează, împuținîndu-i-se egoismul; pe de o parte virtutea îi aduce bucurie, pe de alta, încercare. Cînd e primejdie să se mîndrească pentru virtute vin încercări, cînd e primejdie să deznădăjduiască îi vine bucuria. E de remarcat apoi funcția de luminare ce o atribuie virtuții, conform Sf. Grigorie de Nisa.

aproapelui. Iar privegherea, psalmodierea și cele asemenea lor, pentru dragostea de Dumnezeu. Că Lui I se cuvine slava, cinstea și stăpînirea în vecii vecilor. Amin!

Cuvîntul 16

*Litera pi (p) și cuvîntul al șasesprezecelea
Se ocupă pe scurt de cunoașterea lui Dumnezeu,
Deoarece mulți au grăit
În multe reguli și cuvinte despre teologie.*

Toate cîte le-a făcut Dumnezeu au început, iar dacă vrea El și sîrșit. Pentru că din nimic s-au făcut. Dar Dumnezeu nu are nici început, nici sîrșit. De asemenea nici virtuțile Lui, pentru că niciodată n-a fost fără ele. Ci totdeauna este suprabun și drept, atotînțelept, atotputernic, neînfrînt, nepătimitor, nescris împrejur, nehotărnicit, neaflat, necuprins, fără sîrșit, veșnic, necreat, neschimbat, neîncetat adevărat, necompus, nevăzut, nepipăit, neînțeleș, desăvîrșit, mai presus de ființă, negrăit, mult-milostiv, atotîndurat, atotvăzător. Dar avînd virtuțile, zice marele Dionisie, nu e obligat să o împlinească pe fiecare, ca cei virtuoși, ci săvîrșește virtutea fiindcă vrea și se folosește slobod și cu deplină stăpînire de fiecare, ca de o unealtă.

Dar îngerii și oamenii virtuoși sînt așa prin har. Căci după ce au primit existența de la El, s-au făcut prin imitarea Lui și drepți și înțelepți. Aceștia, fiind făpturi, au trebuință de ajutorul și de înrîurirea Atotșiiitorului, fără de care nu pot să aibă nici virtute, nici înțelepciune. Pentru că făpturile sînt schimbăcioase și compuse din lucruri felurite. Dar Dumnezeu e netrupesc, simplu, fără de început, un singur Dumnezeu închinat și preamărit de toată zidirea în Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. Iar cel ce s-a făcut asemenea Lui are la fel o singură voință și nu mai multe compuse. De asemenea,

el are mintea simplă și ca stare ea petrece pururea în Cel fără chip cît depinde de ea. Dar, după o rînduială cu bun rost, coboară iarăși de la Cel fără chip la contemplarea a ceva din Scriptură sau din fapte. Și ca să nu se osîndească, poartă grijă de trup, nu pentru că, iubindu-l, ar vrea să-l înviioreze pe acesta, ci ca să nu-l facă cu desăvîrșire nefolositor și din pricina aceasta să fie osîndit, cum s-a zis mai înainte. Căci, precum mintea nu leapădă afectele (pasiunile) din jurul ei, ci se folosește de ele potrivit cu firea, așa nici sufletul nu leapădă trupul, ci-l întrebuițează pe acesta în tot lucrul bun. Și precum mintea stăpînește pornirile nesocotite ale afectelor îndreptînd pe fiecare din ele spre voia dumnezeiască, așa stăpînește și omul mădularele trupului, devenind astfel o singură voie și nu multe⁴⁸⁷. Căci nu lasă nici cele patru elemente ale trupului, sau mădularele lui cele multe să facă ce vor, nici cele trei puteri ale sufletului să gîndească sau să miște trupul spre lucrare fără judecată și fără frîu, ci povățuindu-le cu înțelepciune duhovnicească, își face voința nedespărțită de cele trei puteri. Iar felurile acestei înțelepciuni sînt patru : chibzuința, neprihănirea, bărbăția și dreptatea, despre care a scris cele mai înalte lucruri Teologul întru Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în veci. Amin !

487. Deși în text se numesc tot patimi (*τά πάθη*), e vorba nu de patimile rele, ci de afectele naturale, care numai printr-o rea întrebuițare devin patimi rele. Ele devin rele cînd nu sînt supuse rațiunii (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, IV, 45). Afectele nu sînt suprimate în viața duhovnicească pentru că ele sînt expresia a două din părțile componente ale sufletului: iușimea și pofta. (Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, IV, 44). Omul duhovnicesc nu se sărăcește de bogăția vieții lui sufletești, dar o aduce la unitate. El e ca o orchestră și în același timp ca un dirijor de orchestră. Dacă afectele lui s-ar manifesta de capul lor, ar produce cacofonia patimilor. Supuse însă comenzii unice a rațiunii, care vrea să execute prin ele partitura vocii divine, produc o armonie bogată și strălucitoare. Dacă omul ar fi numai rațional, ar fi lipsit de căldură, dulceață și bucurie în sine și în raporturile cu ceilalți.

Cuvîntul 17

Iată acum cuvîntul al șaptesprezecelea

E despre una din virtuțile generale.

Am ajuns la litera r.

Chibzuință e prima dintre cele patru.

Mai ușor este pentru toți cei ce vor, să învețe despre cele patru virtuți generale de la Teologul. Cu toate acestea, vom grăi puțin și aci despre fiecare din ele. Pentru că toată virtutea are nevoie de acestea patru și orice faptă are trebuință de cea dintîi, adică de chibzuință, și fără aceasta nu se face. Căci cum s-ar face un lucru oarecare fără chibzuință ? Aceasta se naște din rațiune și stă la mijloc între abilitate și prea multa ticluire, și între nechibzuință. Cea dintîi atrage chibzuința spre vicleșug și spre vătămarea sufletului celui ce-o are și al celor pe care-i poate. Iar cealaltă face mintea nesimțitoare și deșartă și nu o lasă să se îngrijească nici de lucrurile dumnezeiești, nici de ceva din cele de folos sufletului sau aproapelui. Cea dintîi se aseamănă unui munte foarte înalt, cea de a doua unei prăpăstii. Cel ce călătorește prin șesul care se află în mijlocul lor este chibzuit. Iar cel ce calcă alături cu drumul, sau va cădea în jos, în prăpastie, sau va încerca să urce prea mult în sus și neaflînd cărare se rostogolește fără voie tot în prăpastie și nu se poate ridica, fiindcă nu vrea să se întoarcă prin pocăință de la înălțimea muntelui la chibzuință. Dar cel ce a căzut în prăpastie, roagă cu smerenie pe Cel ce poate să-l aducă pe el la calea împărătească a virtuții. Cel chibzuit însă nici nu se înalță, mîndrindu-se și căutînd să vatăme pe cineva, nici nu se rostogolește fără minte și nu se vatămă de cineva ; ci culegînd cele bune, le păzește în Hristos Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în veci. Amin!

Cuvîntul 18

*Litera a optsprezecea este sigma (s),
Iar cuvîntul de față despre neprihănire.*

Neprihănirea este cugetul întreg, adică neștirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrînare, nici spre tocire, ci păzește bunătățile culese de chibzuință și leapădă pe toate cele rele și adună gîndul la ea însăși și prin ea îl urcă la Dumnezeu. Ca un păstor bun, ea strînge înăuntru oile sau înțeleșurile dumnezeiești și omoară neînfrînarea ca pe un cîine turbat, prin îndepărtarea de la cele vătămătoare. Iar tocirea o alungă ca pe un lup sălbatic, pe care nu-l lasă să mănînce oile într-un colț, ci-l privește neîncetat și-l face arătat cugetării, ca să nu se ascundă în întuneric și să petreacă împreună cu înțeleșurile sale.

Aceasta se naște din partea poftitoare a sufletului și fără de ea nu se păzește nici un bine, chiar dacă se poate face. Pentru că dacă nu este neprihănire, cele trei părți ale sufletului sînt duse fie în sus, fie în jos, adică sau spre învîrtoșare sau spre neînfrînare. Iar prin neînfrînare nu înțeleg numai pe cea care se îngrijește de lăcomia pîntecelui și de curvie, ci toată patima și gîndul care nu cugetă de bunăvoie după voia lui Dumnezeu. Căci această virtute le muncește pe toate acestea și stăpînește pornirile nesocotite ale sufletului și ale trupului și le îndreaptă către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin !

Cuvîntul 19

*Litera tau (t) și cuvîntul despre bărbăție
Este al nouăsprezecelea.
Aceasta se naște din partea mîniitoare
Și se află la mijloc între semeție și lașitate.*

Înșușirea bărbăției nu stă în a birui și a asupri pe aproapele. Căci aceasta este semeție și se află dea-

supra bărbăției. Dar nici în a fugi de frica ispitelor de lucrările și de virtuțile cele după voia lui Dumnezeu. Căci aceasta este lașitate și se află dedesubtul bărbăției. Bărbăția înseamnă a stăruii cu răbdare în tot lucrul bun și a birui patimile sufletului și ale trupului. Fiindcă nu este lupta noastră împotriva trupului și a sîngelui sau împotriva oamenilor, ca la iudeii de odinioară, la care cel ce biruia în războaie pe cei de alt neam făcea lucrul lui Dumnezeu, ci împotriva începătoriilor și stăpînirilor, adică a dracilor nevăzuți⁴⁸⁸. Iar cel ce luptă biruie duhovnicește sau e biruit de patimi. Căci războiul acela era numai chipul războiului nostru.

Iar cele două patimi pe care le-am amintit, deși par potrivnice laolaltă, vin însă din neputință. Semeția se ține pe sus și înspăimîntă, chipurile, făcînd impresie ca un urs neputincios. Iar frica fuge ca un cîine alungat. Pentru că nimeni din cei ce au una din aceste două patimi nu nădăjduiește în Domnul. De aceea nu poate să stea la război, fie pentru că se semețește, fie pentru că îi este frică. Iar cel drept, ca un leu se încrede în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în veci. Amin !

Cuvîntul 20

*Cuvîntul douăzeci și litera epsilon (y)
E despre dreptatea tuturor virtuților.
Aceasta dă tuturor măsura mereu egală
Și se naște din minte.*

Dumnezeu e preamărit și prin dreptate, zice marele Dionisie⁴⁸⁹. Și pe drept cuvînt. Căci fără aceasta toate sînt nedrepte și fără aceasta nu pot sta. Ei i se mai zice și dreapta judecată, fiindcă dă fiecărei fapte măsura ei, mereu egală, ca să nu fie nici vreo lipsă în

488. Efes. VI, 12.

489. *Despre numele divine*, cap. VIII, 9.

ceva prin aceea că voim prea puțin, nici vreo covârșire prin aceea că ne lăcomim la prea mult. Pentru că măcar că acestea par să fie potrivnice, ca fiind deasupra și dedesubtul dreptății, dar amîndouă înclină spre cîte o latură a nedreptății. Căci linia fie că se încovoiaie înăuntru, fie că se umflă în afară, se abate de la ținta ei. Iar cumpăna, de asemenea, în orice parte se apleacă, ia prea mult din partea cealaltă. Dar cel ce poate păzi dreptatea nu cade nici în jos prin nechibzuință, neînfrînare, lașitate și lăcomie, ca să se tîrască ca un șarpe pe pînțele, mîncînd țărînă și tăvălindu-se în patimile cele de necinste, nici nu se înalță cu dispreț în sus prin abilitate, semeție, tocire și mulțumirea cu prea puțin, purtîndu-se cu viclenie, ci chibzuiește întru neprihănire și răbdă cu smerenie, cunoscînd că a luat ceea ce are prin har, cum zice Apostolul ⁴⁹⁰, și netăgăduind. Căci se nedreptățește pe sine însuși și pe aproapele, dar mai vîrtos pe Dumnezeu, punîndu-și în socoteala sa izbînzile. El știe că dacă își închipuie că are peste tot vreun bine, se va lua de la sine ceea ce i se pare că e al lui, cum zice Domnul, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin !

Cuvîntul 21

*Litera fi (f) și cuvîntul douăzeci și unu
Despre pacea desăvîrșită a gîndurilor,
Cum o învață oricare învățacel de la Domnul.
Căci aceasta este dată de la Dumnezeu.*

Zicînd Domnul către Apostoli : «Pacea Mea dau vouă», a adăugat «nu cum dă lumea» ⁴⁹¹, sau nu simplu ca oamenii țării aceleia cînd se salută zicînd : «Pace vouă» și cum a zis Somanita : «Pace ție» ⁴⁹², sau Elisei

490. I Cor. IV, 7 ; Matei XXV, 29.

491. Ioan XIV, 27.

492. IV împărați IV, 23.

către Ghiezi : «și vei zice : pace ție, către ea»⁴⁹³, adică pace bărbatului tău, pace copilului. Domnul vorbește aci de «pacea care covârșește toată mintea»⁴⁹⁴ și pe care o dă Dumnezeu celor ce îl iubesc pe El din tot sufletul, pentru războaiele și primejdiile răbdate înainte de ea. Căci de aceea a zis iarăși Domnul : «întru Mine pace să aveți»⁴⁹⁵ și a adăugat : «în lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea»⁴⁹⁶. Aceasta înseamnă că chiar dacă cineva ar avea multe necazuri și multe primejdii de la draci, și de la oameni, ținând pacea Domnului toate le va socoti ca nimic. Și iarăși a zis : «Să aveți pacea întreolaltă»⁴⁹⁷. Acestea toate le-a prezis lor Domnul, fiindcă aveau să ajungă în războaie și să rabde necazuri pentru El. Iar după un înțeles mai depărtat fiecare dintre noi credincioșii suferim războaie și sminteli din partea patimilor, dar dacă avem pace cu Dumnezeu și cu aproapele le biruim toate.

Acestea sînt lumea pe care a poruncit Ioan Teologul să o urîm⁴⁹⁸ ; nu făpturile, ci poftele lumești. Iar sufletul are pace cu Dumnezeu, cînd are pace cu sine însuși și se face întreg după voia lui Dumnezeu. Și se face așa, cînd are pace cu toți oamenii, chiar dacă suferă supărări grele de la ei. Căci prin răbdare nu se tulbură nicidecum, ci toate le suferă, tuturor le vrea binele, pe toți îi iubește pentru Dumnezeu și pentru fire. Pentru cei infideli plînge ca pentru niște pierduți, cum a făcut Domnul și Apostolii, iar pentru cei credincioși se roagă și lucrează. Și așa primește pacea gîndurilor și petrece cu mintea în contemplație și rugăciune curată către Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin !

493. IV împărați IV, 26. 494. Filip. IV, 7. 495. Ioan XVI, 33.
496. *Ibidem*. 497. Marcu IX, 50. 498. I Ioan II, 15.

Cuvîntul 22

Cuvîntul douăzeci și doi și litera hi (h).

Despre nașterea bucuriei din pace

Se va vorbi puțin.

Dar este o bucurie duhovnicească și o altă bucurie

«Bucurați-vă în Domnul», zice Apostolul⁴⁹⁹. Bine a zis «în Domnul». Căci de nu va fi bucuria în Domnul, nu numai că nu va avea bucurie cineva, dar aproape niciodată nu se va bucura. Căci Iov cercetînd viața ome-nească, a aflat-o cuprinzînd tot necazul⁵⁰⁰. Tot așa ma-rele Vasile. Iar Grigorie al Nisei a spus că păsările și celelalte animale se bucură pentru că sînt nesimțitoare, pe cînd omul rațional nu are nici o ușurință din pricina plînsului. «Pentru că, zice, nu ne-am învrednicit să avem nici cunoștința bunătăților de la care am căzut. De aceea și firea ne învață mai mult să plîngem, întrucît viața e împreună cu multe dureri și osteneli și e ro-bită multor păcate». Dar dacă are cineva neîncetat po-menirea lui Dumnezeu, se veselește. Căci zice psalmis-tul : «Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am ve-selit»⁵⁰¹. Căci veselindu-se de pomenirea lui Dum-nezeu, mintea uită de necazurile lumii și prin aceasta nă-dăjduiește în El și ajunge fără grijă. Iar lipsa de grijă o face să se bucure și să mulțumească. La rîndul ei, mul-țumirea, împreună cu recunoștință, face să crească darurile, și cu cît se înmulțesc facerile de bine ale lui Dumnezeu, cu atît crește mulțumirea și rugăciunea cu-rată cu lacrimile bucuriei. Astfel omul iese pe încetul din lacrimile întristării și din patimi și vine la bucuria duhovnicească din orice prilej. Pentru cele plăcute se smerește și mulțumește, iar prin încercări se întărește în el nădejdea în viitor. Și prin amîndouă se bucură și iubește pe Dumnezeu și pe toți în chip firesc, ca pe niște binefăcători. Și nu află în toată zidirea ceva ce

499. Filip. IV, 4. 500. Iov XIV, 1 ; Ecles. II, 23.

501. Psalm. LXXVI, 3.

poate să-l vatăme. Ci luminat de cunoștința lui Dumnezeu, se bucură de toate făpturile în Domnul, minunându-se de purtarea de grijă pe care o are pentru făpturile Lui. Și nu numai de cele arătate se minunează, ca de unele vrednice de laudă, cel ce a ajuns la cunoștința duhovnicească, ci se uimește prin simțire și de cele nearătate celor neîncercați, ca de cele trebuincioase.

Nu se minunează numai de ziua, pentru lumină, ci și de noapte, căci tuturor le este noaptea de folos : celor lucrători liniște și ușurare ; pe cei ce plîng îi aduce la pomenirea morții și a iadului ; iar pe cei ce se îndeletnicesc cu purtările morale îi face să cugete și să cerceteze mai cu de-amănuntul binefacerile și așezarea moravurilor. Căci zice psalmistul : «Pocăiți-vă pe paturile voastre de cele ce graiți în inimile voastre»⁵⁰², sau pocăiți-vă în liniștea nopții, amintindu-vă de alunecările ce vi s-au întâmplat în tulburarea zilei și vă sfătuiți sau vă învățați să petreceți în imne și cîntări duhovnicești, adică în rugăciuni și cîntări, prin meditație și luarea-aminte a citirii. Căci așa se cîștigă o deprindere morală : meditînd omul la cele ale zilei, ca să ajungă la simțire în liniștea nopții și să se poată plînge pentru cele ce a păcătuit. Iar cînd harul îl duce la vreo sporire și află cu adevărat și nu în nălucire anumite fapte morale ale sufletului și ale trupului, săvîrșite cu lucrul sau cu cuvintele, după porunca lui Hristos, mulțumește cu frică și cu smerenie, și se nevoiește prin rugăciune și lacrimi multe îndreptate către Dumnezeu să păzească obiceiul acela bun, îndemnîndu-se pe sine spre ținerea de minte a lui, ca să nu se piardă iarăși prin uitare. Fiindcă numai după vreme îndelungată dobîndim în noi vreo deprindere bună. Dar ceea ce s-a dobîndit după vreme și osteneală îndelungată, se poate pierde într-o clipită de timp.

502. Psalm. IV, 4.

Acestea despre cei lucrători. Cît despre cei contemplativi, noaptea are multe vederi, cum zice marele Vasile. Ea aduce aminte de fiecare dată, despre facerea lumii, pentru pricina că toată zidirea se ascunde sub întuneric ca mai înainte și ajută pe om să cugete cum cerul era odată singur fără stele, precum nevăzute sînt acelea acum cînd sînt ascunse de nori. Iar intrînd în chilie și privind numai întunericul, își aduce aminte de întunericul acela ce era deasupra adîncului. Și făcîndu-se iarăși cerul dintr-odată curat și el stînd afară din chilie, se uimește de lumea de sus și aduce laudă lui Dumnezeu, cum zice Iov despre Îngeri, cînd au văzut stelele⁵⁰³. Privește și pămîntul nevăzut și neîntocmit ca odinioară și pe oameni cufundați în somn ca și cînd n-ar fi și se face prin simțire singur ca Adam și preamărește pe Ziditorul și Făcătorul zidirii întru cunoștință cu îngerii. Din tunetele și fulgerele ce se fac, își închipuie ziua judecății ; iar din glasurile păsărilor parcă ar simți glasul trâmbiței de atunci. Din răsărirea luceafărului și din arătarea zorilor, înțelege arătarea cinstitei și de viață făcătoarei cruci ; iar din scularea oamenilor din somn, își ia o dovadă despre înviere, precum răsăritul soarelui îi dă o asemănare despre venirea Domnului ; și precum cei ce întîmpină soarele prin cîntare sînt ca sfinții ce vor ieși atunci înaintea Domnului în nori, așa cei ce trîndăvesc și rămîn dormind sînt ca cei ce se vor osîndi atunci. Cei dintîi veselindu-se în tot timpul zilei prin cîntări de laudă, prin contemplație, rugăciune și prin celelalte virtuți, petrec în lumina cunoștinței, ca dreptii de atunci ; ceilalți rămîn în patimă și în întunericul neștiinței, ca păcătoșii de atunci.

Simplu grăind, cel ce are cunoștință, află tot lucrul ca ajutor spre mîntuirea sufletului și spre slava lui Dumnezeu, pentru care s-au și făcut de Domnul și

503. Iov XXXVIII, 7.

«Dumnezeul cunoștințelor», cum zice maica proorocului Samuil⁵⁰⁴. De aceea «să nu se laude înțeleptul întru înțelepciune» și celelalte, «ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă, că înțelege și cunoaște pe Domnul», adică îl cunoaște pe Domnul în înțelegere multă din făpturile Lui și îl imită pe El, după putere, prin păzirea dumnezeieștilor Lui porunci, «ca să poată face judecată și dreptate în mijlocul pământului», ca Acela⁵⁰⁵ (adică proorocind despre răstignirea și învierea Domnului a zis ea acestea), și ca să pătimească împreună cu El, prin dobândirea virtuților și să se slăvească împreună, prin nepătimire și cunoștință⁵⁰⁶. Atunci va avea laudă în sine, ca cel ce s-a învrednicit să se facă robul unui astfel de Stăpîn și următor al smereniei lui, nevrednic fiind. Atunci i se va face lui, după Apostol, laudă de la Domnul⁵⁰⁷. Cînd atunci ? Cînd va zice celor de-a dreapta : «Veniți, binecuvîntații Părintelui Meu, de moșteniți împărăția»⁵⁰⁸. Căreia fie să ne învrednicim și noi toți prin harul și prin iubirea Lui de oameni, Căruia I se cuvine slava și împărăția în veci. Amin !

Cuvîntul 23

Cuvîntul al douăzeci și treilea e despre Scripturi.

Ca să nu afle nici o contrazicere

Cei ce vor să le cerceteze pe ele

Și să înțeleagă toate cele scrise cum trebuie.

«Cîntați cu înțelepciune», zice proorocul și «cercețați Scripturile», zice Domnul. Și cel ce aude se luminează, iar cel ce nu aude se întunecă. Căci dacă nu

504. I împărați II, 3. Dumnezeu creînd lumea, o creează și spre a ne ridica prin lucruri la cunoștința Lui. El se relevază chiar prin actul creației ca un Dumnezeu al cunoștințelor. 505. I împărați II, 10—11.

506. Omul dobîndește virtuțile pătimind osteneți și încercări, dar puterea pentru pătimirea aceasta o are din împreună-pătimirea lui Hristos în El; și se ridică la nepătimire și cunoștință tainică prin aceea că se împărtășește de slava lui Hristos. Domnul Hristos repetă drumul pătimirii și slăvirii Sale cu fiecare din cei ce vor să urmeze Lui, sau să-L imite pe El. 507. Romani II, 29. 508. Matei XXV, 34.

ia cineva aminte la cele spuse, nu culege atîta rod din dumnezeieștile Scripturi, chiar dacă ar cînta și ar citi de multe ori. Liniștiți-vă și cunoașteți, zice, pentru că liniștirea adună mintea. Iar de va vrea cineva să ia aminte puțin, va cunoaște, după Apostol, «în parte»⁵⁰⁹, mai ales de va avea puțină făptuire morală. Căci aceasta face mintea mult încercată de pe urma luptei cu patimile. Dar nu cunoaște toate tainele cîte le are fiecare cuvînt al Scripturii ascunse la Dumnezeu, ci cîte poate primi curăția minții de la har. Aceasta o știm de acolo, că de multe ori cunoscînd un cuvînt al Scripturii, reușim să descoperim unul sau două din scopurile pentru care s-au scris. Dar după o vreme oarecare, făcîndu-se mintea, poate, mai curată, se învrednicește de alt înțeles mai înalt decît cel dintîi. Astfel, dîndu-și seama de nepriceperea sa și minunîndu-se de harul lui Dumnezeu și de înțelepciunea Lui negrăită, omul se pomenește cutremurîndu-se înaintea Dumnezeului cunoștințelor, cum a zis proorocița Ana, că «Domnul e Dumnezeu cunoștințelor».

Nu vorbesc despre ceea ce aude cineva din vreo carte sau de la vreun om. Căci aceasta nu este din curăția minții, nici din descoperire. Ci despre ceea ce cunoaște fără să-și creadă lui, pînă ce află dumnezeiasca Scriptură sau pe vreunul dintre Sfinți împreună mărturisind pentru înțelesul care a răsărit de la sine din cuvîntul Scripturii, sau din vreun lucru sensibil, sau inteligibil.

Chiar dacă acesta, în loc de un singur înțeles, află sau aude de la dumnezeiasca Scriptură, sau de la Sfinții Părinți, mai multe, să nu fie fără crezare și să-și închipuie că aceasta e contrazicere. Pentru că uneori același lucru are mai multe scopuri, ca de pildă o haină. Dacă, deci, ar zice cineva despre aceasta că încălzește, iar altul că împodobește și iarăși altul că acoperă, toți trei spun

509. I Cor. VI, 12.

adevărul, pentru că haina folosește pentru încălzit, pentru acoperămînt și pentru podoabă ; și toți trei au aflat scopul dumnezeiesc al hainei, avînd mărturie dumnezeiasca Scriptură și firea lucrurilor. Iar dacă cineva fiind răpitor sau hoț, vorbind de înțelesurile ei, ar zice că haina e bună spre a fi răpită sau furată, cu siguranță minte, fiindcă nici Scriptura, nici firea lucrurilor nu mărturisește că pentru aceasta s-a făcut, odată ce și legile pedepsesc asemenea fapte. Tot așa este cu orice lucru sensibil sau inteligibil, sau cu orice cuvînt al dumnezeieștii Scripturi. Pentru că sfinții nici nu cunosc tot scopul lui Dumnezeu cu fiecare lucru sau cuvînt al Scripturii, nici nu scriu deodată toate cele cunoscute de ei. Nu cunosc totul, pentru că Dumnezeu este necuprins și înțelepciunea Lui nu are hotar, ca să cuprindă vreun înger sau om toate. Căci zice Gură de Aur despre cunoașterea vreunui lucru oarecare, că noi spunem despre el cîte trebuie să le spunem acum, dar Dumnezeu pe lîngă cele spuse cunoaște și alte laturi neînțelese. Și nu le spun nici sfinții toate deodată, pentru că nu e de folos ca să le spună toate cîte le cunosc, din pricina neputinței oamenilor și ca să nu se lungească cuvîntul și să se facă neplăcut sau neînțeleș din pricina amestecării, ci ca cele spuse să fie măsurate, cum zice Teologul. De aceea unul și același, azi spune despre un lucru unele și mâine altele. Iar aceasta nu este contrazicere pentru auzitorul care are cunoștința sau experiența celor spuse. Și iarăși unul zice acestea, altul altele despre același cuvînt al dumnezeieștii Scripturi, pentru că harul dumnezeiesc le-a dăruit și pe acestea și pe acelea potrivit cu oamenii și cu vremea.

Numai aceea trebuie să caute cineva, ca ceea ce se face și se zice să se facă și să se zică potrivit cu scopul dumnezeiesc și ca să aibă mărturie din dumnezeieștile Scripturi, ca să nu audă de la Apostol : anatema fie ce-

lui ce va binevesti altceva în afară de scopul dumnezeiesc, sau de firea lucrurilor, fie acela chiar înger⁵¹⁰, cum zic și marele Dionisie, marele Antonie și Maxim Mărturisitorul. De aceea zice Gură de Aur : «Nu fiii elinilor ne-au predat nouă acestea, ci dumnezeiasca Scriptură».

Nu este contrazicere dacă zice Scriptura despre oarecare că n-a văzut Babilonul în robie⁵¹¹, iar în alt loc că l-au luat în Babilon cu ceilalți⁵¹². Căci cine citește cu luare-aminte află în alt loc al Scripturii că l-a orbit pe el și așa l-au luat în robie⁵¹³. Prin urmare a intrat în Babilon cum a zis unul despre el, dar nu l-a văzut pe acesta, cum a zis celălalt. Și iarăși unii zic din neiscușință că **Epistola către Evrei** nu este a lui Pavel Apostolul, și un cuvânt al Sfântului Dionisie nu este dintre celelalte cuvinte ale lui. Dar dacă ia aminte cineva, în cuvintele înseși află adevărul. Căci sfinții, când e vorba de un lucru al firii, descoperă scopul lui Dumnezeu întru toată amănunțimea, prin analiză, sau cunoștință naturală, sau prin contemplarea celor ce sînt, adică a fapturilor, care se întemeiază pe curăția minții ; dar cercetează și Scripturile, cum zice Gură de Aur, cum cei ce vrînd să descopere aurul din metalele pămîntului, cercetează vinele cele mai subțiri, ca să nu cadă nici o iotă, sau nici o cirtă, cum zice Domnul⁵¹⁴. Iar iota este litera a zecea și cirta este cea numită mare, fără de care nu putem scrie drept.

Acestea s-au spus despre lucrurile firii. Dar când e vorba de un lucru sensibil sau inteligibil, care se petrece mai presus de fire, sau de un cuvânt al Scripturii, atunci cunosc prin vedere înainte și prin descoperire, dacă li se dă cunoștință despre acestea de la Duhul Sfînt. Iar dacă nu li se dă, ci spre folosul lor le

510. GaL.1, 18.

511. Iezechil XII, 13.

512. Ieremia XXXII, 5.

513. IV împărați XXV, 7.

514. Matei V, 18.

rămîne lucrul necuprins, nu se rușinează să spună adevărul și să mărturisească neputința omenească, zicînd: «Nu știu, Dumnezeu știe»⁵¹⁵, ca Apostolul, și cum zice Solomon : «Trei nu le cunosc, iar a patra n-o știu»⁵¹⁶, sau Gură de Aur : «Eu nu știu, chiar dacă m-ar numi ereticii necredincios ; dar numească-mă și nebun».

Și simplu grăind, aceștia avînd înțelepciunea în-doită, dar prețuind mai mult înțelepciunea de sus, s-au folosit în chip înțelept și măsurat și de învățătura cea de afară, urmînd regulii apostolilor, ca să nu se laude cu cele nemăsurate, ca egiptenii aceia care își băteau joc de graiul simplu al lui Varnava Apostolul, nedîndu-și seama că predica lui avea cuvintele vieții veșnice, cum zic Clementinele. Căci mulți pășim aceasta, cînd auzim pe cineva vorbind alt grai și rîdem, chiar dacă acela e poate înțelept în limba lui și grăiește despre taine înfricoșătoare. Iar aceasta ni se întîmplă din lipsa de cercare. Dar Părinții au scris și cu voia simplu, după vremea și după oamenii pentru care au scris, cum zice Sfîntul Grigorie al Nisei, lăudînd pe Sfîntul Efrem care, înțelept fiind, a scris simplu, dar de care a spus, minunîndu-se, că mult iscusit fiind în dogme, a țintuit la stîlp cărțile blestemate ale unui eretic cu cugetare de prunc, iar acela neputînd răbda, de mîndrie, rușinea, a murit⁵¹⁷. Căci sfînta smerenie e mai presus de fire și nu poate să o aibă cel ce nu crede, ci o socotește contrară firii, cum zice marele

515. II Cor. XII, 3. 516. Prov. XXX, 18.

517. *Cuvînt de laudă* la cuv. Părintele nostru Efrem Sirul, unde se istorisește și întîmplarea cu Apolinarie «cel fără de minte și fără de socoteală, multe izvodind și din pîntece grăind», căruia luîndu-i cărțile cu care se lăuda, i le-a uns Sfîntul «filă cu filă cu ulei de pește... nelăsînd o parte de alta să se dezlipească din strîngerea cea cumplită». Mai tîrziu, polemizînd ereticul cu un ortodox, a cerut să i se aducă lucrările sale pentru a citi din ele, neștiind el ce se petrecuse. Și mîndrindu-se cu ele a încercat să le deschidă, dar «nedespărțite și cu totul nesupuse văzîndu-le, de rușine fața și-au schimbat, iar de nedumerire cu sufletul s-a spăimîntat și de adunare despărțindu-se nebunul, la boală și mai pe urmă la moarte s-a apropiat, nesuferind ocară».

Dionisie despre unii ca aceștia, scriind către Sfântul Timotei : «Celor vechi învierea din morți li se pare contrară firii, mie însă și ție, nu ne este contrară firii, ci mai presus de fire. Aceasta față de noi. Iar față de Dumnezeu nu e nici mai presus de fire, ci firească. Căci porunca lui Dumnezeu este firea Lui». Iar Părinții iubesc mai degrabă smerenia cu lucrul și cu cuvântul, ca cel ce a scris Gheronticonul, măcar că era episcop și a fost izgonit pentru Hristos⁵¹⁸. Căci zice despre veșmîntul unei fecioare că «l-am luat eu ca să fiu binecuvîntat». Iar Sfinții Părinți Dorotei și Casian, înțelepți fiind, au scris simplu.

Iar aceasta s-a zis, ca să nu-și închipuie cineva că din mîndrie au scris unii înalt, iar alții din lipsă de învățatură au scris simplu. Ci înțelegerea tuturor este una și e dăruită de același Duh Sfînt. Iar scopul lor era să folosească pe toți. Pentru că dacă ar fi scris toți simplu, niciunul dintre cei învățați nu s-ar fi folosit vreodată. Căci ar fi socotit acestea ca nimic, pentru simplitatea cuvîntului. Dar iarăși nu s-ar fi folosit nimeni dintre cei mai simpli, dacă ar fi scris toți înalt, pentru că n-ar fi prins înțelesul celor spuse.

Cel încercat în înțelegerea Scripturilor cunoaște că înțelesul celui mai simplu cuvînt al Scripturii și al celui covârșitor de înțelept este unul și are în vedere mîntuirea omului. Iar cel neîncercat în aceasta, se smintește de multe ori, neștiind că mult ajută învățatura de jos cînd se face purtătoare a înțelepciunii de sus a Duhului. Pentru că una dă înțelesuri luminoase, iar cealaltă putere cuvîntului, dacă are omul o chibzuință statornică și sălășluiește în el cumpătarea prin care se teme de nechibzuință și de cugetare ușuratică și cugetă cu cumpătare, cum zice Apostolul. Precum deci cuvîntul «Amin» spus cu adevărat la sfîrșitul Evangheliei

518. Este vorba de episcopul Palladius, care a scris *Lavsaiiconul* și a fost exilat 6 ani din scaunul său din Helenopolis în Bitinia (veacul V).

după Luca e cuvîntul neclintit ce întărește cele spuse înainte de el, așa și chibzuința este o înțelegere neclintită ce poate să păzească adevărul. Căci Amin arată statornicia harului celui nou. De aceea în Vechiul Testament nici nu se află deloc, căci acela era chip. Dar în harul cel nou se spune pretutindenii, pentru faptul că acesta rămîne în veac și în veacul veacului.

Cuvîntul 24

Acum omega (o mare) și cuvîntul de față

Al douăzeci și patrulea, aduce inimii o simțire,

Ca să cunoască omul ceea ce-i folosește.

O, cîte lacrimi aș vrea să am, cînd mă văd pe mine dintr-o parte sau alta ! Că de nu păcătuiesc, mă înalț din mîndrie. Iar de păcătuiesc, și pot să văd, îmi pierd curajul nemaștiind ce să fac și vin la deznădejde. Dacă apoi alerg la nădejde, iarăși vine mîndria. Iar dacă plîng, aceasta mi se face pricină de părere de sine ; și dacă nu plîng, iarăși vin patimile. Viața mea e moarte și moartea e mai rea pentru frica muncilor. Rugăciunea mea mi se face ispită și neluarea aminte, pierzare. «Cel ce a cîștigat cunoștința, a adăugat durere»⁵¹⁹, zice Solomon. Nu pricep și mă înciudez și nu știu ce să fac. Iar dacă știu și nu fac, cunoștința îmi este spre osîndă. Vai mie, ce voi alege ? Toate mi se par contrare din neștiință și nu pot să pun de acord vreuna din ele. Nu descopăr virtutea și înțelepciunea ascunse în încercări, pentru că nu am răbdare. Ci fugind de liniște din pricina gîndurilor, aflu afară patimile, în ispita prin simțuri. De vreau să nu mănînc și să priveghez, aflu părerea de sine și slăbiciunea ca piedică. De mănînc și dorm fără zgîrcenie, vin, fără să vreau, la păcat. De mă retrag și fug de la toate, de frica păcatului, iarăși mă moleșește trîndăvia.

Pe de altă parte văd pe mulți că iau prin aceste războaie frica dumnezeiască și prin frică au dobândit lucrarea celorlalte virtuți. De aș fi avut și eu credință ca ei, aș fi aflat temerea, prin care aș fi primit binecredințioșia, cum zice proorocul, și cunoștința, din care se nasc tăria și sfatul, înțelegerea și înțelepciunea Duhului⁵²⁰, în cei ce stăruie lângă Dumnezeu întru negrijă și întru îndeletnicirea cu dumnezeieștile Scripturi, cu răbdare.

Pentru că prin aceasta toate cele de sus și cele de jos se fac deopotrivă. Căci când o patimă se preface în virtute, e vădit că aceasta s-a făcut prin vreme și cercare. Iar când o virtute înclină spre patimă, tot vremea și cercarea îndelungată prin răbdare o poate depărta de aceea. Dacă nu se naște în suflet răbdarea din credință, nu poate avea cineva nicidecum vreo virtute, «Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre»⁵²¹, zice Domnul, Cel ce a zidit una câte una inimile oamenilor, cum zice psalmistul⁵²². De aici este vădit că inima, adică mintea se zidește fiecare deosebit prin răbdarea celor ce vin asupra-i. Căci cel ce crede că are pe altcineva care-i cârmuiește nevăzut viața, cum va mai da crezare gândului său, care zice : aceasta vreau, sau aceasta nu vreau, aceasta e bine sau aceasta e rău ? Dacă are vreun povățuitor văzut, e dator să întrebe la tot lucrul și să primească prin urechi răspunsul și să plinească cu lucrul cele spuse. Iar dacă nu are vreunul, îl are după Euhait, pe Hristos, și e dator să-L întrebe prin rugăciune din inimă pe El și să nădăjduiască cu credință răspunsul prin lucru și prin cuvânt, ca nu cumva satana, neputînd răspunde cu lucrul, să răspundă cu cuvîntul, prefăcîndu-se pe sine în povă-

520. Isaia XI, 2.

521. Luca XXI, 19.

522. Psalm. XXXII, 15.

țuitor și trăgînd la pierzare pe cei ce n-au răbdare⁵²³. Căci aceștia se grăbesc din neștiință să ia cele ce nici-odată nu li s-au dat lor, uitînd că o zi în ochii Domnului e ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi. Iar cel ce are din răbdare experiența uneltirilor vrăjmașului, cum zice Apostolul, lucrează, lovește și aleargă întru răbdare, ca să ia⁵²⁴ cunoștință și să poată zice : «Nu ne sînt necunoscute gîndurile lui»⁵²⁵, adică nu ne sînt ascunse uneltirile lui, neștiute de cei mulți. Căci se preface, zice, în înger al luminii⁵²⁶. Și nu e de mirare, odată ce și gîndurile care vin de la el în inimă, se înfățișează ca gînduri ale dreptății, celor neîncercați, lipsiți de experiență. De aceea bine este ca omul să zică : nu știu, ca să nu se arate fără crezămînt nici celor spuse de înger și să nu creadă nici celor săvîrșite de viclenia vrăjmașului, ci să scape prin răbdare de amîndouă povîrnișurile și să aștepte să i se dăruiască răspunsul cu lucrul în decurs de mulți ani, fără de voie, făcîndu-se că nu știe de i-a spus cineva despre înțelesul lucrurilor, sau al fapturilor lui Dumnezeu, pînă ce nu ajunge la un liman, adică la cunoștința cu lucrul. Și cînd o vede rămînînd mulți ani, atunci află că într-adevăr a fost și a primit răspuns în chip nevăzut.

De pildă cineva se roagă pentru biruință asupra patimilor care îl războiesc și cuvînt nu aude, nici chip amăgitor nu vede. Dar chiar dacă i s-ar întîmpla poate

523. Omul nu trebuie să-și spună singur că lucrul cutare e bun sau rău, ci să aștepte prin răbdare răspunsul de la Domnul, cînd nu are un povățuitor văzut. Iar Domnul i-l va spune, după răbdare multă, nu numai printr-un cuvînt șoptit în minte, ci mai ales printr-o experiență tainică, căci binele între timp a devenit o calitate, o stare proprie lui, care durează. Satana însă dă un răspuns numai prin cuvînt șoptit în minte celor ce nu așteaptă să le devină binele calitate intrinsecă, prin răbdarea unor încercări. Astfel răbdarea e văzută ca o metodă prin care se ajunge la cunoașterea a ceea ce e bine, dar la o cunoaștere prin experiență launtrică, dat fiind că e o metodă prin care cineva ajunge el însuși la calitatea binelui. 524. Filip. III, 12. 525. II Cor. 2, 11.

526. II Cor. 11, 14.

aceasta în somn sau sensibil, nu crede nicidecum. După câțiva ani însă, vede războiul acela câștigat prin har și anumite înțeleșuri atrăgându-i mintea la smerenie și la cunoștința neputinței sale. Dar nici așa nu crede, ci așteaptă mulți ani, temându-se ca nu cumva să fie și aceasta înșelăciune. Căci zice Gură de Aur despre Apostoli că de aceea le-a spus Domnul de necazurile cele multe și a adăugat «Cel ce va răbda pînă în sfîrșit, acela se va mîntui»⁵²⁷, ca niciodată să nu rămîină fără grijă, ci să se nevoiască din temere. Căci nu va folosi cineva nimic de la celelalte virtuți, măcar de ar fi cu petrecerea în cer, dacă e stăpînit de mîndrie, prin care diavolul și Adam și alți mulți au căzut. De aceea niciodată nu trebuie să părăsească temerea, pînă ce nu ajunge la limanul dragostei desăvîrșite și iese afară din lume și din trup⁵²⁸.

Căci unul ca acesta nu lasă temerea de bună voie, ci din marea credință, care-i face mintea să nu aibă grijă de viață și de moartea trupului. El vine la temerea curată a dragostei. Despre aceasta zice marele Atanasie către cei desăvîrșiți : «Nu te teme de Dumnezeu ca de un tiran, ci te teme din dragoste față de El». Aceasta ca să nu se teamă omul numai pentru că păcătuiește, ci și pentru că e iubit fără să iubească și primește binefaceri cu nevrednicie. Prin temerea de asemenea bunătați, el vrea să-și atragă sufletul la iubire și să se facă vrednic de binefacerile de care a avut și va avea parte, prin recunoștința sa față de Binefăcător.

Iar de la frica curată a dragostei, vine la smerenia mai presus de fire. Fiindcă oricît de mult ar pătimi în înțeles bun și oricîte necazuri ar răbda, el nu-și închipuie cîtuși de puțin că din puterea și din înțelegerea

527. Matei X, 22.

528. Asemănarea dragostei cu un liman, la care ajunge omul dus de barca temerii, e de la Sfîntul Isaac Sirul (Cuv. 72, ed. Theotoche, p. 283).

sa îi vine puterea de a răbda și starea cea bună a sufletului și a trupului. Ci din cugetarea smerită a câștigat darul deosebirii, prin care cunoaște că este făptura lui Dumnezeu și că nu poate să facă nici un bine de la sine, nici să-l păzească, odată săvârșit prin har ; de asemenea că nu poate surpa ispita nici răbda prin bărbăția sau înțelepciunea sa. Iar de la darul deosebirii vine la cunoștința din parte a lucrurilor și începe să vadă cu mintea cele ce sînt. Necunoscînd însă rațiunile acestora, dorește un învățător și neaflîndu-l pe acela, pentru că nu se poate vedea, iar pe altul care face pe învățătorul neprimindu-l, pentru că știe aceasta prin darul deosebirii, sau printr-o înțelegere fără martori, nu mai înțelege nimic. Aceasta-l face să socotească toate cele făcute și învățate de el ca nimic, văzînd înainte de el atîta mulțime de oameni care au căzut după atîtea sudori și cunoștințe, de la Adam și cei de după el.

Auzind, dar neînțelegînd ceva din cele spuse în dumnezeieștile Scripturi, începe să lăcrimeze din pricina acestei cunoștințe, adică din faptul că cunoaște că nu cunoaște cum trebuie. Și cu adevărat e lucru de mirare, cum cel ce-și închipuie că știe, încă n-a ajuns să știe că nu știe nimic și ceea ce i se pare că are se va lua de la el, cum zice Domnul⁵²⁹, pentru că i se pare că are, dar nu are cu adevărat. Iar acesta, care se socotește că e nebun și neînțelegător, neputincios și neștiutor, plînge și se tînguește și prin aceasta primește și cele ce nu le are, prin recunoștință.

Căci smerenia se naște din multe virtuți, iar ea naște altele mai desăvârșite. Asemenea și cunoștința, rugăciunea, mulțumirea și dragostea. Fiindcă aceste virtuți pururea primesc creștere. De pildă, dacă cineva se smerește ca păcătos și plînge, prin aceasta se înfrînează și răbdă necazurile ce-i vin de bună voie și fără voie,

529. Matei XXV, 29.

de la draci din pricina nevoinței, și de la oameni spre cercarea credinței, ca să se arate dacă își are nădejdea la Dumnezeu, sau la om, sau în tăria și cuminența sa. Făcîndu-se astfel cercat prin răbdare și părăsind toate pentru Dumnezeu, primește credința cea mare de care zice Domnul : «A venit Fiul Omului, poate va afla credință»⁵³⁰. Iar prin credința aceasta va dobîndi biruință împotriva celor ce-l războiesc. Și dobîndind-o pe aceasta, ia cunoștința de neputința și de neștiința sa, din puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu arătată lui, și începe întru smerenia sufletului să-I mulțumească și tremură temîndu-se ca nu cumva să cadă iarăși în neascultarea de mai înainte. Apoi din frica curată, ajunsă fără de păcat, din mulțimea, răbdarea și smerenia de care s-a împărtășit prin cunoștință, începe să aibă nădejde că va dobîndi milă prin har.

Iar din gustarea (experiența) binefacerilor dăruite lui, așteaptă și se teme ca nu cumva să se afle nevrednic de așa de mari daruri ale lui Dumnezeu. Prin acestea îi crește smerenia și rugăciunea din inimă. Și cu cît cresc acestea, deodată cu mulțumirea, primește cunoștință mai mare⁵³¹. Astfel din cunoștință vine la temere și din temere la mulțumire și la cunoștința cea mai presus de acestea. Și pentru aceasta iubește pe Binefăcătorul în chip firesc și cu bucurie dorește să-i slujească Lui, ca unul ce se știe îndatorat prin cunoștință. Prin aceasta îndată primește creșterea cunoștinței și vede împreună cu binefacerile personale și pe cele de obște, pentru care neputînd mulțumi, plînge. Dar minunîndu-se iarăși de harul lui Dumnezeu, primește mîngîiere. Astfel aci varsă lacrimi îndurerate, aci iarăși varsă din dragoste lacrimi mai dulci ca mierea, din

530. Cf. Luca XVIII, 8.

531. Reluînd tema *epectazei* Sfîntul Grigorie de Nisa, adică a neconținței creșteri sau înaintări a sufletului în bine, Petru Damaschin îi dă o explicare ascetică în aceste pagini.

bucuria duhovnicească ce vine dintr-o negrăită smerenie. Iar aceasta i se întîmplă, cînd dorește cu adevărat să se facă voia lui Dumnezeu și urăște toată cinstea și odihna și se ține pe sine mai prejos de toți, încît nu socotește nicidecum că este cineva și se simte îndatorat, cu tot ce are, lui Dumnezeu și tuturor oamenilor. De aceea socotește ispitele și necazurile ca o mare binefacere, iar bucuria și odihna ca o mare pagubă. Și acelea le dorește din tot sufletul ori de unde i-ar veni, iar de acestea se teme chiar de-i vin de la Dumnezeu spre cercare.

Și fiind el în lacrimile acestea, începe mintea să primească curăția și vine la străvechea ei stare, adică la cunoștința firească pe care a pierdut-o din dragoste față de patimi. Aceasta e numită de unii înțelepciune, pentru că mintea vede lucrurile cum sînt după fire. De alții iarăși e numită pătrundere, pentru că cel ce are parte de ea cunoaște o parte din tainele ascunse, sau scopul lui Dumnezeu așezat în dumnezeieștile Scripturi și în fiecare făptură. Iar aceasta se naște din darul deosebirii și poate înțelege rațiunile celor sensibile și inteligibile. Din această pricină se numește vedere (contemplare) a celor ce sînt, sau a făpturilor, dar ea este firească (naturală) și vine din curăția minții⁵³².

532. După Părinți starea naturală și cunoașterea naturală nu e cea pe care o are cel scufundat în păcat, ci cea dinainte de păcat pe care o redobîndește acesta cu ajutorul harului, căci așa e cum trebuie să fie. Redînd această învățatură diaconul rus G. Tsebricov zice : «Nu lumea supusă legilor logice e concepută de sufletul ortodox ca fiind lumea *naturală*. Dimpotrivă el străvede natura adevărată, realitatea substanțială, starea normală a lucrurilor în *supranatural*, în domeniul mistic deschis sfinților. Nu natura supusă matematicianului, nu universul unde doi ori doi fac în *mod invariabil* patru, și-l reprezintă sufletul ortodox ca adevărata lume a lui Dumnezeu. Nu cosmosul în care legile par să prevaleze asupra Dătătorului de legi, în care pretinsa imutabilitate a legilor fizice pare mai degrabă să disciplineze pe Dumnezeu decît să fie disciplinată de El. «Aspectul actual al universului nu e decît un episod», scria Teofan Zăvorîțul (1870). «El n-ar fi existat (acest aspect), dacă păcatul n-ar fi fost săvîrșit. Și precum păcatul n-a fost necesar, așa aspectul acesta al lumii nu are nimic necesar. Libertatea în creație nu înseamnă numai po-

Iar dacă cineva s-ar învrednici să vină la vederea înaintea spre folosul obștesc, aceasta este mai presus de fire. Pentru că singur Dumnezeu cunoaște dinainte toate în toți și pentru ce a făcut fiecare lucru sau spus fiecare cuvânt în dumnezeiasca Scriptură și dă această cunoștință după har și celor vrednici să cunoască. Deci cunoașterea (contemplarea) fapturilor sensibile și inteligibile, numită înțelepciune, este o pătrundere și o cunoștință firească, fiindcă a existat de mai înainte în fire, dar patimile au întunecat mintea. Și dacă nu înlătură Dumnezeu, prin virtutea făptuitoare, patimile, mintea nu poate vedea. Dar vederea înaintea nu e tot așa, ci este har și mai presus de fire. Însă nici cea dinții nu se ivește fără Dumnezeu, măcar că e firească.

Fiindcă și elinii multe au iscodit, dar scopul lui Dumnezeu din făpturi nu l-au aflat, cum zice marele Vasile ; ba nici pe Dumnezeu însuși, pentru că n-aveau smerenia și credința lui Avraam. Căci credincios se numește cineva atunci când crede celor nevăzute din cele văzute. Iar a crede cele văzute de el înseamnă a nu crede celui ce îl învață sau îi propovăduiește.

Pentru aceasta, spre cercarea credinței, ispitele sînt arătate, iar ajutorările nearătate, ca cel credincios să

sibilitatea căderii. Deci ea neagă necesitatea căderii, a păcatului și, în același timp, necesitatea aspectului actual al universului. Noi n-avem puterea să presupunem cum ar fi lumea, dacă n-ar fi avut loc căderea, dar putem spune că ar fi fost cu totul diferită. Astăzi totul este adaptat la starea de pedeapsă care trebuie suportată. Altfel totul ar fi fost adaptat la starea de ascultare de voia lui Dumnezeu».

Așadar, un lucru e clar: «Noi nu vedem universul decît printr-o viziune coruptă de păcatul săvîrșit împotriva lui Dumnezeu și care ne scufundă în întuneric; universul adevărat e de fapt altul.

Lumea adevărată e aceea care se deschide ochilor duhovnicești și credinței, prin înfrîurirea harului revărsat în noi cu plinătate. Atunci începem, sau mai virtos, reîncepem să o înțelegem după Dumnezeu și nu după noi. Atunci supranaturalul devine natural, în vreme ce naturalul de aici de jos devine ireal.

Minunea lui Dumnezeu realizată de sfinți nu e decît starea cea mai normală a lucrurilor. În sine minunea nu e supranaturală, căci «emană din *unica și adevărata natură*» (*L'esprit de l'Orthodoxie*, în *Irenikon*, Prieure d'Amay sur Meuse, Collection nr. 7, 1927, p. 14—15).

afle, prin răbdare, după isprăvirea ispitei, cunoștința. Iar din aceasta să afle că nu cunoaște și că se împărtășește de binefaceri, culegînd rodul smereniei și dragostea față de Dumnezeu ca binefăcător și față de aproapele, pentru a sluji lui Dumnezeu. Și aceasta socotește că este un lucru firesc și o datorie, care-l face să dorească a păzi poruncile și a urî patimile ca vrăjmașe, iar trupul a-l disprețui, socotindu-l ca piedică spre nepătimire și spre cunoștința lui Dumnezeu, adică spre înțelepciunea cea ascunsă.

Și pe drept cuvînt e ascunsă aceasta. Pentru că cel ce stăpînește înțelepciunea lumii și se desfată de ea și are odihna lumii acesteia și slava ei, prieten al ei este. Iar prietenul înțelepciunii lui Dumnezeu, se nevoiește în cele potrivnice acestora, adică e împovărat de dureri și trăiește în înfrînare și suferă tot necazul și necinstea pentru împărăția cerurilor. Cel dintîi dorește să se apropie de bunătățile văzute, de învățăturile de jos și de regi ; și pătimește pentru aceasta adeseori. Iar cel de al doilea pătimește împreună cu patimile lui Hristos. Pentru că cel dintîi are nădejdiile aici, dacă poate peste tot să le aibă, căci sînt vremelnice și greu de înfăptuit, iar cel de al doilea aici se ascunde în ochii celor nebuni, zice Sfînta Scriptură, dar se face arătat în veacul viitor, cînd toate cele ascunse se vor face arătate.

Dar pe lîngă aceasta mai trebuie spus că cunoștința celor ascunse, adică contemplarea Scripturilor și a fapturilor, se dă aici și spre mîngîierea celor ce plîng, cum zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. Căci din credință se naște frica, iar din aceasta plînsul, prin care vine smerenia, din care se naște darul deosebirii. Iar din aceasta pătrunderea și vederea înainte cea după har.

Iar cunoscătorul nu trebuie să-și fixeze un înțeles al său, ci să voiască să aibă totdeauna mărturie Sfînta

Scriptură, sau firea lucrului⁵³³. O cunoștință care nu le are pe acestea nu e cunoștință adevărată, ci viclenie și amăgire. O spune marele Vasile când, vorbind despre stele, zice că Sfînta Scriptură pe puține le numește, iar elinii, amăgindu-se, spun multe nume. Pentru că scopul dumnezeieștii Scripturi acesta este : să descopere unora tainele dumnezeieștilor Scripturi, ce pot să mîntuiască sufletul și rațiunile celor ce sînt, adică scopul pentru care a fost făcut fiecare lucru. Aceasta pentru ca să lumineze mintea omului spre a iubi pe Dumnezeu și a cunoaște mărirea Lui și negrăita Lui înțelepciune și pronia Lui din purtarea de grijă ce o are pentru făpturile Lui. Căci prin această cunoștință omul se teme de călcarea poruncilor Lui și își disprețuiește neputința și neștiința sa și prin aceasta se smerește și iubește pe Dumnezeu și nu disprețuiește poruncile Lui, ca cei nepărtași de cunoașterea Lui cu lucrul. Și iarăși reține vreunele din tainele Lui, ca să le dorească omul și să nu se sature îndată ca Adam și, aflîndu-l vrăjmașul afară, să-l atragă spre răutatea sa.

Așa face cu cei virtuoși. Iar pe cei nerecunoscători, prin încercări îi înfricoșează ca să se ferească a păcătui, iar prin binefacerile trupești îi încurajează ca să nu deznădăjduiască. Și aceasta mereu o face Dumnezeu prin bunătatea Lui cea fără de margini, ca să mîntuiască pe toți și să-i izbăvească de cursele diavolului, fie dăruind, fie reținînd binefacerile și cunoștințele și dînd după recunoștința fiecăruia darurile și înțelegerile. La fel a făcut și dumnezeiasca Scriptură, fie să se ascundă, fie să se facă cunoscută unora spre folos, după cum a ales cel ce o citește.

Dar scopul mincinoșilor înțelepți (sofiștilor) de afară nu a fost acesta, ci fiecare se străduia să învingă pe

533. Cunoșcătorul nu e un individualist orgolios în cunoaștere, ci e deschis rațiunii obiective, dumnezeiești, a textului Scripturii, sau a lucrului.

altul și să pară mai înțelept. De aceea nu l-au aflat pe Domnul nici ei, nici cei ce fac ca ei, chiar dacă se ostenesc poate foarte mult. Pentru că nu ostenelilor, zice Scărarul, ci smereniei și simplității se descoperă Domnul prin credință, adică prin contemplarea Scripturilor și fapturilor, de care zice Domnul : «Cum puteți crede, căutînd slavă unii de la alții» și celelalte.

Și aceasta este credința cea mare, care își poate pune toată grija în Dumnezeu. Pe aceasta o numește Apostolul temelie, iar Scărarul maica liniștii și Sfîntul Isaac credința a vederii⁵³⁴ și ușă a tainelor⁵³⁵. Căci cel ce o are pe ea e fără grijă în toate, ca toți sfinții, care au și numele potrivite. Petru poartă numele tăriei, Pavel al odihnei, Iacob al călcîiului, ca cel ce dă un călcîi lui Veliar, Ștefan, al cununii neveștejite, Atanasie al nemuririi, Vasile al împărăției, Grigorie al vegherii înțelepciunii, sau teologiei, Gură de Aur al avuției de mult preț și al harului mult dorit, Isaac al iertării.

Și simplu spunînd, atît în Vechiul cît și în Noul Testament se dau nume potrivite. Căci Adam poartă numele celor patru laturi : A — Anatoli (răsărit), D — Dysis (apus), A — Arktos (miazănoapte) și M — mesimvria (miazăzi). Iar om în limba de atunci, adică în siriacă, se numește focul, pentru asemănarea firii. Căci dintr-un om s-a făcut toată lumea, precum dintr-o candelă poate aprinde cine vrea pe toate celelalte, iar cea dintîi nu se împuținează. Iar după amestecarea limbilor, o limbă derivă pe om de la uitarea ce-l stăpînește ; alta, de la alte îndeletniciri. Iar cea grecească de la privirea în sus (άνω άθρεϊν = άνωροπος) a omului.

Dar firea lui e în primul rînd rațiunea cuvîntătoare. De aceea se și zice : rațional și singur era acest nume propriu lui. Căci în celelalte nume ale lui are și

534. Cuv. 18, *ed. cit.*, p. 65.535. Cuv. 72, *Ibidem*, p. 281.

alte fapteuri părtășe. De aceea trebuie să părăsim toate și să prețuim mai mult rațiunea și să aducem, prin rațiune, rațiunile Cuvîntului lui Dumnezeu, ca să ne învrednicim să primim de la el în minte, în loc de cuvinte, rațiunile Duhului Sfînt⁵³⁶. Aceasta potrivit cu ceea ce s-a spus : «Cel ce dă rugăciune celui ce se roagă» ; adică Dumnezeu dă celui ce face bine rugăciunea trupească, rugăciunea cea din minte ; și celui ce o face cu sîrguință pe aceasta, pe cea fără formă și fără figuri, din frica curată de Dumnezeu ; și iarăși celui ce o face bine pe aceasta, contemplația fapturilor ; iar din aceasta i se va dărui celui ce se odihnește de toate și meditează în El cu lucrul și cu cuvîntul (cu rațiunea) și nu numai cu auzul, răpirea minții spre cunoașterea lui Dumnezeu (spre teologie) și spre facerea de bine.

Așadar, cunoștința dacă e fără de voie și duce spre smerenie pe cel ce o are, prin rușine, pentru că a primit-o fără să fie vrednic, și dacă acela caută să o depărteze de la sine ca vătămătoare, chiar dacă e dată de la Dumnezeu, prin mîna smereniei, cum zice Scărarul, e bună. Altfel să ne amintim de cel luat odinioară în furci de niște chipuri negre. Ce nenorocire ! Acela avea nume mare și era iubit așa de mult de oameni, că toți au plîns moartea lui și au socotit mare pagubă pierderea lui, dar din pricina mîndriei ce o avea ascunsă, cel ce a văzut acestea, a auzit din înălțime : «nu-l voi odihni pe el, căci nici el nu m-a odihnit pe Mine nici un ceas». Vai, cel numit de toți sfînt și cu ale cărui rugăciuni nădăjduiau să se mîntuiască mulți din tot felul de ispite, așa a avut sfîrșitul, din pricina îngîmfării. Și că aceasta a fost pricina, e vădit oricui. Căci dacă era alt păcat, nu ar fi putut rămîne tuturor ascuns și

536. In grecește *λόγο?* însemnînd atît «cuvînt» cît și «rațiune», în tot pasajul acesta trebuie să se înțeleagă pe lîngă rațiune și rațiuni și «cuvînt» și «cuvinte».

nici nu l-ar fi putut săvârși în fiecare ceas. Iar de ar fi fost erezie, ereticul de fapt mînie pe Dumnezeu în fiecare ceas prin blasfemia lui cu voia, dar nici aceasta nu e cu totul nearătată, ci, după iconomia lui Dumnezeu, se face arătată spre îndreptarea celui ce o are, dacă vrea să se întoarcă, iar de nu, spre păzirea altor oameni. De aceea numai cugetarea semeață a încîntării de sine poate să rămînă ascunsă tuturor, ba aproape și celui ce o are pe aceasta, mai ales dacă nu cade în încercări prin care sufletul e dus la muștrare și-și cunoaște neputința și neștiința sa. Și de aceea n-a avut nici Duhul Sfînt odihnă în ticălosul acela de suflet, pentru că neîncetat avea același gînd și se bucura de el, ca de o izbîndă oarecare. Pentru aceea s-a și întunecat, ca dracii, pentru că nu se arăta deloc păcătuind. Și aceasta a fost de ajuns dracilor, putînd să umple locul celorlalte rele, cum zice Scărarul.

Și nu eu am aflat această explicație și înțelegere a împlinirii amintite, ci am scris-o auzind-o de la sfîntul bătrîn. El a spus și despre Sfîntul Pavel cel Simplu, că de aceea n-a ascultat dracul să iasă îndată dintr-un om, pentru că i-a spus acelaia marele Antonie : *Ava Pavele, scoate pe diavolul din fata aceasta și nu a făcut îndată metanie ascultînd, ci oarecum s-a împotrivit zicînd : «Dar tu cine ești ?»* Și cînd a auzit că nu fac aceasta de la mine, s-a supus. Și de aceea a spus fericitul bătrîn că n-a ieșit îndată dracul, ci după ce s-a ostenit mult. Și așa a trebuit să fie. Căci bătrînul merită crezare, pentru că e purtător de Dumnezeu. Dar avem și mărturie din prilejul spălării picioarelor și din împotrivirea lui Moise și a proorocului care cerea să fie lovit. Dar pentru că istoria are înțelesul acesta și nu s-a spus pînă acum, se va spune aci.

Un rege, se spune în Paralipomene, cîrmuia țara în chip tiranic. De aceea iubitorul de oameni Dumnezeu, nesuferind tirania, a poruncit proorocului să meargă și să mustre pe regele acela. Acesta însă, cunoscînd cruzimea aceluia, nu a voit să meargă, în chip simplu, ca nu cumva văzîndu-l pe el de departe și cunoscînd pentru ce pricină a venit, să-l alunge și să nu poată proorocul să-l mustre pe el ; sau ca nu cumva, începînd el a spune : «De Dumnezeuul meu am fost trimis din pricina cruzimii tale», acela să nu dea atenție celor spuse. Ci a plănuit să fie lovit de cineva și să meargă plin de sînge la rege cu pîră, pentru ca prin aceasta să înșele cu meșteșug pe rege și să-l facă să audă cele spuse. Și străbătînd drumul a aflat pe cineva lîngă cale cu o secure și a zis către el : «Acestea zice Domnul : Ridică securea ta și lovește-mă în cap». Dar acela fiind temător de Dumnezeu a zis : «Nicidecum domnul meu ; sînt om al lui Dumnezeu, nu voi pune mîna mea pe un uns al Domnului». Și a zis proorocul : «Acestea zice Domnul, pentru că n-ai ascultat glasul Domnului, să vină un leu din pustie și să te mănînce». Aceasta deci n-a fost din mînie, să nu fie, ci spre folosul multora s-a făcut. Și pentru că omul acela a fost vrednic să nu moară în chip simplu, ca ceilalți oameni, ci ca, după cuvîntul Domnului, să fie mîncat de fiară și să ia cununa printr-o moarte amară. Zice și Gheronticonul despre patru preoți că s-au înțeleș și au făcut rugăciuni ca să fie mîncat slujitorul lor de un leu, din pricina curviei pe care a făcut-o. Dar nu a ascultat de ei Domnul, ci a judecat să asculte de pustnicul (isihastul) care s-a rugat pentru el, ca să se depărteze leul de el⁵³⁷.

537. Se pare că pasajul despre acești patru preoți e intercalat de o mină ulterioară. (*Pateric*, cap. 12, 12).

Apoi aflînd proorocul alt om, a zis lui : «Acestea zice Domnul : Ridică securea ta și lovește-mă în cap». Iar acela auzind : «Acestea zice Domnul», a lovit fără să mai stea la gînduri capul Proorocului cu securea lui. Iar Proorocul, ca odinioară Moise, a zis către el : «Binecuvîntarea Domnului peste tine, că ai ascultat glasul Domnului».

Așadar unul, din bunătate multă, s-a sfiit de prooroc și n-a ascultat, ca și Petru din prilejul spălării picioarelor. Celălalt a făcut ascultare, cum a ascultat poporul de Moise cînd s-au junghiat unii pe alții. De aci vedem că cel ce ascultă la arătare de voie dumnezeiască, face un lucru mai bun. Căci socotește porunca mai presus de fire a Stăpînului firii înțeleaptă și mai dreaptă decît cunoașterea naturală. Iar cel ce nu ascultă face un lucru mai mic, căci socotește cele la arătare bune pentru el mai drepte decît cele ale lui Dumnezeu. În ascuns însă nu e așa, ci acela se judecă după intenția de a asculta sau de a nu asculta. Căci cel ce are scopul să placă lui Dumnezeu, acela e cel ce face lucrul mai bun. Și la arătare Dumnezeu pare să fie cu mînie față de cel ce nu a ascultat și cu binecuvîntare față de cel ce a ascultat. Dar în ascuns nu e așa, ci cum s-a spus, după înțelegerea naturală erau la fel de buni amîndoi, pentru că scopul amîndurora era după Dumnezeu.

Acestea așa sînt. Iar proorocul mergînd la rege și stînd înaintea lui, a zis : «O, rege ! Venind eu, m-a întîmpinat cineva pe cale și m-a lovit în cap». Și regele văzînd sîngele și lovitura, s-a mîniat, după obiceiul lui, dar nu împotriva pîrîșului, ci socotind că avea de judecat pe altcineva și nu pe sine însuși, s-a rostit cu cuvinte grele împotriva celui ce a făcut aceasta. Iar Proorocul dobîndind ceea ce nădăjduia, zise : «Bine ai spus, o rege. Pentru aceea, acestea zice Domnul. Smulgînd, voi smulge împărăția din mîna ta și de la seminția ta, pen-

tru că tu ești cel ce ai făcut acestea»⁵³⁸. Și așa a împlinit Proorocul porunca precum a voit și cu meșteșug a făcut pe rege să fie atent la cele spuse de el. Și a plecat mărind pe Dumnezeu.

Așa erau sufletele proorocilor, iubitoare de Dumnezeu și grabnice să sufere pentru voia Lui, din cunoștința de Dumnezeu ce o aveau. Și cu drept cuvânt. Căci cel ce cunoaște cu exactitate o cale sau o știință, o ține cu toată râvna și ușurința și învață și pe alții în chip sigur călătoria pe cale sau tainele și înțelesurile meșteșugului, chiar dacă el e, poate, tânăr cu vârsta și simplu, iar aceia numără mulți ani și sînt înțelepți în celelalte științe. Căci Proorocii, Apostolii și Mucenicii n-au învățat cunoștința de Dumnezeu și înțelepciunea din auz ca noi, ci au dat sînge și au primit Duh, după cum s-a spus de Bătrîni : «Dă sînge și ia Duh»⁵³⁹.

De aceea și Părinții în loc de mucenicie sensibilă, au mucenicit cu conștiință, suferind în loc de moartea trupească, cea a voii, ca să biruiască mintea voile trupești și să împărătească în Hristos Iisus, Domnul nostru. Căruia se cuvine slava, stăpînirea, cinstea și închinăciunea, acum și pururea. Amin. În veci.

538. III Imp. XX, 35—43.

539. *Pateric*, Avva Longhin, 6.

P A R A F R A Z A
ÎN 150 C A P E T E
A S F Î N T U L U I
S I M E O N M E T A F R A S T U L
L A C E L E
50 D E C U V I N T E
A L E S F Î N T U L U I
M A C A R I E E G I P T E A N U L

Introducere

Filocalia greacă inserează, după Petru Damaschin, parafraza — făcută în 150 de capete de către Simeon Metafrastul — a unor pasaje din scrierile lui Macarie Egipteanul⁵⁴⁰. Aceasta corespunde unei tradiții pe care o vedem urmată uneori și în manuscrisele filocalice române⁵⁴¹. O urmă și noi în aceeași ordine, deși cercetarea pare să fi dovedit că Petru Damaschin a trăit după Simeon Metafrastul. O urmă în principiu, pentru că scrierea aceasta servește scopului urmărit de Filocalie, care dă îndrumări cu privire la lupta cu gândurile și la înaintarea spre nepătimire.

Autorul scrierii și lucrările lui. — Simeon Logofătul și Magistrul, supranumit și Metafrastul, a fost un înalt demnitar la curtea împărătească din Constantinopol și un vestit aghiograf sau alcătuitor de Vieți de sfinți. El și-a desfășurat activitatea pe la mijlocul și în a doua jumătate a secolului X, murind probabil spre sfârșitul acestui secol. El a servit ca logofăt (logothet) sub împărații Nichifor Foca (+ 969), Ioan Tzimisches (+ 976) și Vasile II (976—1025). După Mihail Psellos, Simeon s-a născut dintr-o familie bogată și nobilă din Constantinopol, a strălucit în toate științele vremii și a condus în stil mare afacerile Imperiului bizantin într-o epocă de mare înflorire. Psellos stăruie asupra operei aghiografice a lui Simeon. Marcu Efesenul va spune, la mijlocul secolului XV, că spre sfârșitul vieții Simeon a îmbrăcat haina monahală, ceea ce nu era un lucru neobișnuit într-o epocă când și unii împărați sau împărătese făceau aceasta. Tot Marcu Efesenul va spune că Simeon murind a fost îngropat în biserica Sfânta Maria τῶν ὀδηγῶν. Ieromonahul Paisie spune în prefața operei

540. *Φιλοκαλία τῶν ιερῶν νηπιτιῶν*, Ed. II, Atena, 1893, tom. II, p. 109—149.

541. Asemenea manuscrise filocalice române ce cuprind unele din aceste capete sînt în Biblioteca Academiei Române : nr. 1076, 1617, 2014, toate din secolul XVIII.

"Καπινόης" a lui Simeon (Atena, 1875) că acesta a dus ca monah o viață de nevoițe duhovnicești și a dovedit o mare smerenie și pocăință și a scris cuvântări de pocăință și de îndemn spre folosul creștinilor dreptcredincioși și avea totdeauna lacrimi pe obraz, plângînd neîncetat în vreme ce medita la temele conținute în aceste scrieri. Psellos și Marcu Efesenul îl consideră sfînt și cel din urmă i-a scris și o *Rînduială*, adică o slujbă de prăznuire. Dar Simeon n-a intrat în Sinaxar decît tîrziu, la început în ziua de 28 noiembrie, apoi în ziua de 8 a aceleiași luni.

Cu privire la scrierile ce-i poartă numele, încă nu s-a stabilit sigur, dacă toate sînt sau nu sînt ale lui. Așa e cazul în special cu *Cronica* ce-i poartă numele și care sfîrșește cu anul 948. Discuția continuă încă și cu privire la *Epitoma*, sau la colecția de canoane ce i se atribuie, ca și cu privire la poeziile cu teme laice sau la imnele bisericești (tropare, stihiri, canoane, sinaxare etc.). J. Gouillard, de la care luăm toate aceste date (*Symeon Logothete ei Magistre, surnommâ le Metaphraste*, în «Dictionnaire de Theologie catholique», tome XIV, II partie, 1941, col. 2959—2967) socotește că înainte de cercetarea mărturiilor manuscriselor trebuie să se recunoască numai în mod provizoriu paternitatea lui Simeon și pentru cele trei compilații ce i se atribuie de obicei: Ἡδύχοι λόγοι δ; extrase din Sfîntul Vasile (P. G. XXXII, 1115—1382); o altă compilație din Sfîntul Ioan Gură de Aur (inedită, Paris, gr. 509); în sfîrșit una din Sfîntul Macarie Egipteanul: Παράφρασα... εἰς ὀρχηράλεια τοῦς vi λόγου τοῦ ἁγίου Μοχαρίου, publicată în Filocalia greacă și tradusă de noi în acest al V-lea volum al *Filocaliei românești*. Aceeași opinie o are Gouillard despre unele rugăciuni atribuite lui Simeon (între care una înainte de sfînta împărtașanie). Dar socotim că o tradiție îndelung practică în rînduiala de rugăciune și de viață duhovnicească a Bisericii, se întemeiază aproape totdeauna pe temeuri puternice în atribuirea unor scrieri anumitor autori.

În mod incontestabil i se recunoaște lui Simeon «*Mnologiu*», adică «*Viețile Sfinților*» înșiruite calendaristic pe zile. Opera aceasta îndreptățește «renumele literar și aureola de sfînt» a lui Simeon Metafrastul și «admirația fără limite de care s-a bucurat în Bizanț în cursul secolelor» (Gouillard). Efrem cel Mic, biograful georgian al lui Simeon de la sfîrșitul

secolului XI, spune că simplitatea naivă a vieților de sfinți de pînă atunci nu mai era pe gustul cititorilor din epoca rafinată în care trăia Simeon. De aceea întreprinde acesta o înnoire stilistică a acestor *Vieți* «parafrazînd» textele anterioare. El a realizat prin aceasta o «adevărată revoluție aghio-grafică». El a dat vechilor istorisiri o stilizare retorică, destinată lecturilor liturgice (A. Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischer... Literatur der griechischen Kirche*, partea I, vol. II, Leipzig, 1938, p. 307). Opera aceasta a fost mereu copiată, dar în același timp mereu modificată în timpul ulterior. Ea a circulat adeseori și ca o colecție anonimă de *Vieți* de sfinți. Ehrhard și M. Delehaye (*Le Menologe de Metaphraste*, Anal. Boli. tome XVII, 1898, p. 44 ș.u.) au izbutit în mare măsură să identifice opera genuină a Metafrastului. Ea a prelucrat în cele zece volume 123 *Vieți* de sfinți. Celelalte *Vieți* au continuat să fie copiate în forma lor veche. Metafrastul n-a schimbat substanța acestor *Vieți*. Contribuția lui e numai de ordin literar. Uneori lungeste, alteori scurtează textele anterioare. Uneori introduce în ele sentințe și citate biblice și clasice, sau le adaptează pentru citirea în cadrul cultului. Opera a avut o mare influență. S-a copiat de multe sute de ori. Metafrastul a avut și mulți imitatori.

Sub numele lui Simeon Metafrastul, a publicat la 1875 în Atena ieromonahul Paisie scrierea de cuprins duhovnicesc *Κατ'ὸν*, în 32 de capitole. Editorul declară că a folosit patru manuscrise din care două atribuie scrierea lui Simeon Metafrastul, unul lui Simeon Monahul și Logofătul, iar unul lui Simeon Monahul, Logofătul și Metafrastul. J. Gouillard nu pomenește de ea. Rămîne cercetării viitoare să stabilească dacă ea este sau nu a Metafrastului și dacă e sau nu identică cu «compilația» din scrierile Sfîntului Ioan Gură de Aur, de care spune Gouillard că se află inedită în ms. Paris. gr. 509, deși această „*Κατ'ὸν*” nu face deloc impresia unei «compilații», căci e foarte bine încheată și organizată.

În orice caz, această scriere circula în vremea lui Neagoe Basarab într-o traducere slavonă sub numele lui Simeon Monahul și sub titlul *Umilenie*. Textul acesta slavon a fost larg folosit la alcătuirea *învățăturii lui Neagoe către fiul său Teodosie*, în partea II (cf. *învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisiu).

și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, 1970, p. 16, 52—53).

Scriere din volumul de față

Înjurul scrierilor lui Macarie Egipteanul s-a pornit, începînd din 1920, o aprigă dispută. Cercetători ca Villecourt, Hausheir S. I., Dorr și H. Dorries, au crezut că pot recunoaște în ele un conținut masalian, negînd în consecință originea lor macariană⁵⁴².

Dar publicarea *Epistolei celei mari* a lui Macarie și a textului integral al tratatului Sfîntului Grigorie de Nisa *De Instituto Christiano*, de către Werner Jaeger⁵⁴³, a făcut dovada că autorul *Epistolei celei mari*, cunoscută sub numele lui Macarie Egipteanul, care este identic cu autorul *Omiliilor duhovnicești*, stă în strînsă dependență de Sfîntul Grigorie de Nisa și deci e departe de a fi masalian.

Sfîntul Grigorie de Nisa a scris tratatul său *De Instituto Christiano*, la cererea unor monahi (probabil din mînăstirile întemeiate de fratele său Vasile cel Mare), de a le arăta care este ținta vieții creștine, și prin ce mijloace se poate înainta spre ea. Răspunzînd acestei cereri, Sfîntul Grigorie caută să arate cum se poate realiza doctrina sa despre desăvîrșire în viața monahală de obște⁵⁴⁴. Pe lîngă aceea, tratînd despre această temă a desăvîrșirii, care e proprie și altor scrieri ale sale, pentru uzul monahilor din mînăstiri, Sfîntul Grigorie o ilustrează în acest tratat cu multe texte biblice.

Autorul *Epistolei* de sub numele lui Macarie vrea să adapeze și mai mult ideile din tratatul Sfîntului Grigorie monahilor din mînăstiri și condițiilor lor de viață. «Cea mai radicală schimbare pe care a gîndit el să o facă, a fost să redea opera lui Grigorie într-un stil mai omiletic, potrivit pentru o predare orală și calculat să aibă un efect retoric mai imediat în ascultătorii săi»⁵⁴⁵. Dar conținutul tratatului e redat atît de fidel în *Epistolă*, încît nu se poate constata în ea nici o abateră de la doctrina Sfîntului Grigorie de Nisa, în sens masa-

542. Istoria acestei dispute am expus-o în studiul: în *Jurul «Omiliilor duhovnicești ale lui Macarie Egipteanul*, în rev. «Mitropolia Olteniei», X, (1958) nr. 1—2, p. 15—28.

543. Werner Jaeger, *Two rediscovered Works of ancient christian Literature, Gregory of Nyssa and Macarius*, Leiden, E. I. Brill, 1954.

544. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 110.

545. *Ibidem*, p. 155.

lian. «După ce am comparat, zice Jaeger, conținutul acestei Epistole, cu tratatul original al lui Grigorie de Nisa, ... eu pot spune că Epistola, deși nu e o compilație mecanică, cum e Epistola a II-a tipărită în Migne⁵⁴⁶, e nu mai puțin legată de tratatul lui Grigorie. Această *Epistolă* de aproximativ 67 pagini conține o metafrază completă a tratatului lui Grigorie de la început pînă la sfîrșit»⁵⁴⁷. Dar autorul ei caută să redea ideile expuse în tratat mai filozofic și mai complicat, în cuvinte mai simple, mai afective, explicîndu-le mai pe larg. După ce redă rînd pe rînd ideile din tratat, mai adaugă vreo douăzeci de pagini, cu chestiuni care preocupau pe monahii cărora le-a alcătuit Epistola⁵⁴⁸.

Jaeger caracterizează astfel raportul *Epistolei* celei mari cu tratatul Sfîntului Grigorie : «Punctele de diferență între tratatul lui Grigorie și *Epistolă* nu sînt de natură dogmatică sau teologică, ci mai mult stilistică. De exemplu, Grigorie, ca și în scrierile sale ascetice de mai înainte, vorbește și în acest tratat, în general, despre viața ascetică ca de o «viață filozofică» și de monahii din comunitățile monastice ca de «ceata filozofică», sau «ca de ceata care au ales viața filozofică». În locul acestor termeni, *Epistola* ... vorbește de «adunarea sau ceata sfîntă», sau de «mînăstire», sau de «frații din mînăstiri». «Profesorul Dorries socotește⁵⁴⁹ că «mînăstirile» și «proestoșii», de care vorbește *Epistola*, trebuie să fi fost legați împreună prin legătura vreunei convingeri comune, și el sugerează că această legătură a fost presupusa lor erezie masaliană, urmele căreia el le găsește în scrierile macariene în general și de aceea vrea să le descopere și în documentul acesta, cel mai important al doctrinei lor ascetice». «Dar cel mai extins document teologic pe care îl posedăm sub numele lui Macarie trebuie considerat liber de orice suspiciune de erezie masaliană. Pluralitatea de mînăstiri cărora le este adresată Epistola erau adresatele tratatului și autoritatea scriitorului ei este autoritatea lui Grigorie de Nisa. «Monahii rugători», care sînt deosebiți de «frații slujitori», nu sînt secta

546. P. G. XXXIV, 409—442.

547. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 154, 187.548. *Ibidem*, p. 188.549. Symeon von Mesopotamie, D/e *Ueberlieterung der Messalianschen Makarios* — «Sc/ir/iien» in : *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, 4 Reihe, 10 Band, 1 Heft, Leipzig, 1941, p. 156..

Euhitilor, cum sugerează Dorries, ci e vorba aici de două clase de monahi, pe care-i deosebește și-i recunoaște încă tratatul lui Grigorie (εὐχόμενοι și τὴν νήπιον, sau ἐργαζόμενοι)⁵⁵⁰. Polemica din partea finală a Epistolei, împotriva virtuților și faptelor mai mult externe, nu are nimic de-a face cu erezia masaliană și cu spiritualismul ei extrem. Ea exprimă spiritualismul lui Grigorie de Nisa, care în tratatul său îndreaptă aceleași atacuri împotriva laxității și caracterului pur extern al anumitor practici mănăstirești și insistă asupra puterii credinței vii și adevăratei iubiri creștine»⁵⁵¹.

Jaeger socotește că această Epistolă către monahi a fost un document de mare importanță în formarea stilului de viață monahal în Răsărit, dar la rîndul ei, ea n-a fost decît «o parafrază explicativă» a tratatului Sfîntului Grigorie de Nisa, scris cu același scop.

«Astfel noi începem să cunoaștem enorma influență spirituală pe care «filosofia» ascetică a Sfîntului Grigorie în general și tratatul redescoperit în special, a exercitat-o asupra gîndirii ascetice de după el și asupra învățaturii religioase din comunitățile mănăstirești ale Bisericii din Răsărit... Evident, Sfîntul Grigorie de Nisa a reprezentat pentru Macarie tradiția teologică în forma autoritativă. În special, tratatul lui Grigorie despre ținta vieții monahale i-a apărut lui Macarie ca sumă a acestei tradiții, pe care el a încercat s-o sădească în inima iubitorilor săi fii. De aceea, o cale pentru realizarea scopului său era să explice pe seama lor acest mare document despre evlavia mistic-ascetică în forma unei epistole didactice»⁵⁵².

550. Sf. Grigorie cunoaște chiar rugăciunea neîncetată; el vorbește în partea ultimă a tratatului său despre treapta cea mai înaltă a desăvârșirii, pe care trebuie s-o ajungă fiecare membru al comunității monahale: cea a rugăciunii neîncetate. «El citează mai multe pasaje din Scriptură pentru a dovedi că rugăciunea a fost socotită de Hristos și Apostoli cea mai înaltă treaptă. Conform cu aceasta, există o anumită ierarhie spirituală cu diferite trepte de desăvîrșire, în mănăstirea ideală a lui Grigorie, în care cei ce ajung să realizeze în viața lor porunca apostolului de a se ruga neîncetat și de a stăruia în rugăciune, ocupă locul cel mai înalt. Sînt aceia care se roagă ziua și noaptea și stau treji atît de mult cît pot suporta trupurile lor. Proestosul și comunitatea trebuie să încurajeze efortul lor și să simpatizeze cu stăruința lor în rugăciune. Ei sînt campioni întregii comunități duhovnicești și lor li se cuvine premiul cel mai înalt. După acești eroi ai rugăciunii, vin cei care nu au ajuns încă pe vîrfurile deplină intensității a rugăciunii» (Jaeger, op. cit., p. 193—194).

551. Jaeger, op. cit., p. 204—207; 193—194.

552. *Ibidem*, p. 154—156.

Dar Jaeger a dovedit că cuprinsul *Epistolei* celei Mari este identic cu cuprinsul «Omiliilor duhovnicești», cărora tradiția le dă ca autor tot pe Macarie. Mai mult chiar, el a dovedit că «Omiliile» reflectă aceeași dependență de tratatul Sfântului Grigorie de Nisa «De Instituto christiano». Prin aceasta a scos și «Omiliile» de sub bănuiala de masalianism.

Omiliile duhovnicești sînt și ele o adaptare a conținutului tratatului lui Grigorie de Nisa la necesitățile mînăstirilor.

În Omilia XL, autorul, urmînd lui Grigorie de Nisa, afirmă legătura interioară dintre toate virtuțile. Atît în Omilie cît și în Epistolă, «vîrfurile tuturor virtuților» e «stăruința în rugăciune», ca și în tratatul Sfântului Grigorie⁵⁵³. Toate celelalte virtuți pot fi dobîndite, se spune în Omilie, pentru că rugăciunea stabilește comuniunea sufletului cu Dumnezeu, izvorul întregii puteri duhovnicești. Cel ce se silește să stăruie în rugăciune se aprinde de *erosul* divin și primește harul sfintei desăvîrșiri a Duhului⁵⁵⁴. Fiecare din acești termeni se găsește însă în scrierile Sfântului Grigorie și în tratat: Stăruirea în rugăciune, arderea de dragoste (ἐχχαιεσθαι ερωσι), dispoziția minții pentru Dumnezeu (διὰ τοῦ τοῦ νοῦ), unirea ei cu Dumnezeu (συνάφεια), rugăciunea ca lucrare a minții ce pune în mișcare procesul de sfințire și de desăvîrșire (α τελειότης), prin primirea Duhului Sfînt⁵⁵⁵ (θγααστηγή).

În această Omilie găsim în continuare ideea treptelor în urcușul duhovnicesc, care se află și în tratatul Sfântului Grigorie. Comună cu tratatul mai are Omilia ideea că în acest progres omul e asistat de Duhul Sfînt, care i se acordă pe măsura credinței și a vîrstei lui spirituale⁵⁵⁶. Dar progresul e legat de luptă, de efort. Diavolul caută să abată sufletul de la drumul drept prin ispita descurajării și a mîndriei⁵⁵⁷. Ideea aceasta Omilia o plasticizează prin imaginea calului și a carului de luptă din hipodrom. Folosind faimoasa imagine a lui Platon, care aseamănă sufletul cu un car tras de doi cai, pentru lupta (ἀγών) din suflet, Macarie vede în interiorul omului un teatru, în care duhurile rele se războiesc cu sufletul, avînd

553. *Ibidem*, p. 268.

554. Vezi Omilia aceasta în P. G. XXXIV, 704 ș.u.

555. *De Inst. christ.*, 46, 17, (ed. Jaeger).

556. *Ibidem*, 44, 2 ; 45, 7 ; 46, 7.

557. Jaeger, *op. cit.*, p. 141.

pe Dumnezeu și pe îngeri ca spectatori. În fiecare clipă se ivesc în conștiință gânduri bune și rele. Pe cele bune le naște mintea, pe cele rele le produce răutatea. Autorul Omiliei, știind tot de la Grigorie, că răsărirea gândurilor rele se face sub influența satanei, iar gândurile bune ies din minte sub influența harului, își închipuie mintea ca un conducător care conduce carul sufletului împotriva carului răutății condus de satana. S-a socotit că aici avem ideea masaliană a prezenței simultane a harului și a satanei în suflet, neținându-se seama că satana e considerat aici lucrînd din afara sufletului, împotriva lui și că e vorba numai de simțirea ispitelor aruncate de satana asupra sufletului. Dar care din oamenii preocupati de progresul lor duhovnicesc nu simte ispitele satanei (carul de luptă al satanei), îndreptîndu-se spre sufletul lui ?

Omilia XL, scriindu-se pentru monahii din obște, caută să îmbine starea de rugăciune și de liniște a celor desăvîrșiți, cu obligația ce o simt ei de a-și arăta iubirea față de frați prin diferite fapte : prin vizitarea lor, prin învățarea și întărirea lor cu cuvîntul ⁵⁵⁸.

La întrebarea celor mai simpli, cum pot locui simultan în inimă cele «două persoane», harul și păcatul, autorul răspunde în Omilia XL că numai cînd neglijăm să ținem aprins focul harului din suflet (să punem lemne pe el), gândurile din suflet se răcesc, și nu mai ard de iubirea de Dumnezeu ; numai atunci influența din afară a satanei se resimte mai tare. «Harul desăvîrșit și păcatul absolut nu pot locui în mod real în același timp în suflet» ⁵⁵⁹. E o formulare opusă total învățaturii masaliene.

Ideile acestea și alte idei din tratatul Sfintului Grigorie revin și în alte Omilii. Dar Macarie dramatizează și plasticizează războiul gândurilor din suflet, care e descris de Sfintul Grigorie în mod mai abstract. Toate ideile favorite ale Sfintului Grigorie revin mereu în «Omiliile duhovnicești» : iubirea (ερω) sufletului, descris ca o mireasă a lui Hristos, îl pregătește să primească pe mirele lui; comparația sufletelor nepregătite cu fecioarele nebune, care n-au untdelemn în candele ; urcușul treptat ; căutarea nepătimirii desăvîrșite ; alipirea la Hristos ; ferirea de slava deșartă de la oameni și așteptarea

558. Ibidem, p. 216.

559. Ibidem, p. 209—217.

judecății și a răsplății lui Dumnezeu; asemănarea vieții din mînăstire cu viața îngerilor; datoria fraților de a se iubi unii pe alții, fie că se roagă, fie că citesc Scripturile, fie că fac altfel de lucru ; socotirea sărăciei ca bogăție și a bogăției lummești ca sărăcie⁵⁶⁰.

«Aceste idei formează cadrul teologiei ascetice a lui Macarie. El umple acest cadru moștenit cu bogăția îmbelșugată a propriei lui experiențe duhovnicești, cu retorica lui debordantă, cu arzătorul lui entuziasm. Astfel totul este nou și totul este vechi. Este o uimitoare identitate în structura fundamentală a teoriilor teologice ale celor doi autori. Dar gîndirea lui Macarie este departe de a fi o simplă copie a ideilor lui Grigorie, pe care el le adoptă. El le-a îmbogățit pe acelea printr-o trăire intensă și le-a făcut expresia propriei lui vieți interioare. Evident, Grigorie de Nisa este acceptat de Macarie nu numai ca un autor de înalte idei, ci și ca unul ce a dat cea mai exhaustivă formulare tradiției teologice ascetice, căreia noua generație vrea să-i dea viață. E demn de remarcat că toate Omiliile lui Macarie preferă să se miște pe planul înalt al gîndirii teologice și al simbolismului Sfîntului Grigorie de Nisa, decît să urmeze linia mai mult practică a legislației Regulilor lui Vasile care par să fie admise.

Pe de altă parte, ar fi greșit să spunem că tot ce în Omiliile nu derivă de la Sfîntul Grigorie de Nisa e produsul gîndirii proprii a lui Macarie. Alături de înalta speculație a lui Grigorie, despre adevăratul sens al idealului ascetic, apar în aceste cuvîntări și în special în întrebările ce le pun interlocutorii, incontestabile elemente ale unei tradiții mînăstirești mai mult populare, așa cum le cunoaștem din istorioarele călugărești moralizatoare. Accentul pus în ele pe lucrarea satanei, a făcut pe unii să socotească pe autorul Omiliilor, adevăratul sau conducătorul așa-zisei erezii masaliene. Dar aceste istorioare, interpretate de Macarie în sens spiritual, derivă mai de grabă dintr-o tradiție monahală, decît dintr-o erezie masaliană, despre care de altfel se știe foarte puțin⁵⁶¹.

560. *De Inst. christ.*, 80, 15 și 81, 6 (ed. cit.).

561. Jaeger, *op. cit.*, p. 224—225.

Dovedind caracterul corect bisericesc al operei lui Macarie, Jaeger crede totuși că autorul ei nu poate fi Macarie Egipteanul, cum ar rezulta din manuscrisele grecești, pentru că Macarie (+ 390) a murit cu câțiva ani înaintea lui Grigorie de Nisa (+ 394) și deci n-a putut să folosească tratatul celui din urmă scris la sfârșitul vieții lui. Autorul trebuie să fi trăit la o oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nisa, pe la mijlocul secolului V, prin Siria⁵⁶².

Fără îndoială, faptul principal e că s-a putut face dovada că opera aceasta are un caracter ireproșabil bisericesc. Sînt destule cazuri cînd opere însemnate, din literatura veche creștină derivă de la autori ce au ținut să rămînă anonimi punîndu-le ei înșiși, sau imaginația obștească sub numele unor mari personalități ale trecutului.

Totuși, credem că nu s-au adus argumente decisive că Omiliile și Epistola în chestiune s-au scris la oarecare vreme după moartea lui Grigorie de Nisa și că deci autorul lor nu poate fi Macarie. Jaeger socotește că tratatul «De Instituto Christiano» e ultima operă a Sfîntului Grigorie și a fost scris pe la 390. Deci Macarie, mort pe la 390, n-a mai avut cînd să o prelucreze pentru monahii săi. Dar, ce ne-ar împiedica să admitem că «De Instituto Christiano» a fost scris cu vreun an doi mai curînd (pe la 388—389) și deci Macarie ar fi putut să-l prelucreze înainte de moartea sa? În afară de aceea, cuvintele Sfîntului Grigorie de Nisa din tratat: «Am adunat pentru voi cîteva puține semințe ale învățăturii, culegîndu-le din Scripturile dăruite nouă mai înainte de Duhul» (ὅτι τῶν προδωρηθέντων ἡμῶν παρὰ τοῦ Πνεύματος γραφῶν λεγόμενα), nu înseamnă numaidecît scrierile de mai înainte ale Sfîntului Grigorie cum interpretează Jaeger. Înseamnă mai degrabă Sfînta Scriptură. Dacă deci tratatul a fost scris pe la 380 și el a fost trimis imediat mînăstirilor din tot Răsăritul, căroră le era adresat, a putut deveni fără întîrziere, obiectul de predică și de prelucrare, prin adaptarea la împrejurările concrete ale vieții din mînăstiri.

562. *Ibidem*, p. 228.

563. In original trebuie să fi fost: προδωρηθειῶν ἡμῖν.

Am arătat în altă parte⁵⁶⁴, că formulările lui Diadoh al Foticeei⁵⁶⁵, privitoare la viața spirituală, prezintă un caracter de mai mare precizie față de opera lui Macarie și presupun opera acestuia. Deci dacă Diadoh a scris pe la începutul secolului V, opera lui Macarie a trebuit să fie scrisă cu câteva zeci de ani înainte. Aceasta ne duce la epoca lui Macarie Egipteanul.

Fără îndoială, o mare dificultate e faptul că versiunea arabă a acestei opere poartă numele de Simian. Dar s-ar putea ca aceasta să provină de acolo, că mai târziu un oarecare Simian, poate Simion Metafrastul (secolul X) sau poate unul mai vechi decît Metafrastul, a făcut niște excerpte din opera lui Macarie. Numele lui a fost asociat apoi cu cel al lui Macarie, făcîndu-se o confuzie între aceste două nume și așa în traducerea arabă opera întregă a putut fi atribuită lui Simion, înțelegîndu-se uneori, sau și numîndu-se Simion Stîlpnîc⁵⁶⁶, precum sînt în unele manuscrise grecești și excerptele atribuite lui Macarie⁵⁶⁷. Unii socotesc că autorul acestor excerpte a fost un Simion Mesopotamitul și el a trăit pe la sfîrșitul sec. XIII^{567b}.

Excerptele amintite formează în *Filocalia greacă* o scriere unică în 150 de capete, numerotat în continuare. Dar această scriere are din loc în loc cîte un subtitlu, fiind împărțită astfel în șase subdiviziuni și fiind numită «Parafraza în 150 capete a Sfîntului Simion Metafrastul la cele 50 cuvîntări ale Sfîntului Macarie Egipteanul». Aceste subdiviziuni, cu titlurile lor și cu capetele pe care le însumează, corespund cu cele șase tratate din Migne, P. G., t. XXXIV, 941—968, unde sînt date sub numele lui Macarie⁵⁶⁸.

564. In jurul *Omițiilor duhovnicești* ale Sf. Macarie (rev. cit., p. 20—26).

565. Diadoh al Foticeei, *Cuvînt ascetic*, In *Filocalia rom.*, vol. I, ed. II, p. 368—378. 566. Jaeger, *op. cit.*, p. 226. 567. *Ibidem*, p. 159—160.

567b H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, 1959, p. 364.

568. Dar excerptele nu au putut fi făcute de Macarie însuși. Autorul *Parafrazei* intercalează de multe ori cuvîntul: «zice» (φησι), arătînd că redă textul altcuiva (de pildă, cap. XIV, coresp. cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 269, rînd 2; cap. XV, coresp. cu *Epistola*, la Jaeger, *op. cit.*, p. 267, etc.). Despre vechimea acestor excerpte se va putea spune însă ceva mai sigur, de-abia după o ediție critică a întregii opere a lui Macarie, inclusiv a acestor excerpte. Atunci se va putea ști cel puțin de cînd datează cele mai vechi manuscrise care le cuprind.

Din aceste șase tratate, cele două dinții *despre desăvîrșirea în Duh* (Φλο*αία, ed. II, vol. II, p. 109—113, cap. I—XVII; P. G. XXXIV, 841—852, cap. I—XVII) și *despre rugăciune* (Φλο*αία, IMó. p. 113—116, cap. XVIII—XXXII; P. G., XXXIV, 853—866), sînt alcătuite din pasaje din Epistola cea Mare, publicată de Jaeger, deci au prin ea o legătură cu tratatul «De Instituto Christiano» a lui Grigorie de Nisa.

Iată un tablou al capetelor din aceste două tratate cu pasajele corespunzătoare din Epistola lui Macarie :

Parafraza lui Simian Metafrastul Epistola Iui Macarie
Despre desăvîrșirea în Duh Ed. Jaeger

Cap. I	p. 238 r. 8—20
Cap. II	p. 239 r. 47—248, 18
Cap. III	p. 244, 17—245, 9
Cap. IV	p. 246, 1—247, 8
Cap. V	p. 241, 10—243, 11
Cap. VI	p. 250, 1—251, 4
Cap. VII	p. 251, 10—14
Cap. VIII	p. 256, 21—257, 15; 258, 4—258, 8
Cap. IX	p. 258, 9—259, 10
Cap. X	p. 259, 11—24
Cap. XI	p. 261, 9—263, 4
Cap. XII	p. 263, 4—16
Cap. XIII	p. 264, 1—256, 1
Cap. XIV	p. 265, 2—266, 2
Cap. XV	p. 266, 1—267, 18
Cap. XVI	p. 268, 1—18
Cap. XVII	p. 266, 2—17
Cap. XVIII (Despre rugăciune)	p. 268, 20—269, 25
Cap. XIX	p. 273, 18—274, 8
Cap. XX	p. 270, 13—17; 272, 12—273, 1
Cap. XXI	p. 273, 1—18
Cap. XXII	p. 274, 9—276, 7
Cap. XXIII	p. 276, 14—277, 12
Cap. XXIV	p. 279, 21—280, 11
Cap. XXV	p. 280, 11—281, 7
Cap. XXVI	p. 283, 3—16; 284, 11—17
Cap. XXVII	p. 285, 3—285, 9
Cap. XXVIII	p. 282, 7—20
Cap. XXIX	p. 293, 5—294, 1
Cap. XXX	p. 295, 15—295, 15
Cap. XXXI	p. 298, 10—22; 298, 8—300, 15
Cap. XXXII	p. 287, 19—289, 3.

Dintr-o comparație a textelor paralele se poate constata următoarele feluri de deosebiri:

Simion prescurtează frazele din Epistolă și simplifică întorsăturile mai complicate și mai retorice pentru a le face mai concentrate și mai ușor de înțeles⁵⁶⁹. În acest scop înlocuiește termeni mai arhaici cu termeni mai noi, mai obișnuiți. Din multele citate ale Epistolei, alege numai câte unul. De multe ori nu li se mai adresează monahilor la persoana a doua, ci vorbește de ei la persoana a 3-a (vezi cap. 14, coresp. Jaeger, p. 252, 2).

Încolo redă cu fidelitate aproape perfectă textul extras din Epistolă, nepunând nici o idee de la sine. Schimbările destul de esențiale de cuvinte arată că autorul a trăit câteva secole mai târziu decât autorul Epistolei, iar faptul că vorbește la persoana a treia despre monahi, arată că scriind Parafraza, nu o făcea în împlinirea unei slujbe directe de învățător al monahilor, ci scria oarecum retras de obștea monahală. Aceasta s-ar potrivi poate cu Simion Metafrastul din secolul X, care a săvârșit, se pare, numai operă de scriitor și nu a fost conducător al vreunei obști monahale.

Comparînd textul capetelor acestor prime două tratate din cele șase, cu textul capetelor tratatului : *Despre paza inimii*, aflat în Migne înaintea lor, vedem că multe din ele coincid, dar capetele din tratatul: *Despre paza inimii* reproduc mai literar textele din Epistola lui Macarie, neschimbînd cuvintele mai arhaice cu altele mai noi⁵⁷⁰. De aici se vede că tratatul: *Despre paza inimii*, nu provine de la autorul

569. De exemplu iată cum redă *Epistola* ideea pe care o rezumă Simion în cap. IX : «Dar ce este renunțarea la sufletul său decît a se preda pe sine cu totul, frățimii, și a nu împlini deloc vrerile sale, ci atîrînd cu totul de cuvîntul lui Dumnezeu, să-și împodobească sufletul său, totdeauna cu sfințele și curatele înțelesuri ale poruncilor și să le socotească pe acestea mîntuitoare și dulci. Apoi să nu aibă nimic în stăpînirea sa, decît haina pe care o poartă, ca totdeauna să poată fi fără grijă, împlinind numai cele poruncite lui, cu bucurie. Și ca un rob cumpărat să privească cu inimă bună pe toți frații, dar mai cu seamă pe întîistătatori, ca domni și stăpîni pentru Hristos, cum însuși Domnul a spus : «Cel ce voiește să fie între voi cel dintîi și mai mare, să fie cel mai de pe urmă dintre toți și tuturor slujitor și rob» etc.

570. De ex. cap. VII din tratatul *Despre paza inimii* (P. G. XXXIV, 825), reproduce fidel pe cel din *Epistolă* (Jaeger, *op. cit.*, p. 264, 14 ș.u.), pe cînd cap. XIII din *Filocalie*, face anumite modificări de sintaxă.

celorlalte două tratate pe care le-am amintit, care se pare că este și autorul celorlalte patru tratate ce urmează. Încît pare a se verifica tradiția, atestată de Nicodim Aghioritul în Filocalia greacă, că cele șase tratate sînt ale unuia și aceluiași autor, probabil Simion Metafrastul, formînd o operă unitară.

Din celelalte patru tratate, date în Filocalie, prin capete numerotate în continuare, am identificat următoarele în Omiliile lui Macarie :

Parafraza lui Simion Metafrastul
(*Filocalia*)

Omilii

Cap. XLII	Omil. XXXVI; P. G. XXXIV, col. 749.
Cap. LII	Omil. V, 2; P. G. cit. col. 496; trad. rom. p. 30.
Cap. LIII	Omil. V, 5—6; P. G. cit., 500; trad. rom. p. 32—33.
Cap. LIV	Omil. V, 5; P. C. cit., 501; trad. rom. p. 33.
Cap. LV	Omil. V, 6 î P. G. cit., 503—504; rom. p. 34—35.
Cap. LVI	Omil. V, 6 î P. G. cit., 504; rom. p. 35.
Cap. LVII	Omil. V, 6; P. G. cit., 505; rom. p. 35.
Cap. LVIII	Omil. V, 6 f P. G. cit., 505 D; rom. p. 36.
Cap. LIX	Omil. V, 6; P. G. cit., 509 B—512 B; rom. p. 38—39.
Cap. LX	Omil. V, 6; P. G. 512 B; rom. p. 39.
Cap. LXI	Omil. V, 8, 9; P. G. 513 BD; rom. p. 40—41.
Cap. LXII	Omil. V, 11; P. G. cit., 546 B; rom. 42.
Cap. LXIII	Omil. V, 12; P. G. 517 AB î rom. p. 43.
Cap. LXIV	Omil. IV, 1, 3, 4, 5; P. G. 472 D, 473 D—475 A, 476 AC; rom. p. 15—17.
Cap. LXV	Omil. IV, 6, 7; P. G. cit., 476 D—477AB; rom. p. 18.
Cap. LXVI	Omil. VIII; P. G. cit., 477 D; rom. p. 19.
Cap. LXVII	Omil. IV, 9, 10; P. G. cit., 480 AB; rom. p. 19—20.

- Cap. LXVIII Omil. IV, 11, 12; P. G. cit., 480 D—481 AB; rom. p. 20—21.
- Cap. LXIX Omil. IV, 13; P. G. cit., 481 CD; rom. p. 21.
- Cap. LXX Omil. IV, 13, 14, 15; P. G. 481 D—482 A, 482 BC i rom. p. 21—22.
- Cap. LXXI Omil. IV, 21, 22, 23 j P. G. 488 D—489 A, 488 BCD, rom. p. 25—27.
- Cap. LXXII Omil. IV, 24, 25, 26, 27; P. G. 492 AB—493 AB; rom. p. 27—28.
- Cap. LXXIV Omil. XVII, 1, 2, 3, 4; P. G. 624 CD—625 ABC.
- Cap. LXXV Omil. XVII, 4, 5; P. G. 625 D—628 A.
- Cap. LXXVI Omil. XVII, 6; P. G. 628 BC.
- Cap. LXXVII Omil. XVII, 10; P. G. 629 D.
- Cap. LXXVIII Omil. XVII, 7, 8; P. G. 628 D—629 A.
- Cap. LXXIX Omil. XVII, 11; P. G. 629 D—631 A.
- Cap. LXXX Omil. XV, 12, 13; P. G. 632 BC.
- Cap. LXXXI Omil. XVII, 11; P. G. 632 A.
- Cap. LXXXII Omil. XVII, 13, 14, 15; P. G. 632D, 633 AB.
- Cap. LXXXIII Omil. XVII, 15; P. G. 633 BC.
- Cap. LXXXIV Omil. XVII, 15; P. G. 633 C.
- Cap. LXXXVI (începutul) Omil. XVII, 13; P. G. 632 C.
- Cap. LXXXVII Omil. XVIII, 1, 2; P. G. 636 AB.
- Cap. LXXXVIII Omil. XVIII, 5, 6; P. G. 637 BCD—639 A.
- Cap. LXXXIX Omil. XVIII, 7, 8, 9; P. G. 648 BCD.
- Cap. XC Omil. XVIII, 10, 11; P. G. 641 ABC.
- Cap. XCI Omil. VIII, 1; P. G. 528 C; rom. p. 50.
- Cap. XCII Omil. VIII, 2, 3; P. G. 528 D—52 ABC. rom. p. 50—51.
- Cap. XCIII Omil. VIII, 4; P. G. 529 D; rom. p. 51.
- Cap. XCV Omil. VIII, 5; P. G. 532 AB; rom. p. 52.
- Cap. CVII (sfârșitul) Omil. IX, 7—8; P. G. 536 D; rom. p. 95.
- Cap. CVIII Omil. IX, 10; P. G. 637 C.
- Cap. CIX Omil. X, 1; P. G. 541 A.
- Cap. CX Omil. X, 2, 3, 4; P. G. 541 CD—544 AB; rom. 59—60.

Cap. CXI	Omil. X, 5; P. G. 544 C; rom. p. 61.
Cap. CXVI	Omil. XI, 11; P. G. 552 D—553 A; rom. p. 66—67.
Cap. CXVII	Omil. XI, 15; P. G. 556 C; rom. p. 69.
Cap. CXXIV	Omil. XV, 1—2; P. G. 546 BCD.
Cap. CXXV	Omil. XV, 3—4; P. G. 578 AD.
Cap. CXXVI	Omil. XV, 6; P. G. 580 C.
Cap. CXXXIV	Omil. XIX, 3, 4, 5, 6; P. G. 644 D; 645 ABC, 648 A.
Cap. CXXXV	Omil. XIX, 7—8; P. G. 648 BCD.
Cap. CXL	Omil. VI, 10; P. G. 516 A.
Cap. CXLI	Omil. VI, 8; P. G. 513 B.
Cap. CXLV	Omil. XXI, 2, 3, 4; P. G. 656 CD— 657 A.
Cap. CXLVI	Omil. XXI, 4, 5; P. G. 657 BCD ⁵⁷¹ .

Din 150 capete am putut identifica aproximativ 90. Unele din acestea și din cele neidentificate se pot afla ca temă generală în diferite alte Omilii. Dar din procedura lui Simion Metafrastul, observată în capetele identificate, se poate conchide că și capetele neidentificate trebuie să urmeze destul de fidel unor texte necunoscute pînă acum din Macarie.

571. Pentru textul românesc al *Omiliilor duhovnicești* am folosit traducerea lui Cicerone Iordăchescu din 1931.

Parafraza în 150 de capete a Sfântului Simeon Metafrastul la cele cincizeci de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul

Despre desăvârșirea în Duh

1. Fiecare din noi primește mîntuirea prin harul și darul dumnezeiesc al Duhului, dar poate ajunge prin credință, prin iubire și prin lupta voinței lui libere la măsura desăvârșită a virtuții, ca precum prin har, așa și prin dreptate⁵⁷² să moștenească viața veșnică. Căci nu se învrednicește cineva numai prin puterea și harul lui Dumnezeu, fără să aducă și lacrimile sale, de înaintarea desăvârșită ; dar nici nu ajunge numai prin sîrguința și puterea sa, fără să ajute și harul, la măsura desăvârșită a libertății și curăției. «Căci de nu va zidi Domnul casa și nu va păzi cetatea, în zadar ar priveghea păzitorul, în zadar ostenitorul și ziditorul»⁵⁷³.

2. Întrebare : Care este voia lui Dumnezeu la care îl îndeamnă și îl roagă Apostolul pe fiecare din noi să ajungă ? Răspuns : Desăvârșita curățire de păcat, eliberarea de patimi și de ocară și înălțarea la virtutea supremă, care este curăția și sfințenia inimii, la care ajunge cineva prin împărțășirea de Duhul dumnezeiesc în

572. E de observat deosebirea între mîntuirea dobîndită prin har și nepătimirea dobîndită prin efortul ajutat de har. E o învățătură cu totul deosebită de cea masaliană, care învață că harul vine de pe urma eforturilor omului. 573. Psalm. CXXVI, 1.

chip desăvârșit întru simțire (ἐν πληροπορία). Căci zice : «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu»⁵⁷⁴ ; și : «Fiți și voi desăvârșiți, precum Tatăl cel ceresc desăvârșit este»⁵⁷⁵ ; și : «Să se facă inima mea fără prihană întru cele drepte ale Tale, ca să nu mă rușinez»⁵⁷⁶ ; și iarăși : «Atunci nu mă voi rușina când voi căuta spre toate poruncile Tale»⁵⁷⁷. Și iarăși către cei ce întreabă : «Cine se va sui la muntele Domnului ? Sau cine va sta în locul cel sfânt al Lui ?» răspunde : «Cel nevinovat cu mâinile și curat cu inima»⁵⁷⁸, arătând prin aceasta desăvârșita desființare a păcatului ce se săvârșește prin faptă și cugetare⁵⁷⁹.

3. Cum se poate face curățirea de patimile cele ne-arătate și ascunse, cele greu de depărtat și oarecum înrădăcinate în suflet⁵⁸⁰, arată Duhul Sfânt care știa

574. Matei V, 8. 575. Matei V, 48. 576. Psalm. CXVII, 80.

577. Psalm. CXVIII, 6. 578. Psalm. XXIII, 3—4.

579. Corespunde cu : *De Instituto Christiano* al Sf. Grigorie de Nisa (P. G. XLVI, 289 D). Sf. Grigorie spune numai în general că ținta lui Dumnezeu este ca omul să-și «curețe sufletul prin har, ca să-l aducă lui Dumnezeu curat». Precizarea în prelucrarea lui Simeon (și Macarie) că e vorba de «desăvârșita curățire» nu alterează sensul din Sf. Grigorie în direcție masaliană, ba dimpotrivă îl precizează în sens ortodox, lăsând să se înțeleagă că o anumită curăție are omul încă de la primirea harului și nu o realizează de-abia el ulterior. Această precizare în sensul ortodox se mai arată și în aceea că pe când Sf. Grigorie spune că prin această curățire omul leapădă rușinea ca pe o haină ce-l murdărește, Simion (resp. Macarie) trece peste aceasta. Apoi că pe când Sf. Grigorie spune că prin curăție omul îndepărtează păcatul în general, Simion (resp. Macarie) afirmă că e vorba de păcatul ce se săvârșește cu cugetarea și cu fapta, deci de un păcat actual, nu de păcatul strămoșesc. Afirmatia lui Macarie că această curăție deplină se trăiește prin simțire, e o învățatură proprie și lui Diadoh și ea înlătură afirmația lui Hausherr că masalianismul lui Macarie ar sta în confundarea primirii harului cu simțirea lui încă de la început.

580. Acest cap. corespunde cu *De Instit. Christ.* (P. G. XLVI, 293 B). În el se adaugă că amintita curățire are ca obiect și «patimile ascunse». Sf. Grigorie le spune : «relele ascunse» (χαχά), dar termenul de «patimi» nu schimbă în sens masalianic ideea, ci dimpotrivă o precizează în sens ortodox, căci ele pot însemna mai sigur niște obișnuințe vechi de ale păcatului, care și-au pierdut caracterul de păcat dar pot forma izvorul pentru păcatele «cu cugetarea și cu fapta». S-a spus de către Hausherr (*L'Erreur fondamentale et la logique du messalianisme*, în «Orientalia Christiana Periodica», III, IV, 1935, p. 330), că masalianismul lui Macarie se vede și din afirmarea că prin botez rădăcinile păcatului nu se smulg

aceasta, prin David. Căci zice acesta : «De cele ascunse ale mele curățește-mă»⁵⁸¹. Deci putem face aceasta prin multă rugăciune și credință și prin desăvârșita pornire spre Dumnezeu, cu împreună-lucrarea Duhului, dar împotrivindu-ne și noi lor și păzindu-ne, inima noastră cu toată grija⁵⁸².

4. Iar fericitul Moise zice⁵⁸³, lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voiri, celei rele și celei bune, ci numai celei bune, și să nu cultive două feluri de roade, cel bun și cel rău, ci numai pe cel bun. Căci zice : «Să nu înjugi în aria ta animale de neamuri diferite împreună, ca boul și catîrul, ci vei treiera recolta înjugînd animale de același neam»⁵⁸⁴. Adică să nu-și aibă în aria inimii noastre virtutea și păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea⁵⁸⁵. «Să nu țevi în în haină de lînă, nici lînă în haină de in»⁵⁸⁶. Să nu

din suflet. Dar iată că și Sf. Grigorie de Nisa spune că Dumnezeu văzînd străduința omului «va smulge prin puterea lui rădăcina ascunsă a gîndurilor înainte de odrăslire» (P. G. cit.). Simion moderează aici ideea de înrădăcinare, spunînd : «oarecum înrădăcinate».

581. Psalm. XVIII, 13.

582. Atît la Sf. Grigorie, cît și la Simion (respectiv Macarie), găsim tensiunea manifestată pe de o parte în afirmarea că «patimile» sau «relele» sînt înăuntru, iar pe de alta, în îndemnul de a ne păzi inima de ele. Dar Simion (resp. Macarie), face o distincție clară între «inima» ce trebuie păzită și «sufletul» în care sînt «oarecum înrădăcinate» patimile, pe cînd Sf. Grigorie spune în general că trebuie să ne păzim «interiorul» (τὴν ἐνὶόν), sau «mintea», sau «sufletul» de «gîndul răutății» care se ridică de undeva din adînc (P. G. cit.). Pare că, după el, răutatea nu sta într-un substrat mai adînc decît întreg sufletul, pe cînd la Simion (respectiv Macarie), ar sta în «psihicul» biologic, deosebit de «inima» conștientă, în sensul lui Diadoh.

583. Coresp. cu *De Inst. Christ.*, P. G. XLVI, 293 C.

584. Deut. XXII, 10.

585. Sf. Grigorie cere «să nu crească în același suflet răutatea și virtutea împreună». Simion (respectiv Macarie) precizează: «să nu-și aibă în aria inimii virtutea și păcatul lucrarea împreună, ci numai virtutea». Precizarea pare să accentueze că nu poate fi vorba de o prezență a răutății în inimă, ci numai de o lucrare. E ceea ce spune și Sf. Grigorie, poate mai puțin precis cînd declară că gîndul rău se ridică dintr-un izvor mai adînc, ca de altfel și gîndul bun. De aceea, «plugarul cel bun trebuie să dea drumul numai apelor curate ale vieții, ca dintr-un izvor bun de băut». Atît Sf. Grigorie, cît și Simion (resp. Macarie) recunosc o existență a posibilității și păcatului dincolo de conștiință.

586. Deut. XXII, 11.

cultivi în țarina ta două feluri de roduri la un loc». «Să nu scoți animal din neam străin la împreunare cu altul, ci să împreuni animalele de același neam»⁵⁸⁷. Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înțelegem, precum s-a spus, că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul și virtutea, ci să se lase spre rodire numai semințele virtuții; și că sufletul să nu aibă părtășie (comuniune) cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu și cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu și să se producă numai rodurile Duhului⁵⁸⁸. Pentru aceasta zice : «Spre toate poruncile tale m-am îndreptat, toată calea nedreaptă am urît»⁵⁸⁹.

5. Nu numai de păcatele arătate, de curvie, ucidere, furt, lăcomie, bârfire, minciună, iubire de arginți și zgîrcenie și de cele asemenea trebuie să se curețe sufletul fecioarei⁵⁹⁰ alegînd unirea cu Dumnezeu, ci, precum am spus înainte, cu mult mai mult de cele ascunse, adică de poftă, de slava deșartă, de dorința de a plăcea oamenilor, de fățarnicie, de iubirea de stăpînire, de viclenie, de relele obiceiuri, de ură, de necredință, de pizmă, de iubirea de sine, de îngîmfare și de celelalte asemănătoare. Pentru că Scriptura obișnuiește să pună aceste păcate ascunse ale sufletului pe plan egal cu cele din afară. «Căci Domnul, zice, a împrăștiat oasele celor ce plac oamenilor»⁵⁹¹ și «se va scîrbi de bărbatul sîngelui și de cel viclean»⁵⁹². Deci arată pe Domnul scîrbindu-se la fel de viclenie și de ucidere ; «și de cei ce vorbesc de pace cu cei apropiați lor»⁵⁹³ și cele următoare. Deoarece zice iarăși: «Căci în inimă lucrați nelegiuiri pe pămînt» și: «Vai vouă cînd vă vor grăi de bine

587. Lev. XIX, 19.

588. Aici se precizează că în om a rămas numai puțința de rodire a «semintelor» păcatului, nu păcatul însuși. Apoi că prezența duhului rău în om e totuși exterioară sufletului, întrucît sufletul poate să nu aibă comuniune cu el. Că sufletul nu poate să aibe două feluri de voinți în același timp, e iarăși o precizare a lui Macarie. 589. Psalm. CXVIII, 128.

590. Sufletul e de genul feminin în grecește.

591. Psalm. LII, 7.

592. Psalm. V, 6.

593. Psalm. XXVII, 3.

oamenii»⁵⁹⁴, adică atunci cînd voia voastră va fi să auziți vorbe bune de la oameni și vă veți mîndri cu slava și cu laudele de la ei. Desigur, nu e cu putință să se ascundă pentru totdeauna cei ce fac bine. Pentru că însuși Domnul zice : «Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor» (Matei V, 16). Dar siliți-vă, zice, să faceți binele spre slava lui Dumnezeu și nu pentru slava proprie, nici ca unii ce iubiți cu înfocare laudele oamenilor. Pe unii ca aceștia i-a arătat ca fiind și necredincioși, zicînd : «Cum puteți să aveți credință, primind slavă de la oameni și slava de la Dumnezeu singur nu o căutați»⁵⁹⁵. Dar și Apostolul, nu ne cere grijă la toate, pînă și la mîncare și băutură; nu ne poruncește ca toate să le facem spre slava lui Dumnezeu ? Căci zice : «Fie de mîncăți, fie de beți, fie de faceți altceva, spre slava lui Dumnezeu faceți»⁵⁹⁶. Iar dumnezeiescul Ioan punînd pe același plan ura cu uciderea, zice : «Cel ce urăște pe fratele său, ucigaș de oameni este».⁵⁹⁷

6. «Iubirea toate le suferă, toate le rabdă, iubirea niciodată nu cade»⁵⁹⁸. «Niciodată nu cade», înseamnă că cei ce au dobîndit darurile amintite, dar încă nu s-au învrednicit, prin iubirea cea mai deplină și mai curată a Duhului, de libertatea desăvîrșită de patimi, încă nu au ajuns la siguranță, ci sînt încă în primejdie și în luptă și în frică din pricina duhului răutății. Această măsură, nemaifiind supusă căderii, nici patimii, a arătat-o ca fiind de așa fel că chiar limbile îngerilor și proorocia și cunoștința toată și harismele vindecărilor sînt nimic în comparație cu ea⁵⁹⁹.

594. Ps. LVII, 2 ; Luca VI, 26. 595. Ioan V, 44. 596. I Cor. X, 31.

597. I Ioan III, 15. 598. I Cor. XIII, 7—8.

599. Coresp. cu : De *Instit. Christ.* (P. G. XLVI, 296 AC). S-ar părea că se accentuează prea hotărît «siguranța» și libertatea de primejdia căderii în care se află cel ajuns la treapta iubirii. Aceasta încă s-a socotit de Hausherr idee masaliană. Dar ideea aceasta e afirmată în fond și de Sf. Grigorie de Nisa. Căci și el spune că pînă ce omul «nu s-a eliberat în chip total (curat) de patimile ce-l tulburau înainte ... se află în temerea căderii, neavînd iubirea care-l sprijină și-l întărește (βεβεούσαι) în starea virtuții. Deci așteptînd iubirea, stăruie, luptînd cu toată patima,

7. Pentru aceasta a arătat ținta desăvârșirii, ca fiecare cunoscându-se pe sine, sărac de o astfel de bogăție, să se silească printr-un duh fierbinte și încordat spre bunul cel din urmă și să alerge astfel pe drumul duhovnicesc pînă ce-l va lua, precum s-a zis : «Așa să alergați ca să-l luați»⁶⁰⁰.

8. A se lepăda de sine, socotește că înseamnă aceasta : «A se preda pentru totdeauna frăției și a nu mai asculta deloc de voia proprie, nici a mai fi domn peste ceva, afară de haine. Aceasta, pentru ca fiind dezlegat de toate, să se țină cu bucurie, numai de cele poruncite lui, socotind pe toți frații și mai ales pe întîistătorii și pe cei ce au luat poverile mînăstirii, ca domni și stăpîni, pentru Hristos, ascultînd de Hristos care zice : «Cel ce voiește între voi să fie întîiul și cel mai mare, să fie cel din urmă dintre toți și slujitor și rob tuturor»⁶⁰¹, nemaiajonisîndu-și nici cîinste, nici laudă de la frați, pentru slujirea sau viețuirea sa. Căci zice : «Slujiți cu toată bunăvoința, nu cu o slujire pentru ochi, ca cei ce caută să placă oamenilor». Ci să se socotească pe sine dator întotdeauna cu slujirea fraților întru iubire și simplitate⁶⁰².

9. Întîistătorii frăției, care împlinesc lucrurile cele mari, trebuie să lupte prin smerită cugetare împotriva uneltirilor contrare ale răutății, ca nu cumva stăpînind asupra fraților supuși, prin patima mîndriei, în loc de cîștigul cel mai mare, să-și pricinuiască loruși pagubă. Ci, predîndu-se mai degrabă frăției spre a-i sluji pentru Dumnezeu, trupește și sufletește, să poarte grijă de ei, ca niște părinți iubitori și să-i îngrijească totdeauna ca pe niște copii ai lui Dumnezeu. La arătare să nu lepede datoria de întîistători, ca de pildă pe aceea de a porunci sau de a sfătui pe cei mai încercați, sau de a pînă vei ajunge la ținta dreptei credințe» (P. G. XLVI, 296 B), care am văzut că e eliberarea de patimi.

600. I Cor. XIX, 24.

601. Matei XX, 26—27.

602. Ep. VI, 6—7; Col. XII, 22.

pedepsi pe vreunul, sau de a mostra unde trebuie și unde trebuie de a mîngîia, ca nu cumva, pe motiv de smerenie sau de blîndețe, să ajungă mînăstirile în neorînduială, nemaipăstrînd rînduiala deosebirii între întîistătători și supuși. Dar în ascunsul minții să se socotească pe ei ca niște robi nevrednici ai tuturor fraților și ca niște pedagogi buni cărora li s-au încredințat copiii stăpînului și de aceea să se străduiască a pregăti cu toată bunăvoința și cu frica lui Dumnezeu, pe fiecare dintre frați spre tot lucrul bun, neuitînd că li s-a pus deoparte la Dumnezeu o mare și neșefuită plată pentru osteneala aceasta.

10. Precum cei ce au primit slujba de pedagogi ai tinerilor, chiar dacă aceștia sînt stăpînii lor, nu se feresc, cînd interesul educării și al buneii cuviințe moravurilor o cere, să le dea, cu multă bunăvoință, și cîte o bătaie, așa și întîistătătorii trebuie să pedepsească pe frații care au lipsă de vreo certare, nu cu patima mîniei și a disprețului, nici pentru a se răzbuna pe ei înșiși, ci cu blîndă bunătate și în scopul folosului duhovnicesc, să facă totul pentru îndreptarea lor.

11. Tot cel ce voiește, zice, să primească întipărirea unor astfel de moravuri, să urmărească înainte de toate și întotdeauna frica lui Dumnezeu și sfînta iubire, care e cea dintîi și cea mai mare poruncă. Și să o ceară pe aceasta de la Domnul neîncetat, ca să se întipărească în inima lui și apoi prin pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu să o cîștige tot mai mult, înaintînd în ea în fiecare zi și sporind-o prin har. Căci prin stăruință și încordare, prin grijă și luptă, devenim puternici în a cîștiga iubirea cea către Dumnezeu, care ia chip în noi prin harul și darul lui Hristos. Și din aceasta se poate ușor împlini a doua poruncă, adică iubirea către aproapele. Căci cele dintîi trebuie puse înaintea celorlalte și pentru ele trebuie să ne străduim mai mult. Și așa după cele dintîi vor urma cele de-al doilea. Dar dacă ci-

neva nu se sîrguiește pentru porunca aceasta dintîi și mai mare, adică pentru dragostea către Dumnezeu, care ia ființă din dispoziția noastră lăuntrică și din conștiința cea bună, adăugîndu-se și ajutorul dumnezeiesc, ci voiește să-și închine numai grija din afară slujirii celei de a doua, îi va fi cu neputință să o împlinească pe cea de a doua în chip sănătos și curat. Căci uneltirea patimii găsește mintea pustie de amintirea, iubirea și căutarea lui Dumnezeu, sau face poruncile dumnezeiești să apară grele și ostenitoare, aprinzînd în suflet cîrteli și supărări și nemulțumiri împotriva slujirii fraților, sau îl face pe om să se îngîmfe, amăgindu-l cu părerea de sine a dreptății proprii, și să se socotească mare și vrednic de cinste, convingîndu-l că a împlinit la culme poruncile.

12. Cînd se va socoti omul pe sine împlinitor de-săvîrșit al poruncilor, e vădit că păcătuiește și greșește împotriva poruncii, ca unul ce se judecă pe sine și nu primește pe cel ce-l judecă cu adevărat. Căci numai cînd Duhul lui Dumnezeu va mărturisi împreună cu duhul nostru, după cuvîntul lui Pavel⁶⁰³, vom fi cu adevărat vrednici de Hristos și fii ai lui Dumnezeu, nu cînd ne vom îndreptăți pe noi înșine, prin părerea de sine. «Căci nu cel ce se laudă pe sine este ales, ci pe care Domnul îl laudă»⁶⁰⁴. Deoarece cînd omul se află gol de pomenirea și frica lui Dumnezeu, în chip necesar va iubi slava și va vîna lauda celor serviți. Iar unul ca acesta a fost descoperit ca necredincios de către Domnul, precum s-a arătat mai înainte. Căci zice : «Cum puteți voi să credeți, cînd primiți slavă unii de la alții, și slava cea de la Dumnezeu singur nu o căutați ?»⁶⁰⁵.

603. Rom. VIII, 16.

604. II Cor. X, 18.

605. Ioan V, 44.

13. Iubirea⁶⁰⁶ față de Dumnezeu se dobîndește, precum s-a zis, prin nevoiță multă și prin osteneala minții în cugetări cuvioase și prin grija neconținută de toate cele bune, dat fiind că vrăjmașul împiedică mintea noastră și nu-i îngăduie să se ridice la dragostea de Dumnezeu⁶⁰⁷ prin pomenirea celor bune, ci-i îndulcește simțirea cu poftele pămîntești⁶⁰⁸. Căci în aceasta stă moartea celui viclean și așa-zicînd spînzurarea lui, că mintea petrece în chip neîmprăștiat în pomenirea lui Dumnezeu. Numai de aici se poate ivi și simplitatea adevărată și blîndețea, smerenia, nevinovăția, bunătatea și rugăciunea ; și toată cununa cea frumoasă a virtuților își primește desăvîrșirea din unica și singura și prima poruncă a iubirii față de Dumnezeu. E trebuință, așadar, de nevoiță multă și de osteneală ascunsă și ne-arătată, de cercetarea gîndurilor și de exercitarea simțurilor slăbite ale sufletului, pentru a deosebi binele și răul și a întări și reînvia prin alipirea sîrguincioasă a minții la Dumnezeu mădularele obosite ale sufletului⁶⁰⁹. Căci mintea noastră lipită astfel pentru totdeauna de Dumnezeu, se va face un duh cu Domnul, după cuvîntul lui Pavel⁶¹⁰.

14. Iar această luptă ascunsă și această osteneală și meditație, trebuie să o aibă iubitorii de virtute, ziua și noaptea în chip neîncetat, spre toată păzirea poruncii, fie că se roagă sau slujesc, mănîncă sau beau

606. ἀγάπη. 607. το θεῖο ερωτι προσανέχειν.

608. De aici se vede identitatea cu Diadoh. Duhul rău lucrează asupra minții prin cele pămîntești, deși nu e tot așa de mult în minte ca halul. Vezi Diadoh cap. 76 (*Filoc. rom.*, I, p. 368) și mai ales cap. 83. (*Filoc. p.* 375) unde la fel se spune că «mintea își însușește lucrarea duhurilor rele printr-o simțire foarte fină».

609. E de observat deosebirea între minte și «simțurile slăbite ale sufletului». Pare a se indica aici partea mai de periferie a sufletului. Macarie nu are termenul de «simțuri ale sufletului», dar îl are pe cel de «mădulare slăbite ale sufletului». Deci în fond și el face deosebire între ele și minte, care prin stăruința ei în pomenirea lui Dumnezeu poate să le tămăduiască. Avem iarăși o identitate cu Diadoh, după care duhul rău a rămas după botez în partea mai de periferie a sufletului, nu în minte.

610. I Cor. VI, 17.

sau fac orice altceva, ca orice lucru bun s-ar face, să se facă spre slava lui Dumnezeu și nu spre slava proprie. Și toate cele cerute de porunci vor fi ușoare și lesnicioase, ușurându-le iubirea lui Dumnezeu și topind tot ce-i obositor în ele. Căci toată lupta și străduința vrăjmașului aceasta este, precum s-a arătat, să atragă mintea de la pomenirea lui Dumnezeu și de la frica și iubirea Lui, abătându-l prin îmbieri și momeli pămîntești de la binele adevărat la cele părute bune.

15. Căci și Avraam, patriarhul, primind pe preotul lui Dumnezeu, Melchisedec, i-a adus daruri din vîrfuri (din pîrgă) și așa s-a împărțășit de binecuvîntarea lui. Prin acestea Duhul ne ridică la înțelesul mai înalt, că mai întîi trebuie aduse lui Dumnezeu ca o jertfă sfințită a arderii de tot, vîrfurile și grăsimile, sau cele dintîi din alcătuirea firii noastre, adică mintea, conștiința, puterea iubitoare a sufletului, și să predăm pomenirii lui vîrfurile și primele dintre gîndurile drepte și să petrecem neîncetat în dragostea Lui tainică și mai presus de fire. În felul acesta putem primi creștere și înaintare zi de zi, ajutați de harul dumnezeiesc, iar sarcina dreptății poruncilor ni se va părea ușoară, putîndu-le împlini curat și fără pată, odată ce însuși Domnul le va lucra prin credința noastră în El.

16. Cît privește întrebarea despre nevoița văzută și care îndeletnicire bună e mai de preț și cea dintîi, să știți, iubiților, aceasta, că virtuțile se leagă între ele și se țin laolaltă ca un lanț sfînt, fiecare atîrnînd de cealaltă. Așa, rugăciunea atîrnă de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blîndețe, blîndețea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credință, credința de ascultare, ascultarea de simplitate. Dar și cele potrivnice se leagă una de alta. Așa, ura de mînie, mînia de mîndrie, mîndria de slava deșartă, aceasta de necredință, necredința

de învîrtoșarea inimii, aceasta de negrijă, negrija de moleșeală, moleșeala de lene, lenea de nerăbdare, nerăbdarea de iubirea de plăcere. Și așa toate celelalte părți ale păcatului se țin una de alta.

17. Tot binele pe care l-ar face omul, vicleanul voiește să-l întineze și spurce prin amestecarea semințelor sale, de pildă a slavei deșarte, a părerii de sine, a cîririi, sau a altceva de felul acestora, ca binele să nu se facă numai pentru Dumnezeu, sau binele ce se face să nu se facă din rîvnă. Căci s-a scris că Abel a adus jertfă lui Dumnezeu din cele grase și din cele dintii născute ale oilor și Cain de asemenea a adus din rodurile pămîntului, dar nu din cele de frunte. De aceea Dumnezeu a căutat la jertfele lui Abel, dar la darurile lui Cain n-a luat aminte. De aici învățăm că se poate ca vreun bine să nu se facă bine, ci, de pildă, fără grijă, sau cu dispreț, sau pentru altceva și nu pentru Dumnezeu. Și de aceea se întîmplă că nu e bine primit la Dumnezeu.

A aceluiași : **Despre rugăciune.**

18. Lucrul de căpetenie al oricărei sîrguințe și cea mai înaltă dintre fapte, este stăruința în rugăciune, prin care dobîndim și celelalte virtuți, Dumnezeu pe care-L chemăm întinzîndu-ne o mîină de ajutor. Căci împărțășirea de lucrarea tainică și legătura sufletului cu Dumnezeu întru sfințenie și unirea minții cu Domnul prin dragostea cea negrăită, li se întîmplă celor învredniciți, în rugăciune⁶¹¹. «Dat-ai veselie, zice, în inima mea»⁶¹². Și Domnul însuși zice : «Împărăția cerurilor înăuntrul vostru este»⁶¹³. Dar că împărăția este înăuntru, ce ar arăta altceva, decît că veselia cerească a Duhului se întipărește limpede în sufletele vrednice. Căci sufletele vrednice primesc încă de aici, prin împărțășii-

611. Omil. XL, 2 (P. G. 764 B).

612. Ps. IV, 7.

613. Luca XVII, 21.

rea lucrătoare de Duh, de care vor avea parte sfinții în Împărăția lui Hristos, întru lumina veșnică. Aceasta o arată și dumnezeiescul Apostol, zicînd : «Cel ce ne mîngîie pe noi întru necazul nostru, ca să putem mîngîia pe cei ce sînt întru tot necazul, cu mîngîierea cu care ne mîngîiem și noi de la Dumnezeu»⁶¹⁴. Același lucru îl spune «și trupul meu s-a veselit de Dumnezeu cel viu» (Ps. LXXX, 3), sau : «Sufletul meu să se umple ca de seu și de grăsime» (Ps. LXII, 6). Iar locurile ce conglăsuiesc cu acestea au același înțeles și dezvăluie veselia și mîngîierea lucrătoare a Duhului.

19. Precum lucrul rugăciunii e mai mare decît altele, tot așa cel ce are dragoste pentru ea, are trebuință de mai multă osteneală și grijă, ca să nu fie furat pe nevăgăte de seamă de păcat. Căci cei ce se străduiesc după un bine mai mare sînt și atacați de cel viclean cu o ispită mai mare. De aceea unul ca acesta are lipsă de mai multă trezvie, ca prin stăruința în rugăciune, să-i răsără zi de zi mai multe roduri de dragoste, de smerită cugetare, de simplitate, bunătate și, pe lîngă acestea, de dreaptă socoteală, care să-i facă lui însuși arătată sporirea și întărirea în cele dumnezeiești, iar pe alții să-i îndemne la aceeași rîvnă.

20. Dumnezeiescul Apostol ne spune : «Rugați-vă neîncetat» și «Stăruiți în rugăciune»⁶¹⁵. Iar cuvîntul Domnului ne învață același lucru zicînd : «Cu cît mai mult va face Dumnezeu dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea»⁶¹⁶ și : «Privegheați și vă rugați»⁶¹⁷. Drept aceea trebuie să ne rugăm pururea și să nu slăbim^{617 b}. Precum cel ce stăruie în rugăciune și-a ales lucrul cel mai de căpetenie, așa acela trebuie să ia asupra sa o luptă mare și o încordare neslăbită, deoarece multe piedici din partea păcatului are să întîm-

614. II Cor. I, 4. 615. I Tes. V, 17; Col. IV, 2.

616. Luca XVIII, 7. 617. Matei XXVI, 41. 617 b. Luca XVIII, 1.

pine stăruind în rugăciune : somn, trîndăvie, greutatea trupului, abaterea gîndurilor, nestatornicia minții, moleșeala și celelalte iscodiri ale păcatului ; apoi necazuri, năvălirile duhurilor rele înseși care ne războiesc cu mînie, ni se împotrivesc și se ridică împotriva sufletului care caută neîncetat cu adevărat să se apropie de Dumnezeu.

21. Cel ce se sîrguiește cu rugăciunea, trebuie să se îmbărbăteze prin toată silința, trezvia, răbdarea și lupta sufletului și osteneala trupului. Să nu slăbească și să nu cedeze gîndurilor care-l abat, sau somnului mult, sau trîndăviei, sau moleșelii, sau tulburării și să nu se folosească de cuvinte zgomotoase și necuviincioase, nici să-și împrăștie cugetarea prin altele de felul acesta, mulțumindu-se numai cu dovada că stăruie în starea în picioare și în plecarea genunchilor, dar mintea avînd-o rătăcind departe de la toate acestea. Căci împotrivindu-se în fapt gîndurilor de prisos și cercîndu-le pe toate și dorind pururea pe Domnul, de nu se va fi pregătit pentru trezvia cu osîrdie, nimic nu o poate împiedica să fie amăgită în ascuns, în tot felul, de păcat, sau să se înalțe față de cei ce nu pot încă stăruii în rugăciune și, prin asemenea uneltiri ale păcatului, să strice lucrarea cea bună și să o dea pe mîna dracului celui viclean.

22. Dacă nu împodobesc rugăciunea noastră, smerita cugetare, simplitatea și bunătatea, rugăciunea aceasta, sau mai bine-zis păruta rugăciune, prea puțin ne poate folosi. Și nu spunem aceasta numai despre rugăciune, ci și despre orice osteneală și strădanie, a fecioriei, a postului, a privegherii, a cîntării, a slujirii, și a oricărei lucrări săvîrșite de dragul virtuții. Dacă nu vedem în noi rodirile dragostei, ale păcii, bucuriei, simplității, smeritei cugetări, blîndeței, nevinovăției, credinței, îndelungii-răbdări și cugetul prietenos, răb-

dăm ostenele fără de nici un folos. Căci ostenele primim să le răbdăm pentru folosul rodurilor. Deci dacă nu se află în noi rodurile dragostei, fără îndoială că e de prisos lucrarea.

Unii ca aceștia nu se deosebesc într-un nimic de fecioarele cele nebune, care pentru că nu au avut în inimi untdelemnul duhovnicesc, care este lucrarea virtuților amintite, prin Duhul, au fost numite nebune și au fost lăsate în chip jalnic afară de cămara de nuntă a Împăratului, neprimind nimic pentru osteneala fecioriei. Căci precum în lucrarea viei toată străduința și osteneala se face pentru nădejdea rodurilor, iar dacă rodurile nu se arată, se dovedește deșartă toată lucrarea, așa dacă nu vedem în noi rodurile dragostei, ale păcii, ale bucuriei și ale celorlalte câte le-a numărat Apostolul, prin lucrarea Domnului, și dacă aceasta n-o putem mărturisii prin toată încredințarea și simțirea duhovnicească, osteneala fecioriei, a rugăciunii, a psalmodierii, a postului, a privegherii, se arată de prisos. Căci aceste ostenele și străduințele ale sufletului și ale trupului, trebuie săvârșite, cum am spus, pentru nădejdea rodurilor duhovnicești. Iar arătarea rodului în virtuți, este o bucurie duhovnicească, împreună cu plăcerea nestricăcioasă în inimile credincioase și smerite, fiind lucrată în chip tainic de Duhul. Deci ostenele și străduințele să se socotească ceea ce sînt, adică ostenele și străduințele, iar roadele, roade. Dacă însă cineva, din lipsa cunoștinței, va socoti că lucrarea și osteneala sa sînt roduri ale Duhului, să afle că se amăgește și se înșală și fiindcă socotește astfel, se lipsește de roadele cu adevărat mari ale Duhului ⁶¹⁸.

618. E de reținut această deosebire clară între virtuți, operă a omului, și roadele duhovnicești, operă a Duhului. Dar roadele sînt scoase de Duhul din virtuți. Virtuțile sînt rodul ostenelelor duhovnicești, sau florile din care ies roadele, dar prin Duhul. De fapt ceea ce numește autorul aici virtuți sînt virtuțile trupești, iar ceea ce numește roade ale Duhului sînt virtuți sufletești. Cele din urmă însă nu se mai pot dobîndi atît de

23. Precum cel ce s-a predat pe sine cu totul păcatului, lucrează patimile de ocară contrare firii, adică neînfrînarea, curvia, lăcomia, ura, viclenia, și celelalte fapte ale răutății, cu bucurie și plăcere, ca și când ar fi firești, așa cel ce este cu adevărat și cu desăvârșire creștin, urmărește toate virtuțile și toate rodurile Duhului, mai presus de fire, dragostea, pacea, răbdarea, credința, smerenia și tot neamul de aur al virtuților, cu bucurie multă și cu plăcere duhovnicească, ușor și fără osteneală, ca și când ar fi firești. Acesta nu mai luptă cu patimile răutății, ca unul ce a fost izbăvit cu desăvârșire de Domnul și a primit în inimă de la Duhul cel bun pacea și bucuria desăvârșită a lui Hristos. Acesta este cel ce «s-a lipit de Domnul și s-a făcut un Duh cu El»⁶¹⁹.

24. Cei ce nu pot însă să se predea desăvârșit lucrării rugăciunii, pentru pruncia lor, trebuie să primească slujirea fraților cu evlavie și credință și cu frica lui Dumnezeu, ca unii ce slujesc poruncii lui Dumnezeu și unui lucru duhovnicesc, dar nu ca unii ce așteaptă plata de la oameni, sau cinste și mulțumire. Să nu dea loc cîtuși de puțin cîrtelii sau mîndriei sau negrijii și moleșelii, ca să nu-și întineze și strice acest lucru bun, ci mai vîrtos prin evlavie, frică și bucurie, să-l facă bine primit la Dumnezeu.

25. Domnul s-a pogorît, din milostivirea dumnezeiască față de noi, cu atîta iubire de oameni și bunătate, pînă la oameni, încît se îngrijește să nu treacă cu vederea plata nici unei fapte bune, ci de la cele mai mici pînă la cele mai mari virtuți, toate le prețuiește, ca nici măcar pentru un pahar cu apă rece, să nu fie cineva lipsit de răsplată. Căci a zis : «Cel ce va da chiar și un pahar cu apă rece, dar în nume de ucenic, amin

mult prin voința omului, ci lucrarea Duhului are un rol cu mult mai mare. El însuși în alte părți (de pildă cap. 13) numește aceste roade ale Duhului virtuți, în care osteneala are un mare rol. 619. I Cor. VI, 17.

zic vouă că nu-și va pierde plata sa»⁶²⁰ ; și iarăși : «întrucît ați făcut unuia dintre aceștia, Mie ați făcut»⁶²¹. Numai ceea ce se face să se facă pentru Dumnezeu și nu pentru slava omenească. Căci a adăugat : «dar în nume de ucenic», adică cu frică și cu dragoste de Hristos. Căci celor ce fac binele pentru arătare, Domnul le spune muștrîndu-i și întărind cuvîntul ca o hotărîre sigură : «Amin, amin, zic vouă, că își iau plata lor»⁶²².

26. Înainte de toate, să fie puse în tot felul ca temelie, în obștea frățească : simplitatea, nevinovăția, dragostea întreolaltă, bucuria și smerenia, ca nu cumva înălțîndu-ne sau cîrtind unii împotriva altora să ne dovedim osteneala fără folos. Nici cel ce stăruie neîncetat în rugăciune să nu se înalțe față de cel ce nu poate face așa, nici cel ce s-a închinat pe sine slujirii, să nu murmure asupra celui ce se îndeletnicește cu rugăciunea. De se vor purta cu o astfel de simplitate și dragoste întreolaltă, prisosul celor ce stăruie în rugăciune va împlini lipsa celor ce slujesc. Și prisosul celor din urmă va împlini lipsa celor ce se îndeletnicesc cu rugăciunile⁶²³. Și așa egalitatea va fi păstrată, după cuvîntul : «Celui ce are mult nu i-a prisosit și celui ce are puțin nu i-a lipsit»⁶²⁴.

27. Voia lui Dumnezeu se face precum în cer așa și pe pămînt, atunci cînd, precum s-a spus, nu ne mîndrim unii asupra altora ; cînd sîntem uniți întreolaltă nu numai fără pismă, ci și cu simplitate, întru împărtășirea de dragoste, de pace și de bucurie, socotind, cum se cuvine, înaintarea aproapelui ca a noastră și rămî-nerea în urmă a aceluia ca o pagubă a noastră.

28. Cel ce e trîndav la rugăciune și moale și nepăsător în slujirea fraților și în orice alt lucru ce se face pentru Dumnezeu, e numit de Apostol pe față «leneș»

620. Matei X, 42.

621. Matei XXV, 40,

622. Matei VI, 2.

623. Cap. XXVI, 27, aprox. după Omil. III, 1—3 (P. G. 468—469).

624. Ieșire, XVI, 18.

și hotărît că e nevrednic chiar și de plîns, căci zice : «Iar cel ce nu lucrează (leneșul) nici să nu mănînce»⁶²⁵, iar în altă parte : «Pe cei leneși și Dumnezeu îi urăște»⁶²⁶, sau : «Leneșul nu poate să fie nici credincios»⁶²⁷, iar înțelepciunea zice : «Lenea a învățat pe om multă răutate»⁶²⁸. Deci fiecare să-și rodească lucrul său după Dumnezeu, oricare ar fi el, și să împlinească cu sîrguință măcar una dintre bunătăți, ca nu cumva aflîndu-se cu totul fără rod, să nu se facă părtaș de bunătățile veșnice.

29. Către cei ce zic că este cu neputință să se ajungă la desăvîrșire și la izbăvirea de patimi, sau să se dobîndească odată pentru totdeauna împărtășirea și plinirea Duhului celui bun, e de lipsă, zice, să aducem mărturie din dumnezeieștile Scripturi și să arătăm că nu știu bine, că vorbesc mincinos și greșit. «Fiți desăvîrșiți, zice Domnul, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este»⁶²⁹, arătînd prin aceasta curăția deplină. Sau : «Vreau ca unde sînt Eu și aceștia să fie, ca să vadă slava Mea»⁶³⁰. Aceasta le-a spus Acela⁶³¹ care a zis : «Cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece»⁶³². Iar cele spuse de Apostol : «ca să înfățișăm pe tot omul, desăvîrșit în Hristos»⁶³³, sau : «Pînă ce vom ajunge toți la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la bărbatul desăvîrșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos»⁶³⁴, au același înțeles. Astfel, cei ce tind spre desăvîrșire fac două lucruri bune, purtînd lupta încordată și neîncetată : urmăresc prin nădejde capătul din urmă al măsurii și al urcușului și nu se lasă prinși de trufie, ci cugetă cu smerenie și se socotesc pe ei mici, deoarece n-au apucat încă desăvîrșirea.

625. II Tes. III, 10.

626. Neidentificat.

627. Neidentificat.

628. Înt. Sirah XXXIII, 33.

629. Matei V, 48.

630. Ioan XVII, 24i

631. Matei XXIV, 35.

632. Col. I, 28.

633. Efes. IV, 13.

634. Evr. III, 17.

30. Iar cei ce spun aceasta, zice, pricinuiesc cea mai mare vătămare a sufletului, în trei chipuri : întâi fiindcă se arată necrezînd Scripturilor insuflăte ale lui Dumnezeu ; al doilea, fiindcă neînsușindu-și taina cea mai mare și mai desăvîrșită a creștinismului și netinzînd să ajungă la ea, nu pot să aibă osteneală și sîrguință și foame și sete pentru dreptate, ci siguri pe înfățișările și pe purtările și pe puținele isprăvi din afară, se lipsesc de fericita nădejde, de desăvîrșire și de curățirea deplină de patimi ; al treilea, fiindcă, socotind că au ajuns la capăt prin dobîndirea unor puține virtuți și nesilindu-se spre desăvîrșire, nu numai că nu pot avea smerenie, sărăcie și zdrobirea inimii, ci îndreptățindu-se pe ei înșiși ca unii ce au ajuns, nu primesc o sporire și o creștere în fiecare zi.

31. Pe cei ce socot cu neputință, zice, ajungerea la această stare, venită oamenilor prin Duhul, care este zidirea cea nouă a inimilor curate, Apostolul îi arată deschis asemănîndu-se cu cei ce, din pricina necredinței, nu s-au învrednicit să intre în pămîntul făgăduinței și de aceea le-au rămas oasele în pustiu. Căci ceea ce este acolo pămîntul făgăduinței la arătare, aceea este aici izbăvirea de patimi în ascuns. Aceasta și Apostolul a arătat-o ca ținta oricărei porunci. Și de fapt aceasta este adevăratul pămînt al făgăduinței și pentru ea s-au petrecut toate acelea, ca preînchipuiri. Pentru aceasta și dumnezeiescul Pavel, voind să întărească pe ucenici, ca să nu i se întîmple cuiva să fie prins de cugetul necredinței, zice : «Vedeți, frații mei, să nu fie în careva din voi inima vicleană a necredinței, depărtîndu-vă de la Dumnezeu cel viu»⁶³⁵. Cuvîntul «depărtare» nu l-a pus cu înțelesul de tăgăduire a lui Dumnezeu, ci de

635. Evr. III, 12.

depărtarea de la făgăduințele Lui. Arătînd înțelesul preînchipuirilor iudaice și comparîndu-le cu adevărul, adaugă zicînd : «Căci unii, făcîndu-se neascultători, L-au întăritat, dar nu toți care au ieșit din Egipt cu Moise. Și împotriva cărora a ținut mînie timp de patruzeci de ani ? Oare nu împotriva celor ce au păcătuit, ale căror oase au căzut în pustie ? Și cărora li s-a jurat că nu vor intra în odihna Sa, dacă nu celor ce au fost neascultători ? Vedem dar că nu au putut intra din pricina necredinței»⁶³⁶. Și adaugă : «Drept aceea să ne temem, ca nu cumva lăsîndu-ni-se făgăduiala de a intra în odihna Lui să se dovedească vreunul dintre voi că s-a lipsit de ea. Pentru că și nouă ni s-a binevestit, ca și acelora. Dar acelora cuvîntul propovăduirii auzit, nu le-a folosit deoarece nu s-a unit cu credința celor ce au auzit. Căci intrăm în odihnă cei ce am crezut»⁶³⁷. Și după puțin adaugă iarăși : «Să ne sîrguim deci să intrăm în acea odihnă, ca să nu cadă cineva în aceeași pildă a neascultării»⁶³⁸. Care este însă adevărata odihnă a creștinilor, dacă nu izbăvirea de patimi și sălășluirea cea mai deplină și mai vădită a Duhului celui bun în inima curată ? De aceea, ridicîndu-i pe ei la credință, zice iarăși : «Să ne apropiem deci cu inimă adevărată întru adevierea credinței, curățindu-ne inimile de conștiința cea rea»⁶³⁹. Și iarăși : «Cu cît mai mult nu va curăți singele lui Iisus conștiința noastră de lucrurile moarte, ca să slujim lui Dumnezeu cel viu și adevărat ? »⁶⁴⁰. Deci se cade, pentru bunătatea nemăsurată făgăduită de Dumnezeu oamenilor, prin aceste cuvinte, să ne mărturisim ca niște slugi recunoscătoare și să socotim adevărate și sigure cele făgăduite, ca chiar dacă din pricina stricăciunii și slăbiciunii voii noastre, nu ne predăm

636. Evr. III, 16—19.

637. Evr. IV, 1—3.

638. Evr. IV, 11.

639. Evr. X, 22.

640. Evr. IX, 14.

odată pentru totdeauna Celui ce ne-a făcut pe noi, nici n-am atins măsurile mari și desăvârșite ale virtuții, să putem dobîndi, cu toate acestea, vreo milă oarecare pentru dreptatea și nevicleşugul cugetului și pentru credința sănătoasă.

32. Lucrarea rugăciunii și a cuvîntului săvîrșită cum se cuvine e mai presus de orice virtute și poruncă. Martor pentru aceasta este însuși Domnul. Căci intrînd în casa Martei și a Mariei și Marta îndeletnicindu-se cu slujirea, iar Maria șezînd la picioarele Lui și împărtășindu-se de miera graiului Său dumnezeiesc, fiind muștrată de sora ei că nu lucrează împreună cu ea, ci stă lîngă El, Acesta punînd lucrul de căpetenie înaintea celui de al doilea, zise către aceasta : «Marto, Marto, te grijești și spre multe te silești, dar un lucru trebuie. Iar Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la dînsa»⁶⁴¹. Iar aceasta a zis-o, precum am spus, nu pentru a lepăda lucrarea slujirii, ci pentru a pune ceea ce e mai mare înaintea a ceea ce e mai mic. Căci cum ar fi gîndit una ca aceasta, El care a săvîrșit însuși această lucrare și a spălat picioarele ucenicilor ? Atît de departe a fost de a împiedica slujirea, încît le poruncește ucenicilor să facă și ei la fel unii altora. Dar și pe Apostolii înșiși îi vei afla punînd mai presus lucrul mai mare al rugăciunii și al cuvîntului, după ce s-au ostenit mai înainte cu slujirea la mese. «Nu e drept, zic, ca lăsînd cuvîntul lui Dumnezeu, să slujim meselor. Alegînd bărbați plini de Duh Sfînt, să-i rînduim pentru slujirea aceasta, iar noi să stăruim în slujirea cuvîntului și în rugăciune»⁶⁴². Vezi cum au pus mai presus cele dintîi decît cele de al doilea, cu toate că știau că amîndouă sînt odraslele unei singure rădăcini bune ?

641. Luca X, 41—42.

642. Fapte, VIII, 2—4.

Despre răbdare și discernămînt (dreapta socoteală)

33. Cei ce vor să asculte de cuvîntul lui Dumnezeu și produc rod bun, sînt însoțiți de aceste semne : suspinul, tînguirea, tristețea, liniștirea, plecarea capului, rugăciunea, tăcerea, stăruința, plînsul, durerea, osteneala inimii pentru evlavie. Iar faptele lor sînt : privegherea, postul, înfrînarea, blîndețea, îndelunga-răbdare, rugăciunea neîncetată, meditarea dumnezeieștilor Scripturi, credința, smerenia, iubirea de frați, supunerea, osteneala, greaua-pățimire, dragostea, bunătatea, cuviința și toată lumina care este Domnul. Iar semnele celor ce nu dau rodul vieții sînt acestea : trîndăvia, semeția, privirea împrejur, neatenția, cîrtirea, tulburarea minții. Iar faptele : săturarea pîntecelui, mînia, iușimea, bîrfirea, mîndria, vorbirea fără rost, necredința, nestatornicia, uitarea, neorînduiala, cîștigurile urîte, iubirea de argint, cearta, disprețul, flecăreala, rîsul fără rost, bunul plac și tot întunericul care este satana.

34. Printr-o iconomie dumnezeiască, cel viclean n-a fost trimis îndată la gheena sortită lui, ci a fost lăsat dezlegat pentru probarea și cercarea omului și a voii lui slobode, ca chiar fără voie să-i facă pe sfinți și mai cercați și mai drepți prin răbdare și să le fie pricină de și mai mare slavă ; iar sieși să-și facă osînda și mai îndreptățită prin răul pe care-l face cu voia și prin iscodirile lui împotriva sfinților ; și ca, precum zice dumnezeiescul Apostol, păcatul păcătoșilor să se facă peste măsură de mare ⁶⁴³.

35. Amăgind vrăjmașul pe Adam și prin aceasta făcîndu-se domn peste el, a răpit de la el stăpînirea și s-a făcut stăpînitor al veacului acestuia. Căpetenie a veacului acestuia și stăpînitor al celor văzute, a fost la început omul, fiind rînduit la aceasta de către Domnul. Căci nici focul nu putea ceva împotriva lui, nici apa să-l

643. Rom. VII, 13.

înece, nici fiara nu-l vătăma, nici otrava nu-și producea efectul asupra lui. Dar odată ce s-a supus amăgirii, a pre-dat stăpînirea amăgitorului. Din această pricină vrăjtorii și descîntătorii se vădesc cu îngăduința lui Dumnezeu, printr-o lucrare potrivnică, făcători de lucruri minunate. Ei stăpînesc otrăvurile și cutează împotriva focului și apelor, cum arată cei din jurul lui Iani și Iamvri, ce s-au împotrivit lui Moisi, și Simon, ce s-a împotrivit corifeului Petru.

36. Socot, zice, că slava dinainte a lui Adam, strălucind la fel pe fața lui Moise, rănea puternic pe vrăjmașul care o privea. Prin aceasta se dovedea că s-a desființat împărăția. Nimic nu ne împiedică să aducem și cuvîntul Apostolului spre dovedirea acesteia : «A împărățit moartea de la Adam pînă la Moise și peste cei ce n-au păcătuit»⁶⁴⁴. Căci mie mi se pare că fața slăvită a lui Moise restatornicește chipul și înfățișarea primului om, zidit de mîinile lui Dumnezeu. Pe acesta văzîndu-l atunci moartea, adică diavolul, pricinuitorul morții, bănuiește că va cădea din împărăție, iar cînd îl vede la Domnul, știe că pătimește aceasta cu adevărat. Prin urmare această slavă, creștinii nemincinoși o îmbracă de aici. Și prin aceasta ei surpă dinăuntru moartea sau patimile de ocară care nu pot să mai lucreze, deoarece slava Duhului strălucește în sufletele lor întru toată simțirea și încredințarea ; iar la înviere moartea va fi surpată cu desăvîrșire⁶⁴⁵.

37. Vrăjmașul amăgind pe Adam prin femeie, ca prin cineva asemenea lui, a făcut să i se ia slava ce-l învăluia. Și așa s-a aflat gol și și-a văzut urîtenia lui pe care mai înainte nu o vedea, întrucît cugetul lui se desfăta cu frumusețile cerești. De fapt, după cădere cugețările lui s-au făcut pămîntești și tindeau în jos. Iar cugetul lui simplu și bun s-a amestecat cu cugetul trupesc

644. Rom. V, 14.

645. Omil. II, I, 4, 5.

al păcatului⁶⁴⁶. Cît privește închiderea Raiului și porunca dată Heruvimului, ca să-i oprească intrarea, credem că s-au întîmplat în lumea văzută, precum s-a zis. Dar aceasta se află și în fiecare suflet întru ascuns. Căci în jurul inimii rotește acoperămîntul întunericului, adică focul duhului lumesc, care nu lasă nici mintea să se întîlnească cu Dumnezeu, nici sufletul să se roage, sau să creadă, sau să iubească pe Domnul după voia sa. Toate acestea îi învață experiența pe cei ce s-au încredințat pe ei cu adevărat Domnului, prin stăruința rugăciunii și prin pornirea întinsă împotriva celui ce-i războiește⁶⁴⁷.

38. Stăpînitorul lumii acesteia le este celor prunci cu duhul toiag de povățuire și bici care bate. Prin aceasta, precum s-a mai spus și înainte, lor le pricinuieste slavă mare și cinste tot mai multă prin necazuri și ispite, căci din acestea iau prilejul de a se face desăvîrșiți, iar sieși își gătește o mai mare și mai grea osîndă. Peste tot, prin el se împlinește o mare iconomie. Cum s-a zis undeva, răul ajută binelui printr-o intenție care nu vrea binele. Căci sufletelor bune și cu o voință bună și cele ce par de întristare li se sfîrșesc în bine, precum zice Apostolul : «Celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate li se lucrează spre bine»⁶⁴⁸.

39. Toiagul acesta de povățuire li s-a lăsat pentru aceea ca prin el să se facă ceea ce se face cu vasele care sînt arse într-un cuptor de foc ca să devină și mai tari, iar cele slabe să fie vădite sfărîmicioase, nerăbdînd arderea focului. Dar acesta, fiind rob și făptură a Domnului, nu ispitește cît socotește el și nici nu aduce atîtea necazuri cîte voiește, ci atît cît încuviințează Domnul prin îngăduință. Căci El știind ale tuturor cu de-amănuntul, cîtă putere are fiecare, atîta încercare îi

646. Amestecul acesta al binelui cu răul după cădere e o învățătură proprie Sf. Grigorie de Nisa. 647. Omil. II, 1. 648. Rom. VIII, 28.

și lasă să sufere, cum socotește și Apostolul care zice : «Credincios e Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiți ispitiți peste ceea ce puteți, ci va face împreună cu ispita și sfârșitul, ca să puteți răbda»⁶⁴⁹.

40. Cel ce cere și bate, după cuvîntul Domnului⁶⁵⁰ și se roagă pînă la sfârșit, primește cererile⁶⁵¹. Numai să aibă îndrăzneală acesta, să ceară fără încetare cu mintea și cu gura și să stăruie la Dumnezeu cu slujire trupească fără slăbire, neîmpletit cu lucrurile lumești, nici îndulcit cu patimile păcatului. Căci nemincinos este cel ce a zis : «Tot ce veți cere de la Mine în rugăciune, veți lua»⁶⁵². Iar cei ce zic că chiar de-ar face cineva toate cele poruncite, poate rămîne fără să primească harul în viața aceasta și deci să nu folosească nimic, știu și grăiesc rău și nepotrivit cu dumnezeieștile Scripturi. Căci nu este nedreptate la Dumnezeu, ca împlinindu-ne noi datoriile noastre, El să și le nesocotească pe ale Sale. Numai aceasta să-ți fie în grijă, ca să te afli atunci, cînd sufletul se desface de ticălosul acesta de trup, luptînd, sîrguindu-se, așteptînd făgăduința, stăruind, crezînd, cerînd cu dreaptă socoteală. Și eu îți zic ție, și să crezi aceasta, că vei pleca cu bucurie și vei avea îndrăznire și te vei arăta vrednic de Împărăție. Căci unul ca acesta e în legătură (comuniune) cu Dumnezeu încă de aici în chip subțire, adică prin credință și rîvnă. Căci precum «cel ce privește la femeie ca să o poftască, a și preacurvit cu ea în inima sa»⁶⁵³, chiar dacă nu s-a întinat cu trupul, fiind socotit totuși ca unul ce a curvit, așa cel ce a alungat din inimă cele rele și s-a lipit de Domnul prin dor și căutare, adică prin stăruință și dragoste de Dumnezeu, comunică de pe acum cu Dumnezeu și are îndată ca mare dar de la Dumnezeu stăruirea în rugăciune și în sîrguința și în

649. I Cor. X, 13.

650. Matei VII, 7—8.

651. Ideea generală în Omil. XXXI, 4.

652. Matei XXI, 22.

653. Matei V, 28.

petrecerea bună și iubitoare de virtute. Căci dacă dăruirea unui pahar de apă nu rămîne fără plată, cu cît mai mult nu le va da Dumnezeu ceea ce le-a făgăduit celor ce stau lipiți de El ziua și noaptea rugîndu-se ?

41. Sînt unii care întrebă nedumeriți : ce este dacă îmi vine o zi în care urăsc pe fratele, sau îmi dau seama și de alte lucruri care mi se întîmplă să le pățesc fără voie ? Către aceștia trebuie spus, că toată lupta și sîrguința omului trebuie să fie pentru a se împotrivi totdeauna celui rău și gîndurilor rele. Dar este cu neputință ca acolo unde se află întunericul patimilor și moartea, adică cugetul trupesc, să nu-și arate și păcatul vreun rod al său, fie în ascuns, fie la arătare. Căci precum aflîndu-se oarecare rană în trup, e cu neputință, pînă nu se vindecă desăvîrșit, să nu mustească puțină zeamă, sau să nu se umfle, chiar dacă e îngrijită și se face totul pentru tămăduirea ei, iar dacă e neîngrijită aduce înveninare, ba uneori și moartea întregului trup, în același fel și patimile sufletului, chiar dacă omul se sîrguiește să se izbăvească de ele, totuși înăuntru continuă să mocnească. Dar stăruind omul în grijă prin harul și prin împreuna-lucrare a lui Hristos, primește vindecarea desăvîrșită. Căci este o oarecare pată ascunsă și o rămășiță de întuneric a patimilor, care, pe lîngă toată firea cea curată a omului, s-a strecurat în toată omenitatea. Și aceasta tulbură și întinează și trupul și sufletul. Dar precum fierul ars și lovit se curăță, sau aurul amestecat cu aramă și cu fier se alege numai prin foc, așa și sufletul, prin patimile preacurate ale Mîntuitorului, ars și lovit de Duhul cel bun, se curățește de toată patima și de tot păcatul.

42. Precum mai multe candelă, deși ard cu același untdelemn și se aprind cu același foc, nu dau în aceeași măsură strălucirea focului, așa și darurile, arătîndu-se din deosebite virtuți, înfățișează străluciri deose-

bite ale Duhului cel bun. Sau precum într-o cetate, fiind mulți locuitori și folosindu-se de aceeași pîine și de aceeași apă, unii dintre ei sînt bărbați, alții prunci, alții băieți, alții bătrîni și între ei este mare deosebire ; sau precum grîul, semănat în una și aceeași țarină, rodește spice deosebite, dar e adunat în aceeași arie și se așează în același hambar, așa socotește că va fi la învierea morților. Cei ce vor învia, vor fi slăviți și vor fi cunoscuți cu o slavă deosebită, după vrednicia faptelor și după împărtășirea de Duhul dumnezeiesc care locuiește încă de aici în ei. Acesta este înțelesul cuvîntului : «Stea de stea se deosebește întru slavă»⁶⁵⁴.

43. Dar deși unele stele sînt mai mici decît altele, dar ele strălucesc de o singură lumină. Icoana înfățișată de acest adevăr este vădită. Spre aceasta trebuie să fie toată strădania ca născîndu-se cineva din Duhul Sfînt, să se șteargă de păcatul sălășluit în el. Căci chiar prin această naștere din Duhul Sfînt are din parte chipul desăvîrșirii, desigur în chip și în mădulare, nu întru putere sau în minte sau în bărbăție. Căci cel ce a ajuns la bărbatul desăvîrșit și la măsura vîrstei, leapădă cele ale pruncului. Aceasta este ceea ce zice Apostolul : «Fie limbi, vor înceta, fie prooroci, vor înceta»⁶⁵⁵. Căci precum cel ce a ajuns bărbat, nu mai primește nici mîncări, nici cuvinte ce se potrivesc copilului, ci supărat le leapădă, ca unul ce s-a ridicat la altă vîrstă, așa cel ce a sporit în desăvîrșirea virtuților evanghelice, pune capăt prin desăvîrșire prunciei sale. «Căci cînd m-am făcut bărbat, am oprit cele ale pruncului»⁶⁵⁶, zice dumnezeiescul Apostol.

44. Cel născut după Duh este într-un anumit chip, precum am arătat, desăvîrșit, precum și pruncul zicem că este desăvîrșit, prin aceea că are toate părțile întregului. Dar Domnul nu dă Duh și har, ca cineva să

654. I Cor. XV, 41.

655. Cor. XIII, 8.

656. I Cor. XIII, 11.

cadă în păcate. Ci oamenii înșiși își pricinuiesc lor rele, nepotrivindu-se harului și de aceea fiind cuprinși de rele. Căci omul poate aluneca și prin gândurile sale proprii și firești, neavînd grijă, sau purtîndu-se cu nepăsare, sau cu închipuire de sine. Ascultă ce zice Pavel : «Ca să nu mă înalț, datu-mi-s-a mie îmbolditor trupului, înger al satanei»⁶⁵⁷. Vezi că și cei ce au atins asemenea măsuri sînt lipsiți de siguranță ? De altfel, de nu va da omul prilej satanei, nu-l va stăpîni pe el cu sila. În afară de aceasta cel dus cu sila nu se socotește că ține nici de partea lui Hristos, nici a celui potrivit. Dar cel ce stă lipit pînă la capăt de harul Duhului, se socotește în partea lui Hristos. Iar nefăcînd aceasta, chiar dacă s-a născut din Duhul, adică chiar dacă s-a făcut părtaș al Duhului Sfînt, partea lui va fi să umble după voia satanei. Căci fie că Domnul însuși, fie că satana l-a luat pe om cu sila, dacă nu se face el însuși pricină, nu va cădea nici în gheenă și nu va dobîndi nici Împărăția.

45. Iubitorul de virtute trebuie să se îngrijească mult de discernămînt, ca să cunoască deosebirea între bine și rău, și ca să probeze și să descopere uneltirile felurite ale celui rău, care înșală de obicei pe mulți prin năluciri ce par bine întemeiate. Dar paza sigură este oricui de folos. Precum cel ce vrea să aibă o probă despre neprihănirea soției sale, vine noaptea la ea ca un străin și dacă o vede că-l respinge, mai degrabă se bucură că nu se poate apropia și e fericit de această pază a ei, așa și noi dacă ne vom păzi cu grijă de cercetările duhurilor și le vom respinge chiar pe cele cerești pentru cele ce nu sînt cerești, le vom pricinui mai degrabă bucurie și ne vor ajuta să ne împărtășim de și mai mult har și ne vom umple de bucurie duhovnicească, dînd mărturie chiar din această pricină despre

657. II Cor. XII, 17.

dragostea noastră către Dumnezeu. Deci să nu te predai cu cuget ușor îndrumărilor duhurilor ce vin la tine, chiar dacă sînt înșiși Îngerii cerești, ci rămîi greoi, probînd cu cea mai mare grijă acestea. Și așa însușește-ți ceea ce e bun și leapădă ceea ce e rău, căci în felul acesta vei spori în tine roadele harului, pe care păcatul, chiar dacă ia fața binelui, nu le va putea da : «Căci știi, zice Apostolul, că satana se închipuie și în înger al luminii, pentru a amăgi»⁶⁵⁸. Dar chiar dacă s-ar îmbrăca în arătări strălucite, nu poate dăruia o lucrare bună. Prin aceasta se și cunoaște sigur înșelăciunea lui. Căci el nu poate pricinui nici dragostea către Dumnezeu sau către aproapele, nici blîndețe, nici smerenie, nici bucurie, nici pace, nici liniștirea gîndurilor, nici ură de lume, nici odihnă duhovnicească, nici dorul celor cerești ; și nu poate liniști nici patimile, nici plăcerile, lucruri care toate sînt în chip vădit roadele harului. «Căci roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea»⁶⁵⁹ și cele următoare. Mai degrabă acela sădește îngîmfare și cuget mîndru despre destoinicia și puterea proprie. Căci din lucrare vei cunoaște lumina spirituală ce se află în sufletul tău, dacă e de la Dumnezeu, sau de la satana. Dar și sufletului însuși, dacă s-a înrădăcinat în el puterea de discernămînt, îndată îi sînt vădite semnele deosebirii, printr-o simțire înțelegătoare. Căci precum oțetul și vinul, la vedere sînt una, dar prin simțul gustului, gîtlejul deosebește ce este al fiecăruia, așa și sufletul, prin simțirea și lucrarea înțelegătoare, poate judeca și hotărî care sînt darurile Duhului și care nălucirile celui potrivit.

46. Sufletul trebuie să ia seama și să prevadă cît se poate de bine cu ochii săi, ca să nu fie prins nici măcar într-o cît de mică parte de către puterea contrară. Căci precum o singură parte a unei fiare fiind prinsă

în cursă, trebuie să se încovoieie întreagă și cade în mâinile celor ce-o vînează, așa obișnuiește să se întîmple și sufletului de la vrăjmași. Aceasta o spune vădit proorocul zicînd : «Cursă au gătit picioarelor mele și au încovoieiat sufletul meu» (Ps. LVI, 7).

47. Cel ce vrea să intre prin poarta strîmtă în casa celui puternic și să răpească lucrurile lui ⁶⁶⁰, trebuie să nu se bucure de un trai bun și de un trup mare, ci să se întărească prin Duhul cel bun, aducîndu-și aminte de cel ce a zis că «carnea și sîngele nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu» ^{660 b}. Dar cum să ne împuternicească prin Duhul Sfînt ? Să luăm aminte la Apostolul care zice că «înțelepciunea lui Dumnezeu se socotește nebunie la oameni» ⁶⁶¹. Iar Proorocul zice : «Am văzut pe Fiul Omului și chipul Lui era fără slavă, nesocotit de toți fiii oamenilor» ⁶⁶². Drept aceea cine vrea să se facă fiul lui Dumnezeu, trebuie de asemenea să se smezească mai întîi și să fie socotit nebun și fără cinste ; să nu-și întoarcă fața de la scuipări, să nu urmărească slavă, nici frumusețea veacului acestuia și nimic asemănător, să nu aibă unde să-și plece capul, să fie ocărit și disprețuit, socotit de toți ca o priveliște urîtă și ca o lepădătură, războit în ascuns și la arătare și lup-tîndu-se împotriva cu cugetul. Atunci însuși Fiul lui Dumnezeu care a zis : «Voi locui și voi umbla întru voi» ⁶⁶³, se va arăta inimii lui. Iar el va lua putere și tărie să lege pe cel puternic și să răpească lucrurile lui și să calce peste aspidă și vasilisc și peste șerpi și peste balauri (Matei XII, 29 ; Ps. XC, 3 ; Luca X, 19).

48. Nu mică ne este lupta care ne așteaptă ca să sfișiem moartea. Domnul zice : «Împărăția lui Dumnezeu înăuntrul vostru este» ⁶⁶⁴. Dar în oarecare fel înăuntrul nostru este și cel ce se războiește și ne ia în

660. Matei XII, 29.

660 b. I Cor. XV, 50.

661. I Cor. II, 14.

662. Isaia LIII, 3.

663. Lev. XXVI, 12.

664. Luca XVII, 21.

prinsoare⁶⁶⁵. Drept aceea să nu slăbească nici sufletul, pînă ce nu-l va omorî pe cel ce-l ține în prinsoare. Și atunci va fugi toată durerea și întristarea și suspinarea (Is. LV, 10), deoarece a pătruns apă în pămîntul uscat și în pustiu s-a ivit mulțime de ape (Is. XLII, 20 ; XLI, 18). Căci El a făgăduit că inima pustie se va umplea de apă vie, zicînd întîi prin Proorocul: «Voi da apă celui ce însetează, celor ce umblă în locuri fără apă» (Is. XLIV, 3), apoi și prin Sine zicînd : «Cel ce va bea din apa pe care Eu o voi da, nu va înseta în veac»⁶⁶⁶

49. Sufletul stăpînit de trîndăvie, este ținut și de necredință. De aceea lasă să treacă zi după zi, fără să primească cuvîntul. În schimb își dă aripi sieși prin visuri, nebăgînd de seamă războiul dinăuntru, ca unul ce-i stăpînit de părerea de sine. Iar părerea de sine este o tocire a sufletului, care nu-l lasă nicidecum să-și cunoască neputința sa.

50. Precum pruncul nou-născut este chipul bărbatului deplin, așa și sufletul este chip al lui Dumnezeu care l-a făcut pe el. Deci precum copilul crescînd în parte, cunoaște în parte pe tatăl, iar cînd ajunge la vîrsta deplină se înțeleg împreună, tatăl cu fiul și fiul cu tatăl, și i se descoperă fiului vistieria tatălui, așa și sufletul înainte de neascultare avea să sporească și să ajungă la bărbatul desăvîrșit. Dar din pricina neascultării, a căzut în marea uitării și în adîncul rătăcirii și s-a sălășluit în porțile iadului. Depărtîndu-se deci sufletul de Dumnezeu cît se poate de mult, era cu neputință să se apropie și să cunoască bine pe cel ce l-a zidit. Dar Dumnezeu l-a întors și l-a chemat și l-a atras la cunoștința Sa, mai întîi prin Prooroci, iar pe urmă venind El însuși, a alungat de la el uitarea și rătăcirea ; apoi

665. Diadoh al Foticeei contestă că după botez ar fi și diavolul tot așa de mult înăuntrul omului, ca și Hristos (*Filocalia rom.* I, p. 368).

666. Ioan IV, 14.

surpînd și porțile iadului, a intrat la sufletul răătăcit, punîndu-Se pe Sine pildă, prin care îi va fi cu putință să ajungă la măsura vârstei și la desăvîrșirea Duhului. Drept aceea se ispitește Cuvîntul lui Dumnezeu de către cel rău, după orînduire de sus, apoi rabdă ocări, urgisiri, sudalme și palme din partea celor cutezători și în sfîrșit, însăși moartea pe cruce, arătîndu-ne, precum am zis, ce simțire trebuie să arătăm față de cei ce ne osîndesc, ne urgisesc, sau ne aduc chiar moartea. Astfel și omul trebuie să fie față de aceștia ca un surd și mut, nedeschizîndu-și gura, ca, simțind lucrarea și subțirimea răutății și fiind ca un pironit cu cuie pe cruce, să strige cu glas mare către Cel ce poate să-l izbăvească de moarte, zicînd : «De cele ascunse ale mele mă curățește» (Ps. XVIII, 13, 14), și «De nu mă vor stăpîni, voi fi fără prihană». Făcîndu-se deci atunci fără pată, află pe cel ce i-a supus lui toate și împărățește și se odihnește împreună cu Hristos. Căci sufletul, din pricina neascultării, fiind copleșit de gînduri pămîntești și întinate, s-a făcut nerațional. De aceea nu mică osteneală îi trebuie pentru a se ridica acesta din materie și a înțelege subțirimea răutății și a străbate prin ea, ca să se unească cu Mîntea cea fără de început.

51. Dacă vrei să te întorci la tine însuși, omule, și să primești din nou slava pe care ai avut-o înainte și pe care ai pierdut-o prin neascultare, precum n-ai avut grijă înainte de poruncile lui Dumnezeu și ai dat atenție poruncilor și sfatului vrăjmașului, așa despărțindu-te acum de cel de care ai ascultat, întoarce-te către Domnul. Să știi, zice, că prin multă osteneală și sudoare a feții tale, îți vei dobîndi din nouă bogăția ta. Căci nu ți-e de folos dobîndirea fără osteneală a binelui, deoarece primind la început fără osteneală și fără sudori, ai pierdut cele ce ai primit și ai predat vrăjmașului moștenirea ta. Să cunoaștem deci fiecare ce am pierdut și să ne însușim plîngerea Proorocului. Căci cu ade-

vărat moștenirea noastră a fost dată celor de alt neam și casa noastră străinilor^{666 b}, prin aceea că n-am ascultat de poruncă, ne-am potrivit voilor noastre și ne-am îndulcit cu gândurile întinate și pămîntești. De aceea sufletul nostru a ajuns la mare depărtare de Dumnezeu și ne-am făcut asemenea unor orfani care nu au tată. Deci cel ce vrea să-și scape sufletul, să lupte cu toată puterea, ca să-l curețe de gândurile rele și de toată înălțarea ce se ridică împotriva cunoștinței lui Dumnezeu⁶⁶⁷. Și să se silească să păzească biserica lui Dumnezeu fără pată^{667 b}. Atunci va veni Cel ce a făgăduit să-și facă locuință și să petreacă în noi. Atunci va primi sufletul cunoașterea de sine și se va învrednici să se facă biserica lui Dumnezeu. Căci însuși Acela va alunga pe cel viclean cu oastea lui și va împărăți după aceea în noi.

52. Cuvîntul spus de Făcătorul, lui Cain, la arătare : «Gemînd și tremurînd vei rătăci pe pămînt»⁶⁶⁸, este un chip și o icoană a tuturor păcătoșilor, întru ascuns. Căci neamul lui Adam căzînd din poruncă și făcîndu-se vinovat de păcate, e zbuciumat de gânduri nestatornice și e plin de frică și de tulburare, însuși vrăjmașul învăluind tot sufletul care nu s-a născut din Dumnezeu, în poftă și plăceri felurite și învîrtindu-l ca pe grîu cu o lopățică. Dar și Domnul însuși îi arată pe cei ce ascultă de voile celui rău, ca păstrînd chipul lui Cain. Căci muștrîndu-i pe aceia zice : «Voi vreți să faceți poftele tatălui vostru, omorîtorul de oameni. Căci acela de la început a fost omorîtor de oameni și întru adevăr n-a stătut»⁶⁶⁹.

53. Trebuie să ne gîndim, zice, cît de mult doresc oamenii și caută vederea împăratului pămîntesc. Și tot cel ce călătorește în cetatea în care se află împăratul, dorește să vadă măcar bogăția și podoaba hainei lui,

666b. Plîng. V, 2.
668. Fac. IV, 12.

667. II Cor. X, 5.
669. Ioan VIII, 44.

667 b. Iac. I, 27.

dacă nu cumva l-au făcut duhurile nepăsător și dacă nu s-a necinstit rânindu-se de altă frumusețe și dorind altă slavă. Dacă deci e atât de dorită vederea împăratului muritor de oamenii trupești, cum nu va fi cu mult mai dorită vederea Celui nemuritor de aceia în care a căzut o picătură din Duhul cel bun și a căror inimă a fost străpunsă de dragostea dumnezeiască? De aceea ei se desfac de toată prietenia lumii, ca să poată avea acel dar în inimă neconținut și pe nici un altul înaintea lui. Dar puțini sînt aceia care pun acestui început și un sfîrșit și stăruie pînă la capăt, fără să se poticnească. Mulți ajung la umilința inimii și mulți se fac părtași de darul ceresc și se rănesc de dragostea dumnezeiască, dar neputînd răbda ostenele și ispitele celui viclean care-i momeste cu multă viclenie și meșteșugire, cad din nou în lume și se afundă în adîncul ei, pentru moleșeala și slăbiciunea voinței, sau pentru că sînt cuprinși de împătımire față de ceva din cele pămîntești. Căci aceia ce vor să alerge cu tărie pînă la sfîrșit, nu rabdă să se amestece altă dragoste în cea cerească.

54. Pe cît de mari și de nepovestite sînt bunătățile făgăduite de Dumnezeu, pe atît de mari ostenele și luptele împreunate cu nădejde și credință se cer pentru a le dobîndi. Aceasta e vădit din ceea ce zice Domnul : «De vrea cineva să vie după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie»⁶⁷⁰ și iarăși : «De nu va urî cineva pe tatăl, pe mama și pe frați, soția și pe copii, ba încă și sufletul său, nu va putea să-Mi fie Mie ucenic»⁶⁷¹. Dar cei mai mulți dintre oameni sînt așa de fără minte, că vor să dobîndească Împărăția, să moștenească viața de veci și să împărătească împreună cu Hristos pururea, adică să aibă acest lucru mai presus de înțelegere, dar trăiesc după voile lor și

670. Marcu VIII, 34.

671. Luca XIV, 26.

urmează acestora, mai bine-zis, celui ce seamănă în ei aceste lucruri deșarte și vădit vătămătoare.

55. Cei ce străbat pînă la țintă fără să cadă, sînt aceia care au urît cu totul toate poftele lumii și pe ei înșiși, împrăștiați de aceasta ; de asemenea, plăcerile și îndeletnicirile lumești. Căci aceasta înseamnă a se lepăda de sine. Fiecare e scos din Împărăție de voia sa, deoarece nu alege cu adevărat ostenele și nu se lepadă de sine, ci vrea, pe lîngă dorul acela dumnezeiesc, să se îndulcească și cu unele lucruri de ale veacului acestuia și nu își dă toată aplecarea voii lui Dumnezeu. Aceasta ne-o vădește o pildă care ne este la îndemînă. Fiecare cumpănește ceea ce a pornit să facă și nu uită să vadă dacă nu cumva nu e nepotrivit ceea ce face. Întîi se ivește deci în inimă îndoială, care asemenea unui cîntar descoperă înăuntru conștiinței fiecăruia cumpăna dintre dragostea lui Dumnezeu și dragostea lumii și după cum atîrnă mai greu una sau alta, purcede la săvîrșirea celor de afară. De pildă, dacă e pe cale să spună o vorbă de ceartă fratelui, se împarte întîi în el însuși și se împotrivește : să-i spun, sau să nu-i spun ? Să-i răspund la ocările acestea pe care mi le-a adus, sau mai bine să tac ? Vrea să se țină și de poruncile lui Dumnezeu, dar nu vrea să uite nici de cinstea sa și nu se hotărăște să se lepede cu totul de sine. Dacă prin urmare talerul dragostei de lume trage spre sine cîntarul din inimă, îndată cuvîntul cel rău iese pînă la buze, apoi întinzîndu-l mintea dinăuntru ca pe-o săgeată îl aruncă în aproapele prin limbă. Ba uneori răul iese și prin mîini pînă la răniri și la ucidere. Uneori însă nu se bagă de seamă de unde a început această mișcare mică a sufletului. De aceea ia aminte la fiecare păcat și lucru ce ți se întîmplă, cînd răul îți lingușește și clintește voia sufletului prin pofte lumești și prin plăceri trupești. Căci așa ia ființă curvia, furtul, lăcomia, slava deșartă și orice alt rău.

56. Adeseori și cele bune se săvârșesc pentru slava deșartă. Și atunci sînt socotite de Dumnezeu la fel ca furtul, nedreptatea și celelalte mari păcate. «Căci Dumnezeu, zice, a împrăștiat oasele celor ce caută să placă oamenilor»⁶⁷². Așadar vrăjmașul vrea să fie slujit și prin cele bune, ca un amăgitor și viclean și uneltitor ce este⁶⁷³.

57. Ceea ce iubește cineva din veacul acesta, aceea îi îngreunează cugetarea și o trage în jos și o apasă și nu o lasă să se ridice. Căci cumpăna și aplecarea și greutatea acestora atîrnă de voință ca de inimă și se face ca o probă întregului neam omenesc și ca o cercare creștinilor, fie că locuiesc în cetăți sau în munți, sau în mînăstiri, sau în cîmpii, sau în pustii. Căci lăsîndu-se cineva vrăjit cu voia de ceea ce iubește, se face vădit că nu și-a predat încă toată dragostea sa lui Dumnezeu. De pildă, cineva iubește toate avuțiile, altul aurul, altul să slujească cîntecului, sau să se predea poftei trupului, altul înțelepciunea cuvintelor pentru slava vremelnică ; unul să stăpînească, altul cinstirile de la oameni, iarăși altul mînia și furia — căci a se preda cu totul patimii, îi pare acestuia lucru vrednic de iubit —, altul vorbiri fără trebuință, altul a fi în împrăștiere sau a da ascultare vorbelor deșarte ; altul a fi învățător și aceasta pentru slava de oameni ; unuia îi place moleșea și nepăsarea, altul se îndulcește cu podoaba hainelor, acesta cu somnul, acela cu viața ușuratică ; altul e legat și stăpînit de ceva mic sau de ceva mare din lume și nu e lăsat să se ridice deasupra. Căci cu patima față de care nu luptă cineva cu vitejie și nu se împotrivese, cu aceea se și îndulcește și aceea îl stăpînește și-l trage ca un lanț și i se face cugetării ca

672. Psalm. LII, 7.

673. Omil. V, 6 (rom. p. 35). Dacă în capul anterior s-a arătat cumpăna între bine și rău, ce este în om, aici se arată obiceiul răului de a nu disimula în bine. Dar unde e dragoste deplină de Dumnezeu, acolo nu mai e cumpănă și disimulare. Aceasta se vede din capul următor.

o boltitură, care nu o lasă să se înalțe către Dumnezeu, nici să slujească numai Lui. Iar sufletul care își îndreaptă cu adevărat toată pornirea și toată dorința spre Domnul, se leapădă de sine însuși și nu mai urmează voilor minții sale.

58. Trebuie să învățăm din pildă, cum se pierde omul cu voia sa. Căci pentru dragostea de ceva din lume se aruncă în foc, se scufundă în mare și se dă pe sine în prinsoare. Să ne gândim la casa cuiva, sau la țarina ce se întimplă să ardă. Cel ce a vrut să scape, de îndată ce a simțit focul, a fugit gol, neavînd grijă de nimic din cele dinăuntru, gîndindu-se numai la sufletul său. Dar altuia, venindu-i în minte să scoată și vreunul din lucrurile sale, s-a oprit să-l ia, dar pe cînd îl lua, cuprinzînd focul toată casa, l-a prins și l-a ars și pe el. Vezi cum s-a pierdut în foc cu voia sa pentru dragostea a ceva din cele vremelnice, pe care arată că l-a iubit mai mult decît pe sine ? Alții aflîndu-se pe-o corabie ce se scufundă, cel ce a vrut să se izbăvească pe sine însuși, s-a dezbrăcat și s-a aruncat gol în valuri și așa și-a scăpat sufletul său. Dar cel ce a vrut să scape și vreuna din hainele sale, a fost înghițit de valuri și pentru un mic cîștig, s-a pierdut nenorocitul și pe sine însuși. Să ne închipuim iarăși că s-a vestit năvălirea dușmanilor. Unul, îndată ce a auzit, a fugit cu ce era pe el, neavînd grijă de nimic din avuțiile lui. Altul, necrezînd, sau vrînd să-și ducă cu el și ceva din lucruri, a rămas în urmă și a fost prins de dușmani. Vezi că cineva poate să-și piardă sufletul și trupul cu voia sa din negrijă și prin alipirea la ceva din cele ale lumii ?

59. Sînt puțini, desigur, cei ce au dobîndit dragostea desăvîrșită către Dumnezeu și nu mai pun nici un preț pe plăcerile și pe poftele lumii, iar ispitele celui rău le poartă cu îndelungă-răbdare. Dar din pricina aceasta, nu trebuie să deznădăjduim, nici să nu uităm

de nădejdea cea bună. Căci chiar dacă sînt multe corăbiile sparte de valuri, dar sînt fără îndoială și de acelea care, străbătînd valurile, ajung la liman. Dar pentru aceasta avem trebuință de multă credință, răbdare, luare-aminte și lupte. Pe lîngă aceasta, de foame și de sete după bine, cu multă înțelegere și dreaptă socoteală. Apoi și de agerime și de îndrăznire în cerere. Cei mai mulți oameni, cum am spus, vor să dobîndească Împărăția fără osteneli și sudori. Ei fericesc pe bărbații sfinți și doresc să aibă cinstea și darurile lor, dar nu vor să fie părtași de necazurile, ostenelile și pătimirile lor. Toți doresc să ajungă ca ei, și curvarii și vameșii și oricare dintre oameni, dar pînă acolo le stau înainte ispite și cercări, ca să se facă arătați cei care au iubit cu adevărat pe Stăpînul lor și aceștia să dobîndească cu dreptate Împărăția Cerurilor.

60. Socotește că fărădelegile și slava și bucuria de bunătățile cerești, sînt ascunse în necazuri, în pătimiri, în răbdare și credință. Căci și grîul aruncat în pămînt, sau arborele sădit, e de trebuință, așa-zicînd, să cadă în putreziciune și necinste și apoi să primească podoaba veșmîntului și rodul înmulțit. Căci de nu va trece prin această putreziciune și prin acele necinstiri, nu va îmbrăca acea podoabă de pe urmă și frumusețea înfățișării. Așa socotește și Apostolul care zice : «Prin multe necazuri trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu»⁶⁷⁴. Iar Domnul zice : «Întru răbdarea voastră veți dobîndi sufletele voastre»⁶⁷⁵ ; sau iarăși : «În lume necazuri veți avea»⁶⁷⁶.

61. Fiecare dintre noi, pe cît de mult se va învrednici prin credință și sîrguință să fie părtaș al Duhului Sfînt, tot pe atît se va slăvi în ziua aceea și cu trupul lui. Căci ceea ce a adunat înăuntrul sufletului, atunci se va descoperi și în afară în trup. Pilda, zice, o avem

674. Fapte XIV, 21.

675. Luca XXI, 19.

676. Ioan XIV, 39.

la pomi. Cînd trece iarna și soarele strălucește mai luminos și mai puternic, iar vîntul adie, aceia odrăslesc în afară și se îmbracă cu frunze, cu flori și cu roade, ca și cu un veșmînt. Asemenea și floarea ierbii răsare în acea vreme din pămînt și pămîntul se acoperă cu ea și se îmbracă cu ea ca într-un veșmînt măreț. Despre aceasta și Dumnezeu-Cuvîntul a zis : «Nici Solomon nu s-a îmbrăcat ca unul din aceștia, cu toată slava lui»⁶⁷⁷. Toate acestea sînt chipuri, pilde și icoane ale slavei ce-o vor avea cei ce se mîntuiesc la înviere. Din această pricină, cea dintîi lună pentru toate sufletele iubitoare de Dumnezeu, adică pentru creștinii adevărați, este Xanticus, care este aprilie, prin care se arată puterea învierii. Căci zice dumnezeiasca Scriptură : «Această lună va fi vouă cea dintîi dintre lunile anului»⁶⁷⁸. Aceasta va îmbrăca pomii goi cu slava pe care au avut-o mai întîi ascunsă înăuntru trupului. Așa se vor slăvi și aceștia prin lumina negrăită, care este încă de acum în ei, adică prin puterea Duhului. Aceasta le va fi atunci veșmînt, mîncare, băutură, veselie, bucurie și peste tot viață veșnică.

Despre înălțarea minții

62. Fericitul Moise a arătat prin slava Duhului care lumina prin fața lui și la care nici un om nu putea căuta, felul cum la învierea dreptilor se vor slăvi trupurile sfinților cu slava de care se învrednicesc sufletele credincioase ale sfinților încă de acum întru omul dinăuntru. «Căci, noi, zice, cu fața descoperită, adică întru omul dinăuntru, oglindim slava Domnului, prefăcîndu-ne spre același chip din slavă în slavă»⁶⁷⁹. Despre acesta s-a scris iarăși că «patruzeci de zile și patruzeci de nopți nu și-a adus aminte nici de mîncare nici

677. Matei VI, 29.

678. Ieș. XII, 2.

679. II Cor. III, 18.

de băutură»⁶⁸⁰, ceea ce nu este cu puțință firii ome-nești, dacă nu cumva se împărtășește de hrana duhov-nicească, pe care o primesc sufletele sfinte, de pe acum, de la Duhul Sfînt.

63. Slava cu care se îmbogățesc sufletele sfinților, cum s-a zis, încă de aici, aceea va acoperi și va îm-brăca trupurile goale la înviere și le va face să fie ră-pite la cer. Și atunci se vor odihni cu trupul și cu sufle-tul neîncetat în Împărăția lui Dumnezeu. Căci Dumne-zeu, zidind pe Adam, nu i-a dat aripi trupești ca păsări-lor, avînd de gînd să-i dea pe cele ale Duhului la înviere, ca să fie ușurat, prin ele și răpit unde vrea Duhul. Iar aceste aripi spirituale (inteligibile) au fost date de acum sufletelor sfinților și ele le înalță spre o cugetare cerească. Pentru că podoaba creștinilor este alta și altele sînt veșmintele, alta masa și alta bucuria. Fiindcă știm că Hristos va veni din cer și va învia pe cei adormiți din tot veacul, precum mărturisesc dum-nezeieștile Scripturi. Și deosebindu-i în două părți, pe cei care vor avea semnul lui, care este pecetea Duhului dumnezeiesc, îi va așeza la dreapta Sa, după cum zice : «Oile Mele ascultă glasul Meu și mă cunosc»⁶⁸¹. Și atunci trupurile noastre se vor îmbrăca în slavă dum-nezeiască, în cea a faptelor bune și în cea a Duhului, pe care sufletele sfinților au primit-o încă de aici. Și așa slăvite de lumina dumnezeiască și răpite la ceruri întru întîmpinarea Domnului, precum s-a scris, vor fi pururea cu Domnul⁶⁸².

64. Cei ce vor să înfăptuiască o viață creștină în chipul cel mai frumos, trebuie să se îngrijească întîi de toate, cu toată sîrguința, de partea cugetătoare, deose-bitoare și conducătoare a sufletului, ca întărindu-și pu-terea de deosebire a binelui și a răului și despărțind pa-timile care au intrat împotriva firii, de firea cea curată,

680. Ieș. XXXIV, 28.

681. Ioan X, 27.

682. I Tes. IV, 16—17.

să viețuiască fără să se poticnească, folosindu-se de puterea deosebirii, ca de un ochi, și rămînînd curați de pornirile spre păcat. Căci voia sufletului este să păstreze mădularele trupului neîntinate de vătămare din partea simțurilor, să se păzească pe sine de împrăștierea lumii și să-și străjuiască inima, ca să nu-și întindă în lume mădularele gîndurilor ei, ci să le strîngă din toate părțile și să le adune din grijile și din plăcerile de jos. Și cînd vede Domnul pe cineva viețuind astfel și păzindu-se și supraveghindu-se pe sine cu frică, hotărît să-I slujească Lui, îi întinde și ajutorul harului Său. Dar ce va face Dumnezeu cu cel ce se dă pe sine de bună voie lumii și umblă după plăcerile ei ?

65. Cele cinci fecioare care au priveghiat și și-au luat cu ele acel untdelemn străin de firea lor în vasele inimii — iar acesta este harul Duhului — au putut să intre cu mirele în camera de nuntă. Iar celelalte, cele nebune, cele rele, cele care s-au bizuit pe firea lor, n-au priveghiat nici nu s-au sîrguit să-și agonisească acest untdelemn al veseliei în inimile lor încă pe cînd erau în trup ; ba oarecum au și adormit în lipsa de grijă, în moleșeala și părerea de sine a dreptății. De aceea li s-a închis ușa de la camera de nuntă a Împărăției. Căci e vădit că erau ținute de un lanț oarecare al lumii și de-o prietenie față de ea, întrucît nu-și dăduseră dragostea lor desăvîrșită și ardoarea lor Mirelui ceresc. De fapt sufletele care caută ceea ce e străin firii, sfințenia aceasta a Duhului, și-și aprind toată dragostea lor pentru Hristos, acolo umblă, acolo se roagă, acolo cugetă, acolo meditează, despărțite de toate celelalte. Căci cele cinci simțuri ale sufletului : înțelegerea, cunoștința, discernămîntul, răbdarea și mila, dacă primesc harul de sus și sfințenia Duhului, se fac cu adevărat fecioare înțelepte. Iar dacă sînt lăsate în firea lor, se află cu adevărat nebune și se vădesc ca fiice ale lumii și ale mîniei.

66. Precum păcatul e străin de firea noastră, dar odată ce furișat prin căderea primului om l-am primit în noi, ni se face cu vremea ca și o fire, tot așa se cuvine prin acest lucru străin de firea noastră, adică prin darul ceresc al Duhului, să fie alungat iarăși păcatul din firea noastră și să fim întorși la curăția străveche. Căci de nu vom face aceasta prin multă rugăciune și credință, prin luare-aminte și prin întoarcerea de la cele ale lumii și de nu se va sfinți firea noastră, întinată de păcat, de către dragostea aceea care este Hristos, și de nu vom rămîne pînă la sfîrșit necăzuți de la poruncile Lui dumnezeiești și preschimbați, nu vom putea dobîndi Împărăția cerească.

67. Vreau, zice, să spun, după puterea mea, un cuvînt subțire și adînc. Domnul cel nesfîrșit și fără trup, se face pe Sine, din bunătate nemărginită, trup ; și se micșorează, cum ar zice cineva, Cel mare și mai presus de ființă, ca să se poată uni cu fapăturile Sale înțelegătoare, adică cu sufletele sfinților și cu ale îngerilor, ca să fie în stare și acestea să se împărtășească de viața nemuritoare a dumnezeirii Sale. Fiindcă fiecare, după firea sa, este trup, îngerul, sufletul, dracul. Căci chiar dacă sînt subțiri, dar în substanța, în structura și în chipul lor, potrivit subțiririi firii lor, sînt trupuri subțiri. Deci trupul nostru în substanță e gros, dar sufletul fiind un trup subțire, s-a învăluit și s-a îmbrăcat cu mădulele acestui trup, s-a îmbrăcat cu ochiul prin care vede, s-a îmbrăcat cu urechea prin care aude, cu mîna, cu nasul și, simplu, cu tot trupul și cu mădulele lui. Cu trupul întreg s-a unit sufletul, pentru că prin el își împlinește toate lucrurile cîte vin în viață. În acest fel și bunătatea negrăită și neînțeleasă a lui Hristos se micșorează și se face pe Sine trup și se unește cu sufletele credincioase și iubite de El și le cuprinde și se face, după cuvîntul lui Pavel, un Duh cu ele, așa-zicînd suflet cu suflet și ipostas cu ipostas, ca ast-

fel de suflet să vieze și să subziste în dumnezeirea Lui și să ajungă la viața nemuritoare și să se desfăteze de o plăcere nestricăcioasă și de o slavă negrăită.

68. Unui astfel de suflet, zice, i se face Domnul, după cum vrea, cînd foc, care arde tot răul ce s-a furișat în el, cum zice și Proorocul : «Dumnezeul nostru este foc mistuitor»⁶⁸³, cînd odihnă negrăită și netălmăcită, cînd bucurie și pace, care îl încâlzește și-l învăluiește. Numai să se sîrguiască să-L iubească pe El și să se dăruiască purtărilor celor bune și se va vedea prin experiența însăși, prin însăși simțirea sa atingîndu-se de bunătățile negrăite «pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit»⁶⁸⁴, de toate cîte le va face Duhul Domnului, fie spre odihnă, fie spre bucurie, desfătare și viață, sufletului care se arată vrednic de Acela. Căci se face pe Sine trup, precum spre mîncare duhovnicească, așa și spre îmbrăcăminte și spre frumuseți nepovestite, ca să-l umple astfel cu veselie duhovnicească. «Eu sînt, zice, pîinea vieții»⁶⁸⁵ ; și : «Cel ce bea din apa pe care Eu voi da lui, se va face lui izvor de apă săltătoare spre viață veșnică»⁶⁸⁶.

69. Așa s-a arătat Dumnezeu, zice, și fiecăruia dintre cei sfințiți și sfinți, precum I-a fost voia și precum a fost de folos celui ce-L vedea. De pildă altfel lui Avraam, altfel lui Isaac, altfel lui Iacov, lui Noe, lui Daniil, lui Moise, lui David și fiecăruia dintre Prooroci, micșorîndu-se pe Sine și făcîndu-se trup, cum s-a zis, preschimbîndu-se și arătîndu-se celor ce-L iubesc pe El, nu precum este, căci e neîncăput, ci după putința lor de a-L încăpea, pentru multa și neînțeleasa dragoste pe care o avea față de ei.

683. Deut. IV, 24.

684. I Cor. II, 8.

685. Ioan VI, 51.

686. Ioan IV, 14.

70. Sufletul care s-a învrednicit să primească în sine sălășluirea puterii de sus și care are amestecat în mădularele sale focul acela dumnezeiesc și dragostea cerească a Duhului cel bun, se desface fără greutate de toată dragostea lumească. Căci precum fierul sau plumbul, aurul și argintul, predîndu-se focului se topesc și își leapădă duritatea firii și se fac moi și cu cît stau mai mult în atingere cu focul, cu atît se înmoaie și se desfac mai mult lepădînd soliditatea naturală din pricina puterii focului, așa și sufletul, primind focul ceresc al dragostei Duhului, se desface din împătımirea duhului lumesc și din lanțurile păcatului și se preschimbă din învîrtoșarea firească a păcatului, socotindu-le și disprețuindu-le pe toate ca neînsemnate. Chiar dacă ar avea niscai frați cît se poate de iubiți, dar care l-ar împiedica de la această dragoste, s-ar întoarce și de către ei sufletul care este mistuit de o astfel de iubire. Căci dacă dragostea căsătoriei trupești desface pe cineva de tată, de mamă și de frați și chiar dacă iubește pe careva dintre aceștia, îl iubește așa pe deasupra și toată simțirea și tot dorul și le îndreaptă spre soția sa, dacă deci dragostea trupească desface orice altă dragoste a lumii, cît nu s-ar amări cei cuprinși de dorul acela nepătimitor, dacă ar fi împiedicați în ea de dragostea față de ceva din cele ale lumii ?

71. Dumnezeu, fiind bun și de oameni iubitor, are îndelungă-răbdare și așteaptă mult pocăința fiecăruia dintre păcătoși, făcînd sărbătoare cerească din întoarcerea celui ce se căiește. «Căci bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește»⁶⁸⁷. Dar dacă cineva, văzînd această bunătate și îndelungă-răbdare, nu pornește împotriva fiecărui păcat în parte, făcînd, cum am zis, pocăință și nesocotește porunca, iar bunătatea o ia ca prilej de disprețuire, adaugă păcat peste păcat,

687. Luca XV, 10.

continuă să clădească sminteala, îngrămădește nepăsare peste nepăsare și umple hotarele păcatelor, căzînd într-o stare din care nu se mai poate ridica, ci șuieră zdrobirea cea mai de pe urmă și se pierde, fiind lăsat pînă la sfîrșit pe seama celui rău. Așa s-a întîmplat cu cei din Sodoma. Umplînd și întrecînd hotarele păcatelor așa de mult încît nu le-a mai rămas scînteie de căință, aceia au fost dați de judecata dumnezeiască pradă focului. Așa s-a întîmplat pe vremea lui Noe. Cei din vremea lui, lăsîndu-se duși spre păcat de pornirile fără frîu și nearătînd nici un fel de căință, atîta munte de păcate și-au îngrămădit, încît s-a stricat împreună cu ei tot pămîntul. Egiptenilor care au păcătuit mult și au năpăstuit mult pe poporul lui Dumnezeu El însă le-a fost totuși bun, nu i-a dat pierzării, ci i-a adus prin certări parțiale la pocăință. Dar cînd aceia s-au întors și au arătat iarăși dragoste de păcat și s-au lipit de necredința de mai înainte, iar la urmă au pornit să urmărească pe poporul Domnului scos din Egipt, i-a înghițit judecata dumnezeiască, pierzîndu-i cu totul. Tot așa față de Israel, care a păcătuit mult și a ucis pe Proorocul lui Dumnezeu, Acesta n-a părăsit îndelungă răbdare obișnuită. Dar cînd au înaintat pînă la atîta răutate, încît nu s-au mai sfiit nici de mărirea Stăpînului însuși, ci și-au pus mîinile ucigașe și pe El, au fost lepădați și zvîrliți cu totul și s-a ridicat de la ei proorocia, preoția și slujirea (cultul) și s-au încredințat acestea neamurilor care au crezut.

72. Să alergăm cu toată inima la Hristos care ne cheamă, revărsîndu-ne spre El inimile, și să nu deznădăjduim de mîntuirea noastră, făcînd răul cu voia. Căci este și aceasta o amăgire a celui rău, ca prin amintirea păcatelor de mai-nainte, să ne ducă la deznădejde. Noi să înțelegem că dacă Hristos, venind, s-a făcut doctorul și tămăduitorul orbilor, al slăbănogilor, al surzilor și a înviat morți intrați în putreziciune, nu va tămădui

cu atît mai mult robia cugetului și slăbănogeala sufletului și surzenia inimii nepăsătoare ? Căci nu altul, ci însuși Cel ce a zidit trupul a zidit și sufletul și dacă a avut atîta bunăvoință și milă față de cele ce se desfac și mor, nu se va arăta cu cît mai mult cu iubire de oameni și cu tămăduire față de sufletul nemuritor, care suferă de boala păcatului și a neștiinței, dar pe urmă vine la El și se roagă ? Doar El a spus : «Tatăl Meu cel ceresc oare nu va face dreptate celor ce strigă către El ziua și noaptea ? Adevăr zic vouă, va face dreptate în grabă»⁶⁸⁸ ; sau : «Cereți și vi se va da vouă, căutați și veți afla, bateți și se va deschide vouă»⁶⁸⁹ ; și iarăși : «Chiar dacă nu-i va da lui pentru că îi este prieten, dar pentru îndrăzneala lui sculîndu-se îi va da lui cîte îi sînt de trebuință»⁶⁹⁰. Prin acestea îndeamnă să se facă cererea cu îndrăznire și cu stăruință. Căci doar a venit pentru păcătoși ca să-i întoarcă la Sine. Numai să ne despărțim cu toată puterea de cugetările cele rele și să ne dăruim Domnului. Iar El nu ne va trece cu vederea, ci va fi gata să ne dea ajutorul Său.

73. Precum cei ce sînt cuprinși de vreo boală sau neputință, cînd trupul lor nu mai are putere să se împărtășească de hrană și de băutură, ajung la deznădejde — și aceasta le este un semn de moarte — iar prietenii și rudele îi plîng, așa și Dumnezeu și îngerii se întristează mult și plîng pentru sufletele care nu pot să se mai folosească de hrana cerească. Drept aceea, dacă te-ai făcut scaun lui Dumnezeu, avîndu-L pe El șezînd deasupra, dar sufletul tău s-a făcut întreg ochi duhovnicesc, întreg lumină, dacă te-ai hrănit cu hrana aceea a Duhului, dacă bei din apa vie și din vinul duhovnicesc, care veselește inima, dacă ți-ai îmbrăcat sufletul în haina luminii negrăite, dacă omul tău cel dinăuntru a ajuns la cercarea și siguranța tuturor

688. Luca XVIII, 7—8.

689. Matei VII, 7.

690. Luca XI, 8.

acestora, iată tu trăiești viața cu adevărat veșnică, odihnindu-te încă de acum împreună cu Hristos. Dar dacă n-ai primit încă acestea, nici n-ai ajuns la dobândirea lor, plînge fierbinte și te tînguiește, ca unul ce nu te-ai împărtășit încă de o asemenea bogăție și să fii neconținut îngrijat și în rugăciune pentru sărăcia ta. Dar bine ar fi ca și cel ce a dobîndit-o, să-și păstreze simțirea sărăciei sale și să nu fie fără grijă, pe motiv că e săturat de bogăția dumnezeiască. Pentru că «cel ce caută va afla și celui ce bate i se va deschide»⁶⁹¹.

74. Dacă untdelemnul acela amestecat avea atîta putere, că cei unși cu el dobîndeau slava împărătească^{691 b}, cu cît mai vîrtos cei a căror minte și om dinăuntru au primit ungerea untdelemnului sfințitor al veseliei și au luat arvuna Duhului cel bun, nu se vor ridica la măsura desăvîșirii, adică a lui Hristos, făcîndu-se părtași de împărăția, înfierea și de cunoașterea tainelor Lui, și avînd dreptul să intre la Tatăl și să iasă după plăcerea lor? Căci măcar că n-au luat încă desăvîșit moștenirea, purtînd încă povara trupului, dar pentru arvuna Duhului, au siguranța despre cele nădăjduite și n-au nici o îndoială că vor împărăți împreună cu Hristos și vor avea parte de venirea și de plinătatea Duhului. Căci aflîndu-se încă în trup, au ajuns la experiența puterii și plăcerii aceleia. Pentru că acoperămîntul așezat de satana peste oameni după neascultare, venind harul îl înlătură cu desăvîșire, prin curățirea omului dinăuntru și a minții și aruncă de la suflet toată spurcăciunea și tot gîndul întinat, voind acesta să se facă curat și să-și primească din nou firea sa și așa să privească slava luminii adevărate cu ochi limpezi și neîmpiedicați. Unii ca aceștia privesc încă de aici spre veacul acela care îi răpește, spre frumusețile și minunile de acolo. Căci precum

691. Matei VII, 8.

691b. Ieșire XXX, 23—25; I Imp. XXVI, 11.

ochiul trupesc, dacă e sănătos și nu pătimește, privește cu îndrăzneală la razele soarelui, așa și aceștia, dacă se folosesc de o minte luminoasă și curățită, privesc razele ascunse ale Domnului.

75. Această măsură, zice, nu o pot ajunge însă oamenii cu ușurință, ci e trebuință de osteneli dese, de lupte și de sudori nenumărate. Căci sînt mulți în care se află și harul lucrînd, dar se ascunde și răutatea, fără să se fi depărtat de la ei nicidecum. Ci amîndouă duhurile, cel al luminii și cel al întunericului, lucrează în una și aceeași inimă⁶⁹². Mă vei întreba desigur : ce împărtășire este între întuneric și lumină, sau cum pot fi la un loc Biserica lui Dumnezeu și idolii ? Iar eu îți voi răspunde la fel : ce împărtășire este între lumină și întuneric, sau cum se va întuneca lumina dumnezeiască și cum se va tulbura și întina curăția și neîntinăciunea? Căci «lumina luminează în întuneric și întunericul nu o a cuprins». Deci lucrurile nu trebuie înțelese numai dintr-o parte, nici într-un singur fel. Căci atîta se odihnesc unii în harul lui Dumnezeu, încît pot să se țină pe ei și să nu se lase biruiți de păcatul care sălășluiește în ei. Se întîmplă ca ei să se afle acum în rugăciune stăruitoare și în odihnă, dar pe urmă să fie tulburați de gîndurile întinate și să-i fure păcatul, măcar că se află în ei și harul. Cei ușurei și care nu sînt încă stăpâniți cu totul de harul dumnezeiesc, au socotit că au fost izbăviți dintrodată de păcat. Dar cei ce au putere de discernămînt și minte, nu vor tăgădui că chiar dacă locuiește harul lui Dumnezeu în ei, mai sînt scuturați de gînduri rușinoase și necuvenite.

692. Omil. XVII, 4 sfîrșit (P. G. col. 625 D). Amintim iarăși că Diadoh al Foticeei a precizat că duhul răutății nu mai e după botez tot așa de mult în centrul inimii ca harul. Dar și locul de aici trebuie înțeles în sensul că satana lucrează asupra inimii mai de la periferia ființei omenești.

76. Am cunoscut pe unii dintre frați care s-au bucurat de un har atît de bogat, că cinci sau șase ani le-au fost stinse și veștejite cu desăvîrșire mișcările poftei. Pe urmă, cînd păreau că au luat cununa și liniștea, le-a răsărit ca dintr-o cursă păcatul și s-a năpustit asupra lor cu atîta furie și sălbăticie, încît i-a uimit și i-a nedumerit. Drept aceea, niciunul dintre cei cu vederea și cu înțelegerea ageră n-a îndrăznit să spună că avînd harul în mine, m-am izbăvit de aici înainte de păcat⁶⁹³. Căci lucrează, cum s-a zis, amîndouă în una și aceeași minte⁶⁹⁴, chiar dacă cei ușurei și neînvățați, avînd o cît de mică mișcare duhovnicească, se și grăbesc să spună : am biruit. Mie mi se pare că lucrurile stau astfel : Precum atunci cînd soarele strălucește curat, venind deodată un nor întunecos sau o negură, îi întunecă lumina curată, în același fel se întîmplă cu cei ce au dobîndit harul lui Dumnezeu, dar nu s-au curățit încă în toată deplinătatea, ci în adînc sînt stăpîniți mai departe de păcat. Deci cu adevărat e trebuință de multă putere de discernămînt pentru a cunoaște acestea cu cea mai desăvîrșită cercare.

77. Precum e cu neputință fără ochi, fără limbă, fără urechi și fără picioare, a vedea, a grăi, a auzi sau a umbla, la fel este cu neputință ca fără Dumnezeu și fără lucrarea ce ni se împărtășește de la El să ne împărtășim de tainele dumnezeiești și să cunoaștem înțelepciunea lui Dumnezeu, sau să ne îmbogățim în Duh. Căci înțelepții elinilor se exercitau în cuvinte și se îndeletniceau cu ardoare cu războaie de vorbe. Dar robii lui Dumnezeu, chiar dacă sînt neiscușiți în cuvînt, sînt

693. Macarie (Omil. XVII, 6; P. G. 628 C) spune : «ci amîndouă persoanele lucrează în minte» (τα δύο πρόσωπα ἐν τῇ νοῦ ἐνεργεῖται). Simeon Metafrastul elimină termenul «persoane». Totuși această prezență și lucrare nu înseamnă, precum se vede chiar de aici, o păcătuire continuă a omului, ci numai o încercare a duhului rău de a ispiți pe om.

694. Macarie are : «să nu zică cineva : m-am eliberat cu totul de păcat» (P. G. 627 B). Simeon Metafrastul temperează ideea lăsînd a se înțelege că omul s-a eliberat de păcat, dar nu s-a izbăvit de asaltul lui.

zidiți prin cunoștința dumnezeiască și prin harul lui Dumnezeu pentru totdeauna.

78. Pot spune cu încredințare, zice, că nici înșiși Apostolii, cei plini de Mîngîietorul cel bun, n-au fost cu totul liberi de griji, ci pe lîngă veselie și bucurie negrăită, le venea chiar din har și oarecare temere, fără ca aceasta să pornească din partea păcatului. Pentru că însuși harul îi păzea în siguranță, ca să nu iasă nici pentru scurtă vreme din bine. Căci precum un copil, aruncînd cu o piatră mică într-un zid nu izbutește nimic, sau precum o săgeată slabă nu vatămă o platoșă puternică, așa atacîndu-i pe ei vreo parte a răutății, o respingeau mai înainte de a le pricinui ceva, ca unii ce erau bine îngrădiți cu puterea lui Hristos. Cu toate acestea, chiar fiind ei desăvîrșiți, aveau libertatea voinței. Deci nu e cum zic unii, fără înțelegere, că după primirea harului, au primit dezlegare și odihnă de griji. Căci Domnul cere și în cei desăvîrșiți voia sufletului spre slujirea Duhului, încît acestea două se împletesc întreolaltă. Fiindcă zice Apostolul : «Duhul să nu-l stingeți»⁶⁹⁵.

79. A vorbi altcuiva despre anumite lucruri numai prin cuvînt este un lucru ușor și la îndemîină. Căci e ușor fiecăruia a zice : «pîinea aceasta (o dăm ca pildă) se face din grîu». Dar a înfățișa în amănunt pregătirea ei nu știe să o facă oricine, ci numai cei experimentați. Tot așa a vorbi simplu despre nepătimire și desăvîrșire e ușor, dar a cunoaște lucrul prin cercare și întru adevăr, înseamnă a înțelege cu lucrul și cu adevărul lucrarea desăvîrșirii.

80. Cei ce rostesc cuvinte duhovnicești fără gustare și cercare se aseamănă cu omul care străbate în vreme de vară, tocmai la amiază, un ținut pustiu și fără apă, apoi cuprins de o sete mare și arzătoare, își zugră-

695. I Tes. V, 19.

vește în minte că se află pe aproape un izvor răcoritor și cu apă dulce și limpede și nimeni nu-l împiedică să se sature de ea ; sau cu omul care n-a gustat nici măcar un pic din miere, dar încearcă să descrie altora dulceața ei. Căci așa sînt cu adevărat cei care, fără să se fi încredințat cu lucrul, preluîndu-le vor să tălmăcească altora cele despre desăvîrșire, sfințenie și nepătimire. Și de fapt dacă le-ar da Dumnezeu puțină simțire despre cele grăite de ei, ar ști, fără îndoială, că adevărul și lucrurile nu sînt după cum le tălmăcesc ei, ci cu mult deosebite. Așa se primejduiește creștinismul de a se abate pe încetul de la ceea ce se cuvine și de a prinde necredința. Căci creștinismul e ca o mîncare și băutură și cu cît se hrănește cineva mai mult cu el, cu atît se aprinde spre tot mai mare poftă. În felul acesta, mintea lui se face nesăturată și neoprită, așa cum, dacă dă cineva o băutură dulce celui însetat, îl face ca nu numai prin sete, ci și prin plăcere să caute și mai mult acea băutură. Iar acestea, cum s-a zis, nu le înțelegem numai prin cuvinte simple, ci ele se săvîrșesc tainic în minte prin lucrarea Duhului Sfînt. Și apoi se grăiesc.

81. Evanghelia, zice, poruncește cu hotărîre fiecărui om că acestea să nu le facă, sau să le facă și așa să ajungă prieten al iubitorului de oameni Împărat : Să nu te mîinii, zice, să nu poftești, dacă te lovește peste obrazul drept, întoarce și pe celălalt⁶⁹⁶. Dar Apostolul, mergînd pe urmele celor poruncite, învață cum trebuie să se facă lucrarea curățirii, cu răbdare și cu îndelungă-răbdare, hrănindu-ne întîi cu lapte ca pe niște prunci, apoi ducîndu-ne la creștere și pe urmă la desăvîrșire. Astfel, ca să dăm o pildă, Evanghelia spune că haina să se facă desăvîrșită din lînă. Iar Apostolul deslușește cum trebuie toarsă lîna, cum trebuie țesută și cum trebuie cusută haina.

696. Matei V, 22, 28, 39.

82. Sînt unii care se înfrînează de la curvia văzută, de la furt, de la lăcomie și de la celelalte rele asemănătoare și de aceea se socotesc între sfinți. Dar trebuie mult ca să fie cu lucrul și cu adevărul așa. Căci în mintea lor sălășluiește adesea răutatea care viețuiește și se foiește în ei. Și aceasta rămînînd singură, îi pierde. Sfînt este cel ce s-a sfințit și s-a curățit după omul cel dinăuntru. De fapt un oarecare dintre frați, rugîndu-se împreună cu alții a fost luat de puterea cerească și, răpit fiind, a văzut Ierusalimul de sus, locașurile luminoase de acolo și o lumină nemărginită și tainică ; și a auzit un glas zicînd : «Acesta este locul de odihnă al dreptilor». Pe urmă, mîndrindu-se și închipuindu-și despre sine lucruri mari, a căzut în adîncul păcatului și a fost cuprins după aceea de multe rele. Dacă acesta a pățit așa, cum va putea zice cineva : «Fiindcă postesc, primesc pe străini, împart averile și mă păzesc de relele pomenite și n-a mai rămas în mine nimic rău, sînt sfînt și eu». Deci nu depărtarea de la relele văzute este de-săvîrșire, cum s-a zis, ci curăția cugetării și aceasta de-săvîrșită.

83. Intră, zice, cel ce ai înțeles acestea, prin supravegherea gîndurilor tale, și te apleacă spre mintea ta prizonieră și roabă păcatului și privește la șarpele care e și mai jos decît mintea și mai adînc decît gîndurile tale și, care foiește în cămările pomenite ale sufletului și te răpune prin cele mai însemnate mădulare ale sufletului. Căci inima este cu adevărat un adînc neajuns (un abis). Deci dacă l-ai răpus pe acesta și ai curățit toată nelegiuirea din tine, iar păcatul l-ai scos afară, laudă-te pentru curăție în Dumnezeu ; iar dacă nu faci aceasta, ci te smerești, ca unul ce ești încă cu lipsuri și păcătos, apropie-te rugînd pe Hristos, pentru cele ascunse ale tale. Căci toată Scriptura veche și nouă se arată vorbind despre curăție. Și fiecărui om, fie că este iudeu,

sau elin, îi este iubită curăția, chiar dacă nu o pot dobîndi toți. Iar curăția aceasta a inimii, nu poate fi ajunsă altfel decît numai prin Iisus. Căci El este adevărul ipostasiat și fără acest adevăr este cu neputință a cunoaște adevărul, sau a dobîndi mîntuirea.

Despre dragoste

84. Precum te-ai lepădat de omul din afară în cele văzute, ți-ai împărțit și ți-ai împrăștiat lucrurile, așa trebuie să te lepezi și de obiceiurile de mai înainte. Și dacă ai învățat înțelepciunea trupească, sau ai dobîndit cunoștința lucrurilor, leapăd-o și pe aceasta. Dacă ai crezut în drepturile trupului, depărtează-te de ele, umilindu-te și micșorîndu-te. Căci astfel vei putea să cîștigi învățatură din nebunia propovăduirii. Iar în aceasta vei afla înțelepciunea adevărată, nu în cuvinte măiestrite, ci în puterea crucii, care se lucrează în cei ce s-au învrednicit să o dobîndească pe aceasta în ipostas. Căci «crucea lui Hristos, zice Pavel, este iudeilor sminteală, iar elinilor nebunie, dar nouă celor ce ne mîntuim, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu»⁶⁹⁷.

85. Chiar dacă ai luat, zice, gustare din cer, chiar dacă te-ai împărțășit de înțelepciunea aceea și ai odihni în sufletul tău, nu te mîndri nici așa și nu fii cutezător ca și cînd ai fi ajuns și ai fi primit tot adevărul, ca să nu auzi și tu : «Iată v-ați săturat, iată v-ați îmbogățit, ați împărășit fără noi și măcar de-ați împărășit, ca și noi să împărășim împreună cu voi»⁶⁹⁸. Ci, chiar dacă ai gustat, socotește-te ca și cînd nici nu te-ai atins de creștinism. Și nu o fă aceasta numai la suprafață, ci ca pe un lucru care îți este sădit și întărit pentru totdeauna în cugetare.

697. I Cor. I, 23, 24, 18.

698. I Cor. IV, 8.

86. Precum un iubitor de bogăție, chiar dacă și-ar aduna nenumărate bogății, nu se mai satură, ci ceea ce adaugă în fiecare zi, îi sporește și mai mult pofta, sau precum cineva tras de la o băutură prea dulce înainte de a se sătura, își simte și mai aprinsă setea, așa și gustarea lui Dumnezeu, nu cunoaște săturare sau sfârșit niciodată. Ci cu cât se îmbogățește cineva cu această bogăție, cunoaște că este mai sărac. Acest fel de creștini nu-și au de la ei în cinste sufletul lor, ci ca unii ce se umilesc pe ei, stau la dispoziția lui Dumnezeu și se socotesc pe ei slugi ale tuturor oamenilor. Și Dumnezeu se bucură mult de un astfel de suflet și se odihnește în el, pentru smerenia lui. Drept aceea, chiar dacă are cineva ceva, sau s-a și îmbogățit, să nu-și închipuie prin aceasta că este ceva sau are ceva. Căci părerea de sine produce scîrbă înaintea lui Dumnezeu. Și aceasta l-a scos la început din rai pe omul care auzind : «Veți fi ca niște dumnezei»⁶⁹⁹, s-a semețit bizuindu-se pe această nădejde deșartă. Gîndește-te, cum Dumnezeu și Împăratul tău și Fiul lui Dumnezeu S-a micșorat pe Sine chip de rob luînd, cum a sărăcit, cum s-a socotit cu cei fără de cinste, cum a pătimit. Iar dacă așa a făcut Dumnezeu, cum te fălești și te socotești ceva mare tu, care ești om alcătuit din sînge și trup, care este pămînt și cenușă, și nu te-ai împărțășit de nimic bun, ci ești numai necurăție ? Tu dacă ești înțelept, și mai mult decît atîta prin ceea ce ai primit de la Dumnezeu, zi : nu e al meu ceea ce am, ci l-am primit de la Altul și slavă Lui, că nu mi se ia ceea ce mi s-a dat. Astfel socotește tot binele al lui Dumnezeu, iar tot răul al slăbiciunii tale.

87. Comoara de care zice Apostolul că o avem în vase de lut, socotește că este puterea sfințitoare a Duhului, pe care, încă fiind în trup, s-a învrednicit să o primească. Căci zice iarăși acela : «Care s-a făcut nouă

înțelepciune de la Dumnezeu, dreptate, sfințire și răscumpărare»⁷⁰⁰. Deci cel ce a aflat și are la sine această comoară a Duhului, poate dobîndi toată dreptatea poruncilor și toată lucrarea lor, nu numai curat și fără pată, ci și fără osteneți și dureri, ceea ce nu putea să dobîndească înainte fără osteneală. Căci nici nu poate cineva, chiar dacă ar vrea, să cultive cu adevărat rodul Duhului, înainte de împărtășirea de Duhul cel bun. Cu toate acestea să se silească oricine, alergînd prin răbdare și credință și să se roage lui Hristos cu căldură, ca să dobîndească această comoară cerească. Și atunci va putea să facă în sine și prin sine, precum s-a spus, toată dreptatea în chip curat și desăvîrșit, fără osteneală și fără greutate.

88. Cei ce au în ei bogăția dumnezeiască a Duhului, cînd împărtășesc altora din cuvintele duhovnicești, scot și împart ca dintr-o comoară a lor celor ce grăiesc. Dar cei care nu și-au adunat această comoară în adîncurile inimii, din care izvorăște bunătatea gîndurilor, tainele și cuvintele dumnezeiești și mai presus de om, ci culegînd numai unele din cele două Scripturi, le poartă doar pe vîrfurile limbii, sau auzindu-le de la bărbați duhovnicești, se împodobesc cu cuvintele lor, înfățișînd ale aceluia ca ale lor și însușindu-și dobînzi străine, aceia au dăruit altora gustarea celor grăite fără osteneală ; dar ei înșiși după descrierea lor au rămas săraci, întrucît fiecare s-a întors de la cuvintele din care a luat, la ale sale, nedobîndind o comoară proprie de care să se poată bucura întîi ei și apoi să-i folosească prin comunicare și pe alții. De aceea să căutăm întîi să dobîndim această bogăție adevărată de la Dumnezeu, înăuntrul nostru și apoi ne va fi ușor să putem folosi și pe alții și să le împărtășim cuvinte duhovnicești și taine dumnezeiești. Căci bunătatea lui Dumnezeu a binevoit

să se sălășluiască în tot cel ce crede. «Cel ce Mă iubește pe Mine, zice, va fi iubit de Tatăl Meu și Mă voi arăta lui»⁷⁰¹. Și iarăși : «Eu și Tatăl vom veni și ne vom face locuință la el»⁷⁰².

89. Cei ce s-au învrednicit să se facă fii ai lui Dumnezeu și au pe Hristos strălucind în ei, sînt călăuziți în diferite chipuri de Duhul și sînt încălziți în ascunsul inimii de har. Nu strică să aducem și unele din desfătărilor văzute ale lumii spre pilduirea stărilor dumnezeiești născute de har în suflet. Căci uneori par că sînt la o cină împăratească unde se bucură și se veselesc cu o bucurie nepovestită și negrăită. Acum se bucură duhovnicește ca mireasa de mire, acum își simt trupul atît de ușor, încît socot că nici nu mai au trup, ca niște îngeri netrupești. Uneori se veselesc ca de o băutură și se îmbată, ca de o beție negrăită, de tainele Duhului. Alteori îi cuprinde plînsul și suspinarea, rugîndu-se pentru mîntuirea oamenilor ; căci arzînd de dumnezeiasca dragoste a Duhului pentru toți oamenii, iau asupra lor tot plînsul întregului Adam. Uneori sînt aprinși de Duhul spre o atît de mare dragoste împreună cu o bucurie negrăită, încît dacă ar fi cu puțință ar lua în sînul lor pe fiecare om, nedeosebind nicidecum pe cel rău de cel bun. Alteori, atîta se smeresc încît li se pare că nu e nimeni mai prejos ca ei, ci se socotesc cei mai de pe urmă dintre toți. Acum sînt copleșiți de o bucurie negrăită a Duhului, acum, asemenea unui om puternic care luînd armura împăratească și mergînd la război, îi bat pe potrivnici, îngrădindu-se și ei cu armele Duhului, pornesc împotriva vrăjmașilor nevăzuți și-i supun sub picioarele lor. Aci îi cuprinde o mare seninătate și liniște, îi încălzește pacea și sînt stăpîniți de o plăcere minunată. Aici sînt înțelepțiți de o înțelegere și de o înțelepciune dumnezeiască și de o cunoștință neînțeleasă a Duhului și li

701. Ioan XIV, 21.

702. Ioan XIV, 23.

se descoperă prin harul lui Hristos cele ce nu pot fi grăite de nici o limbă. Altădată se întâmplă să arate și ei la vedere ca oricare dintre oameni. Astfel harul dumnezeiesc, schimbându-se și variind în chip felurit în ei, vrea să le povățuiască și să le exercite sufletul, ca să-l înfățișeze fără pată și curat înaintea Părintelui ceresc.

90. Roadele pomenite ale Duhului sînt ale celor care au ajuns la mari măsuri și cît se poate de aproape de desăvîrșire. Aceste mîngîieri variate ale Duhului se lucrează în ei în chip felurit prin Duhul, dar neîncetat o lucrare a Duhului e urmată de o altă lucrare a Duhului. Căci cînd ajunge cineva la desăvîrșirea Duhului, după ce s-a curățit deplin de toate patimile și s-a unit în întregime cu Duhul mîngîietor printr-o împărtășire negrăită, încît s-a învrednicit și sufletul însuși să se facă duh, ca unit cu Duhul, atunci se face întreg lumină, întreg duh, întreg bucurie, întreg odihnă, întreg veselie, întreg dragoste, întreg gingășie, întreg bunătate, întreg blîndețe și așa zicînd se scufundă în virtuțile puterii Duhului cel bun, ca o piatră în adîncul mării, care e învăluită de ape din toate părțile. Astfel aceștia, uniți în tot chipul cu Duhul lui Dumnezeu, se fac asemenea lui Hristos însuși avînd în ei neschimbate virtuțile Duhului și arătînd tuturor roduri de felul acesta. Căci odată ce s-au făcut neîntinați și curați la inimă prin Duhul, este cu neputință să arate în afară roduri ale păcatului, ci totdeauna strălucesc în ei, prin toate, roadele duhului. Aceasta este sporirea în desăvîrșirea duhovnicească pînă la plinătatea lui Hristos, la care ne îndeamnă Apostolul să ajungem, zicînd : «Ca să vă umpleți spre toată plinirea lui Hristos»⁷⁰³ ; și iarăși : «Pînă ce vom ajunge toți la bărbatul desăvîrșit, la măsura vârstei plinirii lui Hristos»⁷⁰⁴.

703. Efes. III, 10.

704. Efes. IV, 13.

91. Se întâmplă, zice, uneori că cineva intră (începe) să-și plece genunchiul și îndată inima lui se umple de lucrarea dumnezeiască, iar sufletul se veseleşte împreună cu Domnul, precum s-a arătat, ca mireasa cu mirele. Aceasta o spune marele Isaia : «Precum se bucură mirele de mireasă, așa se va bucura Domnul de tine»⁷⁰⁵. Și se întâmplă uneori că unul ca acesta e ocupat toată ziua, dar îngăduindu-i-se un singur ceas la rugăciune, îndată e răpit omul dinăuntru și e cuprins de adâncul nemărginit al veacului aceluia și o plăcere negrăită și nemăsurată îl stăpânește atunci, încît mintea lui, înălțată și răpită întreagă, se umple de uimire și în sufletul lui se așterne în vremea aceea uitarea oricărui cuget pămîntesc. Aceasta din pricină că gândurile lui se umplu de acela, precum s-a zis, și sînt duse ca niște roabe spre lucruri nemărginite și necuprinse, încît în acel ceas omului îi vine să plece și cu sufletul deodată cu rugăciunea.

92. Celui ce întreabă, zice, dacă îi este omului cu puțință să rămînă totdeauna în această stare, trebuie să i se spună că nu e vreme cînd harul să nu fie cu el și că este înrădăcinat și crescut ca ceva natural în omul în care se află. Dar fiind unul în chip felurit, lucrează după cum vrea, după folosul omului. Căci uneori focul lui arde mai puternic în el, alteori mai potolit ; iar lumina lui uneori luminează și ea mai tare în el, alteori mai slab și mai întunecat, după iconomia dumnezeiască, deși sfeșnicul arde fără să se stingă. Iar cînd strălucește mai tare, atunci și omul se află în sărbătoarea unei beții mai mari a dragostei lui Dumnezeu. Dar uneori și însăși lumina care luminează neîncetat în inimă, deschide poarta luminii mai lăuntrice și mai adînci, încît omul întreg, copleșit de dulceața și de vederea aceea, nu mai este în sine, ci pare lumii ca un nebun

705. Isaia LXII, 5.

și ca un barbar, pentru dragostea și bucuria care i-a copleșit sufletul și s-a întins în el și pentru adâncul tainelor de care s-a învrednicit să se împărtășească. Și se întâmplă adeseori că în acea vreme se ridică la măsurile desăvârșite și se face slobod și neatins de orice păcat. Dar după aceea harul se restrânge în oarecare chip și se așează deasupra acoperământului puterii potrivnice.

93. Socotește, zice, cele ale harului astfel : închiuiește-ți că ai urcat la treapta a douăsprezecea a desăvârșirii. Căci se întâmplă uneori că se poate ajunge și la această măsură. Dar harul se retrage iarăși, și coborînd o treaptă, rămîne așa-zicînd pe a unsprezecea. I s-au arătat o vreme omului acele lucruri minunate a căror experiență a făcut-o. Dacă i-ar rămîne acestea mereu în același fel, nu ar putea să poarte iconomia și greutatea cuvîntului. N-ar putea să asculte, sau să grăiască, sau să se îngrijească despre vreun lucru, fie el cît de mic. Ar sta numai într-un colț, pironit, răpit și îmbătat. De aceea nici nu i s-a dat lui măsura desăvârșită, ca să aibă vreme să se ocupe și cu îngrijirea fraților și cu slujba cuvîntului.

94. Auzind, zice, cuvîntul Împărăției și pătrunși pînă la lacrimi, să nu rămînem numai la aceste lacrimi ale noastre, nici la auzul nostru, cu gîndul că am auzit bine, nici la ochii noștri, cu gîndul că am văzut bine, socotind că ne putem îndestula cu noi înșine. Căci sînt și alte urechi, alți ochi, alte lacrimi, precum și altă cugețare și alt suflet. Este însuși Duhul dumnezeiesc și cerească, care ascultă, plînge, se roagă, cunoaște și face voia lui Dumnezeu cu adevărat. Fiindcă și Domnul făgăduind Apostolilor cel mai mare dar, pe cel al Duhului, a zis : «Mă duc, iar Mîntuitorul, Duhul cel Sfînt, pe care Tatăl îl va trimite în numele Meu, vă va învăța pe voi toate»⁷⁰⁶. Și iarăși : «Încă multe am a vă spune

706. Ioan XIV, 24

vouă, dar nu puteți să le purtați acum. Iar când va veni acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul»⁷⁰⁷. Deci acela se va ruga și acela va plînge. «Căci să ne rugăm cum trebuie, zice dumnezeiescul Apostol, nu știm, ci Duhul însuși se roagă pentru noi, cu suspine negrăite»⁷⁰⁸. Fiindcă numai Duhului singur îi este vădită voia lui Dumnezeu. «Cele ale lui Dumnezeu, zice, nimeni nu le știe, fără numai Duhul lui Dumnezeu»⁷⁰⁹. Și când, potrivit făgăduinței, în ziua Cincizecimii, a venit Mîngîietorul și puterea Duhului cel bun s-a sălășluit în sufletele Apostolilor, acoperămîntul păcatului a fost luat cu totul de pe ei, iar patimile au fost înlăturate și ochii inimii lor dezvăluiți. Atunci deci, umpluți fiind de înțelepciune și făcuți desăvîrșiți de către Duhul, prin Acela au învățat să facă voia lui Dumnezeu și tot prin Acela au fost povățuiți la tot adevărul. Căci El stăpînea și împărățea peste sufletele lor. Drept aceea, când ne vine și nouă, care auzim cuvîntul lui Dumnezeu, să plîngem, să ne rugăm lui Hristos cu credință neîndoielnică și să nădăjduim că a venit la noi Duhul care aude și se roagă cu adevărat după voia lui Dumnezeu⁷¹⁰.

95. Socotește, zice, că lucrul stă așa : oarecare putere întunecoasă acoperă ușor mintea ca o ceață subțire. Cu toate că sfeșnicul arde și luminează, precum s-a zis, totdeauna, dar pe lumina lui stă un acoperămînt. De aceea unul ca acesta nu va spune nici că nu este desăvîrșit, nici că e cu totul liber de păcat, ci așa-zicînd, liber și neliber. Iar aceasta nu se întîmplă împotriva lui Dumnezeu, ci se face după iconomia dumnezeiască. Uneori acest zid despărțitor se împrăștie și se sfărîmă. Alteori nu se împrăștie cu totul și nici rugăciunea nu rămîne mereu la fel, ci uneori harul se aprinde, mîn-

707. Ioan XVI, 22. 708. Rom. VIII, 26. 709. I Cor. II, 2.

710. Corespunde probabil unui paragraf al Omil. VII, absent în textul din P. G.

gîie și odihnește mai mult, alteori se face mai stins și mai micșorat precum socotește harul însuși spre folosul omului. Totuși am intrat în anumite timpuri la măsura desăvîrșită și am gustat și am avut experiența aceluia veac. Dar încă n-am văzut nici un creștin desăvîrșit, sau dintr-o dată și pentru totdeauna liber, ci același om se odihnește în har, se învrednicește și se face părtaș de taine și descoperiri și intră la o mare dulceață a harului, dar totuși și păcatul se află înăuntrul lui. Unii ca aceștia, din pricina harului covîrșitor și a luminii care strălucește în ei, au socotit, din neexperiență, că sînt desăvîrșiți și liberi. Dar eu, cum s-a spus, n-am văzut încă pe nimeni cu totul liber, fiindcă și mie mi s-a întîmplat, cum s-a zis, să intru în parte în anumite timpuri la acea măsură. Și știi, învățat de experiență, cum este omul desăvîrșit.

96. Cînd ți se întîmplă să auzi despre unirea dintre mire și mireasă, despre coruri, cîntări și sărbători, să nu cugeți la nimic material, sau pămîntesc, fiindcă acestea se folosesc, prin pogorămînt, numai ca pilde. Căci acelea sînt negrăite, duhovnicești și nepipăite de ochi trupești. Ele își descoperă înțelesul sufletelor sfinte și credincioase. Împărtășirea Duhului Sfînt, comorile cerești, corurile și cîntările sfinților îngeri, se fac văzute numai celui ce a făcut experiența lor. Cel ce n-a făcut experiența lor nu le poate nici înțelege. Deci ascultă cu evlavie despre ele pînă ce ți se va întîmpla și ție, celui ce crezi, să ajungi să te învrednicești de unele ca acestea. Atunci vei cunoaște, prin însăși experiența ochilor sufletului, de ce bunătăți și taine se pot împărtăși sufletele creștinilor chiar și aici. Căci la înviere și trupul însuși se va învrednici să dobîndească unele ca acestea, să le vadă și, așa-zicînd, să le țină, atunci cînd se va face și el duh.

97. Frumusețile sufletului nostru și rodirile bune, sau rugăciunea, dragostea, credința, privegherea, postul și celelalte îndeletniciri virtuozose, cînd se amestecă și se împărtășesc de împărtășirea Duhului Sfînt, dau o bună mireasmă bogată, ca o tămîie pusă pe foc. Dar atunci ne este și nouă mai ușor să viețuim potrivit cu voia lui Dumnezeu. Căci fără Duhul Sfînt, precum s-a spus și mai înainte, nimănui nu-i este cu puțință să înțeleagă voia lui Dumnezeu. Căci, precum femeia care se unește cu bărbatul în căsătorie, mai înainte de a se uni, urmează socotinței sale și împlinește voile ei, iar dacă se adună la un loc viețuiește sub conducerea aceluia, nemailundu-se după sine, în același fel și sufletul are o voie a sa, legile sale și lucrurile sale ; dar cînd se face vrednic să se unească cu Hristos, bărbatul ceresc, se supune legii bărbatului, nemailumblînd voii sale, ci mirelui său, Hristos.

98. Haina de nuntă, despre care vorbesc cuvintele dumnezeiești ale lui Hristos⁷¹¹, socotește că este harul Duhului Sfînt, de care cel ce nu s-a făcut vrednic să îl îmbrace, nu va fi părtaş de nunta cerească și de ospățul acela duhovnicesc.

99. Să ne sîrguim să bem din vinul duhovnicesc și dumnezeiesc și să ne îmbătăm cu beția trezviei⁷¹², ca precum cei plini de vin se fac mai vorbăreți, așa și noi umplîndu-ne de vinul cel duhovnicesc, să povestim despre tainele dumnezeiești. «Căci paharul Tău, zice David, mă îmbată pe mine cu marea lui tărie»⁷¹³.

100. Sufletul sărac cu duhul este acela care își cunoaște rănile sale, dar își cunoaște și întunericul patimilor ce-l învăluie și cere neconținut izbăvire de la Domnul; sau poartă durerile, dar nu se bucură de nici-una din bunătățile pămîntești, ci caută numai pe Doc-

711. Matei XXII, 11.

712. μέθη νηφάλιος o temă a Sf. Grigorie de Nisa din coment. la Cîntarea Cîntărilor (Omil. XI, P. G. XLV, 992 A).

713. Psalm. XXII, 5.

torul cel bun și se încrede în tămăduirea Lui. Cum va fi deci acest suflet rănit, frumos și cu bun chip și vrednic de conviețuirea cu Hristos ? Cum altfel, dacă nu în temeiul alcătuirii sale străvechi și al cunoștinței limpezi a rănilor și a sărăciei sale ? Căci dacă nu se îndulcește cu rănile și cu bubele patimilor pe care le are și nu se învoiește cu greșelile, Duhul nu-i socotește urîtenia, ci venind îl lecuiește și-l tămăduiește, și-i întoarce frumusețea nepătimitoare și nesticăcioasă. Numai să nu aibă de bunăvoie sufletul împărțășire cu cele făcute, precum s-a zis, nici să-și dea încuviințare la patimile ce se lucrează, ci cu toată puterea să strige către Domnul, ca prin Duhul cel bun al Lui să-l învrednicească de slobozirea de toate patimile. Acest suflet e fericit. Dar vai de cel care nu dobîndește simțirea rănilor, sau nu-și dă seama că are vreun păcat sau vreo împietrire. Căci pe acesta nu-l cercetează nici Doctorul cel bun și nu-l lecuiește și nu-l caută și nici el însuși nu are grijă de rănile sale, socotind că se află în stare bună și sănătoasă. Căci «nu au trebuință, zice, cei sănătoși de doctor, ci cei bolnavi»⁷¹⁴.

101. Fericiți cu adevărat și rîvnitori ai vieții și ai bucuriei mai presus de fire, sînt aceia care prin credință fierbinte și viețuire virtuoaasă, au primit prin experiență și simțire cunoștința tainelor cerești ale Duhului și au petrecerea lor în ceruri. Aceștia sînt mai presus decît toți oamenii. Și dovada e vădită. Căci cui s-a întîmplat dintre cei puternici, sau înțelepți, sau chibzuiți să urce la cer, mișcîndu-se încă în jurul celor de pe pămînt și să lucreze acolo lucruri duhovnicești și să privească frumusețile Duhului ? Dar iată un oarecare sărac la arătare, sărac la culme și umilit, necunoscut aproape nici vecinilor, care, căzînd pe fața lui înaintea

Domnului, urcă la cer, călăuzit de Duhul și plin de încredințarea sufletului său se desfătează cu gândul de lucrurile minunate de acolo și acolo lucrează, acolo petrece, acolo își are viețuirea, după dumnezeiescul Apostol, care zice : «Căci petrecerea noastră este în ceruri»⁷¹⁵. Și iarăși : «Cele pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El» ; apoi adaugă : «Iar nouă ni le-a descoperit prin Duhul Său»⁷¹⁶. Aceștia sînt cei cu adevărat înțelepți, aceștia cei puternici, aceștia cei de neam bun și cei chibzuiți.

102. Dar chiar fără acele bunuri cerești, zice, judecînd pe sfinți numai după cele de aici, nu te vei îndoii că sînt mai presus decît toți. Să judecăm numai. Cînd Nabucodonosor, care stăpînea peste Babilon, a adunat toate neamurile să se închine la chipul pe care-l turnase — iar aceasta o orînduise Dumnezeu cu înțelepciune, ca să se facă cunoscută virtutea tinerilor evreiești și să afle toți că unul este Dumnezeu adevărat care locuiește în ceruri — trei tineri, robi și ei și cu libertatea răpită, au cutezat să-i stea împotriva. Și cînd toți s-au închinat cu multă frică și n-au îndrăznit să se împotrivescă, ci aproape fără glas, asemenea dobitoacelor, s-au lăsat duși de nas, aceștia atîta s-au împotrivit să facă același lucru ca ceilalți, încît nici n-au voit să nu li se cunoască dreapta credință, să rabde a se ascunde, ci au strigat în auzul tuturor : «Dumnezeilor tăi, împărate, nu le slujim și chipului de aur pe care l-ai așezat nu ne închinăm»⁷¹⁷. Pe aceștia, drept pedeapsă, primindu-i înfricoșatul cuptor de foc, acesta nu le-a fost cuptor și nu și-a arătat puterea sa, ci parcă respectîndu-i și el pe aceștia, i-a păzit nevătămați de rele. Și toți, chiar și împăratul însuși, au cunoscut prin el pe Dumnezeul cel adevărat și s-au mirat de dînșii nu numai cei de pe pămînt, ci și

715. Filip. III, 20.

716. I Cor. II, 9—10.

717. Daniil III, 18.

cetele celor din ceruri. Căci nici cei din ceruri nu stau departe de isprăvile bărbătești ale sfinților, ci le sînt aproape, cum arată dumnezeiescul Apostol, care zice : «Ne-am făcut privești îngerilor și oamenilor»⁷¹⁸. Lucruri asemănătoare poți vedea și la Ilie, care fiind un om singur, i-a biruit pe cei mulți prin coborîrea focului din cer. Dar și Moise a biruit tot Egiptul și pe tiranul Faraon. Aceasta o poți vedea și la Lot, la Noe și la mulți alții, care fiind neînsemnați la arătare, au biruit pe mulți vestiți și puternici⁷¹⁹.

103. Fiecare din cele văzute, dacă n-ar avea în ajutorul ei și o altă fire străină, ar fi prin sine nelucrătoare și fără podoabă. Căci înțelepciunea negrăită a lui Dumnezeu arată taine și chipuri prin cele văzute, dovedind că firea omenească prin ea însăși nu ar putea să arate podoaba desăvîrșită a virtuților și frumusețea duhovnicească a sfințeniei, dacă nu s-ar bucura și de mîna dumnezeiască. Astfel pămîntul, rămînînd de sine, dacă nu s-ar împărtași de îngrijirea din partea plugarilor și n-ar primi conlucrarea ploilor și a soarelui, n-ar fi în stare să rodească prin sine. De asemenea, fiecare casă are lipsă de lumina soarelui de aici, care nu este de aceeași fire cu ea ; altfel ar fi plină de întuneric. Și altele le poți vedea că sînt la fel. Deci în același chip și firea noastră e cu neputință să dea prin sine roadele desăvîrșite ale virtuților, ci are nevoie de plugarul duhovnicesc al sufletelor noastre, adică de Duhul lui Hristos, care și El e cu totul străin de firea noastră. Căci noi sîntem făptură, iar El necreat. Acesta lucrînd după meșteșugul său inimile credincioșilor, care s-au predat cu toată voia lor plugarului duhovnicesc, le face să producă roadele desăvîrșite ale Duhului și răspîndește lumina sa în casa sufletului nostru, întunecată de patimi.

718. I Cor. IV, 9.

719: Corespunde aproximativ cu Omil. IX, 4—6.

104. Îndoit este războiul creștinilor și îndoită lupta : față de cele văzute cu ochiul acesta — căci acestea ațîță, gîdilă și cheamă sufletul să se împătumească și să se îndulcească de ele — apoi față de începătoriile și stăpîniile stăpînitorului cumplit al lumii^{719 b}.

105. Slava lui Moise, pe care o avea pe față, era chipul slavei adevărate a Preasfîntului Duh. Căci precum acolo, oricine voia să privească era neputincios, așa și acum, întunericul patimilor nu suportă această slavă care strălucește în sufletele creștinilor, ci e izgonit și pus pe fugă de strălucirea aceasta.

106. Creștinul iubitor de adevăr și de Dumnezeu, care a gustat dulceața cerească și are sădit și amestecat în suflet harul și care s-a predat pe sine cu totul voilor harului, urăște toate ale veacului acestuia. Căci acesta s-a ridicat mai presus decît toate ale lumii. Fie că zici argint sau cinstiri sau slave, sau fericiri și laude, el nu poate fi luat în stăpînire de nici una din acestea. Căci a ajuns la experiența altei bogății, altei cinstiri și altei slave ; iar sufletul și-l hrănește cu o plăcere nestricăciosă. Și are toată simțirea și încredințarea prin împărțirea Duhului.

107. Pe cît se deosebește păstorul cuvîntător de dobitoacele necuvîntătoare, pe atît se deosebește un astfel de om în înțelegere, în cunoștință și în puterea de a deosebi, de ceilalți oameni. Căci el se împărțăște de alt Duh, de altă minte, de altă înțelegere și de altă înțelepciune decît înțelepciunea lumii acesteia. «Grăim, zice, înțelepciunea întru cei desăvîrșiți, dar nu înțelepciunea veacului acestuia, nici a stăpînitorilor pieritori ai veacului acestuia, ci înțelepciunea lui Dumnezeu în taină»⁷²⁰. De aceea unul ca acesta se deosebește, cum s-a zis, în toate de toți oamenii care au duhul lumii, fie chibzuiți, fie înțelepți. Și pe toți oamenii îi judecă, după

719b. Efes. VI, 12.

720. I Cor. II, 6.

cum s-a scris. Unul ca acesta cunoaște pe fiecare de unde grăiește, unde stă și în ce ape înoată. Dar pe el nu-l poate cunoaște și judeca nici unul dintre cei ce au duhul lumii, decît acela care are același duh al dumnezeirii, asemănînd, cum zice dumnezeiescul Apostol : «cele duhovnicești cu cele duhovnicești»⁷²¹. «Iar omul sufletesc nu primește cele ale lui Dumnezeu, căci nebunie îi sînt lui. Dar cel duhovnicesc toate le judecă, el însă nu e judecat de nimeni»⁷²².

108. Iar pe Duhul Sfînt e cu neputință, zice, să-L dobîndească cineva, dacă nu s-a înstrăinat de toate ale veacului acesta și nu s-a închinat pe sine căutării dragostei lui Hristos, ca eliberată de toate grijile pămîntești, mintea acestuia să se îndeletnicească numai cu acest singur scop și așa să se învrednicească să se facă un Duh cu Hristos, cum zice Apostolul. «Cel ce se lipește de Domnul va fi un Duh cu El»⁷²³. Căci sufletul care s-a legat cu totul de ceva din veacul acesta și tinde spre aceea, ca de pildă, de bogăție, de slavă, de dragostea cea lumească, nu va putea fugi și scăpa de întunericul puterilor rele.

109. Sufletele iubitoare de adevăr și de Dumnezeu, nu rabdă nici cea mai mică slăbire a dragostei către Domnul, ci pironite întregi de crucea Lui, cunosc în ele simțirea sporirii duhovnicești. Căci străpunse de dragostea aceasta și, așa-zicînd, flămînde de dreptatea virtuților și de lumina Duhului cel bun, chiar dacă se fac vrednice de taine duhovnicești și se împărtășesc de veselie cerească și de har, nu se încred în ele însele, nici nu-și închipuie că sînt ceva, ci cu cît se învrednicesc mai mult de daruri duhovnicești, cu atît se simt mai flămînde și caută cu mai multă osteneală cele cerești. Și cu cît își simt mai mult sporirea duhovnicească, cu atît se fac mai însetate de împărtășirea acestora.

721. I Cor. II, 15.

722. I Cor. II, 13.

723. I Cor. VI, 17.

Și îmbogățindu-se duhovnicește, își par lor înseși flămînde, după dumnezeiasca Scriptură : «Cei ce Mă mănîncă pe Mine, iar vor fi flămînzi ; și cei ce Mă beau, iar vor înseta»⁷²⁴.

110. Sufletele de felul acesta se învrednicesc de slobozirea deplină de patimi și dobîndesc în chip desăvîrșit lumina și împărtășirea Duhului dumnezeiesc întru plinătatea harului. Dar cele leneșe, care ocolesc osteneala și nu caută sfințirea inimii și nu nădăjduiesc să-L primească încă de aici, cît sînt în trup, nu în parte, ci în întregime, prin răbdare și îndelungă stăruință, sau să se împărtășească de Duhul Mîngîietor întru toată simțirea și încredințarea, și prin El să se izbăvească de patimile răutății — chiar dacă se învrednicesc de harul dumnezeiesc, dar furate de păcat au părăsit toată grija de ele însele, pe motiv că au primit harul și au parte de mîngîierea lui și se bucură de dulceața lui duhovnicească; cad cu ușurință în părerea de sine, neîntristîndu-se cu inima, nesmerindu-se în cuget și nefiind însetate, nici tinzînd spre măsura desăvîrșită a nepătimirii. Mulțumindu-se cu această puțină mîngîiere și sporind mai degrabă în mîndrie decît în smerenie, adeseori se golesc și de puținul dar de care s-au împărtășit. Dar sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu, cum a arătat cuvîntul înainte, chiar dacă ar săvîrși nenumărate fapte de dreptate, chiar dacă și-ar topi trupul cu posturile și privegherile cele mai aspre, chiar dacă s-ar învrednici de daruri felurite ale Duhului, de descoperiri și taine, e așa de smerit ca și cînd n-ar fi început petrecerea cea după Dumnezeu și nici n-ar fi dobîndit vreun dar mai de seamă, căutînd cu ardoare și cu sete neastîmpărată spre dragostea dumnezeiască a lui Hristos.

724. Intel. Sirah XXIV, 23. Tema e proprie Sf. Grigorie de Nisa în «Viața lui Moise» și mai ales în Coment. la Cînt. Cîntărilor (Omil. III, P. G. XLIV, 941 D—942 A).

111. Dar la aceste măsuri nu poate ajunge nimeni nici deodată, nici cu ușurință, ci după multe osteneți și lupte, după vreme îndelungată și cu sîrguință multă, după cercări și ispite felurite, pînă ajunge la măsura desăvîrșită a nepătîmirii. Astfel probat prin toată osteneala și durerea și răbdînd cu curaj toate ispitele aduse de răutate, se învrednicește în sfîrșit de marile cinstiri și daruri ale Duhului și de bogăția dumnezeiască. Apoi ajunge moștenitor al Împărăției cerești.

112. Dar sufletul care nu are petrecerea pomenită întru toată osîrdia și n-a primit simțirea sfințeniei în inimă, să plîngă și să ceară de la Domnul fierbinte, ca să se împărtășească de binele acesta și de lucrarea Duhului, care se săvîrșește în minte prin vederi (contemplații) negrăite. Precum, după legea bisericească, cei căzuți în păcate trupești sînt opriți mai întîi de preot, apoi arătînd pocăința trebuitoare sînt primiți la împărtășire, iar cîți au trăit fără greșală și curat, înaintea la preoție și de la locul din afară se strămută înăuntrul altarului și se ridică în treapta de liturghisitori și șezători lîngă Domnul, așa trebuie să cugetăm și despre împărtășirea tainică a Duhului, despre care Apostolul zice : «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Duhului Sfînt»⁷²⁵. Vei vedea cum se păstrează și aci această rînduială.

Dumnezeiasca Treime se sălășluiește în sufletul curat, unindu-se cu el bunătatea dumnezeiască. Se sălășluiește nu ca ceea ce este, căci nu încape nici în toată zidirea, ci întru cît este în stare omul să o primească. Dar cînd se abate cu voia de la petrecerea cea după Dumnezeu și întristează Duhul dumnezeiesc, mintea e scoasă și depărtată de la veselia duhovnicească. Harul dumnezeiesc, dragostea și toată lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela e predat necazuri-

lor, ispitelor și duhurilor rele, pînă cînd sufletul va umbla iarăși drept, spre buna plăcere a Duhului. Apoi arătînd pocăința, prin toată mărturisirea și smerenia, se învrednicește iarăși de cercetarea harului și primește veselia cerească, mai mult decît întîia oară. Iar dacă nu întristează Duhul întru nimic, ci viețuiește după buna plăcere a lui Dumnezeu și se împotrivește tuturor gîndurilor rele, pe altă parte se lipește de Domnul pentru totdeauna, un astfel de suflet înaintează cu dreptate și după rînduială și se învrednicește de daruri nevăzute, din slavă în slavă și se mută de la odihnă la o odihnă mai desăvîrșită. Apoi ajungînd pînă la măsura desăvîrșită a creștinismului, se va rîndui între lucrătorii desăvîrșiți și între slujitorii neîntinați ai lui Hristos în veșnica Lui Împărăție.

113. Cele văzute socotește-le că sînt chipuri și umbre ale celor ascunse : biserica cea văzută, chip al bisericii inimii ; pe preot, chip al preotului adevărat al harului lui Hristos și așa mai departe. Dacă nu s-ar desfășura în biserica văzută mai întîi citirile, apoi cîntările și toată rînduiala slujbei bisericești, nu ar veni la rînd săvîrșirea de către preot a însăși tainei trupului și sîngelui lui Hristos. Apoi, chiar dacă s-ar împlini tot dreptarul bisericesc, dacă nu s-ar săvîrși Euharistia tainică a jertfei prin preot și împărtășirea trupului lui Hristos, nu s-ar împlini nici rînduiala bisericească și ar lipsi și slujirea tainei. Așa să cugeți și despre creștinism. Dacă ar ține cineva tot postul, toată privegherea, cîntarea, toată nevoința și ar dobîndi toată virtutea, dar lucrarea Duhului nu s-ar săvîrși pe altarul inimii de către har, întru toată simțirea și odihna duhovnicească, toată rînduiala nevoinței ar fi nedeplină și aproape fără rost, neavînd veselia Duhului lucrîndu-se tainic în inimă.

114. Bun este postul, bună privegherea, bună de asemenea nevoița, bună este și viețuirea care minunează. Dar acestea sînt numai un început al viețuirii iubitoare de Dumnezeu. De aceea e un lucru cu totul nesocotit să se încreadă cineva simplu în acestea. Se întîmplă uneori că ne împărtășim și de vreun har, iar răutatea șezînd înăuntru, ne înșeală, cum s-a zis înainte, retrăgîndu-se de bunăvoie și nesăvîrșind ale sale. Astfel face pe om să creadă că s-a curățit cu mintea și-l duce la închipuirea desăvîrșirii. Apoi năvălește hoștește asupra lui și-l coboară pînă la cele mai de jos ale pămîntului. Căci dacă oameni, adeseori de douăzeci de ani, făcîndu-se hoți, sau fiind ostași de meserie, cunosc fel de fel de meșteșuguri împotriva vrăjmașilor, se ascund și iscodesc curse, iau pe dușmani de la spate și îi omoară cînd nu se așteaptă, cu cît mai mult răutatea care a ajuns la vîrsta atîtor mii de ani și și-a propus, ca lucrul cel mai rîvnit, să piardă suflete, nu va ști să iscodească în ascunsul inimii, curse, iar în anumite vremuri să rămîna nemișcată și în nelucrare, ca să atragă sufletul spre închipuirea desăvîrșirii. Deci, temelia creștinismului este că chiar dacă ar împlini cineva toate dreptățile, să nu se bizuie pe acestea, nici să se încreadă, nici să-și închipuie că a făcut ceva mare. Chiar dacă s-a făcut părtaș de har, să nu-și închipuie că a ajuns la ceva, nici să se socotească sătul, ci să flămînzească și să înseteze și mai mult, să plîngă și să aibă inima zdrobită cu totul.

115. Socotește că starea duhovnicească este astfel : Presupune că este o casă împărătească, iar aceasta are în față diferite curți, pridvoare și alte case mai în afară. Apoi, la rînd, altele mai înăuntru în care sînt așezate, după cuviință, porfira și vistieriile. Pe urmă pe cea mai dinăuntru și decît acestea, potrivită pentru petrecerea împăratului. Deci precum, dacă cineva, intrînd în curțile și locuințele cele din afară, socotește că a

ajuns la casele dinăuntru, se amăgește, așa și în cele duhovnicești, cei ce luptă cu pînțele și cu somnul și petrec neîncetat în cîntări și rugăciuni, să nu-și închipuie că au ajuns la țintă și la odihnă. Căci petrecerea lor este încă în pridvoare și în curți, nu unde sînt așezate porfira și vistierile împărătești. Chiar dacă s-au învrednicit de vreun har, nici prin aceasta să nu se lase amăgiți de gîndul că au ajuns la țintă. Deci se cuvine să cerceteze dacă au aflat în vasul acesta de pămînt vistieria, dacă au îmbrăcat porfira Duhului, dacă au văzut pe Împăratul și s-au odihnit. Căci să socotești că sufletul are un adînc și multe mădulare. Iar păcatul, intrînd, a cuprins toate mădularele și gîndurile inimii. Apoi cerînd omul harul Duhului și acesta venind și cuprinzînd două mădulare ale sufletului, cel fără experiență, mîngîiat de harul acesta, își închipuie că toate mădularele sufletului i-au fost cuprinse și păcatul s-a dezrădăcinat din el cu totul, neștiind că cea mai mare parte din suflet este încă stăpînit de păcat. Căci e cu puțință, cum s-a arătat adeseori, să lucreze și harul neîncetat, cum lucrează ochiul în trup, dar să fie și păcatul de față, furînd cugetarea.

Drept aceea, cel ce nu știe să deosebească, îndată ce a primit ceva mare, își și închipuie ceva mare despre sine, și se mîndrește ca și cînd ar avea curățirea cea din urmă. Dar mai trebuie mult, ca să fie cu adevărat ceea ce socotește. Căci precum a arătat cuvîntul la locul său, satana mai are și meșteșugul acesta, că în anumite vremuri se retrage de bunăvoie și nu lucrează cele obișnuite, desigur cu scopul ca să furișeze în mintea celor ce se nevoiesc, părerea că sînt desăvîrșiți. Dar oare cel ce sădește vie, culege și rodul îndată ? Sau cel ce seamănă semințele în pămînt, adună îndată și roadele ? Iar pruncul nou-născut, ajunge îndată desăvîrșirea ? Privește la Iisus, din ce slavă, fiind Fiul al lui

Dumnezeu, la ce patimi, la ce ocări, ba chiar și la cruce și la moarte a coborât. Dar iarăși, cum pentru această smerire s-a înălțat și a șezut de-a dreapta Tatălui. Șarpele cel viclean însă, semănînd de la început în Adam pofta îndumnezeirii, la ce necinste l-a pogorît prin această părere de sine. Cugetînd așadar la acestea, întărește-te pe tine cu toată puterea și sîrguiește-te să ai pururea inima smerită și zdrobită.

Despre libertatea minții

116. Cînd auzi că Hristos, pogorîndu-se în iad, a izbăvit sufletele ținute acolo, nu socoti că sînt departe acestea nici de cele ce se săvîrșesc acum. Socotește că mormîntul este inima și acolo stau îngropate gîndurile și mintea, cuprinse de întuneric adînc. Deci vine Domnul la sufletele care strigă către El în iad, adică în adîncul inimii, și acolo poruncește morții zicînd : Dă afară sufletele încuiate, care Mă caută pe Mine cel ce pot să le izbăvesc, apoi rostogolind piatra cea grea care zace asupra sufletului, deschide mormîntul, învie pe cel mort cu adevărat și izbăvește sufletul încuiat din închisoarea fără lumină.

117. Se întîmplă, zice, adeseori să-ți șoptească satana în inimă și să-ți spună : știi toate relele cîte le-ai făcut; sufletul tău s-a umplut de fărădelegi, s-a îngreunat de multe și cumplite păcate. Să nu-ți rămînă ascuns că el face aceasta ca să te împingă la deznădejde pe motiv de părută smerenie. Căci de cînd a intrat prin neascultare răutatea, a avut intrare liberă ca să grăiască în fiecare zi sufletului ca un om către alt om și să-i pună în minte cele necuvenite. Deci tu răspunde-i așa : Dar eu am asigurările scrise ale lui Dumnezeu, care zice : «Nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă prin pocă-

ință și să fie viu»⁷²⁶. Căci ce a vrut altceva prin pogorîrea Lui, decît să mîntuiască pe cei păcătoși, să lumineze pe cei din întuneric și să învie pe cei morți ?

118. Precum puterea potrivnică, așa și harul dumnezeiesc ni se arată îndemnîndu-ne, nu silindu-ne, ca astfel să ne rămînă neatinsă libertatea și stăpînirea peste noi înșine. De aceea pentru relele pe care le face omul îndemnat de satana, nu satana ci însuși omul își pricinuieste mai degrabă pedeapsa, ca unul ce n-a fost dus cu sila, ci s-a lăsat înduplecat de bunăvoie prin răutate. Asemenea și în cazul binelui, harul nu pune fapta săvîrșită pe seama sa, ci pe seama omului și de aceea îl îmbracă în slavă, fiindcă el însuși s-a făcut sieși pricină a binelui. Căci harul nu-l face prin silă pe om neschimbător, legîndu-i voia lui, ci măcar că e de față, lasă voia liberă ca să se facă vădită voia omului așa cum este, fie spre virtute, fie spre păcat. Căci e o lege nu în fire, ci în hotărîrea voii libere, să se poată îndrepta spre bine sau spre rău.

119. Trebuie să păzim sufletul și să-l păstrăm neînsoțit cu gîndurile întinate și rele. Căci precum trupul împreunîndu-se cu alt trup se spurcă prin necurăție, așa și sufletul se strică unindu-se cu gîndurile rele și întinate, conglăsuind și învoindu-se cu ele. Dar nu numai cu cele ale răutății și curviei, ci și cu ale fiecărui păcat, ca de pildă cu ale necredinței, vicleniei, slavei deșarte, mîniei, pizmei și certei. Aceasta înseamnă a ne curăți pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și duhului⁷²⁷. Căci cugetă că în ascunsul sufletului se găsește și stricăciune și curvie, lucrîndu-se prin gînduri necuviincioase. Și precum, după marele Apostol, «pe cel ce strică biserica lui Dumnezeu, care este trupul, și Dumnezeu îl strică»⁷²⁸, așa și cel ce strică sufletul și mintea, prin aceea că consimte și se învoiește cu ce-

726. Ezech. XXXIII, 11.

727. II Cor. VII, 1.

728. I Cor. III, 17,

le necuviincioase, e vinovat osîndei. Drept aceea se cuvine ca precum păzim trupul de păcatul văzut, așa să păzim și sufletul de gîndurile necuviincioase, fiindcă e mireasa lui Hristos. «Că v-am logodit, zice, unui bărbat, ca să vă înfățișez fecioară curată lui Hristos»⁷²⁹. Și iarăși ascultă Scriptura zicînd : «Cu toată paza, păzește inima ta, că din aceasta sînt ieșirile vieții»⁷³⁰. Și iarăși află că dumnezeiasca Scriptură învață că «gîndurile viclene despart de Dumnezeu»⁷³¹.

120. Fiecare să ceară socoteală sufletului său, cercetîndu-l și probîndu-l de ce lucruri e lipit. Și dacă se întîmplă să vadă că inima sa nu conglăsuiește cu legile lui Dumnezeu, să-și păzească cu toată puterea precum trupul, așa și mintea nestrîcată și neînsoțită cu gîndurile rele, dacă vrea să se sălășluiască în el, potrivit făgăduinței, Cel curat. Căci a făgăduit că se va sălășlui și va umbla în sufletele curate și iubitoare de frumusețe.

121. Precum plugarul, care își îngrijește cu toată hărnicia pămîntul său, îl ară mai întîi și îl plivește de mărăcini și apoi aruncă semințele, așa și cel ce așteaptă să primească de la Dumnezeu sămînța harului trebuie să-și curețe întîi pămîntul inimii, ca venind sămînța Duhului, să dea roduri desăvîrșite și înmulțite. Căci de nu va face aceasta mai întîi și de nu se va curăți cineva pe sine de toată întinăciunea trupului și duhului, e trup și sînge și stă departe de viață.

122. Trebuie să pătrundem cu agerime din toate părțile amăgirile, vicleniile și uneltirile vrăjmașului. Căci precum Duhul Sfînt s-a făcut prin Pavel, tuturor toate, ca pe toți să îi cîștige, așa și răutatea⁷³² se sîrguiește să se facă toate, ca pe toți să-i împingă la pierzanie. Așa cu cei ce se roagă, se preface că se roagă,

729. II Cor. 11, 2. 730. Prov. IV, 23.

731. Întel. lui Solomon I, 3.

732. De obicei prin *axia* — răutate, ca izvor al păcatelor, se înțelege în textul lui Macarie și al lui Simeon Metafrastul, diavolul.

cu scopul ca sub pretextul rugăciunii, să-i amăgească, împingându-i la părerea de sine ; cu cei ce postesc împreună postește, vrînd să-i înșele cu mîndria postirii; cu cei ce știu Scripturile lucrează la fel, dorind să-i clatine pe motiv de cunoștință ; celor ce s-au învrednicit de lumina descoperirii le apare în chip asemănător, căci satana se preface în înger al luminii⁷³³, ca amăgindu-i cu părerea luminii să-i atragă la sine ; și simplu grăind se acomodează în chip felurit cu fiecare și se face asemenea tuturor, ca folosindu-se de ceea ce e asemănător, să le pricinuiască pierzania, printr-o aparență ce le pare binecuvîntată. «Surpînd, zice, gîndurile și orice înălțare ce se ridică împotriva cunoștinței de Dumnezeu»⁷³⁴. Vezi pînă unde își înalță trufașul îndrăzneala, cînd vrea să doboare și pe cei ce au îndumnezeirea prin cunoștința adevărului. Drept aceea trebuie să păzească fiecare cu toată străjuirea inima sa și să ceară multă înțelegere de la Dumnezeu, ca să ne dea să vedem uneltirile răutății. Iar mintea și gîndurile noastre se cuvine să lucreze și să se ostenească neîncetat întru înțelegere și să ne potrivim pe noi înșine vocii lui Dumnezeu. Căci nu este un lucru mai mare și mai de cinste ca acesta. «Mărturisirea, zice, și marea cuviință sînt lucrul Lui»⁷³⁵.

123. Sufletul iubitor de Dumnezeu are obiceiul, chiar dacă ar face toate faptele bune, să nu-și pună nimic pe seama sa, ci pe toate în seama lui Dumnezeu. În felul acesta și Dumnezeu, la rîndul Său, luînd aminte la înțelegerea și cunoștința dreaptă și sănătoasă a acestui suflet, îi socotește, dimpotrivă, lui toate și-i măsoară răsplata, ca și cînd ar fi făcut toate prin osteneala lui, cu toate că dacă ar vrea să facă judecată cu noi, nu s-ar găsi nimic cu adevărat drept în om. Căci și avuțiile și toate aceste bunuri, prin care fiecare poate să

733. II Cor. XI, 14.

734. I Cor. X, 5. Se pare că Simeon îi dă aici sensul «spre cunoștința de Dumnezeu».

735. Psalm. CX, 3.

facă bine, sînt ale Lui, pămîntul și toate cele de pe el, trupul însuși și sufletul însuși. Nu numai atît, dar însuși faptul că este om, îl are fiecare prin har. Deci cei mai rămîne propriu lui, care să-i întemeieze părerea de sine, sau să-l dovedească drept ? Cu toate acestea Dumnezeu primește de la oameni ca cel mai mare prinos, cel mai plăcut din toate cîte I se aduc, că sufletul recunoaște cum stau lucrurile și că oricîte fapte și lucruri bune face și le rabdă pentru Dumnezeu, le înțelege și le cunoaște, le pune numai în seama lui Dumnezeu și toate le închină Lui.

124. Cînd o femeie se însoțește cu un bărbat spre conviețuire și unire, toate ale fiecăruia din ei se fac comune. Și casa e una și avuția. Și nu numai peste lucrurile lui, dar și peste trupul lui poate stăpîni femeia. «Căci bărbatul, zice dumnezeiescul Apostol, trupul său nu-l stăpînește, ci femeia»⁷³⁶. Așa și unirea adevărată și tainică a sufletului cu Hristos, îl face un duh cu el. Urmează deci numaidecît că sufletul este oarecum stăpîn și peste vistieriile Lui negrăite, deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fiindcă Dumnezeu s-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale lui sînt ale sufletului, fie lumea, fie avuția, fie moartea, fie îngerii, fie începătoriile, fie cele de față, fie cele viitoare⁷³⁷.

125. Pînă ce Israel umbla întru bună-plăcerea Stăpînului, deși nu totdeauna cum trebuia, dar totuși avînd față de El o credință oarecum sănătoasă, mergea înaintea lui un stîlp de foc și un nor, iar marea se retrăgea de dinaintea lui și de alte minuni se împărțasea. Dar cînd s-a depărtat de la ascultarea de Dumnezeu, a fost predat dușmanilor și a fost chinuit de robiri amare. Așa să cugeți și despre suflet. Acesta la început a cunoscut

⁷³⁶. I Cor. VII, 4.

⁷³⁷. Acest cap. lipsește în P. G. XXXIV, 941. El corespunde cu Omil. XV, 1—2 (P. G. 576 BCD).

pe Dumnezeu prin har și s-a curățit de multe pete. De aceea s-a învrednicit pe urmă și de multe daruri. Dar nepăzind pînă la sfîrșit credința cuvenită față de bărbatul ceresc, a căzut de la viața de care se făcuse părtaș. Căci cel potrivit poate să se ridice și împotriva celor ce au ajuns la astfel de măsuri. De aceea, mai ales cei ce s-au făcut părtași de Duhul lui Hristos, trebuie să lupte cu toată puterea și să poarte grijă cu frică și cu cutremur de viața lor și să nu nesocotească nici puțin, nici mult lucrul acesta, ca să supere prin aceasta Duhul Domnului. Căci precum bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește, cum zice Adevărul, așa se face și întristare pentru un suflet care cade de la viața veșnică.

126. Cînd un suflet se învrednicește de har, Dumnezeu îi dăruiește și lucruri de folos, mai ales cunoștință, înțelegere și putere de deosebire. Iar acestea i le dă Dumnezeu dacă acela le cere ca să slujească în chip bineplăcut Duhului, pe care s-a și învrednicit să-l primească, ca să nu fie furat de păcat, să nu greșească din pricina neștiinței, să nu se abată la o viață nepăsătoare și fără frică și să nu facă ceva împotriva voii Domnului.

127. Precum lucrarea patimilor, care este duhul lumesc al amăgirii, al întunericii, al păcatului, se sălășluiește în omul care e plin de cuget trupesc, așa lucrarea și puterea Duhului luminos se sălășluiește în omul sfințit, potrivit cu cel ce a zis : «Dacă cereți probă că Hristos grăiește în mine»⁷³⁸ ; și iarăși : «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine»⁷³⁹ ; și «Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat»⁷⁴⁰ ; iar Domnul zice : «Vom veni Eu și Tatăl Meu și la el locaș ne vom face»⁷⁴¹. Acestea nu se fac în chip nearătat și nelucrător, ci se săvârșesc întru putere și adevăr întru cei în-

738. II Cor. XIII, 3.

739. Gal. II, 20.

740. Gal. III, 27.

741. Ioan XIV, 25.

vredniciți de ele. Căci legea întorcea mai întâi pe oameni prin cuvînt neipostatic, punîndu-le jugul greu și anevoie de purtat și neștiind să le dea nici un ajutor ; și aceasta fiindcă nu era în stare să le dea puterea Duhului. «Pentru că ceea ce era cu neputință legii, căci era slabă prin trup» și următoarele. Dar de la venirea lui Hristos, s-a deschis ușa harului celor ce au crezut cu adevărat și li se dă puterea lui Dumnezeu și lucrarea Duhului Sfînt.

128. Hristos, trimițîndu-le dumnezeieștilor ucenici darul bunătății prime și naturale al Duhului Sfînt, de la ei această putere dumnezeiască, umbrind pe toți cei ce cred și sălășluindu-se în sufletele lor, i-a tămăduit de patimile păcatului și i-a izbăvit de întuneric și de moarte. Căci pînă atunci sufletul era rănit și închis în temniță și stăpînit de întunericul păcatului. Desigur și acum sufletul, care nu s-a învrednicit să aibă pe Domnul locuind în sine, nici puterea Duhului cel bun, sălășluită în sine în chip lucrător și prin toată puterea și încredințarea, se află în întuneric. Dar în cei ce a venit harul Duhului dumnezeiesc și s-a sălășluit în cele mai adînci părți ale minții lor, și Domnul li se face ca suflet. Căci zice dumnezeiescul Apostol : «Cel ce se lipește de Domnul, va fi una cu El»⁷⁴². Dar și Domnul Însuși zice : «Precum Eu și Tu una sîntem, ca și aceștia întru Noi una să fie»⁷⁴³. O, de ce bunăvoință și bunătate s-a împărtășit firea oamenilor, umilită de păcat ? De altfel, precum sufletul, cînd era împreunat cu răutatea patimilor, era una cu ea și cu toate că își avea voia sa, nu putea face ceea ce socotea el, cum zice și Pavel, că : «Nu fac ceea ce vreau»⁷⁴⁴, cu cît mai mult nu va fi una cu voia lui Dumnezeu, cînd se împreună puterea lui Dumnezeu cu sufletul sfințit și ajuns vrednic de El ? Sufletul se face cu adevărat atunci ca un suflet al Domnului, prin aceea că se lasă stăpînit de bunăvoie de

742. I Cor. VI, 17.

743. Ioan XVII, 21.

744. Rom. VII, 15.

puterea Duhului celui bun și nu mai umblă după voia sa. «Căci cine ne va despărți, zice, de dragostea lui Hristos»⁷⁴⁵, adică de sufletul unit (cu Hristos) prin Duhul Sfânt ?

129. Drept aceea, cel ce vrea să se facă următor lui Hristos, ca să se poată numi și el fiu al lui Dumnezeu, născut din Duh, se cuvine, înainte de celelalte, să poarte necazurile care-i vin, sau bolile trupești, sau ocările și osîndirile de la oameni ; pe lîngă acestea și uneltirile celor nevăzuți, cu curaj și cu răbdare. Căci proba feluritelor necazuri e îngăduită, după iconomia lui Dumnezeu, să vină asupra sufletelor, ca să se facă arătate cele ce iubesc cu adevărat pe Domnul. Iar semnul care a deosebit în tot veacul pe Patriarhi, Prooroci, Apostoli și Mucenici nu a fost altul, decît trecerea prin calea cea strîmtă a încercărilor și necazurilor, pentru a bine-plăcea astfel lui Dumnezeu. «Fiule, zice Scriptura, cînd te apropii să slujești Domnului, gătește-ți sufletul spre ispită, îndreaptă-ți inima și rabdă»⁷⁴⁶. Iar în altă parte : «Toate cele ce-ți vin, primește-le ca bune, știind că fără Dumnezeu nu se face nimic»⁷⁴⁷. Drept aceea sufletul care vrea să placă lui Dumnezeu, trebuie să se prindă înainte de orice de răbdare și de nădejde. Căci meșteșugul păcatului este mai ales acela de a ne sădi moleșire în vremea necazului, ca să ne depărteze de la nădejdea către Domnul. Iar Dumnezeu niciodată n-a lăsat sufletul care nădăjduiește într-însul să fie covîrșit de încercări încît să deznădăjduiască. Pentru că zice Apostolul : «Credincios este Dumnezeu care nu vă va lăsa pe voi să fiți ispitiți peste ceea ce puteți, ci va face împreună cu ispita și sfîrșitul, ca să puteți răbda»⁷⁴⁸.

Iar cel rău nu supără sufletul cît e voia lui, ci cît e lăsat de Dumnezeu. Căci dacă oamenilor nu le este

745. Rom. VIII, 35.
748. I Cor. X, 15.

746. Intel. Sirah II, 2.

747. Eccles. II, 1.

neștiut cîtă povară poate duce catîrul, cîtă asinul, cîtă cămila, ci pune pe fiecare povara pe care o poate duce, și dacă olarul știe cîtă vreme trebuie să lase vasele la foc, ca nu cumva rămînînd prea mult să se sfărîme, nici scoțîndu-le înainte de arderea îndeajuns, să nu fie de folos, dacă omul are o asemenea înțelegere, nu va ști cu mult mai mult și nesfîrșit mai mult înțelepciunea lui Dumnezeu, cîtă încercare trebuie să se aducă asupra fiecărui suflet, ca să se facă cercat și bun pentru Împărăția cerurilor ?

130. Precum cînepa, dacă nu e bătută mult nu se poate folosi la scoaterea celor mai subțiri fire și cu cît se bate și se piaptănă mai mult, cu atît se face mai curată și de mai bun folos, și precum vasul nou făcut, dacă nu e băgat în foc, nu poate fi folosit de oameni ; și precum pruncul e încă neiscusit pentru lucrurile lumii, căci nu poate nici zidi, nici semăna, nici sădi, nici altul din lucrurile lumii, așa e adeseori și cu sufletele. Chiar dacă s-au împărțășit de harul dumnezeiesc și pentru pruncia lor sînt pline, prin bunătatea Domnului, de încredințarea dulceții și a odihnei Duhului, dacă nu sînt încă cercate, nici cercetate prin felurite necazuri de către duhurile rele, sînt stăpînite încă de pruncie, și ca să zic așa nu sînt destoinice pentru Împărăția Cerurilor. Căci zice dumnezeiescul Apostol : «Dacă sînteți fără certare, de care s-au făcut părtași toți, sînteți din fărădelegi, iar nu fii»⁷⁴⁹. Drept aceea și ispitele și necazurile sînt aduse asupra omului cu folos, ca să facă sufletul mai încercat și mai întărit. Și dacă rabdă pînă la sfîrșit cu nădejde în Domnul, e cu neputință să nu dobîndească făgăduința Duhului și izbăvirea de patimile răutății.

131. Precum mucenicii, pătimind multe chinuri și arătînd răbdare pînă la moarte, s-au făcut vrednici de

749. Evr. XII, 8.

cununi și de slavă, și cu cât au suferit mai multe și mai grele dureri, au dobândit mai multă slavă și îndrăznire către Dumnezeu, la fel și sufletele predate feluritelor necazuri, fie văzute și venite de la oameni, fie nevăzute și venite prin gândurile necuvenite sau născute de boli trupești, dacă le poartă cu răbdare pînă la sfîrșit, dobîndesc aceleași cununi ca și mucenicii și aceeași îndrăznire ca și ei. Căci precum aceia au răbdat mucenicia chinurilor prin oameni, așa aceștia prin duhurile răutății care au lucrat și în aceia. Și pe cât rabdă și aceștia mai mult necazurile de la cei potrivnici, pe atît își cîștigă de la Dumnezeu mai multă slavă nu numai pentru viitor, ci și aici, învrednicindu-se de mîngîierea Duhului cel bun.

132. Odată ce ni s-a spus de alea ce duce la viața de sus, că e foarte strimță și plină de necazuri, și din această pricină puțini merg pe ea, trebuie să răbdăm cu tărie toată ispita celui rău, pentru nădejdea care ne așteaptă în ceruri. Căci oricîte necazuri am răbda, nimic nu poate ține cumpăna fie cu făgăduința viitoare, fie cu mîngîierea care vine încă aici în suflete de la Duhul cel bun, fie cu izbăvirea de întunericul patimilor răutății, fie cu mulțimea datoriilor de pe urma păcatelor noastre. «Că nu sînt vrednice, zice, pătimirile vremii de acum, față de slava viitoare ce ni se va descoperi nouă»⁷⁵⁰.

Drept aceea, trebuie să le răbdăm, cum s-a zis, toate pentru Domnul, murind ca niște ostași viteji pentru Împăratul nostru. Căci pentru ce, cînd eram lipiți de lume și de lucrurile vieții, nu ne întîmpinau asemenea supărări, iar acum, fiindcă am apucat a sluji lui Dumnezeu, răbdăm aceste încercări de tot felul? Vezi că pentru Hristos sînt necazurile? Căci potrivnicul pizmuieste răsplătirea noastră cu cele nădăjduite și de aceea vrea să sădească în sufletele noastre moleșeală

750. Rom. VIII, 18.

și trîndăvie, ca nu cumva, viețuind în chip bine-plăcut, să ne învrednicim de ele. Drept aceea, oricît de mult s-ar înarma cel rău împotriva noastră, dacă noi răbdăm atacurile cu curaj, toate uneltirile lui împotriva noastră se risipesc cu ajutorul lui Hristos, care luptă împreună cu noi. Căci avem pe Iisus apărătorul nostru și luptătorul pentru noi. Să ne aducem aminte că și El a străbătut veacul acesta așa, ocărit, prigonit, batjocorit, iar la urmă a sfîrșit prin moartea de ocară pe cruce.

133. Dacă vrem să răbdăm tot necazul și toate ispitele cu ușurință, să dorim moartea pentru Hristos și să o avem pururea înaintea ochilor. De altfel aceasta ne este și porunca : Să ne luăm crucea și să-I urmăm Lui, ceea ce înseamnă să fim aplecați și pregătiți să murim. Dacă vom avea această stare de suflet, vom răbda, cum s-a zis, tot necazul văzut și nevăzut, cu multă ușurință. Căci cel ce dorește chiar să și moară pentru Hristos, cu greu se va teme de dureri și de necazuri. Căci de aceea socotim necazurile grele, pentru că nu dorim moartea pentru Hristos și nu atîrnăm cu gîndul pururea de El. Iar cel ce pofteste să-L moștenească pe El, să poftască, de asemenea, a rîvni patimile Lui. Așadar, cei ce zic că iubesc pe Domnul, întru aceasta se fac vădiți, că rabdă nu numai cu vitejie, ci și cu inimă bună tot necazul care le vine asupra, pentru nădejdea în El.

134. Cel ce vine la Hristos, trebuie la început să se atragă pe sine cu sila la bine, chiar dacă nu vrea inima. Căci zice Domnul cel nemincinos : «Împărăția lui Dumnezeu se ia cu sila și silitorii o răpesc pe ea»⁷⁵¹. De aceea tot El zice : «Nevoiți-vă să intrați prin poarta cea strîmtă»⁷⁵². Drept aceea trebuie, cum s-a zis, să ne împingem pe noi chiar fără voie spre virtute și spre dragoste dacă nu avem dragoste, spre blîndețe, dacă

751. Matei XII, 12.

752. Luca XIII, 24.

sîntem lipsiți de aceasta. Să ne silim să avem inimă mi-loasă și iubitoare de oameni, să răbdăm ocări și nesocotiri și să rămînem lîngă cei urgisiți dacă nu avem încă această deprindere : spre rugăciune, dacă n-am dobîndit încă rugăciunea Duhului. De ne va vedea Dumnezeu luptîndu-ne astfel și mînîndu-ne cu sila spre bine, chiar dacă inima noastră lucrează împotriva, ne va da rugăciune adevărată, milă, răbdare, îndelungă îngăduință și, simplu, ne va umple pe noi de toate roadele Duhului⁷⁵³. Iar dacă cineva, deși lipsit de celelalte virtuți, se va sili poate numai spre rugăciune, ca să aibă darul rugăciunii, iar spre blîndețe, spre smerita cugetare, spre dragoste și spre tot neamul bun al virtuților, încă și spre credința tare și spre încrederea în Hristos va fi cu nepăsare și fără grijă, unuia ca acesta i se dă uneori rugăciunea harului în parte, întru veselie și odihnă, de către Duhul cel bun, potrivit cu cererea lui ; dar rămîne pustiu de celelalte bunătăți, deoarece, cum s-a zis, nu se silește și spre dobîndirea aceloră, nici nu-L roagă pe Hristos pentru ele. De aceea trebuie să se silească, chiar fără voie, spre virtuțile pomenite, cerînd să le primească de la Dumnezeu ; dar nu numai spre ele, ci și spre deprinderea de a nu judeca vrednice nici măcar de rostit cuvintele nefolositoare și cu totul fără rost ; în schimb să se îndeletnicească pururea, cu gura și cu inima, cu cuvintele lui Dumnezeu. Pe lîngă aceasta, încă și spre deprinderea de a nu se mînia și de a nu striga. «Toată amărăciunea, mînia și strigarea să se depărteze de la voi», zice⁷⁵⁴. Și spre deprinderea de a nu vorbi de rău pe cineva, de a nu judeca, de a nu se îngîmfa, ca văzîndu-l astfel Domnul împingîndu-se pe sine însuși și ducîndu-se cu sila, să-i dea putere ca să facă fără osteneală și cu ușurință cele ce mai înainte nici cu sila nu puteau fi făcute din pricina răutății care sălășluia în el. Atunci toate aceste îndeletniciri virtuoa-

753. Omil. XIX, 3 (P. G. col. 644 D—645 A).

754. Efes. IV, 31.

se i se vor face lui ca o fire. Căci Domnul, venind de mai înainte și sălășluindu-se în el, potrivit cu făgăduința, iar el, în Domnul, va împlini întru Acela, cu multă ușurință poruncile.

135. Cel ce se silește pe sine numai spre rugăciune, cum a arătat cuvîntul înainte, iar spre smerita cugutare, spre dragoste, spre blîndețe și spre cealaltă ceată de virtuți nu se ostenește și nu se silește, ajunge la un sfîrșit ca acesta : uneori vine la el harul dumnezeiesc fiindcă se roagă și fiindcă Dumnezeu cel bun împlinește cu iubire de oameni cererile celor ce se roagă ; dar deoarece nu s-a obișnuit și nu s-a deprins cu virtuțile pe care le-am pomenit, sau cade din harul pe care l-a primit și cade pentru că s-a mîndrit în cuget, sau nu se întărește și nu crește în el. Căci se poate spune că lăcașul și odihna Domnului celui bun sînt smerita cugutare, dragostea, blîndețea și sfintele porunci ale lui Hristos⁷⁵⁵. Deci cel ce vrea să ajungă la creșterea și desăvîrșirea prin toate acestea, să sălășluiască în sine pe cea dintîi și să se silească să o iubească, și să se sîrguiască a-și face inima din gîlcevitoare și împotrivoare, îngăduitoare și ascultătoare. Căci cel ce se silește mai întîi astfel, și-și prefăce răul obicei al sufletului de a se împotrivi, în obiceiul bun al ascultării de Dumnezeu și se roagă cu un astfel de suflet, face să crească și să înflorească în el darul rugăciunii, dat lui de Duhul Sfînt, care se odihnește în cugetul lui cumpătat și pe care l-a cerut, pe lîngă iubire și pe lîngă blîndețea iubitoare. Iar atunci i le dăruiește lui Duhul și pe acestea și-l învață adevărata smerenie a cugetului, dragostea nemincinoasă, blîndețea, pe care s-a silit mai înainte să le ceară. Astfel crescînd și desăvîrșindu-se în Domnul, se dovedește vrednic de Împărăție. Căci cel sme-

755. Omil. XIX, 7 (P. G. 648 B). Aici se combate teoria (masaliană) că numai prin rugăciune se curăță omul de păcat. De aici se vede că Omiliile lui Macarie nu s-au născut în cercuri masaliene.

rit niciodată nu cade. Unde ar și cădea cel ce e mai prejos de toți, chiar și de sine însuși ? Deci mare coborîre e mîndria în cugetare și, dimpotrivă, mare înălțare și neclintită cinste e smerita cugetare.

136. Cei ce iubesc cu adevărat pe Dumnezeu nu s-au hotărît să-I slujească nici pentru Împărăție ca niște negustori pentru cîștig, nici pentru teama de muncile care așteaptă pe cei păcătoși, ci ca unii ce iubesc numai pe Dumnezeu însuși și pe Făcătorul lor și cunosc, în temeiul unei rînduieli firești, că trebuie să umble întru buna plăcere a Stăpînului și Ziditorului. Ei au trebuință de multă înțelepciune față de cele ce le vin înaintea, căci multe sînt piedicile ce stau în calea vieții bineplăcute lui Dumnezeu. Fiindcă nu numai sărăcia, lipsa de slavă, ci și bogăția și cinstea pot fi ispite pentru suflet, ba într-o anumită măsură și mîngîierea însăși și odihna pe care o aduce harul în suflet. Dacă nu va fi cu simțire sufletul care s-a învrednicit de el și nu se va folosi de el cu multă măsură și înțelepciune, poate să-i fie cu ușurință mai degrabă ispită și piedică. Căci răutatea prefăcîndu-se că și-a pierdut tîria prin har, uneltește să strecoare în suflet moleșală și nepăsare. De aceea harul însuși are lipsă pentru a se dărui, de un suflet evlavios și înțelept care să-l cinstească și să arate roade vrednice.

Astfel e primejdie ca nu numai necazurile ci și mîngîierile să se facă mijloc de ispitire pentru suflet. Căci prin amîndouă acestea sufletele sînt probate de Ziditor, ca să se facă arătate care sînt cele care nu din pricină de cîștig arată dragostea față de El, ci cu adevărat numai pe El îl socotesc vrednic de dragoste și de cinstire. Căci precum celui fără grijă, slab în credință și prunc la cuget, îi sînt piedică spre viața veșnică, fie întîmplările întristătoare și dureroase, bolile, sărăcia, lipsa de slavă, fie dimpotrivă : bogăția, slava și fericirile de la oameni, iar pe lîngă acestea și războiul

celui rău care-l bîntuie în ascuns, dimpotrivă vei afla că celui credincios, înțelept și viteaz, acestea îi sînt mai degrabă ajutoare spre dobîndirea Împărăției lui Dumnezeu. Căci «celor ce iubesc pe Dumnezeu, toate le sînt, după Apostol, de ajutor spre bine»⁷⁵⁶. Prin aceasta se arată, așadar, că cel ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, rupînd toate ale lumii care sînt socotite ca piedici și biruindu-le și ridicîndu-se peste ele, e stăpînit numai cu dragostea dumnezeiască. «Căci funiile păcătoșilor m-au înfășurat și legea Ta n-am uitat»⁷⁵⁷, zice dumnezeiescul Prooroc.

137. Dumnezeiescul Apostol Pavel a arătat că taina desăvîrșită a creștinismului se face experiată de fiecare suflet credincios într-un chip mai curat și mai limpede, prin lucrare dumnezeiască. Iar aceasta este strălucirea luminii cerești întru descoperirea și puterea Duhului. Dar ca să nu socotească cineva că singura luminare a Duhului este cea prin cunoștința înțelesurilor și să se primejduiască, din pricina neștiinței și a trîndăviei, de a nu dobîndi taina desăvîrșită a harului, a adus și pilda slavei Duhului care învăluia fața lui Moise, ca înfățișare mărturisită a cunoștinței. Căci zice : «Iar dacă slujirea morții, săpată cu litere pe table de piatră s-a făcut întru slavă, încît nu puteau fiii lui Israel să caute la fața lui Moise, pentru slava cea trecătoare a feței lui, cu cît mai mult nu va fi slujirea Duhului întru slavă ? Căci dacă slujirea osîndeii a fost slavă, cu atît mai mult va prisosi slujirea dreptății întru slavă. Ba ce a fost slăvit în felul acesta mărginit, a fost fără de slavă, față de slava aceasta covîrșitoare. Iar dacă ce este trecător s-a săvîrșit cu slavă, cu atît mai vîrtos ceea ce rămîne este întru slavă»⁷⁵⁸.

Trecător a numit ceea ce s-a săvîrșit atunci, din pricină că slava luminii a învăluit trupul muritor al

756. Rom. VIII, 28.

757. Psalm. CXVIII, 61.

758. II Cor. III, 7—11.

lui Moise. Și adaugă : «Avînd, deci, o astfel de nădejde, ne folosim de multă îndrăzneală»⁷⁵⁹. Iar puțin mai departe a arătat că slava nepieritoare și nemuritoare a Duhului întru descoperire strălucește acum în ochi nemuritor și nepieritor în partea nemuritoare a omului dinăuntru în cei vrednici. Căci zice : «Iar noi toți, adică cei ce ne-am născut prin credința desăvîrșită din Duhul, cu fața descoperită oglindim slava Domnului, prefăcîndu-ne spre același chip din slavă în slavă, ca de la Domnul la Duhul»⁷⁶⁰. Cu fața descoperită, a sufletului, adică : și cînd se întoarce cineva la Domnul, i se ia acoperămîntul; iar Domnul este Duhul. Prin urmare a arătat, așadar, lămurit, că acoperămînt de întuneric s-a așezat peste suflet. Iar acesta a putut străbate în omenire în urma căderii lui Adam. Acum însă credem că prin iluminarea Duhului se ia acest acoperămînt de la sufletele cu adevărat credincioase și vrednice. Pentru această pricină s-a făcut și venirea lui Hristos. Iar Dumnezeu a binevoit ca cei cu adevărat credincioși să ajungă la asemenea măsuri ale sfințeniei.

138. Această strălucire a Duhului, zice, nu este numai un fel de descoperire de înțeleșuri și o luminare a harului, cum s-a zis, ci o iluminare sigură și neîncetată a luminii ipostatice în suflete. «Căci cel ce a zis : Să lumineze lumina din întuneric, Acela a strălucit în inimile noastre spre luminarea cunoștinței slavei lui Hristos»⁷⁶¹. Și : «Luminează ochii mei, ca nu cumva să adorm spre moarte»⁷⁶², cu alte cuvinte, ca nu cumva risipindu-se trupul, sufletul să se întunece de acoperămîntul morții păcatului. Apoi : «Descoperă ochii mei și voi cunoaște minunile legii Tale»⁷⁶³. Sau : «Trimite lumina Ta și adevărul Tău, acestea mă vor călăuzi și mă vor duce la muntele cel sfînt al Tău și la locașurile

759. I Cor. III, 12.
762. Psalm. XII, 4.

760. II Cor. III, 18.
763. Ps. CXII, 18.

761. II Cor. IV, 6.

Tale»⁷⁶⁴. Sau iarăși : «Însemnatu-s-a peste noi lumina feții Tale, Doamne»⁷⁶⁵.

139. Iar lumina de care se spune că i-a strălucit fericitului Pavel în cale⁷⁶⁶, prin care a și fost răpit pînă la al treilea cer și a auzit taine negrăite, nu a fost o luminare prin înțelesuri sau prin cunoștință, ci o luminare ipostatică în suflet a puterii Duhului celui bun, a cărei strălucire covârșitoare neputînd-o răbda, ochii trupului au orbit. Prin ea se descoperă toată cunoștința și Dumnezeu se face cunoscut cu adevărat, sufletului vrednic și iubit.

140. Tot sufletul care s-a învrednicit, prin sîrguința și credința sa, să îmbrace desăvîrșit pe Hristos încă de aici după puterea și încredințarea ce o dă harul, și care s-a unit cu lumina cerească a chipului nestricăcios, primește acum cunoștința tuturor tainelor cerești în ipostas, iar în ziua cea mare a învierii va avea, împreună-slăvit cu acest chip ceresc al slavei, și trupul, care va fi răpit, după cum s-a scris, de Duhul la ceruri și se va învrednici să se facă în chipul trupului slavei Aceluia (I Ieș. IV, 17 ; Filip. III, 21) și așa se va împărtăși de Împărăția veșnică și netrecătoare și va fi împreună moștenitor cu Hristos.

141. Pe cît s-a împărtășit cineva, prin sîrguința și credința sa, de slava cerească a Duhului Sfînt și și-a împodobit sufletul cu fapte bune, pe atîta va fi și trupul vrednic să se împărtășească în ziua aceea de împreună-slăvire. Căci ceea ce a adunat cineva în vistieria sa lăuntrică, aceea va ieși la iveală atunci, precum rodul care este înăuntru pomului iarna, iese afară cînd vine vara, cum s-a arătat și mai înainte. Deci chipul dumnezeiesc al Duhului, întipărit de-acum înăuntru sfinților, le va face și trupul din afară dumnezeiesc, iar acoperămîntul întunecos al duhului lumesc, învăluind su-

764. Ps. XLII, 3.

765. Psalm. IV, 7.

766. Fapte Ap. IX, 3.

fletul celor întinați și păcătoși și făcînd mintea întunecată și urîtă prin urîtenia patimilor, va arăta și trupul din afară întunecat și plin de toată rușinea.

142. După căderea lui Adam, bunătatea dumnezeiască hotărîndu-i moartea, aceasta s-a arătat mai întîi în suflet, stingîndu-se în el simțurile înțeleghătoare și nemuritoare ale sufletului, prin lipsa bucuriei cerești și duhovnicești, și făcîndu-se ca moarte. Pe urmă a venit și moartea trupului după nouă sute treizeci de ani. La fel și acum, împăcat fiind Dumnezeu prin crucea și moartea Mîntuitorului cu omenirea, readuce sufletul care crede cu adevărat, încă pînă ce se află în trup, la bucuria de luminile și tainele cerești și deschide iarăși simțurile lui prin lumina dumnezeiască a harului. Iar pe urmă îmbracă și trupul însuși cu slava nemuritoare și nesticăcioasă.

143. Cei ce s-au depărtat de lumea aceasta și viețuiesc în chip cuviincios cu iubire de virtute, dar se află încă sub acoperămîntul patimilor, sub care am ajuns toți prin neascultarea protopărintelui și care este cugetul trupesc, pe care Apostolul l-a numit foarte potrivit moarte («căci cugetul trupului, zice, este moartea») ⁷⁶⁷, se aseamănă cu oamenii, care umblă noaptea, dar pe sub stele, care sînt poruncile lui Dumnezeu. Ei sînt luminați, dar încă nu s-au izbăvit cu totul de întuneric și de aceea le este cu neputință să vadă toate bine. Aceștia se cade să poarte de grijă, cu osteneală și cu credință multă, de virtute și să roage pe Hristos, Soarele dreptății, să strălucească în inimile lor, ca să poată vedea toate cu exactitate, și anume năvala variată și de multe feluri a fiarelor spirituale împotriva noastră și frumusețile tainice și negrăite după vedere și plăcere ale lumii nesticăcioase, în felul în care se fac vă-

767. Rom. VII, 24.

dite și arătate acestea celor ce au ajuns la culmea virtuții și în ale căror inimi a strălucit în chip lucrător lumina înțelegătoare. «Căci hrana tare e a celor desăvârșiți, cum zice fericitul Pavel, a celor ce și-au obișnuit, prin deprindere, simțurile în deosebirea binelui și a răului»⁷⁶⁸. Dar și dumnezeiescul Petru zice : «Și voi aveți cuvîntul proorocesc, la care bine faceți luînd aminte, ca o făclie ce luminează în loc întunecos, pînă ce se va lumina de ziuă și luceafărul va răsări în inimile voastre»⁷⁶⁹.

Dar cei mulți nu se deosebesc întru nimic de cei ce umblă noaptea, lipsiți cu totul de lumină, care nu se bucură nici măcar de o rază cît de slabă, care este un cuvînt dumnezeiesc ce poate să lumineze în sufletele lor ; așa încît aproape că nu se deosebesc de orbi. Aceștia sînt cei înfășurați cu totul în lucrurile materiale și legați în lanțurile vieții, care nu sînt ținuți nici de frica dumnezeiască și nu se îndeletnicesc nici cu niscai fapte bune. Iar aceia dintre oamenii din lume, care sînt luminați, cum s-a zis, de sfintele porunci, ca de niște stele, luînd aminte la Dumnezeu, nu sînt cuprinși cu totul de întuneric ; de aceea pot avea și nădejde și mîntuire.

144. Precum bogăția din lume se strînge de oameni din diferite prilejuri și îndeletniciri, ca de pildă unul din slujbe de conducere, altul din comerț, altul din muncă sîrguincioasă și din agricultură, altul altfel, așa socotește că este rînduiala și în cele duhovnicești. Căci unii se îmbogățesc din diferite daruri, cum arată Apostolul : «Avînd daruri diferite după harul lui Dumnezeu dat vouă»⁷⁷⁰. Alții strîng bogăție cerească din diferite nevointe, diferite dreptăți și virtuți, săvîrșite numai pentru Dumnezeu. De aceea sîntem opriți să jude-

768. Evr. V, 14.

769. II Petru I, 19.

770. Rom. XII, 6.

căm pe aproapele, sau să-l disprețuim, sau să-l punem sub osîndă. Nu lipsesc însă nici cei ce îngroapă aurul, adică cei ce aleargă prin îndelungă-răbdare și suportare și se îmbogățesc numai în parte, susținîndu-se doar prin buna nădejde. Dar nu lipsesc nici cei nepăsători și greoi, asemenea simbriașilor, care mîncînd îndată ceea ce le cade și neducînd la o creștere ceea ce au în mîna, umblă pururea goi și săraci. Aceștia sînt totdeauna gata și plini de ardoare să primească harul, dar sînt trîndavi și greoi la osteneală și la sporirea cîștigului, fiind foarte schimbători și săturîndu-se de la prima atingere. Fiind cunoscuți ca unii ce se dezgustă îndată și se îngreunează la orice osteneală, se lipsesc și de harul de care s-au învrednicit. Căci voința greoaie, leneșă, slabă și necultivată, e cunoscută și în veacul de acum și se va afla și în veacul acela, ca fiind în împotrivire cu harul, pustie de faptele bune, necercată la Dumnezeu și lipsită de slavă.

145. Călcînd omul porunca lui Dumnezeu și căzînd din viețuirea din rai, a fost legat în două lanțuri. Unul este cel al lucrurilor vieții, al plăcerilor lumești, al bogăției, al slavei, al prieteniei, al femeii, al copiilor, al rudeniei, al patriei, al avuțiilor și, simplu vorbind, al tuturor celor văzute, de care cuvîntul lui Dumnezeu poruncește să ne desfacem prin propria noastră hotărîre. Altul este nevăzut și ascuns. De fapt sufletul a fost legat cu un lanț al întunericului de către înseși duhurile răutății. Din pricina acestuia nu poate nici iubi pe Dumnezeu, nici crede în El, nici să se roage precum îi este voia. Căci împotrivirea tuturor în cele văzute și în cele nevăzute trece la noi toți de la neascultarea primului om. Dar cînd cineva, dăruind o ureche ascultătoare cuvîntului lui Dumnezeu, se desparte de

lucrurile vieții și se leapădă de toate plăcerile lumești, atunci, stăruind lângă Dumnezeu și viețuind lângă El prin oprirea de la toate celelalte, ia putere să afle că se ascunde în inima lui o altă luptă și un alt război al gândurilor. Și stăruind așa și cerînd îndurările lui Hristos, venindu-i și credință multă și răbdare, apoi ajutîndu-l și înrîurirea lui Dumnezeu, poate să se izbăvească de lanțurile acelea și de întunericul duhurilor răutății, care sînt lucrările patimilor ascunse. Iar acest război ajungem în stare să-l desființăm prin harul și puterea lui Hristos. Fără Dumnezeu și prin sine însuși e cu neputință să se izbăvească cineva pe sine, pînă într-atît încît să se elibereze și de lupta gândurilor. E cu putință a se împotrivi numai și a nu se îndulci.

146. De e ținut cineva de lucrurile lumii și de lanțurile felurite, și e dus de patimile răutății, e departe de a cunoaște, precum am spus înainte, că este o altă luptă și un alt război în cele nevăzute. E un bine dacă, desfăcîndu-se pe sine de toate cele văzute și despărțindu-se de plăcerile trupești și începînd să petreacă lângă Domnul, va putea cunoaște lupta patimilor aflătoare înăuntru și războiul ascuns din noi. Căci dacă nu se fac acestea din tot sufletul nostru și nu iubește cineva să petreacă lângă Dumnezeu, nu cunoaște aceste patimi ascunse ale răutății și lanțurile dinăuntru, ci e primejdie ca avînd răni și încălzind patimi ascunse, să-și închipuie că e sănătos și nu e bolnav. De-abia aceluia care disprețuiește pofta și slava i se dă putința să cunoască mai întîi acestea, apoi rugîndu-se lui Hristos cu credință și primind din cer armele Duhului, pavăza dreptății, coiful mîntuirii, scutul credinței și sabia Duhului, să le răpună.

147. Nenumărate sînt uneltirile vrăjmașului, care încearcă să ne despărte de nădejdea și de dragostea față

de Hristos. Căci sau aduce înăuntrul sufletului necazuri prin duhurile răutății, sau îi înfiripă acestuia gânduri spurcate și neîngăduite, dezgropînd amintirea păcatelor de mai înainte, ca unul ce voiește să strecoare în el moleșală și gânduri de deznădejde, că nu-i mai e cu putință să dobîndească mîntuirea, socotind că aceste gânduri le naște sufletul cu totul de la sine și nu e un duh străin care le seamănă cu răutate și vrea să se ascundă. Deci, sau face acestea, sau aduce dureri trupești sau ocări și necazuri. Dar cu cît mai mult trimite vicleanul aceste săgeți împotriva noastră, cu atît mai mult se cuvine să ne prindem de nădejdea în Dumnezeu și să știm sigur că e voia Lui ca să dea la încercări sufletele care îl iubesc, ca să vadă dacă îl iubesc cu adevărat.

148. O mie de ani ai veacului acesta, comparați cu lumea nesticăcioasă și veșnică, sînt așa ca și cînd ar lua cineva un bob de nisip din mare. Dar cugetă și la pilda aceasta. Să presupunem că ți-ar fi dat să fii împărat al întregului pămînt și să stăpînești singur peste toate comorile lumii. Dar să presupunem că începutul aducerii oamenilor la existență este și începutul împărăției tale, iar sfîrșitul acesteia este prefacerea și schimbarea acestor lucruri văzute și a întregii lumi. Deci te întreb : dacă ți s-ar da putința să hotărâști, ai alege-o oare pe aceasta în locul celei adevărate și sigure, care nu are nimic trecător și supus descompunerii ? Nu cred, dacă ai avea o judecată sănătoasă și te-ai gândi bine la interesele tale. «Căci ce ar folosi omul, zice, dacă ar dobîndi toată lumea, dar și-ar pierde sufletul său»⁷⁸¹, pentru care am învățat că nu e ceva de dat în schimb. Fiindcă sufletul singur prin sine

781. Matei XVI, 26.

e mai de preț cu mult decît toată lumea și decît împărăția ei. Dar Împărăția cerurilor ? Și spunem că sufletul e mai de preț de aceea, pentru că pe nici o alta din creaturi nu a binevoit Dumnezeu să o învrednicească de unirea și împărtășirea cu Duhul propriei Sale firi : nici cerul, nici soarele, nici luna, nici stelele, nici marea, nici pămîntul, nici alta dintre făpturile văzute, fără numai pe om, pe care l-a și iubit dintre toate făpturile Sale.

Dacă deci aceste lucruri mari ale lumii, adică bogăția oricît de mare și împărăția întregului pămînt, nu le-am prefera, judecînd drept, Împărăției veșnice, ce au pățit cei mulți că o socotesc mai prejos de cele stricăcioase și chiar de lucrurile cele mai neînsemnate ? Ca de pildă, de o oarecare poftă, de puțină slavă, de un câștig modest și de cele asemenea ?

Căci ceea ce iubește cineva din lumea aceasta și de ceea ce e legat, cu aceea și schimbă Împărăția cerurilor. Și ceea ce-i mai groaznic, e că ia aceasta drept Dumnezeu.

Precum s-a zis undeva : că «de ceea ce se biruiește cineva, aceleia îi și slujește»⁷⁸².

Drept aceea cel credincios trebuie să alerge întreg la Dumnezeu, să se atîrne pe sine de El și să-și răstignească sufletul și trupul, umblînd după toate sfintele Lui porunci.

149. Acestea așa sînt. Deci oare socotești că e drept ca slava aceasta stricăcioasă și împărăția trecătoare și celelalte cîte sînt ca acestea dintre cele vremelnice, să le cîștigi cei ce le doresc cu multe osteneli și sudori, iar a împărăți cu Hristos fără sfîrșit și a se bucura de bunurile acelea negrăite să fie ceva așa de ieftin și de

ușor, încît să le dobîndească cel ce voiește, fără osteneți și silințe ?

150. Care este iconomia venirii lui Hristos ? Reîn-torcerea firii noastre la ea însăși și restaurarea ei. Căci a redat firii omenești demnitatea lui Adam cel întîi zidit. Dar pe lîngă aceasta i-a dăruit ei și o moștenire cerească (o, dumnezeiesc și cu adevărat mare har !), scoțînd-o din temnița întunericului, i-a arătat calea vieții și ușa prin care, celui ce intră, și la care, celui ce bate i se dă puțința să ajungă înăuntru împărăției. Căci zice: «Cereți și se va da vouă, bateți și vi se va deschide»⁷⁸³. Prin această ușă nimănui din cei ce voiesc nu-i este cu neputință să afle libertatea sufletului său și acesta să-și primească gîndurile proprii și să se îmbogățească cu Hristos, avîndu-l sălășluit în sine, și să-i fie ca un mire prin împărțășirea Duhului cel bun. Iată iubirea negră-ită a Stăpînului față de omul făcut de El după chipul Său.

783. Marcu XII, 30.

CUPRINS

	Pag.
A. <i>Învățăturile duhovnicești ale Sfântului Petru Damaschin.</i>	5
I. Cartea întâia	
Început despre tema cărții	27
Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești	47
Cel ce voiește să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frica de Dumnezeu, ca să nu se rostogolească în haos	52
Despre porunca a doua și despre nașterea plînsului din temere	53
Despre cele patru virtuți ale sufletului	61
Despre cunoștința cu lucrul	63
Virtuțile trupești sînt unelte ale celor sufletești	65
Este cu neputință să se mîntuiască cineva fără atenție amănunțită și fără paza minții	67
Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află, nu pot face aceasta altfel decît prin fuga de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimiși	68
Despre cele opt vederi mintale	71
Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință și despre cum trebuie să o începem	72
Despre a doua vedere	75
Despre vederea a treia	78
Despre a patra vedere	88
Despre a cincea cunoștință	101
Despre a șasea cunoștință	101
Despre a șaptea cunoștință	110
Despre a opta cunoștință	112
Nu este contradicere în dumnezeieștile Scripturi	113

	Pag.
Unirea rugăciunii cu toate cunoștințele115
Despre smerita cugetare.117
Despre nepătimire.117
Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești	121
Despre dreapta socoteală123
Despre citirea cea după Dumnezeu126
Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală)	130
Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască, chiar dacă ar greși mult132
Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuților și depărtarea patimilor134
Cum se câștigă credința adevărată137
Linștirea folosește mai mult celor pătimiși	141
Mare bine este pocăința adevărată144
Despre binefacerile generale și particulare ale lui Dumnezeu	146
Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru	148
Cuvîntul lui Dumnezeu nu este vorbă multă150
Fără smerită cugetare nu este cu puțință să ne mîntuim	151
Despre zidirea sufletului prin virtuți157
Mare bine este dragostea și sfatul cu smerenie.160
Pomenirea deasă a unor cuvînte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie
Arătare despre cunoștința cu nume mincinos.168
Arătarea virtuților.182
Arătarea patimilor.184
Despre deosebirea între gînduri și momeli (atacuri)	186
II. Cartea a doua	
Cuvîntul I: Despre înțelepciunea duhovnicească	191
Cuvîntul II: Despre credință193
Cuvîntul III: Despre frică197
Cuvîntul IV: Despre înfrînare.	200
Cuvîntul V: Despre răbdare	204
Cuvîntul VI: Despre nădejde.	208
Cuvîntul VII: Despre neîmpătimire.	211
Cuvîntul VIII: Despre omorîrea patimilor	215

	Pag
Cuvîntul IX: Despre patimile lui Hristos, despre pomenirea morții și despre lacrimi	220
Cuvîntul X: Despre smerenia lui Hristos	225
Cuvîntul XI: Despre darul de a deosebi făpturile sensibile după fire	229
Cuvîntul XII: Despre experiența contemplării celor sensibile	234
Cuvîntul XIII: Despre cunoștința celor inteligibile	237
Cuvîntul XIV: Despre nepătimirea adevărată în general	239
Cuvîntul XV: Despre dragoste	240
Cuvîntul XVI: Cunoașterea lui Dumnezeu	243
Cuvîntul XVII: Despre chibzuință	245
Cuvîntul XVIII: Despre neprihănire	246
Cuvîntul XIX: Despre bărbăție	246
Cuvîntul XX: Despre dreptate	247
Cuvîntul XXI: Despre pacea desăvîrșită a gândurilor	248
Cuvîntul XXII: Despre nașterea bucuriei din pace	250
Cuvîntul XXIII: Nu este nici o contradicere în Scripturi	253
Cuvîntul XXIV: Despre simțirea inimii	259

B. Parafrază în 150 capete a Sfîntului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfîntului Macarie Egipteanul.	275
Introducere	277
Despre desăvîrșirea în duh (cap. 1—32).	293
Despre răbdare și discernămînt (dreapta socoteală) (cap. 33—61)	313
Despre înălțarea minții (cap. 62—83).	330
Despre dragoste (cap. 84—115).	344
Despre libertatea minții (cap. 116—150).	364
Cuprins	388

F I L O C A L I A

392 pagini, format 1/16 din 61x86. Dat la cules la
1 septembrie 1975. Bun de tipar la 21 dec. 1973.

Apărut în 1976. Comanda nr. 412/1975.

EDITURA ȘI TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXA

— București —